

AUSPICIA

Recenzovaný časopis pro oblast společenských a humanitních věd

Reviewed Journal Dealing with Social Sciences

Рецензируемый журнал для общественных наук

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ
ČESKÉ BUDĚJOVICE

FILOSOFICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
PRAHA

2012

AUSPICIA

Recenzovaný časopis pro otázky společenských a humanitních věd.

Založen v r. 2004. Vydáván:

- Vysokou školou evropských a regionálních studií České Budějovice, Česká republika
- Filosofickým ústavem Akademie věd ČR, v.v.i. Praha, Česká republika
- ve spolupráci s jihočeskou pobočkou České společnosti pro politické vědy České Budějovice, Česká republika

AUSPICIA

A peer-reviewed journal for questions of the social sciences.

Founded in 2004. Published by:

- College of European and Regional Studies České Budějovice, Czech Republic
- Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic, v.v.i. Prague, Czech Republic
- in cooperation with the South Bohemian office of the Czech Society of Political Science České Budějovice, Czech Republic

*Toto číslo časopisu je věnováno
prof. PhDr. Emanuelu Peckovi, CSc.,
prvnímu rektorovi Vysoké školy
evropských a regionálních studií
a garantovi jednoho ze studijních programů,
k jeho 80. narozeninám.*

S přáním všeho nejlepšího

kolegyně a kolegové

Adresa redakce: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, tel.: 00420 386 116 837, fax: 00420 386 116 824, auspicio@vsers.eu, předmět: Auspicio, <http://www.vsers.cz/manazereo.php>. Vychází dvakrát ročně. Objednávky telefonicky přijímá redakce. Předplatné na rok: 200 Kč. Způsob placení: fakturou (na základě objednávky). Sazba: L - PZv s.r.o., Na Barborce 2, Dobrá Voda u Č. Budějovic. Tisk: Tiskárna JIE s.r.o. Povoleno MK ČR pod ev. č. MK ČR E 14912. Červen 2012. Časopis je financován VŠERS. ISSN 1214-4967

Editorial Office Address: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, tel.: 00420 386 116 837, fax: 00420 386 116 824, auspicio@vsers.eu, subject: Auspicio, <http://www.vsers.cz/manazereo.php>. Issued twice a year. Orders will be taken over the phone at the editor's office. The annual subscription fee is 200 CZK. Payment: by invoice (based on an order). Type: L - PZv s.r.o., Na Barborce 2, Dobrá Voda u Č. Budějovic. Print: Tiskárna JIE s.r.o. Approved by MK ČR under reg. Nr. MK ČR E 14912. Juni 2012. This journal is financed by VŠERS. ISSN 1214-4967

EDIČNÍ RADA VŠERS · EDITORIAL BOARD OF VŠERS

Předseda ediční rady · Chairman of the Editorial Board

doc. Dr. Lubomír PÁNA, Ph.D.

Členové · Members

Ing. Jiří DUŠEK, Ph.D.; PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.; prof. JUDr. Vilém KAHOUN, Ph.D.; Mgr. Magdalena MALECHOVÁ, Ph.D.;
doc. Karol MURDZA, Ph.D.; doc. Ing. Oldřich PEKÁREK, CSc.; JUDr. Bohuslav PETR, Ph.D. (v z. Mgr. et Bc. Josef KRÍHA);
doc. Ing. Ladislav SKOŘEPA, Ph.D.; prof. PaedDr. Gabriel ŠVEJDA, CSc., dr. h. c.

REDAKCE ČASOPISU AUSPICIA · EDITORIAL OFFICE OF JOURNAL AUSPICIA

Předseda redakční rady · Chairman of the Editorial Board

prof. PaedDr. Gabriel ŠVEJDA, CSc., dr. h. c.

Šéfredaktor · Editor-in-Chief

PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.

Technický redaktor · Technical Editor

Dr. Milena BEROVÁ

Redaktoři anglických textů · English Language Editors

Mgr. Richard ŘÍHA

PhDr. Christopher Erwin KOY, M.A., Ph.D. (USA)

Redaktor ruských textů · Russian Language Editor

Jekatěrina Anatoljevna ANISIMKOVA (Russia)

Redaktor německých textů · German Language Editors

Mgr. Magdalena MALECHOVÁ, Ph.D.

Dorothea CUCE (Germany)

Členové mezinárodní redakční rady (23) · Members of the International Editorial Board (23)

prof. ALEFIRENKO Nikolaj Fjodorovič, DrSc. (Belgorodskij gosudarstvennyj universitet, Belgorod, *Rossija*)

Ing. BEDNÁŘOVÁ Petra, Ph.D. (Vysoká škola technická a ekonomická, České Budějovice, *ČR*)

Ing. et Mgr. BRABEC Martin, Ph.D. (Filosofický ústav AV, Praha, *ČR*)

prof. Ing. DUFINEC Imrich, Ph.D. (Vysoká škola bezpečnostního manažerstva, Košice, *Slovensko*)

doc. JUDr. HEJDA Jan, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

doc. Ing. HOLÁTOVÁ Darja, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

mjr. Mgr. KAVAN Štěpán, Ph.D. (Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje, České Budějovice, *ČR*)

doc. Mgr. KOROSTENSKI Jiří, CSc. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

Dr. MOSKVIN Dmitrij Jevgenjevič, Ph.D. (Jekatěrinburgskaja akademija sovremennogo iskusstva, Jekatěrinburg, *Rossija*)

Ing. NOVOTNÝ Jakub, Ph.D. (Vysoká škola polytechnická, Jihlava, *ČR*)

doc. Dr. PÁNA Lubomír, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

JUDr. PETR Bohuslav, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

prof. POČTOVJUK Andrij Borisovič, Ph.D. (Kremenčuskij nacionalnyj universitet imeni Michaila Ostrogradskogo,

Kremenčug, *Ukrajina*)

JUDr. Ing. PROUZA Daniel, Ph.D. (Krajský soud, České Budějovice, *ČR*)

Dr. ROUČEK Libor (Parlement européen, Bruxelles, *Belgique*)

JUDr. SVATOŠ Roman, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

Ing. et Mgr. SVOBODA Jan, M.A. (Filosofický ústav AV, Praha, *ČR*)

prof. PhDr. SZARKOVÁ Miroslava, CSc. (Ekonomická univerzita, Bratislava, *Slovensko*)

doc. Ing. ŠVIHLOVÁ Dana, Ph.D. (Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, *Slovensko*)

doc. PhDr. VALEŠ Lukáš, Ph.D. (Newton College, Brno, *ČR*)

PhDr. VOBOŘIL Ladislav, Ph.D. (Univerzita Palackého, Olomouc, *ČR*)

doc. PhDr. VYCHODILOVÁ Zdeňka, CSc. (Univerzita Palackého, Olomouc, *ČR*)

doc. MUDr. ZVĚŘINA Jaroslav, CSc. (Univerzita Karlova, Praha, *ČR*)

OBSAH

EDITORIAL	11
1 VEŘEJNÁ SPRÁVA, ŘÍZENÍ	
ÚLOHA A VÝZNAM EKONOMICKÝCH NÁSTROJŮ V SUROVINOVÉ POLITICE ČESKÉ REPUBLIKY <i>Antonín DVOŘÁK</i>	13
KRITÉRIA ROZHODOVÁNÍ O LOKALIZACI INVESTIC V PROSTŘEDÍ OSTRAVSKÉ AGLOMERACE <i>Lucie HOLEŠINSKÁ</i>	19
STRUKTURÁLNÍ DYNAMIKA SPOTŘEBY DOMÁCNOSTÍ V ČESKÉ REPUBLICE <i>Ladislav STEJSKAL</i>	26
STÁTNÍ DLUH ČESKÉ REPUBLIKY <i>Lucie SEVEROVÁ – Josef BRČÁK</i>	32
DLHOVÁ A SOCIÁLNÍ KRÍZA VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH JUŽNEJ EURÓPY <i>Paula PUŠKÁROVÁ</i>	38
ZODPOVEDNOSŤ ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ ÚNIE ZA POSKYTOVANIE ŠTÁTNEJ POMOCI <i>Nina KOŠECKÁ</i>	44
PŘÍSTUPY K HODNOCENÍ REGIONÁLNÍ KONKURENCESCHOPNOSTI EU A APLIKACE VYBRANÉ METODIKY NA PŘÍKLADU VISEGRÁDSKÉ ČTYŘKY <i>Lukáš MELECKÝ</i>	50
HODNOCENÍ BETA-KONVERGENCE REGIONŮ NUTS 2 VISEGRÁDSKÉ ČTYŘKY PROSTŘEDNICTVÍM REGRESNÍHO MODELU <i>Jan NEVIMA – Lukáš MELECKÝ</i>	58
VÝSLEDKOVÝ BENCHMARKING JAKO NÁSTROJ HODNOCENÍ EFEKTIVITY ZABEZPEČOVÁNÍ KOMUNÁLNÍCH SLUŽEB NA MÍSTNÍ ÚROVNI (PŘÍPADOVÁ STUDIE) <i>Viera PAPCUNOVÁ – Ivana GECÍKOVÁ – Monika HUDÁKOVÁ</i>	67
HODNOCENÍ EFEKTIVITY VZDĚLÁVÁNÍ MANAGEMENTU OBCÍ POMOCÍ E-LEARNINGU V POROVNÁNÍ S TRADIČNÍ VÝUKOU <i>Hana MOHELKOVÁ – Marcela SOKOLOVÁ</i>	74
DOPADY HOSPODÁŘSKÉ RECESE NA ČESKÝ TRH PRÁCE A NA VÝDAJE NA SOCIÁLNÍ DÁVKY PRO NEZAMĚSTNANÉ <i>Magdalena KOTÝNKOVÁ – Karina KUBELKOVÁ</i>	78
MEDIACE JAKO ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ S DISKRIMINACÍ NA TRHU PRÁCE <i>Lucia SZABOVÁ</i>	82
IMUNITNÍ SYSTÉM ORGANIZACÍ <i>Karel SLINTÁK</i>	85
E-KOMUNIKAČNÍ NÁSTROJE VNITROPODNIKOVÉ KOMUNIKACE V SLOVENSKÝCH PODNICÍCH <i>Miroslava SZARKOVÁ</i>	93
KREATIVNÍ ÚČETNICTVÍ JAKO RIZIKOVÝ MOMENT PRO SPRÁVNÉ ROZHODOVÁNÍ PODNIKU <i>Jindřiška KOUŘILOVÁ – Zita DRÁBKOVÁ</i>	97
REFLEXE KLIMATICKÝCH ZMĚN A ZMĚN ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ V PRODUKTECH FINANČNÍHO TRHU <i>Lubomíra GERTLER</i>	105
VYUŽITÍ PLATEBNÍCH KARET PO NOVELE ZÁKONA O PLATEBNÍM STYKU <i>Liběna KANTNEROVÁ</i>	111
2 POLITOLOGIE	
BOSENSKÉ STANDARDY NEBO EVROPSKÁ KRITÉRIA? DŮVĚRYHODNOST BRUSELU V KRIZI <i>Bedrudin BRLJAVAC</i>	118
KOALICE, STAROSTOVÉ A ZASTOUPENÍ POLITICKÝCH STRAN V RADÁCH OBCÍ S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ PO KOMUNÁLNÍCH VOLBÁCH V ČESKÉ REPUBLICE V ROCE 2010 <i>Lubomír PÁNA – Jiří DUŠEK</i>	128
MEDIÁLNÍ KAMPANĚ ČESKÝCH POLITICKÝCH STRAN A JEJICH VLIV NA VÝSLEDKY VOLEB DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY V ROCE 2010 <i>Štěpán STRNAD</i>	136

3	VYBRANÉ PŘÍSPĚVKY Z DALŠÍCH HUMANITNÍCH OBORŮ	
	PRŮMYSLOVÉ VYUŽITÍ VYBRANÝCH ENERGETICKÝCH PLODIN	140
	<i>Kateřina KOVÁŘOVÁ – Aleš HES</i>	
	PODPORA VÝZKUMU A TRANSFER TECHNOLOGIÍ V JIHMORAVSKÉM KRAJI	146
	<i>Vladimír ŽÍTEK – Viktorie KLÍMOVÁ – Lucie WINKLEROVÁ – Barbora FELIXOVÁ</i>	
	NĚKTERÉ POZNATKY Z VÝZKUMU NA PŘÍKLADU ZEMĚDĚLSKÉ ČINNOSTI (DISKUSE)	152
	<i>Jindřiška KOUŘILOVÁ</i>	
	UDRŽITELNÝ CESTOVNÍ RUCH – SROVNÁNÍ ZVOLENÝCH MEZINÁRODNÍCH PROGRAMŮ EKOCERTIFIKACE	156
	<i>Klára MARGARISOVÁ – Kateřina ŠŤASTNÁ – Lucie KVASNIČKOVÁ STANISLAVSKÁ</i>	
	NOUZOVÉ ZÁSOBOVÁNÍ VODOU V KRIZOVÝCH SITUACÍCH	161
	<i>Jiří DUŠEK – Radka DUŠKOVÁ</i>	
	MOC MOUDROSTI A MOUDROST MOCI (JAN AMOS KOMENSKÝ A TOMÁŠ GARRIQUE MASARYK)	168
	<i>Miroslav SOMR</i>	
	ZÁKLADNÍ PRINCIPY AKREDITACE V RAKOUSKÉM SEKTORU FACHHOCHSCHULEN	176
	<i>Zdeněk CAHA</i>	
4	RECENZE	
	MIROSLAV FORET: MARKETINGOVÁ KOMUNIKACE	180
	<i>Marie HESKOVÁ</i>	
	Josef JANOŠEC: O TERORISMU. PRO PRACOVNÍKY BEZPEČNOSTNÍHO SYSTÉMU	180
	<i>Štěpán KAVAN</i>	
5	VARIA	
	(informační texty, diskuse, zprávy z konferencí, vědeckých a odborných akcí, jubilea)	
	HEILIGENHOF SLAVÍ 60. JUBILEUM	182
	<i>Magdalena MALECHOVÁ</i>	
	JIHOČESKÝ KRAJ VE SVĚTLE VÝSLEDKŮ SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ 2011	183
	<i>Lubomír PÁNA</i>	
	HISTORIE KONCEPCE LIDSKÝCH PRÁV: OD POČÁTKŮ PO VŠEOBECNOU DEKLARACI LIDSKÝCH PRÁV	185
	<i>Zdeněk VOPAT</i>	
	OSM LET SPOLUPRÁCE VŠERS A FLÚ AV ČR	190
	<i>Jan SVOBODA</i>	
	SEZNAM RECENZENTŮ VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ DO ČASOPISU AUSPICIA Č. 1/2012, PRŮBĚH A VÝSLEDKY RECENZNÍHO ŘÍZENÍ	193
	CHARAKTERISTIKA ČASOPISU A POKYNY AUTORŮM	196
	FORMULÁŘ NA PŘEDPLATNÉ ČASOPISU	211

CONTENTS

EDITORIAL	11
1 (PUBLIC) ADMINISTRATION	
ROLE AND IMPORTANCE OF ECONOMIC INSTRUMENTS IN RAW MATERIAL POLICY OF THE CZECH REPUBLIC <i>Antonín DVOŘÁK</i>	13
LOCATION DECISION-MAKING CRITERIA FOR INVESTMENT IN OSTRAVA AGGLOMERATION <i>Lucie HOLEŠINSKÁ</i>	19
STRUCTURAL DYNAMICS OF HOUSEHOLD CONSUMPTION IN THE CZECH REPUBLIC <i>Ladislav STEJSKAL</i>	26
NATIONAL DEBT OF THE CZECH REPUBLIC <i>Lucie SEVEROVÁ – Josef BRČÁK</i>	32
DEBT AND SOCIAL CRISIS IN SELECTED SOUTHERN EUROPEAN COUNTRIES <i>Paula PUŠKÁROVÁ</i>	38
LIABILITY OF MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION FOR STATE AID PROVISION <i>Nina KOŠECKÁ</i>	44
APPROACHES OF EU REGIONAL COMPETITIVENESS EVALUATION AND APPLICATION OF SELECTED METHODOLOGY IN CASE OF VISEGRAD FOUR <i>Lukáš MELECKÝ</i>	50
EVALUATION OF BETA-CONVERGENCE OF VISEGRAD FOUR NUTS 2 REGIONS THROUGH REGRESSION MODEL <i>Jan NEVIMA – Lukáš MELECKÝ</i>	58
RESULT BENCHMARKING AS EVALUATION TOOL OF EFFECTIVENESS OF COMMUNAL UTILITIES PROVIDING ON LOCAL LEVEL (CASE STUDY) <i>Viera PAPCUNOVÁ – Ivana GECÍKOVÁ – Monika HUDÁKOVÁ</i>	67
EVALUATION OF EFFECTIVENESS OF EDUCATION OF MANAGERS OF MUNICIPALITIES THROUGH E-LEARNING COMPARED TO TRADITIONAL TEACHING <i>Hana MOHELKÁ – Marcela SOKOLOVÁ</i>	74
IMPACT OF RECESSION ON CZECH LABOUR MARKET AND ON SPENDING ON SOCIAL BENEFITS FOR UNEMPLOYED <i>Magdalena KOTÝNKOVÁ – Karina KUBELKOVÁ</i>	78
MEDIATION AS CONFLICT RESOLUTION INSTRUMENT AGAINST DISCRIMINATION IN LABOUR MARKET <i>Lucia SZABOVÁ</i>	82
IMMUNE SYSTEM OF ORGANIZATIONS <i>Karel SLINTÁK</i>	85
E-COMMUNICATION TOOLS IN INTRA-ENTERPRISE COMMUNICATION IN COMPANIES IN SLOVAKIA <i>Miroslava SZARKOVÁ</i>	93
CREATIVE ACCOUNTING AS RISK MOMENT FOR RIGHT DECISION OF ENTERPRISE <i>Jindřiška KOUŘILOVÁ – Zita DRÁBKOVÁ</i>	97
REFLECTION OF CLIMATE AND ENVIRONMENTAL CHANGES IN PRODUCTS OF FINANCIAL MARKET <i>Lubomíra GERTLER</i>	105
USAGE OF PAYMENT CARDS AFTER CHANGE OF ACT NO. 284/2009 COLL. <i>Liběna KANTNEROVÁ</i>	111
2 POLITICAL SCIENCE	
BOSNIAN STANDARDS OR EUROPEAN CRITERIA? CREDIBILITY OF BRUSSELS IN CRISIS <i>Bedrudin BRLJAVAC</i>	118
COALITION, MAYORS AND REPRESENTATION OF POLITICAL PARTIES IN COUNCILS OF MUNICIPALITIES WITH EXTENDED COMPETENCE AFTER 2010 ELECTIONS <i>Lubomír PÁNA – Jiří DUŠEK</i>	128
MEDIA CAMPAIGN OF CZECH POLITICAL PARTIES, AND ITS IMPACT ON RESULTS OF ELECTIONS INTO CHAMBER OF DEPUTIES OF PARLIAMENT OF THE CZECH REPUBLIC IN 2010 <i>Štěpán STRNAD</i>	136

3	SELECTED ENTRIES FROM OTHER FIELDS IN THE HUMANITIES	
	INDUSTRIAL UTILIZATION OF ENERGY CROPS	140
	<i>Kateřina KOVÁŘOVÁ – Aleš HES</i>	
	SUPPORT OF RESEARCH AND TECHNOLOGY TRANSFER IN REGION OF SOUTH MORAVIA	146
	<i>Vladimír ŽÍTEK – Viktorie KLÍMOVÁ – Lucie WINKLEROVÁ – Barbora FEIXOVÁ</i>	
	SOME FINDINGS FROM RESEARCH ON EXAMPLE OF AGRICULTURAL ACTIVITIES (DISCUSSION)	152
	<i>Jindřiřka KOUŘILOVÁ</i>	
	SUSTAINABLE TOURISM – COMPARISON OF SELECTED INTERNATIONAL PROGRAMS OF ECO-CERTIFICATION	156
	<i>Klára MARGARISOVÁ – Kateřina ŠŤASTNÁ – Lucie KVASNIČKOVÁ STANISLAVSKÁ</i>	
	EMERGENCY WATER SUPPLY IN CRISIS SITUATIONS	161
	<i>Jiří DUŠEK – Radka DUŠKOVÁ</i>	
	POWER OF WISDOM AND WISDOM OF POWER (JAN AMOS KOMENSKÝ AND TOMÁŠ GARRIQUE MASARYK)	168
	<i>Miroslav SOMR</i>	
	FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF ACCREDITATION IN AUSTRIAN FACHHOCHSCHULEN SECTOR	176
	<i>Zdeněk CAHA</i>	
4	REVIEWS	
	MIROSLAV FORET: MARKETING COMMUNICATION	180
	<i>Marie HESKOVÁ</i>	
	Josef JANOŠEC: ABOUT TERRORISM. FOR WORKERS IN SECURITY SYSTEM	180
	<i>Štěpán KAVAN</i>	
5	VARIOUS	
	(information texts, discussion, information about conferences, scholarly and specialized activities, jubilees)	
	„DER HEILIGENHOF“ IS CELEBRATING THE 60TH ANNIVERSARY	182
	<i>Magdalena MALECHOVÁ</i>	
	THE REGION OF SOUTH BOHEMIA REFLECTING COUNTING OF PEOPLE, HOUSES AND FLATS IN 2011	183
	<i>Lubomír PÁNA</i>	
	HISTORY OF CONCEPT OF HUMAN RIGHTS: FROM ITS BEGINNING TO GENERAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS	185
	<i>Zdeněk VOPAT</i>	
	EIGHT YEARS OF COOPERATION OF COLLEGE OF EUROPEAN AND REGIONAL STUDIES AND INSTITUTE OF PHILOSOPHY OF THE ACADEMY OF SCIENCE OF THE CZECH REPUBLIC	190
	<i>Jan SVOBODA</i>	
	LIST OF REVIEWERS OF AUSPICIA No 1/2012 SCIENTIFIC ARTICLES, REVIEWING PROCESS AND RESULTS	193
	CHARACTERISTICS OF THE JOURNAL AND INSTRUCTIONS TO AUTHORS	196
	JOURNAL SUBSCRIPTION FORM	212

СОДЕРЖАНИЕ

РЕДАКЦИОННАЯ СТАТЬЯ	11
1 (ОБЩЕСТВЕННОЕ) УПРАВЛЕНИЕ, АДМИНИСТРИРОВАНИЕ	
РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНСТРУМЕНТОВ В СЫРЬЕВОЙ ПОЛИТИКЕ ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	13
<i>Antonín DVOŘÁK</i>	
КРИТЕРИИ ДЛЯ РЕШЕНИЯ О РАЗМЕЩЕНИИ ИНВЕСТИЦИЙ В АГЛОМЕРАЦИИ Г. ОСТРАВА	19
<i>Lucie HOLEŠINSKÁ</i>	
СТРУКТУРАЛЬНАЯ ДИНАМИКА ПОТРЕБЛЕНИЯ ДОМАШНИХ ХОЗЯЙСТВ В ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ	26
<i>Ladislav STEJSKAL</i>	
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	32
<i>Lucie SEVEROVÁ – Josef BRČÁK</i>	
КРИЗИС ЗАДОЛЖЕННОСТИ И СОЦИАЛЬНЫЙ КРИЗИС В ИЗБРАННЫХ СТРАНАХ ЮЖНОЙ ЕВРОПЫ	38
<i>Paula PUŠKÁROVÁ</i>	
ОТВЕТСТВЕННОСТЬ СТРАН-ЧЛЕНОВ ЕВРОСОЮЗА ЗА ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОМОЩИ	44
<i>Nina KOŠECKÁ</i>	
ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЕС И ПРИМЕНЕНИЕ ИЗБРАННОЙ МЕТОДИКИ НА ПРИМЕРЕ ВЫШЕГРАДСКОЙ ЧЕТВЕРКИ	50
<i>Lukáš MELECKÝ</i>	
ОЦЕНКА БЕТА-КОНВЕРГЕНЦИИ РЕГИОНОВ НУТС-2 ВЫШЕГРАДСКОЙ ЧЕТВЕРКИ ПОСРЕДСТВОМ РЕГРЕССИОННОЙ МОДЕЛИ	58
<i>Jan NEVIMA – Lukáš MELECKÝ</i>	
РЕЗУЛЬТАТИВНЫЙ БЕНЧМАРКИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОММУНАЛЬНЫХ УСЛУГ НА МЕСТНОМ УРОВНЕ (ИССЛЕДОВАНИЕ СЛУЧАЯ)	67
<i>Viera PAPCUNOVÁ – Ivana GECÍKOVÁ – Monika HUDÁKOVÁ</i>	
ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ МЕНЕДЖМЕНТА МУНИЦИПАЛИТЕТОВ С ПОМОЩЬЮ E-LEARNING В СОПОСТАВЛЕНИИ С ТРАДИЦИОННЫМ ОБУЧЕНИЕМ	74
<i>Hana MOHELSKÁ – Marcela SOKOLOVÁ</i>	
ВОЗДЕЙСТВИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ РЕЦЕССИИ НА ЧЕШСКИЙ РЫНОК ТРУДА И НА РАСХОДЫ НА СОЦИАЛЬНЫЕ ПОСОБИЯ ДЛЯ БЕЗРАБОТНЫХ	78
<i>Magdalena KOTÝNKOVÁ – Karina KUBELKOVÁ</i>	
МЕДИАЦИЯ КАК РЕШЕНИЕ КОНФЛИКТОВ В ОБЛАСТИ ДИСКРИМИНАЦИИ НА РЫНКЕ ТРУДА	82
<i>Lucia SZABOVÁ</i>	
ИММУННАЯ СИСТЕМА ОРГАНИЗАЦИЙ	85
<i>Karel SLINTÁK</i>	
ЭЛЕКТРОННЫЕ КОММУНИКАЦИОННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ВНУТРИКОРПОРАТИВНОЙ КОММУНИКАЦИИ НА СЛОВАЦКИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ	93
<i>Miroslava SZARKOVÁ</i>	
КРЕАТИВНЫЙ БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ КАК РИСКОВАННЫЙ МОМЕНТ ДЛЯ ПРИНЯТИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ ПРАВИЛЬНЫХ РЕШЕНИЙ	97
<i>Jindřiška KOUŘILOVÁ – Zita DRÁBKOVÁ</i>	
ОТРАЖЕНИЕ КЛИМАТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ И ИЗМЕНЕНИЙ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ В ПРОДУКТАХ ФИНАНСОВОГО РЫНКА	105
<i>Lubomíra GERTLER</i>	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЛАТЕЖНЫХ КАРТОЧЕК ПОСЛЕ ДОПОЛНЕНИЯ К ЗАКОНУ О РАССЧЕТАХ	111
<i>Liběna KANTNEROVÁ</i>	
2 ПОЛИТОЛОГИЯ	
БОСНИЙСКИЕ СТАНДАРТЫ ИЛИ ЕВРОПЕЙСКИЕ КРИТЕРИИ? ДОСТОВЕРНОСТЬ БРУССЕЛЯ ВО ВРЕМЯ КРИЗИСА	118
<i>Bedrudin BRLJAVAC</i>	
КОАЛИЦИИ, МЭРЫ И УЧАСТИЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ СТРАН В СОВЕТАХ МУНИЦИПАЛИТЕТОВ С РАСШИРЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПОСЛЕ МУНИЦИПАЛЬНЫХ ВЫБОРОВ В ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ В 2010 Г.	128
<i>Lubomír PÁNA – Jiří DUŠEK</i>	

PR-КАМПАНИИ ЧЕШСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РЕЗУЛЬТАТЫ ВЫБОРОВ В ПАЛАТУ ДЕПУТАТОВ ПАРЛАМЕНТА ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В 2010 Г. <i>Štěpán STRNAD</i>	136
3 ИЗБРАННЫЕ РАБОТЫ ИЗ ДРУГИХ ГУМАНИТАРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ	
ПРОМЫШЛЕННОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИЗБРАННЫХ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ КУЛЬТУР <i>Kateřina KOVÁŘOVÁ – Aleš HES</i>	140
ПОДДЕРЖКА ИССЛЕДОВАНИЯ И ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГИЙ В ЮЖНОМОРАВСКОМ КРАЕ <i>Vladimír ŽÍTEK – Viktorie KLÍMOVÁ – Lucie WINKLEROVÁ – Barbora FEIXOVÁ</i>	146
НЕКОТОРЫЕ СВЕДЕНИЯ ИЗ ИССЛЕДОВАНИЯ НА ПРИМЕРЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (ДИСКУССИЯ) <i>Jindřiška KOUŘILOVÁ</i>	152
УСТОЙЧИВЫЙ ТУРИЗМ – СОПОСТАВЛЕНИЕ ИЗБРАННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПРОГРАММ ЭКОСЕРТИФИКАЦИИ <i>Klára MARGARISOVÁ – Kateřina ŠŤASTNÁ – Lucie KVASNIČKOVÁ STANISLAVSKÁ</i>	156
АВАРИЙНОЕ ВОДОСНАБЖЕНИЕ В КРИЗИСНЫХ СИТУАЦИЯХ <i>Jiří DUŠEK – Radka DUŠKOVÁ</i>	161
ВЛАСТЬ МУДРОСТИ И МУДРОСТЬ ВЛАСТИ (ЯН АМОС КОМЕНСКИЙ И ТОМАШ ГАРРИК МАСАРИК) <i>Miroslav SOMR</i>	168
ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ АККРЕДИТАЦИИ В АВСТРИЙСКОМ СЕКТОРЕ «FACHHOCHSCHULEN» <i>Zdeněk ČAHA</i>	176
4 РЕЦЕНЗИИ	
MIROSLAV FORET: МАРКЕТИНГОВАЯ КОММУНИКАЦИЯ <i>Marie HESKOVÁ</i>	180
JOSEF JANOŠEC: О ТЕРРОРИЗМЕ. ДЛЯ РАБОТНИКОВ СИСТЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ <i>Štěpán KAVAN</i>	180
5 РАЗНОЕ (информационные тексты, дискуссии, новости с конференций, научных и специальных мероприятий, юбилей)	
«HEILIGENHOF» ПРАЗДНУЕТ ШЕСТИДЕСЯТИЛЕТИЕ <i>Magdalena MALECHOVÁ</i>	182
РЕЗУЛЬТАТЫ ПЕРЕПИСИ НАСЕЛЕНИЯ, ДОМОВ И КВАРТИР 2011 Г. В ЮЖНОЧЕШСКОМ КРАЕ <i>Lubomír PÁNA</i>	183
ИСТОРИЯ КОНЦЕПЦИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА: С НАЧАЛ ВПЛОТЬ ДО ВСЕОБЩЕЙ ДЕКЛАРАЦИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА <i>Zdeněk VOPAT</i>	185
ВОСЕМЬ ЛЕТ СОТРУДНИЧЕСТВА «VŠERS» И «FLÚ AV ČR» <i>Jan SVOBODA</i>	190
СПИСОК РЕЦЕНЗЕНТОВ НАУЧНЫХ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ „AUSPICIA“ № 1/2012, ПРОЦЕСС И ИТОГИ РЕЦЕНЗИРОВАНИЯ	193
ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛА И УКАЗАНИЯ АВТОРАМ	196
БЛАНК ПОДПИСКИ НА ЖУРНАЛ	212

EDITORIAL

Vážení čtenáři našeho časopisu!

Dané číslo časopisu drží důležitý primát: u žádného z dosavadních 17 čísel se totiž nikdy nestalo, aby 48 % vědeckých příspěvků (v sekcích 1.–3.) bylo výstupem z řešeného výzkumného záměru: jde o 13 článků z celkových 27. Příspěvky v tomto čísle jsou publikovány ve 4 jazycích (čeština, slovenština, angličtina, němčina).

Vědecké příspěvky v prvních třech sekcích časopisu opět prošly standardním složitým několikaměsíčním anonymním recenzním řízením a v lepším případě (část článků byla vyřazena) se téměř každého ze zde otištěných vědeckých článků dotkly větší či menší úpravy, doporučené 36 recenzenty v 1–3 recenzních posudcích na každý vědecký článek (celkem redakce obdržela 67 recenzních posudků z 22 většinou akademických pracovišť). **Podrobný Seznam recenzentů vědeckých článků do časopisu Auspicia č. 1/2012, průběh a výsledky recenzního řízení jsou jako vždy k nahlédnutí na konci časopisu. Všechny recenzní posudky jsou pak v tištěné podobě i elektronické podobě k nahlédnutí v archivu redakce vydavatele.**

Tematicky se v časopise zrcadlí zejména ekonomicko-správní, politologická, bezpečnostní, sociální, vzdělávací, ale i další oblasti vědního zájmu především českých a slovenských odborníků. Zveřejňované výsledky, často vycházející z praxe, mají obvykle nadregionální, univerzální působnost čili jsou široce využitelné českou i zahraniční vědou a společností obecně, nikoli pouze v Jihočeském kraji, odkud tradičně část autorů pochází. Jelikož jsou všechny příspěvky v procesu korektur šéfredaktorem detailně slovu po slovu pročteny a rozsáhle korigovány (následně úpravy i obsahových nejasností a nedostatků ve spolupráci s autory se tentokrát týkaly celkem 23 příspěvků), lze na základě několikaleté osobní (ovšem subjektivní) zkušenosti říci, že se jejich kvalita stále kontinuálně zvyšuje.

Z hlediska uvedeného lze zřejmě konstatovat, že dané číslo časopisu patří ke kvalitativně nejlepším v historii vydávání časopisu.

Věříme, že úroveň a přínos jednotlivých příspěvků nadále ocení jak odborná, tak i odborně-laická veřejnost (např. politici, ekonomové, úředníci apod.), jak o tom nepřímo svědčí mj. stále častější citovanost článků, v našem časopise zveřejněných, i trvale vysoký zájem publikovat v něm výsledky svého výzkumu.

Stále platí, že časopis je otevřen pro publikování všem zájemcům, kteří mohou nabídnout kvalitní příspěvky.

*Za redakci časopisu Auspicia
Jan Gregor, šéfredaktor*

1 VEŘEJNÁ SPRÁVA, ŘÍZENÍ, ADMINISTRATIVA • (PUBLIC) ADMINISTRATION

ÚLOHA A VÝZNAM EKONOMICKÝCH NÁSTROJŮ V SUROVINOVÉ POLITICE ČESKÉ REPUBLIKY

Role and Importance of Economic Instruments in Raw Material Policy of the Czech Republic

Antonín DVOŘÁK

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: Cílem příspěvku je podat základní informace o fungování jednotlivých ekonomických nástrojů využívaných v oblasti surovinové politiky České republiky. Analýza působení těchto nástrojů je zároveň doplněna konkrétními doporučeními, která se týkají jejich využití v budoucím období. Cílem článku není analyzovat dopad ekonomických nástrojů na hospodaření těžebních firem. Závěrem jsou stručně popsány hlavní výhody a nevýhody ekonomických nástrojů z obecného pohledu.

Klíčová slova: ekonomické nástroje – surovinová politika

ABSTRACT: The aim of this paper is to provide the basic information about the functioning of economic instruments used in the raw material policy of the Czech Republic. The analysis of the effect of these instruments is accompanied by specific recommendations concerning their use in the future. The article does not analyze the impact of the economic instruments on the management of mining companies. Finally, the main advantages and disadvantages of the economic instruments in general terms are briefly described.

Key words: economic instruments – raw material policy

ÚVOD

Stát by měl při uplatňování surovinové politiky vycházet především z nezbytnosti šetrného využívání domácích nerostných surovinových zdrojů, které je v dlouhodobém veřejném zájmu. Ochrana a nakládání s nerostným bohatstvím je tedy rovněž integrální součástí environmentální politiky státu, a je proto částečně formulována ve Státní politice životního prostředí České republiky. Je však zároveň problematikou natolik důležitou, rozsáhlou a samostatnou, že surovinová politika České republiky je podrobně rozpracována v samostatně připraveném vládním dokumentu.

Surovinovou politiku lze stručně charakterizovat jako souhrn všech aktivit, kterými stát ovlivňuje vyhledávání a využívání tuzemských zdrojů surovin i získávání surovin v zahraničí s cílem zabezpečit jimi plynulý chod své ekonomiky (Dvořák – Nouza 2002). **Surovinová politika je výslednicí působení často zcela protichůdných zájmů ekonomických subjektů, konfliktů a konání různých politických sil.** Je integrální součástí hospodářské politiky dané-

ho státu a zahrnuje jednak koncepční činnost, jednak běžnou činnost především při výkonu státní správy v oblasti ochrany a využívání nerostného bohatství (**praktická surovinová politika státu**).

Jednotlivé země mají zaveden fungující systém, který uvedenou problematiku zohledňuje zejména v **soustavě ekonomických nástrojů** (daně, poplatky – royalties, cla, licence, státní podíly v těžebních společnostech ap.), které jsou zakotveny v právních normách (daňové zákony, horní zákon a navazující předpisy).

Po roce 1989 bylo nezbytné založit systém surovinové politiky na zcela nových principech. V podmínkách tržního hospodářství lze efektivní surovinovou politiku státu uskutečňovat výhradně prostřednictvím **propracované soustavy ekonomických nástrojů, které jsou zakotveny v příslušných právních normách a podloženy fungujícím informačním systémem.** Vláda realizovala svou surovinovou politiku v praxi celou řadou rozhodnutí a právních aktů. Surovinová politika v podobě koncepčního vládního dokumentu však byla přijata až na konci devadesátých let. Až do

schválení tohoto dokumentu byla jeho absence předmětem kritiky veřejnosti, a to především ze strany dotčených obcí, podnikatelů, ekologických iniciativ i politiků. (Vláda svým usnesením č. 1311 ze dne 13. prosince 1999 schválila „**Surovinovou politiku v oblasti nerostných surovin a jejich zdrojů**“, kterou společně připravila ministerstva průmyslu a obchodu a životního prostředí. Surovinová politika představuje otevřený vládní dokument, který je v současné době aktualizován.)

Předmětem politiky nerostných surovin jsou palivoenergetické, rudní, nerudní a stavební suroviny, a to jak z prvotních, tak i z druhotných zdrojů. Tato politika se nezabývá surovinami z obnovitelných zdrojů, jako vodou, dřevem, zemědělskými surovinami atd. Zabývá se však všemi druhotnými surovinami jak z hlediska jejich vlivu na úspory prvotních nerostných zdrojů, tak i z hlediska vlivu na úspory energie, která je vkládána do úpravy prvotních surovin a jejich dalšího zpracování. Politika nerostných surovin má přímou vazbu na energetickou politiku a z hlediska stanovení a řešení některých cílů je s ní úzce propojena.

Zvláštní charakteristikou nerostných zdrojů je jejich **neobnovitelnost a nepřemístitelnost**. Využívání nerostných zdrojů proto vyžaduje specifický režim, tj. určitou míru ingerence státu do volného tržního prostředí a stanovení pravidel, rozsahu a forem regulace z důvodů ochrany a šetrného využívání nerostných zdrojů na území státu při zohlednění významu jednotlivých nerostných surovin, respektování dotčených zájmů a principů udržitelného rozvoje.

Ekonomické nástroje

V České republice jsou pro realizaci cílů surovinové a environmentální politiky státu využívány kromě jiných také ekonomické nástroje, respektive jsou zaváděny do příslušných právních norem, zejména do horního zákona a daňových zákonů. Měly by postihovat **specifika hornického podnikání a vytvářet srovnatelné podmínky s ostatními vyspělými státy**. Ekonomické nástroje jsou v hospodářské praxi používány účelově státem, obcí a těžařem. Obecně o působení ekonomických nástrojů viz např. P. Šauer (2008) nebo A. Hadrabová (2010).

K jednotlivým uplatňovaným nástrojům lze uvést následující.

Regulaci cen nerostných surovin nedoporučujeme v podmínkách tržního hospodářství uplatňovat (u ceny energie, vzhledem k oblastním monopolům energetických distribučních společností, nelze regulaci úplně zrušit). Nerostné suroviny se obdobně jako průmyslové výrobky prodávají za tržní cenu, kterou určují především náklady podnikatele a poptávka na příslušných trzích. Náklady, vynaložené k získání nerostné suroviny, které jsou většinou rizikovější a více proměnlivé, než u běžné výroby, jsou určovány báňsko-geologickými podmínkami dolu nebo lomu. Měly by zahrnovat všechny náklady, které jsou s těžební činností spojeny, včetně nákladů na odstranění škodlivých

vedlejších účinků těžebních aktivit (negativních externalit).

Důlní renta je součástí zisku báňského podnikatele. Důlní rentu (vč. její části, která je výnosem z vyšší než uzavírající technicko-technologické úrovně těžaře), kromě běžného zdanění podnikatelské činnosti a odvodu úhrady z vydobytych nerostů (jde-li o výhradní ložisko ve vlastnictví státu), je žádoucí ponechat v příjmu těžaře. Její dosažení je hlavním stimulem k rozvoji podnikání v jinak velice nákladné a zároveň rizikové oblasti, kterou hornické aktivity představují. Lze plně souhlasit s názorem a doporučením studie (Dvořáček – Slivka 2003), že renta je obecně výnosem z výrobního faktoru, který nemá charakter ekonomického nástroje, a proto ji doporučujeme z ekonomických nástrojů vyjmout.

Úhrada z vydobytych nerostů v souladu s horním zákonem a příslušnou vyhláškou nyní nepřesahuje 10 % tržní ceny nerostu. Úhrada je platbou těžaře státu jakožto vlastníkovému výhradních ložisek. Z výnosu úhrady je 75 % odváděno obci, na jejímž území se nachází dobývací prostor, a 25 % je odváděno do státního rozpočtu. Doporučujeme realizovat surovinovou politiku zpružněním určování výše sazby této úhrady s ohledem na úroveň obdobného nástroje (tzv. royalty) v ostatních členských zemích Evropské unie a rozšířit její použití i na nevyhrazené nerosty, protože vliv na životní prostředí mají všechny těžební aktivity. Rovněž je třeba zvážit přerozdělení příjmu z této úhrady ve prospěch státu a účelově vázat využití těchto prostředků výhradně na ekologické účely.

Pokud jde o stanovení výše úhrad z vydobytyho nerostu, lze navrhnout zvážit změnu způsobu jejího výpočtu. Jak bylo uvedeno, je v současnosti úhrada stanovena jako procentuální podíl z tržby prodaného nerostu nebo prvního prodejného produktu po úpravě a zušlechtnění (jde o obdobu daně). Doporučujeme zvážit stanovení úhrady z vydobytych nerostů fixní částkou za jednotku vytěžené suroviny. Tento způsob je ve světě obvyklejší a má proti dosavadnímu tu výhodu, že postihuje surovinu vytěženou bez ohledu na to, zda byla prodána a za jakou cenu. Nový způsob výpočtu úhrady by odstranil prostor pro možné spekulace i obavy podnikatelů, že budou postiženi při zavádění některých nových nákladných metod úpravy, jejichž důsledkem bude nová kvalita a zvýšená cena (tedy i tržba).

Platba z vydobytych nerostů nepředstavuje obvyklý ekonomický nástroj surovinové politiky. V zemích Evropské unie je tato platba využívána pouze v ojedinělých případech (a stejně tomu tak bylo v devadesátých letech v České republice). Jde o odčerpání části důlní renty státem těžaři podnikajícímu v lepších přírodních podmínkách, než jsou podmínky uzavírající (mezni). Doporučujeme tento nástroj nezavádět (lze však navrhnout jeho použití pouze v mimořádných situacích, kdy by těžba v určité oblasti představovala velmi vysoké riziko ohrožení životního prostředí).

Úhrada z dobývacího prostoru má charakter platby za dočasné odnětí pozemků jejich původnímu

účelu a používání pro dobývání ložiska nerostných surovin. Z teoretického hlediska by tato úhrada měla být diferencována podle typu zabraných pozemků, měla by urychlit proces navrácení pozemků původnímu účelu a optimalizovat velikost dobývacího prostoru. Tento postup by však byl značně administrativně náročný a v každém případě by musel vést k citelnému zvýšení sazeb z jednotky plochy, neboť současný stav, kdy např. uhelné hlubinné doly platí ročně částky v řádu statisiců korun za celý dobývací prostor, nemotivuje doly k dosahování teoreticky vytyčených cílů. Nicméně neměla by být problémem úprava sazeb podle typu zabrané půdy. Jestliže těžba používá pozemky, které mu propůjčil stát (dobývací prostor), stát přichází o výnos z těchto pozemků, a to minimálně ve výši daně z příjmu za produkci z těchto pozemků a dále za sociální a zdravotní pojištění osob, které by na nich byly zaměstnány. Podle typu pozemku (pastvina, zemědělská půda atd.) to může znamenat i pokles sazeb, avšak odstranila by se paušálnost stanovené částky. Předpokladem by byl návrat pozemků do stavu blízkého původnímu stavu, který by měl být proveden po ukončení těžební činnosti. Lze souhlasit i s ponecháním této úhrady dotčeným obcím, za úvahu by stálo doporučení nebo nařízení, aby tyto prostředky byly přednostně použity pro nápravu obecných ekologických škod.

Úhrada z dobývacího prostoru byla původně (od r. 1992) stanovena ve výši 10 tis. Kč ročně za každý i započatý km² ve vymezení na povrchu (u malých dobývacích prostorů do dvou hektarů činila roční úhrada 2 000 Kč). Úhrada je příjmem obcí, do jejichž katastrů zasahuje dobývací prostor. Surovinová politika z r. 1999 uložila MŽP ve spolupráci s MF, MPO a ČBÚ vytvořit nový systém plateb úhrad z dobývacích prostorů. Tyto úhrady měly být napříště koncipovány jako ekonomický nástroj politiky ochrany životního prostředí a krajiny a měly být diferencovány podle hodnoty dotčeného území, míry dopadu a charakteru prováděných prací. Tento úkol však byl splněn jen částečně. Možnost zavedení nového systému úhrad byla podmíněna změnou zákona č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon). Tento předpoklad byl splněn novelou horního zákona č. 386/2005 Sb., kdy v § 32a odst. 1 se druhá věta nahradila větou „Výši úhrady z dobývacího prostoru v rozmezí 100 Kč až 1 000 Kč na hektar, odstupňovanou s přihlédnutím ke stupni ochrany životního prostředí dotčeného území, charakteru činnosti prováděné v dobývacím prostoru a jejímu dopadu na životní prostředí, stanoví vláda nařízením“. Ministerstvo životního prostředí, které je gesčně odpovědné za zpracování návrhu příslušného nařízení vlády, však tento návrh dosud nepřipravilo. Z tohoto důvodu podnikatelé vesměs hradí úhradu ve výši spodního limitu, který odpovídá původní sazbě 10 000 Kč/km². Výhodou pro podnikatele je nově zavedená kalkulace podle hektarů, a nikoli podle km². Tím podnikatelé s nejmenšími výměrami dobývacích prostorů odvádějí spravedlivější úhradu než podle původního kilometrového

systemu. V tomto pohledu zřejmě nezbude, než opustit složitou diferenciaci dotčeného území a vrátit se k původnímu taxativnímu systému, ovšem z úrovně hektaru. Nicméně je stále potřebné považovat za žádoucí **zvýšení** této úhrady proti dosavadnímu stavu, vytvořit tak ekonomický tlak na co **nejmenší rozsah plochy** dobývacích prostorů a ponechat tuto úhradu v příjmu dotčených obcí. Doporučuje se **zrušit paušální stanovení výše úhrady** a posílit zejména úlohu místních orgánů při určování její výše. Je-li tato částka stanovena fixním způsobem, projevuje se na ní zároveň negativně i vliv inflace (tj. s postupujícím časem se snižuje její stimulační účinek na toho, kdo je povinen ji platit, a zároveň se snižuje možnost jejího využití příjemcem, který si za ni pořídí stále méně a méně). Do konstrukce této platby by se proto měl vliv inflace promítnout, např. možností jejího pravidelného zvyšování koeficientem v závislosti na výši inflace.

Lze rovněž zvážit případné budoucí zavedení nového systému poplatků za zásahy do území, který funguje v Hesensku. Nový poplatkový systém by měl v souladu s hesenskou metodikou vycházet z identifikace stavu přírody a krajiny před zásahem a po zásahu a platby by měly být uplatňovány na ty zásahy do přírody a krajiny, které působí dočasné nebo trvalé škody na ekologických funkcích přírody nebo které nelze úplně kompenzovat obnovou či náhradními nápravnými opatřeními.

Subjekt, který žádá o trvalé vynětí půdy ze zemědělského či lesního půdního fondu, by musel podle nového systému plateb uhradit celkovou ztrátu ekologických funkcí daného území, způsobenou zásahem a vyjádřenou v peněžních jednotkách. Celkovou hodnotu úhrady pro stanovenou plochu lze tedy vypočítat pomocí hesenské metody tak, že danou plochu ohodnotíme bodovou hodnotou příslušných biotopů před zásahem do území a zároveň ji ohodnotíme bodovou hodnotou příslušných biotopů po zásahu do ekologických kvalit území. Rozdíl bodových hodnot pak vynásobíme finanční hodnotou jednoho bodu, stanovenou na základě nákladů na skutečně vykonaná revitalizační opatření. V případě, že bude zásah do území dočasný, čili po jeho ukončení budou jeho narušené ekologické funkce navraceny do původního stavu, zbývá dořešit otázku náhrady za dočasnou ztrátu ekologických funkcí během tohoto období.

V souladu s hesenskou legislativou se trvalým zásahem do území rozumí zásah, který trvá třicet a více let. Podle tohoto přístupu lze pro roční platby za dočasnou ztrátu ekologických funkcí zvolit jednu třicetinu hodnoty trvalého zásahu. Roční platba by se tedy propočítávala jako násobek velikosti plochy zabrané v daném roce a jedné třicetiny rozdílu mezi hodnotou původního biotopu a ekologickou hodnotou, které dotčené území nabývá po zásahu. Podle současné české legislativy se hranicí trvalého zásahu rozumí v případě záborů lesní půdy padesát let a v případě záborů zemědělské půdy dokonce sto let.

Třebaže by podle našeho názoru bylo brzké zavedení systému plateb za ztrátu ekologických funkcí území prospěšné, nelze očekávat, že budou takto závažné změny v nejbližší době legislativně zakotveny a uvedeny do praxe. Větší prioritu má koncipování nových úhrad z dobývacích prostorů, které byly administrativně stanoveny na nízké úrovni v roce 1991 a od té doby se jejich výše nezměnila. Již od pádu minulého režimu je apelováno na změnu horního zákona. Součástí změn by měly být i úhrady z dobývacích prostorů. V roce 2000 byl již předběžně vypracován na Českém ekologickém ústavu návrh nového systému úhrad a v některých těžebních lokalitách (povrchová těžba hnědého uhlí, těžba černého uhlí, vápenců, štěrkopísků pod vodou, štěrkopísků suchá, stavebního kamene a dekoračního kamene) byly provedeny orientační propočty ekonomických dopadů nového systému plateb z dobývacích prostorů na hospodaření těžebních organizací (Seják 2000).

Nový systém plateb by tedy měl zohledňovat rozdíl ekologické hodnoty před zábořem a po zábořem. Výpočet náhrad za dočasnou ztrátu ekologických funkcí území v průběhu těžby se provede stejným způsobem jako ve výše uvedeném případě plateb při zásahu do ekologických funkcí území, přičemž zde je nutné porovnávat bodovou hodnotu příslušných biotopů před zábořem území a bodovou hodnotu biotopu, který z hlediska kvality nejlépe odpovídá charakterizujícímu prostředí lomu či dolu. Platby by se propočítávaly každoročně a vztahovaly by se pouze na ty plochy, které jsou v daném roce dotčeny těžbou, a nikoliv na celý dobývací prostor. Dalším požadavkem je sjednocení časové hranice trvalého zásahu. Tato hranice je významná pro stanovení ročních plateb za dočasné záboře území. Čím je delší, tím nižší jsou roční platby. Navrhovaný systém úhrad by mohl nahradit nízké paušální úhrady. Pokud by se uvažovalo o zavedení poplatků za zásahy do území, mohly by doplňovat dosavadní legislativně zakotvené platby, neboť ty reflektují převážně **pouze ekonomické funkce území** (např. odvozy za vynětí půdy ze zemědělského půdního fondu).

Úhrada z plochy průzkumného území (poplatek za oprávnění provádět ložiskový průzkum) činí v prvním roce provádění průzkumných prací 1 000,- Kč za každý i započatý km² stanoveného průzkumného území bez rozlišení konkrétního charakteru prováděných prací. Úhrada se každý další rok zvyšuje o 1 000,- Kč. Jedná se o platbu za dočasné využití pozemku i k jinému účelu. Tento nástroj doporučujeme ponechat a zvážit **změnu výše sazby** a její diferenciaci s ohledem na charakter prováděných průzkumných prací. Stejně jako u výše uvedených úhrad z dobývacího prostoru jde i zde o platbu stanovenou fixní částkou, na které se projeví vliv případné inflace. Bylo by proto i u této úhrady vhodné zapracovat do její konstrukce možnost pravidelného zvyšování o vliv inflace (nejlépe koeficientem).

Platby z pozemku představují v České republice nástroj, který není právně zakotven. Jde o platbu těžaře vlastníkovu pozemku (pronájem) a dále za škody vzniklé těžbou. Protože se jedná o obchodní vztah mezi dvěma (většinou) soukromými subjekty, do kterého stát nemá možnost zasahovat, doporučujeme tuto platbu využít jako nástroj surovinové politiky pouze v případech, kdy bylo vlastnické právo omezeno z hlediska tzv. veřejného zájmu.

Finanční rezerva k vypořádání důlních škod a revitalizaci pozemků je vytvářena na vrub nákladů a slouží k vypořádání důlních škod, vzniklých hornickými aktivitami, a na revitalizaci území po těžební činnosti. Podle platné legislativy se pojem důlní škody vztahuje pouze na hmotný majetek a vodu. Doporučujeme proto rozšířit pojetí pojmu důlní škody i na škody vzniklé na ekologických funkcích území ve vazbě na případný nový systém úhrad z dobývacích prostorů (viz výše). Jde o základní nástroj surovinové politiky, který řeší dopady těžebních činností na životní prostředí, proto jej doporučujeme ponechat a rozšířit v souladu se změnami příslušných právních norem. Pravidla pro stanovení výše této rezervy a pro její čerpání by měla projít revizí a vyhodnocením, zda je výše dostatečná na pokrytí budoucích potřeb, k jejichž úhradě je tato rezerva určena. Státní orgány musí mít zejména kontrolu nad čerpáním a účelným využíváním této rezervy obdobně, jako je tomu u finanční rezervy určené podle zákona o odpadech na sanaci a rekultivaci skládek po skončení jejich užívání.

Rezerva na vyhledávání a průzkum ložisek nerostných surovin. Tento nástroj není v České republice uplatňován. Tvorbou rezervy by byla nákladem na dosažení, zajištění a udržení příjmů podle daňových předpisů.

Tato rezerva nahrazuje nástroj, který je používán v některých vyspělých zemích, tj. snižování daňového základu s postupem vyčerpávání zásob nerostného zdroje (depletion allowances), jehož použití však náš daňový systém neumožňuje. Předpokládá se, že po vytvoření dostatečných rezerv u podnikatelů přejde většina průzkumných aktivit ze státu přímo na podnikatele. Toto snížení příjmů státu z daní bude kompenzováno snížením výdajů státu na průzkum nerostů. Výše tvorby rezervy bude volena tak, aby snížení příjmů z daní nepřevýšilo úbytek výdajů státu. Případné zavedení tohoto nástroje vyžaduje analýzu potřebnosti aplikace tohoto nástroje a problematiky řešení podpor vyhledávání a průzkumu ložisek nerostných surovin v daňových soustavách zemí Evropské unie. Doporučujeme zvážit uplatnění tohoto nástroje v praxi (po důkladné diskusi všech zainteresovaných subjektů).

Ekologické daně je žádoucí zavést v případě jejich aplikace v zemích Evropské unie a za obdobných podmínek. Smyslem případného zavedení ekologické daně ve vztahu k využívání nerostných zdrojů není nárůst celkové daňové zátěže. Např. spotřební daně

z paliv a energie, zavedené v Evropské unii směrnicí 2003/96/ES, byly kompenzovány snížením jiných daní (daní z práce). V případě dobývání nerostných surovin je žádoucí, aby ekologická daň svým diferencovaným uplatňováním umožnila internalizaci externalit na jednotlivých ložiskách podle místních podmínek (zónace CHKO, průmyslově zvláště zatížená území). Ekologickou daň nelze zaměňovat s úhradou z vydobytých nerostů, měla by být řešena obecně pro všechna odvětví průmyslu, popř. i služeb. Doporučujeme zavést ekologickou daň v souladu a v rámci ekologické daňové reformy členských zemí Evropské unie, ale nepovažovat ekologickou daň za specifický nástroj surovinové politiky.

Odpis 10 % vstupní ceny hmotného majetku, který je umožněn při nákupu finančně náročných investičních celků pro těžbu a úpravu nerostných surovin, podle odpisové skupiny 2 přílohy k zákonu č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů v platném znění. Jedná se o běžnou podporu investování (financování těžebních společností). Jde o obecný nástroj (je součástí celé daňové soustavy), doporučujeme jej zachovat a rovněž (jako v případě ekologické daně) nepovažovat za specifický nástroj surovinové politiky.

Programy podpory podnikání a programy výzkumu a vývoje nejsou v pravém slova smyslu ekonomickými nástroji, ale komplexem nejrůznějších zkombinovaných nástrojů, jejichž cílem je dosáhnout (jak vyplývá z názvu) podpory podnikání nebo podpory vybraných výzkumných a vývojových projektů. Mají všeobecné uplatnění, v tom je tedy obsažena i případná podpora podnikání v geologické a těžební činnosti, resp. podpora výzkumné a vývojové činnosti, která má tomuto oboru sloužit. Je nesporné, že v rámci těchto programů lze dosáhnout cílené podpory takových poznatků a takových podnikatelských možností, které povedou k ekologizaci tohoto odvětví, pokud ten, kdo programy podpory formuluje a financuje (tj. stát), o tento aspekt stojí. Hlavními ekonomickými nástroji, které se v těchto programech objevují, musí být granty (vědeckovýzkumné projekty) a dotace, případně některé ekonomické úlevy (z poplatků, daňové apod.), přičemž podmínky pro získání těchto podpor a úlev musí být nastaveny tak, aby upřednostňovaly ekologicky přínosná řešení ve srovnání s ostatními.

Zvýhodnění při zavádění technologií umožňujících minimalizaci odpadů při využívání nerostných zdrojů, např. rozšířením dosavadních programů podpory výzkumu a vývoje, použitím dotací atd., představuje významný nástroj, který doporučujeme podle konkrétních možností dále rozšiřovat.

Diskuse k ekonomickým nástrojům

Ekonomické nástroje (nástroje pozitivní a negativní ekonomické stimulace), které používá stát vůči jednotlivým subjektům v ekonomice (v tomto případě uživatelům životního prostředí) za účelem dosažení cílů, které si stát klade, představují alternativu k ná-

strojům direktivním (administrativním, přímým). Prostor pro jejich uplatnění existuje v každém ekonomickém systému a v určité míře se tyto nástroje uplatňovaly i v direktivně řízené, plánové ekonomice založené na společenském vlastnictví ekonomických zdrojů. S nástupem tržní ekonomiky a se zásadní změnou vlastnických vztahů se však diametrálně změnilo podmínky a způsoby jejich využití.

Po roce 1989 existovaly v počátečním období poněkud přehnané představy o jejich možném použití, event. o tom, že mohou v tržní ekonomice zcela vytlačit a nahradit nástroje direktivní. Zkušenosti poměrně brzy ukázaly, že i v nových společenských a ekonomických podmínkách se budou oba základní typy nástrojů nutně uplatňovat souběžně, i když v jiných vzájemných proporcích a v jiné podobě.

Ekonomické nástroje, stejně jako nástroje direktivní, mají své nesporné výhody, ale i určitá rizika. Obojí je nutné vzít v úvahu při rozhodování o tom, které nástroje použít a zejména v jaké konkrétní podobě.

Za hlavní **výhody** ekonomických nástrojů jsou v teoretické rovině považovány zejména:

- navozují u řízených subjektů **tendenci ke spolupráci**, nevyvolávají tedy (na rozdíl od nástrojů direktivních) tendence nespolečně pracovat, obcházet či nedodržovat nařízené postupy, příkazy či zákazy, podvádět apod. Ponechávají řízeným subjektům pocit, že si mohou způsob svého chování vybrat podle ekonomických propočtů toho, co je pro ně ekonomicky výhodné či naopak nevýhodné.
- systém založený převážně na používání ekonomických nástrojů řízení se obecně považuje za **hospodárnější**, tj. předpokládá se, že nebude vyžadovat tak rozsáhlý administrativní aparát, jaký je spojován s používáním direktivních nástrojů (není nutné vymýšlet a vydávat podrobné předpisy, kontrolovat jejich dodržování, předepisovat a vymáhat nápravná opatření a sankce za porušování předpisů atd.).

Ve skutečnosti nejsou tyto výhody zcela jednoznačné. Co se týče možnosti výběru chování řízených subjektů na základě ekonomické úvahy o výhodnosti či nevýhodnosti variant připadajících v úvahu, jsou-li ekonomické nástroje správně nastavené, měly by vést k poměrně jednoduchému rozhodování (výhodné je pro řízený subjekt jen jedno řešení, a to to, kterého chce stát dosáhnout – všechna ostatní řešení by měla být nevýhodná). Jde jen o jakousi spíše psychologickou záležitost, kdy se řízeným subjektům ponechává iluze, že se rozhodnout mohly, nikoliv, že jim stát potřebné chování direktivně nařídil. Pokud řízeným subjektům vycházejí jako efektivnější taková řešení, která pro dosažení cílů státu (v tomto případě cílů environmentálních) výhodná nejsou, znamená to, že uplatněný ekonomický nástroj nepůsobí tak, jak od něj stát očekával, a že tedy nebyl konstruován správně.

Co se týče předpokládaných nižších administrativních nákladů spojených s uplatňováním ekonomických nástrojů státem vůči řízeným subjektům v ekonomice, ani zde neexistují jednoznačné studie, které by tuto úsporu dokazovaly.

Používání ekonomických nástrojů ke stimulaci požadovaného chování řízených subjektů má i některé **nevýhody**, kterých si stát při výběru nástrojů musí být vědom a zvažovat rizika z toho plynoucí. Jsou to především následující problémy:

- ekonomické nástroje někdy **nepřinášejí očekávaný výsledek, nebo ho nepřinášejí v dostatečné míře, v krajním případě vyvolají i účinek opačný, než bylo předpokládáno.**
- pokud účinkují, dostavuje se výsledek někdy s přílišným **časovým zpožděním**, později, než by bylo třeba.

Pokud jde o první problém, vzniká především tehdy, pokud jsou ekonomické nástroje nastaveny nesprávně. Např. daňové úlevy jsou příliš nízké na to, aby někoho lákaly k jejich získání, poplatky jsou příliš nízké na to, aby se jim chtěl někdo vyhnout, nebo např. výpočet škod, které by měl znečišťovatel uhradit, je nepřesný a zpravidla nezahrnuje celou způsobenou škodu.

Co se týče druhého problému, je časové zpoždění očekávaného účinku způsobeno jak objektivně (např. změny v daňových zákonech mohou začít být uplatňovány až v dalším roce), tak ze subjektivních důvodů (u ekonomických subjektů se projevuje určitá **setrvačnost v jejich chování**).

Je tedy zřejmé, že volba ekonomických nástrojů, způsob jejich konstrukce a volba výše sazeb je velmi složitým problémem. Protože trh s nerostnými surovinami je v dnešní době velmi globalizovaný a setkávají se na něm nabídky z různých zemí s různými ekonomickými pravidly včetně uplatňovaných ekonomických environmentálních nástrojů, mohou se některé země dostávat díky těmto vnitřním pravidlům

do nevýhodné pozice (v cenách jimi nabízené produkce jsou zahrnuty vyšší platby ekologického charakteru), jiné země naopak mohou čelit ze strany ostatních obviněním z ekologického dumpingu. I tento faktor musí jednotlivé země brát při volbě svých nástrojů v úvahu a velmi citlivě vyvažovat různé zájmy a mezinárodní souvislosti a závazky.

ZÁVĚR

Lze konstatovat, že soustava ekonomických nástrojů surovinové politiky, používaná v České republice, je funkční a srovnatelná s nástroji uplatňovanými v členských zemích Evropské unie. Z dlouhodobého hlediska bude třeba doladit soubor ekonomických podmínek a nástrojů tak, aby jejich aplikace ještě více podpořila žádoucí směry a intenzitu hornického podnikání a tím i využívání vlastního přírodního bohatství.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. DVOŘÁČEK, J. – SLIVKA, V. (2003): *Kritická analýza ekonomických nástrojů surovinové politiky*. Ostrava: VŠB-TU.
2. DVOŘÁK, A. – NOUZA, R. (2002): *Ekonomika přírodních zdrojů a surovinová politika*. Praha: VŠE. 164 s. ISBN 80-245-0407-3.
3. HADRABOVÁ, A. (2010): *Environmentální aspekty podnikání*. Praha: Oeconomica. 120 s. ISBN 978-80-245-1709-4.
4. SEJÁK, J. (2000): *Návrh nového systému úhrad z dobývacích prostorů*. Praha: ČEÚ.
5. ŠAUER, P. (2008): *Základy ekonomiky životního prostředí I*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství litomyšlského semináře. 116 s. ISBN 978-80-86709-13-0.

ADDRESS & ©

doc. Ing. Antonín DVOŘÁK, CSc.
Institut pro udržitelné podnikání
Fakulta mezinárodních vztahů
Vysoká škola ekonomická
Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
Czech Republic
advorak@vse.cz

KRITÉRIA ROZHODOVÁNÍ O LOKALIZACI INVESTIC V PROSTŘEDÍ OSTRAVSKÉ AGLOMERACE

Location Decision-Making Criteria for Investment in Ostrava Agglomeration

Lucie HOLEŠINSKÁ

Ostrava, Czech Republic

ABSTRAKT: Zásadní roli při rozhodování o umístění investice sehrávají podmínky a faktory lokalizace. Cílem příspěvku je proto zhodnocení významu lokalizačních faktorů pro umístění investic, rozvedené na případové studii v rámci ostravské aglomerace. Po teoretickém vymezení problematiky lokalizačního rozhodnutí se příspěvek zabývá metodikou a vyhodnocením tematického dotazníkového šetření, které proběhlo u lokalizovaných zahraničních subjektů, či subjektů se zahraniční účastí, v ostravské aglomeraci a rovněž ve zprostředkujících institucích. Závěry jasně dokazují význam lidského kapitálu a podmínek na trhu práce, ale také úrovně informačních a komunikačních technologií, infrastruktury a obchodních preferencí.

Klíčová slova: faktory lokalizace – lokalizační rozhodnutí – investice – ostravská aglomerace

ABSTRACT: The conditions and factors of location play the significant role within investment decision-making. Therefore the paper deals with the evaluation of location factors' significance for investment specified in the case study in the Ostrava agglomeration. Firstly, the basic theoretic introduction to location decision-making is presented. Then it focuses on the method and evaluation of thematic questionnaire, which localized foreign companies or companies with foreign ownership interest and intermediary institutions filled in. The conclusions clearly reflect the importance of human capital and labour market conditions but also the technological and infrastructure level and business preferences.

Key words: location factors – location decision – investment – Ostrava agglomeration

ÚVOD

Při rozhodování o umístění investice musí dané území disponovat určitými socio-ekonomickými a přírodními předpoklady, které jsou v souladu s požadavky investora. Zásadní význam tedy mají lokalizační podmínky, které lze označit jako „teritoriální nabídku“, a faktory lokalizace, jež jsou ve své podstatě „poptávkou“ potenciálních investorů po určitých atributech daného regionu (Malinovský – Sucháček 2006). Lokalizační faktor můžeme též popsat jako „sílu, která ovlivňuje umístění lokalizační jednotky v prostoru tím, že determinuje její hospodářské výsledky“ (Buček – Rehák – Tvrdoň 2010: 29). Stanovení významu těchto faktorů sehrává velice důležitou roli v rozvoji regionů z hlediska tvorby vhodného investičního prostředí.

Teorie lokalizace je součástí teorií regionálního rozvoje a zkoumání determinant lokalizačních faktorů se stalo předmětem mnoha empirických studií, přičemž různorodost užitých metod a jejich výsledných zjištění redukuje možnost srovnání a konsenzu při určení stěžejních faktorů lokalizace (viz Arauzo-

Carod – Liviano-Solis – Manjón-Antolín 2010). Příčiny lze hledat v teoreticko-metodických přístupech, v omezeních vztahujících se k prostoru, času a účelu průzkumu, ale také v zaměření a cílech ekonomických subjektů. Význam lokalizačních determinant je odlišný v zaostalých a vyspělých regionech, stejně tak je diferencován u firem činných v různých sektorech hospodářství, jak dokazuje například L. Berköz (2005). Heterogenitu však dle studie A. Pelegrín – C. Bolancé (2008) nacházíme i v rámci segmentů jednoho sektoru hospodářství. Rozdíly jsou dány také samotným typem regionu (průmyslový, venkovský region, region orientovaný na technologie, vědu a výzkum apod.), čímž se podrobněji zabývá např. A. Hodgkinson – Ch. Nyland – S. Pomfret (2001). Přesto lze obecně stanovit určitá kritéria lokalizačního rozhodování, která se jeví jako nejvýznamnější, jako v případě silného vlivu cenových a pracovních faktorů, celkové technické infrastruktury apod.

Význam faktorů lokalizace byl testován rovněž při řešení výzkumného projektu „Socio-ekonomická evaluace aglomerace z hlediska potřeb a aktivit investorů“ (dále jen projekt SGS, 2010), zabývajících se

investičním potenciálem ostravské aglomerace¹. Na základě šetření u zahraničních investorů, působících v tomto regionu, a dále ve vybraných zprostředkujících institucích byla zjišťována a hodnocena důležitost daných faktorů lokalizace při rozhodování o investici. Je nutné podotknout, že ostravská aglomerace se jakožto starý průmyslový region vyznačuje specifickými rysy formálních a neformálních institucí, což je zapříčiněno danou odvětvovou strukturou, velikostí podniků a typem zde vykonávaných prací (Sucháček 2005). Velké průmyslové podniky zde mají silnou tradici a jejich vliv na hospodářský, sociální a rovněž environmentální rozvoj je nesporný. Především dřívější extenzivní rozvoj těžkého průmyslu vedl k růstu podílu zaměstnanosti v tomto sektoru hospodářství a vytvoření specializované pracovní síly, specifických hodnotových představ a organizačních forem (Maier – Tödling 1997), což určitou měrou ovlivňuje i dosažené výsledky šetření v rámci projektu SGS (2010).

TEORETICKÁ VÝCHODISKA LOKALIZAČNÍCH ROZHODNUTÍ, METODIKA A CÍL

Cílem příspěvku je zhodnocení významu faktorů lokalizace pro umístění investic, rozvedené na případové studii v rámci ostravské aglomerace, jejíž výsledky vyplývají z dotazníkového šetření provedeného u alokovaných zahraničních firem a zprostředkujících institucí.

Lokalizační rozhodnutí a jeho kritéria

Rozhodování o optimální lokalizaci investice / firmy je složitým procesem, zahrnujícím široké spektrum podmínek a faktorů, které je nutné uvážit a analyzovat, vzhledem k dlouhodobým důsledkům z něj vyplývajícím. Lokalizační rozhodnutí je navíc limitováno disponibilními zdroji, vynaloženými k získání potřebných informací, a dále schopností tyto informace správně vyhodnotit. V reálném prostředí nejistoty a vzájemného působení řady jevů je využití optimalizačních výpočtů velmi komplikované. Z tohoto důvodu se firmy často přiklánějí k heuristickým metodám, s nimiž nehledají optimální, nýbrž akceptovatelné řešení (Maier – Tödling 1997). Takovýmto přístupem je rovněž stupňovité lokalizační rozhodnutí², rozložené do několika úrovní – země, region, lokalita, pozemek, které, ač je komplexní, je z hlediska jednotlivých stupňů nezávislé. V každé prostorové dimenzi jsou patřičně zkoumány jiné typy lokalizačních faktorů. Jsou-li požadavky na vyšší úrovni uspokojeny, výběr se pře-

souvá do nižšího stupně. Typickým příkladem je rozhodování o umístění velké přímé zahraniční investice. Tab. č. 1 znázorňuje obecná kritéria rozhodování v jednotlivých prostorových rovinách.

Tab. č. 1: Lokalizační faktory dle prostorových úrovní rozhodování.

Prostorová rovina	Kritéria – lokalizační faktory
národní	politická a hospodářská stabilita, daňový systém, odbory, inflace, hospodářský růst, státní podpora na úrovni regionů
regionální	charakteristika pracovních sil, mzdy, odborové organizace, přístup k trhu a dynamika, rozloha, hospodářská struktura, dodavatelé, služby, regionální podpory
lokální	dopravní přístup (letecky, automobilem, vlakem), kvalita a kvantita pracovních sil, specifická infrastruktura (univerzita, výzkumné zařízení), lokální hospodářská politika a podpory, životní standard
pozemek	infrastrukturní propojení, velikost a cena, stav životního prostředí

Zdroj: Maier – Tödling (1997).

Jak je patrné, na národní úrovni jsou sledovány makroekonomické aspekty, zatímco na úrovni regionální jsou rozhodující mikroekonomické charakteristiky. M. Buček et al. (2010) uvádí dva předpoklady, které musí lokalizační faktor splňovat, aby byl pro investora důležitý: má vliv na náklady a výnosy a je prostorově diferencovaný. Rozhodování na regionální a nižší úrovni je již součástí přímých nákladových kalkulací firmy.

Bylo řečeno, že důležitost faktorů se může lišit v závislosti na charakteru činnosti a individuálních potřebách investorů³. Ve zvolené lokalizační strategii tak hraje hlavní roli motiv investice. Primárním motivem bývá zpravidla minimalizace nákladů, kdy jsou rozhodující ceny vstupů. Druhým základním podnětem je úsilí o proniknutí na nový trh (podrobněji Blažek – Uhlíř 2002). Význam lokalizačního faktoru závisí rovněž na stupni lokalizace a jeho mobilitě, což přehledně uvádí tab. č. 2. Stupeň lokalizace je dán koncentrací v několika málo lokalitách (specializovaná pracovní síla, univerzita, letiště apod.) či naopak disperzí. Mobilita souvisí s možností přesunu výrobku nebo faktoru lokalizace a samozřejmě s náklady na tento přesun (Maier – Tödling 1997).

¹ Ostravská aglomerace byla vymezena účelově na úrovni statisticko-okresní, s ohledem na dostupnost a srovnatelnost statistických dat. Zahrnuje území pěti okresů Moravskoslezského kraje – Ostrava-město, Karviná, Frýdek-Místek, Nový Jičín, Opava.

² Dalšími heuristickými postupy, které mohou být uplatňovány, jsou soustředění se na mimořádně důležité faktory, hledání uspokojivé lokality, stanovení minimálních požadavků na lokalizační faktory nebo jednoduše napodobování úspěšných firem (podrobněji viz Maier – Tödling 1997).

³ Odlišné preference k umístění investice bude mít kupříkladu těžební společnost, kde bude hybným faktorem daná surovinová základna, a textilní firma, upřednostňující především levnou pracovní sílu.

Tab. č. 2: Význam lokalizačních faktorů dle stupně lokalizace a mobility.

Mobilita	Lokalizace	Lokalizace	
		koncentrovaná	disperzní
nemobilní	aglomerační výhody, vysoce specializovaná infrastruktura, pozemky mimořádné kvality	slabě vyvinutá infrastruktura, firmy s malým trhem	
málo mobilní	vysoce kvalifikovaná pracovní síla, vnitrofiremní know-how	nekvalifikovaná pracovní síla	
vysoce mobilní	specializovaná informace	nespecializovaná informace, bankovní kapitál v běžných plateb. podmínkách	
	vyšší lokalizační relevance	nízká lokalizační relevance	

Zdroj: Buček – Rehák – Tvrdoň (2010) (dle Maier – Tödling 1997).

Lokalizační faktory se však vyvíjejí i v historickém kontextu. Kupříkladu s nástupem industrializace poklesl význam půdy, důležitý pro zemědělskou činnost, a zesílily požadavky na dostupnost výrobních surovin, jejichž bezpodmínečná blízkost v souvislosti s rozvojem dopravních možností, snížením přepravních nákladů a vývojem technologií ztrácí svou původní podstatu. Rozvoj informačních a komunikačních technologií podpořil rozmach nadnárodních společností, čímž došlo k oddělení centrálních podniků od jejich výrobních závodů a poboček. V důsledku této vnitropodnikové a následně mezinárodní dělby práce mohly firmy využívat komparativních výhod a začalo docházet k diferenciaci lokalizačních požadavků. V 70. letech zesílila orientace na vědu a výzkum a velký důraz byl kladen na informace a relevantní kontakty. Zavádění technologických inovací se od 80. let pojí se zájmem o blízkost podniku k univerzitám a vědecko-výzkumným institucím, k uplatnění kvalifikované pracovní síly a neméně důležitou roli sehrávají dobré životní podmínky (Maier – Tödling 1997). Podstata lokalizačních faktorů tak podléhá měnící se struktuře světového hospodářství, globalizaci ekonomických procesů a rozmachu nových výrobních a technologických postupů.

Evaluace významu faktorů lokalizace investic v ostravské aglomeraci

Subjektivní nazírání na faktory rozhodující o umístění investice nelze popsat kvantitativními metodami. Proto byl za tímto účelem proveden výzkum kvalitativní. K získání „měkkých“ dat byla zvolena metoda anonymního elektronického dotazníkového šetření, které proběhlo v účelově vybraném souboru respondentů, generovaném z databáze firemního monitoru Alberta. Vzhledem k zaměření projektu byla volba potenciálních respondentů omezena na zahraniční

firmy či firmy se zahraniční účastí, lokalizované v ostravské aglomeraci. Z toho vyplývá, že již nebyly posuzovány lokalizační faktory na úrovni národní (daňový systém, politická a makroekonomická rovnováha apod.), nýbrž na úrovni nižší, regionální, aby bylo možné stanovit, co je pro investory při výběru lokalit v ostravské aglomeraci opravdu důležité. Mezi základní východiska k sestavení souboru lokalizačních faktorů a jejich evaluaci náležely především studie M. Viturky et al. (2002), týkající se hodnocení kvality podnikatelského prostředí v ČR, a dále výzkum francouzského Centre de Recherches Economiques et de Gestion (Vanhove – Klaassen 1987).

Velikost vzorku respondentů a návratnost dotazníků

Na základě platných kontaktních údajů ve zmíněné databázi bylo prostřednictvím e-mailu opakovaně osloveno 380 zahraničních firem či firem se zahraniční účastí, působících v ostravské aglomeraci, z nichž bylo přibližně 150 „nejvýznamnějších“ kontaktováno také telefonicky.

Druhým okruhem respondentů bylo devět vybraných institucí, které se spolupodílejí na vytváření investičního prostředí, komunikují s investory nebo jsou jim nápomocny před realizací investice. Nazýváme je tudíž zprostředkujícími institucemi⁴. Ve třech případech byl proveden osobní rozhovor, zbylí představitelé byli kontaktováni elektronicky.

Pro stanovení dostatečné velikosti vzorku bylo využito marketingového pojetí, kde se nabízí řada metod, z nichž nejpřesnější je statistický přístup. Pro určení minimálního rozsahu výběrového souboru bývá pro kvalitativní data využívána následující formule (Kozel et al. 2006):

$$n \geq \frac{(z^2 \times p \times q)}{\Delta^2}, \quad (1)$$

⁴ Vybranými institucemi byly: CzechInvest, Agentura pro regionální rozvoj, Krajský úřad Moravskoslezského kraje, Krajská hospodářská komora Moravskoslezského kraje, příslušné odbory Magistrátu města Ostravy, Magistrátu města Frýdku-Místku, Magistrátu města Karviná, Magistrátu města Opava a Městského úřadu Nový Jičín.

kde n je minimální počet respondentů, z je koeficient spolehlivosti (při hodnotě 1 je zaručena alespoň 68,3% pravděpodobnost tvrzení, hodnota 2 – 95,4 %, hodnota 3 – 99,7 %), p , q značí v % vyjádřené počty respondentů znalých (p) a neznalých (q) problematiky a Δ symbolizuje maximální přípustnou chybu.

Rozsah výběru závisí na variabilitě výskytu zkoumaného znaku v základním souboru, požadované míře přesnosti odhadu a koeficientu spolehlivosti. Zvolena byla spolehlivost alespoň 95,4 %, s povolenou chybou 10 %. Počty respondentů znalých problematiky byly určeny na 90 %, počty neznalých tedy na 10 %, a to vzhledem ke struktuře respondentů, kde je předpoklad znalosti dané problematiky vysoký.

$$n \geq \frac{(2^2 \times 0,9 \times 0,1)}{0,01^2} \Rightarrow n \geq 36, \quad (2)$$

Řádně vyplněno bylo 40 dotazníků, z toho osm z okruhu zprostředkujících institucí, čili podmínka minimální velikosti vzorku byla splněna. Celková návratnost tak dosáhla 10,3 %, což odpovídá současným trendům návratnosti odpovědí z dotazníkových šetření, kde jsou respondenty soukromé firmy, a to z rozličných příčin (nedostatek času, neochota, mnoho podobných monitoringů vyžadujících informace apod.). Míra návratnosti dotazníků rovněž svědčí o přetrvávajících hodnotových postojích v tomto průmyslovém regionu a striktní profilaci a orientaci na funkční firemní procesy.

Metodický postup při vyhodnocení důležitosti faktorů lokalizace

K determinaci důležitosti faktorů lokalizace byl zvolen přístup uplatněný v průzkumu francouzského „Centre de Recherches Economiques et de Gestion“, který proběhl v 70. letech 20. století ve 40 mezinárodních firmách a zprostředkujících institucích v západní Evropě (viz Vanhove – Klaassen 1987). V rámci uzavřených otázek byl každé možné odpovědi přiřazen určitý počet bodů na pětistupňové škále, a to dle významu, který byl danému faktoru přidělen respondentem (1 bod – zcela nevýznamný, 2 body – spíše nevýznamný, 3 body – ani významný / ani nevýznamný, 4 body – významný, 5 bodů – velmi významný). Výsledné hodnocení tak bylo odrazem celkového počtu bodů, které mohl lokalizační faktor maximálně získat, při daném počtu odpovědí.

To znamená, že při počtu 40 vyplněných dotazníků mohl každý faktor dosáhnout maximálně 200 bodů, čemuž odpovídá 100% významnost. Minimem bylo 40 bodů a významnost faktoru na úrovni 20 %. Výsledné koeficienty důležitosti jsou tedy vyjádřeny

percentuální významností lokalizačních faktorů⁵, na základě čehož bylo sestaveno jejich pořadí.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Původním záměrem šetření projektu SGS (2010) byla snaha vyhodnotit významnost lokalizačních faktorů kategorizovaných především dle předmětu činnosti (sekundér, terciér a podrobněji) a příslušnosti k okresu, dále dle počtu zaměstnanců, země původu a roku příchodu. Tato kategorizace by však v omezeném množství 40 odpovědí znamenala ztrátu statistické významnosti, a proto bylo nezbytné vyhodnotit lokalizační faktory v rámci jednoho celku.

Pro jasnější představu je uvedena alespoň stručná identifikace respondentů. 40,6 % z nich uvedlo jako okres činnosti Ostravu-město, v němž žije téměř třetina populace ostravské aglomerace. Okres Nový Jičín, kde je percentuální zastoupení obyvatelstva nejnižší (13,3 %), vymezilo jako území činnosti 21,9 % respondentů, následoval okres Frýdek-Místek s 15,6 % participací (18,5 % podíl na populaci aglomerace). Okres Opava (15,5 % podíl na populaci) byl zastoupen 12,5 % respondentů. Okres Karviná, jakožto druhý populačně největší okres (23,6 % obyvatelstva), byl reprezentován pouze 9,4 % zúčastněných firem.

75 % dotázaných řadíme do sekundéru, zbylé do terciéru. Z hlediska odvětvové struktury působilo 53,1 % firem ve zpracovatelském průmyslu a 18,8 % ve stavebnictví. Do kategorie malých firem (10–49 zaměstnanců) spadalo 44 %, střední firmy (50–249 zaměstnanců) zaujímaly 25 % a velké firmy (250 a více zaměstnanců) čítaly 31 %, z čehož tři subjekty uvedly počet zaměstnanců vyšší než 1 000 (z nich dva 3 000 a více). Země původu, stejně jako rok příchodu investorů, byly silně diferencovány.

Tab. č. 3 prezentuje výsledné koeficienty důležitosti jednotlivých lokalizačních faktorů a jejich celkové pořadí. Jako nejvýznamnější byla vyhodnocena kvalifikace a dostupnost pracovní síly. Tyto determinanty lokalizačního rozhodování jsou klíčové pro většinu investic. Jak uvádí J. Sucháček (2005), lidé se v tomto starém průmyslovém regionu vyznačují vyšší mírou odpovědnosti, solidarity a manuální zručnosti, a to v důsledku mnohdy nelehké práce v těžkém a uhelném průmyslu, což se jeví jako pozitivní stránka regionu pro příchod investorů. Výsledky šetření toto tvrzení podporují, stejně tak jako existenci specializované pracovní síly v regionu. Význam dostupnosti pracovní síly pak může být do jisté míry ovlivněn i vazbou na splnění podmínek pro přiznání investičních pobídek.

⁵ Výchozí průzkum (Vanhove – Klaassen 1987) využíval pouze třístupňovou bodovou škálu. Při zcela náhodně shodném počtu odpovědí (40) tak mohl daný faktor získat maximálně 120 bodů (100 %) a minimálně opět 40 bodů (33,33 %).

Tab. č. 3: Důležitost lokalizačních faktorů pro investory v ostravské aglomeraci.

Lokalizační faktory	Koeficienty důležitosti (max. 100 %, min. 20 %)					
	FIRMY	Firmy pořadí	INSTITUCE	Instituce pořadí	CELKEM	Celkové pořadí
Kvalifikace pracovní síly	83,1	1.	90,0	3.	84,5	1.
Dostatek pracovní síly	80,0	2.	95,0	1.	83,0	2.
Úroveň informačních a komunikačních technologií	78,1	3.	70,0	23.	76,5	3.
Mzdová úroveň v regionu	73,8	4.	80,0	11.-13.	75,0	4.-6.
Úroveň a kvalita silnic a železnic	72,5	5.	85,0	4.-6.	75,0	4.-6.
Přístup na trhy sousedních států či regionů	70,6	6.-7.	92,5	2.	75,0	4.-6.
Přístup na trh ČR	70,6	6.-7.	85,0	4.-6.	73,5	7.
Nabídka investičních pobídek	66,9	8.	82,5	7.-10.	70,0	8.
Odvětvový profil regionu	65,6	9.-11.	82,5	7.-10.	69,0	9.
Přístup na lokální / regionální trh	65,6	9.-11.	77,5	14.	68,0	10.
Blízkost univerzit a vědecko-výzkumných institucí	65,6	9.-11.	72,5	17.-22.	67,0	11.
Přítomnost obchodního partnera (subdodavatelé, komplementy atd...)	62,5	15.-16.	80,0	11.-13.	66,0	12.-13.
Bezpečnost a kriminalita	64,4	12.-13.	72,5	17.-22.	66,0	12.-13.
Dostupnost parcel pro investice	60,0	19.-20.	85,0	4.-6.	65,0	14.
Kvalita životního prostředí	62,5	15.-16.	72,5	17.-22.	64,5	15.-16.
Ceny pronájmu výrobních / kancelářských prostor	64,4	12.-13.	65,0	24.	64,5	15.-16.
Ceny parcel / pozemků pro investice	61,3	17.	72,5	17.-22.	63,5	17.-18.
Blízkost letiště	59,4	21.	80,0	11.-13.	63,5	17.-18.
Dostupnost výrobních surovin	60,6	18.	72,5	17.-22.	63,0	19.-20.
Kvalita veřejné správy	63,8	14.	60,0	26.-29.	63,0	19.-20.
Existence průmyslových zón	57,5	22.-25.	82,5	7.-10.	62,5	21.-22.
Korupční prostředí	60,0	19.-20.	72,5	17.-22.	62,5	21.-22.
Úroveň a možnosti bydlení	57,5	22.-25.	75,0	15.-16.	61,0	23.-24.
Stav a kvalita zdravotnictví a lékařské péče	57,5	22.-25.	75,0	15.-16.	61,0	23.-24.
Vybavení a zázemí průmyslových zón	55,0	27.	82,5	7.-10.	60,5	25.
Možnosti sportovního a kulturního vyžití	57,5	22.-25.	60,0	26.-29.	58,0	26.-27.
Úroveň podpůrných služeb (poradenství, asistence...)	56,9	26.	62,5	25.	58,0	26.-27.
Ceny bydlení	53,8	28.	60,0	26.-29.	55,0	28.
Možnosti finanční asistence regionu při zlepšování kvality prostředí	51,9	29.	60,0	26.-29.	53,5	29.

Zdroj: Dotazníkové šetření – projekt SGS (2010).

V pořadí třetím kritériem byla zvolena úroveň informačních a komunikačních technologií, což se může jevit poněkud překvapivě vzhledem k již předpokládaným technologickým standardům současnosti ve vyspělých zemích. Nicméně tento aspekt je z pohledu firem stále nepostradatelný. V mírném nesouladu s výsledky výzkumu SGS (2010) mohou stát zjištění

již v úvodu zmiňované studie autorů Hodgkinson – Nyland – Pomfret (2001), která byla uskutečněna napříč různými typy australských regionů. Dle této studie je úroveň komunikačních sítí nejvýznamnější determinantou lokalizace, především v důsledku globalizace, zatímco váha faktorů pracovního trhu se relativně snižuje. Tyto odchylky mohou, kromě dife-

rencí v typech regionů, plynout i z odlišného složení vzorku respondentů. V ostravské aglomeraci má zcela zásadní význam zpracovatelský průmysl (svědčí o tom i výše uvedená struktura respondentů). To se odráží i na charakteru zde uskutečněných investic, které v mnoha případech spočívají ve výrobních a montážních aktivitách, a pracovní faktory jsou tak zásadní.

Jako další důležitý aspekt stanovili respondenti mzdovou úroveň v regionu, která sehrává důležitou roli především u investic do výroby, náročných na pracovní sílu. Stejnou pozici obsadila kvalita dopravní infrastruktury a důležitý obchodní činitel – přístup na trhy sousedních států či regionů. V pomyslné „top 10“ se umístil rovněž odvětvový profil regionu, což potvrzuje význam externích aglomeračních efektů z odvětvové specializace a vzájemných obchodně-dodavatelských vztahů. V pořadí jedenáctá je uvedena přítomnost univerzit a vědecko-výzkumných institucí. To signalizuje nastolené pozitivní vývojové trendy ve vztahu k investicím s vyšší přidanou hodnotou pro růst konkurenceschopnosti firem a regionu.

Typickým dokladem měnícího se vnímání významu lokalizačních faktorů je dostupnost výrobních surovin (viz výše), která vlivem strukturálních změn světového hospodářství, zavádění nových technologií a snižování dopravních nákladů ztrácí na své váze (19. až 20. místo). Rovněž existence, vybavenost a zázemí průmyslových zón nejsou nijak přeceňovanými kritérii výběru vhodné lokality a ukázalo se, že kupříkladu bezpečnost a nízká kriminalita, kvalita životního prostředí či kvalita veřejné správy jsou důležitějšími aspekty⁶.

Velice zajímavé je, z hlediska formování nabídky regionu, rovněž odlišné hodnocení zprostředkujících institucí a investorů v několika případech. Především stojí za povšimnutí diametrální rozdíl u již zmiňovaných informačních a komunikačních technologií, jež jsou ze strany zprostředkujících institucí chápány jako běžný standard, a tudíž je jim přisouzena výrazně nižší váha. Zprostředkující instituce dále přikládají mnohem vyšší význam dostupnosti parcel pro investice a naopak mírně podceňují faktor, vztahující se přímo k nákladům, a to ceny pronájmu výrobních či kancelářských prostor.

Na pováženu je však fakt, že instituce přisuzují tak nízkou váhu kvalitě veřejné správy, která je přitom dle výsledného hodnocení pro investory podstatnější, než přítomnost obchodního partnera v regionu. Existenci průmyslových zón a jejich vybavení a zázemí pokládají zprostředkující instituce také za poměrně významné kritérium, ovšem s důrazem na individuální zaměření příchozích firem (výrobní činnosti). Ze strany firem nejsou tyto aspekty přeceňovány vzhledem k neuchopitelnosti těchto forem kritérií v nákladovém pojetí.

To podporuje domněnku, že instituce se příliš orientují na „rámcové podmínky“ pro realizaci investice, které jsou pro firmy špatně vyčíslitelné a tím i méně důležité ve vztahu k ostatním „uchopitelným“ kritériím rozhodování.

Vzhledem k tomu, že se šetření zúčastnily firmy, které se již v ostravské aglomeraci lokalizovaly, můžeme na základě pozic jednotlivých lokalizačních faktorů usuzovat také na to, jak vhodné jsou zdejší podmínky a co je zapotřebí zlepšovat. Z výsledků kupříkladu vyplývá, že v ostravské aglomeraci je dostupná kvalifikovaná pracovní síla. Tu je však zapotřebí v regionu udržet a vychovávat kvalifikované odborníky rovněž v oborech, které jsou nedostatkové, jako v případě řemeslných a technických profesí. Nadále je také nutné zvyšovat kvalitu dopravní infrastruktury, životního prostředí i veřejné správy⁷.

ZÁVĚR

Lokalizační podmínky zásadním způsobem determinují umístění investic. Aby byla investice realizována, musí nabídka uspokojit poptávku, nebo se poptávce přizpůsobit (např. vybudování potřebné infrastruktury). V některých případech se také poptávka přizpůsobuje nabídce (např. splnění kritérií pro udělení investičních pobídek). Výběr vhodné lokality je tak závislý na preferovaných faktorech lokalizace.

Obecně lze konstatovat, že na národní úrovni jsou velice podstatná kritéria, jako politická a hospodářská stabilita, daňový systém, podpora podnikání apod. Na úrovni regionů a lokalit jsou za důležité považovány faktory přímo související s náklady a cenami. Nižšího významu nabývají aspekty v oblasti sociálního a kulturního prostředí. Nejvýznamnější kritéria se vztahují k charakteristikám trhu práce. Jedná se o dostupnost a kvalifikaci pracovní síly, v závislosti na zaměření činnosti investora. Velký důraz je kladen na úroveň informačních a komunikačních technologií, mzdovou úroveň, kvalitu dopravní infrastruktury, blízkost trhů i možnost využití aglomeračních efektů.

Připravenost regionu je odrazem strategie relevantních institucí, a proto by se jejich představy o důležitosti spektra faktorů měly co nejvíce shodovat s požadavky potenciálních investorů. Ovšem jejich přístup musí být vždy individuální, takže generalizovat význam v nehomogenním vzorku může vést ke zkreslení. V případě šetření projektu SGS (2010) nebyl zjištěn zásadní nesoulad mezi percepce firem a institucí, až na výjimky, v nichž zprostředkující instituce shledávají podstatnějšími rámcové podmínky (průmyslové zóny, dostupnost parcel pro investice), nebo naopak podhodnocují i svou vlastní roli (kvalita veřejné správy).

⁶ Nelze však zobecňovat význam jednotlivých faktorů ve vztahu ke všem investicím. Jen v případě ojedinělé investice automobilky Hyundai Motor Manufacturing Czech, s.r.o. a následného příchodu desítky korejských a dalších dodavatelů, rozmístěných v průmyslových zónách připravovaných za tímto účelem, by byl význam jejich existence, vybavení a zázemí zřejmě výrazně vyšší.

⁷ Pro zajímavost: 87,5 % dotázaných firem uvedlo, že jazyková vybavenost úředníků je nízká (projekt SGS, 2010).

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ARAUZO-CAROD, J.-M. – LIVIANO-SOLIS, D. – MANJÓN-ANTOLÍN, M. (2010): Empirical Studies in Industrial Location: an Assessment of Their Methods and Results. *Journal of Regional Science*, 50, č. 3, s. 685–711.
2. BERKÖZ, L. (2005): Locational Determinants of Foreign Investors in Istanbul. *Journal of Urban Planning & Development*, 131, č. 3, s. 140–146.
3. BLAŽEK, J. – UHLÍŘ, D. (2002): *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. Praha: Karolinum.
4. BUČEK, M. – REHÁK, Š. – TVRDOŇ, J. (2010): *Regionálna ekonomia a politika*. Bratislava: Iura Edition.
5. HODGKINSON, A. – NYLAND, CH. – POMFRET, S. (2001): The Determination of Location in New South Wales. *Regional Studies*, 35, č. 1, s. 39–55.
6. KOZEL R. et al. (2006): *Moderní marketingový výzkum: nové trendy, kvantitativní a kvalitativní metody a techniky, průběh a organizace, aplikace v praxi, přínosy a možnosti*. Praha: Grada Publishing.
7. MAIER, G. – TÖDLING, F. (1997): *Regionálna a urbanistická ekonomika: Teória lokalizácie a priestorová štruktúra*. Bratislava: Elita.
8. MALINOVSKÝ, J. – SUCHÁČEK, J. (2006). *Velký anglicko-český slovník regionálního rozvoje a regionální politiky Evropské unie: Big English-Czech Dictionary of Regional Development and the EU Regional Policy*. Ostrava: Ekonomická fakulta VŠB-TU.
9. PELEGRÍN, A. – BOLANCÉ, C. (2008): Regional Foreign Direct Investment in Manufacturing. Do Agglomeration Economies Matter? *Regional Studies*, 42, č. 4, s. 505–522.
10. SUCHÁČEK, J. (2005): *Restrukturalizace tradičních průmyslových regionů v tranzitivních ekonomikách*. Ostrava: Ekonomická fakulta VŠB-TU.
11. VANHOVE, N. – KLAASSEN, L. H. (1987): *Regional Policy: A European Approach*. Aldershot: Aveburg.
12. VITURKA, M. (2002): *Vybrané aspekty kvality podnikatelského prostředí jako výchozího faktoru efektivnosti regionálních rozvojových projektů*. Brno: ESF MU.

Tento příspěvek vznikl v rámci projektu studentské grantové soutěže VŠB-TU Ostrava SP/2010175 „Socio-ekonomická evaluace aglomerace z hlediska potřeb a aktivit investorů“.

ADDRESS & ©

Ing. Lucie HOLEŠINSKÁ
Katedra regionální a environmentální ekonomiky
Ekonomická fakulta
Vysoká škola báňská – Technická univerzita
Sokolská 33, 701 21 Ostrava
Czech Republic
lucie.holesinska@vsb.cz

STRUKTURÁLNÍ DYNAMIKA SPOTŘEBY DOMÁCNOSTÍ V ČESKÉ REPUBLICCE

Structural Dynamics of Household Consumption in the Czech Republic

Ladislav STEJSKAL

Brno, Czech Republic

ABSTRAKT: Příspěvek je věnován problematice spotřebních výdajů domácností jako nepřímého indikátoru životní situace obyvatel země. Zkoumaným horizontem je období 1996 až 2009 odrážející ve vývoji českého hospodářství fáze dynamického růstu i dramatického poklesu.

Hlavním zdrojem informací o výši vydání a struktuře spotřeby domácností ČR je Statistika rodinných účtů (SRÚ). Doplnkově pak statistiky maloobchodních tržeb, odhady výdajů českých turistů a českých pracovníků v zahraničí, odhady přeshraničního obchodu, spotřebních vydání podnikatelů a další. Členění spotřebních vydání je prováděno mezinárodním standardem COICOP, resp. národní variantou CZ-COICOP.

Článek představuje výslednice působení hospodářského vývoje a vlastních vývojových tendencí na podobu spotřebních vydání domácností v jednotlivých letech.

Výstupy mají sloužit jako indikátor vývoje a analytický podklad pro rozhodování, využitelný subjekty v oblasti řízení, správy i podnikatelského sektoru. Rovněž jako možná procedurální předloha analýz dalších období.

Klíčová slova: spotřeba domácností – hospodářský vývoj – ekonomika ČR

ABSTRACT: This paper discusses the consumption expenditure of households as an indirect indicator of living situation of the country's inhabitants. The horizon being researched is the period from 1996 to 2009 that reflects all phases of development of the Czech economy including dynamic growth and dramatic decline.

The main source of information on the amount of release and consumption pattern of households is the Household Budget Survey. Additionally, the statistics of retail sales, estimates of expenditure of Czech tourists and Czech workers in foreign countries, estimates of cross-border trade, consumption expenditures of entrepreneurs and more are also used. The classification of consumption expenditures is carried out by the COICOP international standard, its national variant CZ-COICOP, respectively.

The paper presents the resultant effects of economic development and the development trends themselves on the structure and value of consumption expenditure of households in each year. The outputs are intended to serve as an indicator of development and analytical decision-making base, usable by subjects in the administration, management and entrepreneurial sectors. It can also be a possible procedural template for analyses of other periods.

Key words: household consumption – economic development – Czech economy

---

ÚVOD

Spotřební výdaje domácností jsou jednou ze základních makroekonomických veličin. Teoretické vymezení kategorie zní „výdaje vzniklé za účelem uspokojení individuálních či kolektivních potřeb“⁸. Podle definice jsou finální statky spotřebovávány pouze jednotlivci / domácnostmi, všechny ostatní subjekty se pouze podílejí na mezispotřebě při vytváření jiných výrobků nebo služeb. Spotřební výdaje nicméně nemusí být uskutečňovány výhradně samotnými

domácnostmi. Může se jednat také o výdaje neziskových institucí (zájmové spolky, politické strany a hnutí atd.) či vládních institucí, pokud nakupují nebo produkuje výrobky či služby a dodávají je přímo pro spotřební účely.

Individuální spotřeba je utvářena řadou faktorů (kromě ceny samotných statků jde o ceny substitutů a komplementů, osobní, kulturní atd. faktory, počasí a mnoho dalších). Jako nejdůležitější determinanta je v základním teoretickém pojetí chápán disponibilní (reálný) důchod. Typická je přítomnost disproporce poma-

---

⁸ Český překlad (provedený ČSÚ) definice formulované Eurostatem. Dostupné mj. na http://apl.czso.cz/ode/tab/sdi_ed1140.htm (stav ke dni 21. 11. 2010). Komprehenzivní vymezení viz např. Mankiw (2010).

lejšího nárůstu spotřeby vůči disponibilnímu důchodu (Keynesův základní psychologický zákon), která je určována snahou o udržení obvyklé životní úrovně.

Mezi evropskými zeměmi představuje spotřeba domácností průměrně nadpoloviční podíl HDP. Česká republika vykázala podle Eurostatu v roce 2009 hodnotu 49,8 % (Eurostat 2011). Sledování vývojové dynamiky spotřeby a dílčí prováděné rozborů jsou proto důležité pro všechny subjekty v oblasti řízení, správy, administrativy a stejně tak pro komerční sféru.

METODIKA A CÍL

Cílem článku je vyhodnocení vývoje makroekonomické kategorie spotřebních výdajů domácností v horizontu let 1996 až 2009. Závěry mají sloužit jako indikátor vývoje a analytický podklad pro rozhodování veřejnoprávních i soukromoprávních subjektů. Dále jako možná předloha analýz dalších období.

Hlavním zdrojem informací o výši vydání a struktuře spotřeby domácností za Českou republiku zůstává (oproti příjmovému rozdělení, kde se podkladem analýz stal projekt EU-SILC) šetření hospodaření domácností Statistika rodinných účtů (SRÚ). Aditivními zdroji k SRÚ jsou statistiky maloobchodních tržeb, odhady výdajů českých turistů a českých pracovníků v zahraničí, odhady přeshraničního obchodu, spotřebních vydání podnikatelů, nesprávně klasifikovaných jako vstupy do podnikání, hodnoty vlastní spotřebované zemědělské produkce a další (např. odhad výdajů za prostituci či tzv. FISIM⁹ služby neboli finanční zprostředkovatelské služby, za něž není účtován explicitní poplatek a promítají se tedy do spreadu úrokových sazeb).

Členění spotřebních vydání je prováděno mezinárodním standardem „Klasifikace individuální spotřeby“, orig. „Classification of Individual Consumption according to Purpose“ (akr. COICOP). Systém byl sestaven Statistickou divizí OSN a přijat jako závazný pro zařazení všech druhů individuální spotřeby v členských státech Společenství. Je řazena do tzv. „UN International Family of Economic and Social Classifications“¹⁰, kde spadá do nejvyšší, „Reference“ skupiny¹¹. Spočívá ve dvou hlavních úhlech pohledu na údaje o spotřebních výdajích. Prvním je členění statků dle životnosti / dlouhodobosti spotřeby. Druhým

způsobem užití COICOP (uvedeným již v názvu standardu) je klasifikace spotřebních výdajů dle účelu vynaložení prostředků. Primárně je pro výdaje spotřebitele / domácnosti užíváno dvanáct kategorií, zahrnujících statky i služby (horizontální členění), strukturovaných do třech úrovní podrobnosti na tzv. oddíly, skupiny a třídy (vertikální členění)¹². Kategorie jsou Potraviny a nealkoholické nápoje, Alkoholické nápoje, tabák a narkotika, Odívání a obuv, Bydlení, voda, energie a paliva, Bytové vybavení, zařízení domácnosti, opravy, Zdraví, Doprava, Pošta a telekomunikace, Recreace a kultura, Vzdělávání, Stravování a ubytování, Ostatní zboží a služby.

Výdaji, vyňatými z klasifikace, tedy nepovažovanými za spotřební, jsou pořízení a rekonstrukce domu, bytu či jiné nemovitosti, nákupy cenných papírů, platby daní, vydání na soukromé podnikání hrazená z rozpočtu domácnosti, alimenty, pokuty, peněžité dary příbuzným, ztráty peněz apod.

Národní variantou klasifikace spotřebních výdajů, sestavenou Českým statistickým úřadem na bázi standardu COICOP, je číselník „Klasifikace individuální spotřeby dle účelu“ (akronym CZ-COICOP). Používá se k identifikaci výdajů na individuální spotřebu všemi třemi institucionálními sektory: domácnostmi, neziskovými institucemi sloužícími domácnostem (zkr. NISD) a vládními institucemi. Oddíly 1 až 12 zahrnují výdaje domácností, oddíl 13 výdaje NISD a oddíl 14 výdaje veškerých vládních institucí (veřejnoprávních subjektů) na individuální spotřebu (ČSÚ, 2008)¹³.

Zkoumaným horizontem jsou roky 1996 až 2009. Kromě porovnání mezi obdobími byla prováděna též srovnání vůči benchmarku, kterým byly zvoleny hodnoty za průměr uskupení EU 15. Závěry byly vyslovovány dle hodnot ukazatelů deskriptivní statistiky.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Během zkoumaného období 1996–2009 procházela podoba spotřebních výdajů domácností v ČR dynamickým vývojem, odvislým do značné míry od proměn celkové hospodářské situace země. Výchozí časový úsek do roku 1996 je v české ekonomice charakterizován sestupnou fází hospodářského cyklu¹⁴. Ta následovala po překonání propadu hospodářství a vstře-

⁹ Akr. „Financial Intermediation Services Indirectly Measured“.

¹⁰ Volně přeloženo jako „Rodina ekonomických a sociologických mezinárodních klasifikací OSN“.

¹¹ OSN vymezuje tři úrovně klasifikačních skupin – nejvyšší tzv. „Reference classifications“, které jsou přímým výstupem mezinárodních dohod schválených Statistickým výborem OSN či jinou kompetentní mezinárodní organizací (ILO, MMF, WHO aj.). Druhou skupinou jsou „Derived classifications“ vytvořené rozšířením či agregací položek některé z Reference classifications. Třetí, nejnižší úrovní jsou pak „Related classifications“, které pouze odkazují na Reference classifications, popř. na jejich dílčí části.

¹² Pokud není možné účel jednoznačně určit, resp., pokud nelze statek přiřadit jednomu účelu užití, provádí se klasifikace podle pravidla tzv. převažujícího, popř. hlavního účelu – např. zařazení motorových saní a jízdních kol do oddílu Doprava, přestože se v řadě případů jedná o způsoby rekreace, nebo naopak klasifikace výdajů za obytné vozy „karavany“ do oddílu Recreace a kultura a nikoliv do Dopravy.

¹³ Pozn.: V metodice CZ-COICOP je uvedena též návaznost na Standardní klasifikaci produkce (SKP) pomocí čtyřmístného kódu CZ-COICOP do hloubky 2 až 6 míst SKP, dle potřeby. Dle ČSÚ se jedná pouze o orientační převodník.

¹⁴ ROJÍČEK, M. (2007): *Strukturální analýza české ekonomiky*. Praha: VŠEM. [on-line] Dostupné na: http://www.vsem.cz/data/data/ces-soubory/konference-seminare/gf_RojicekHK.pdf

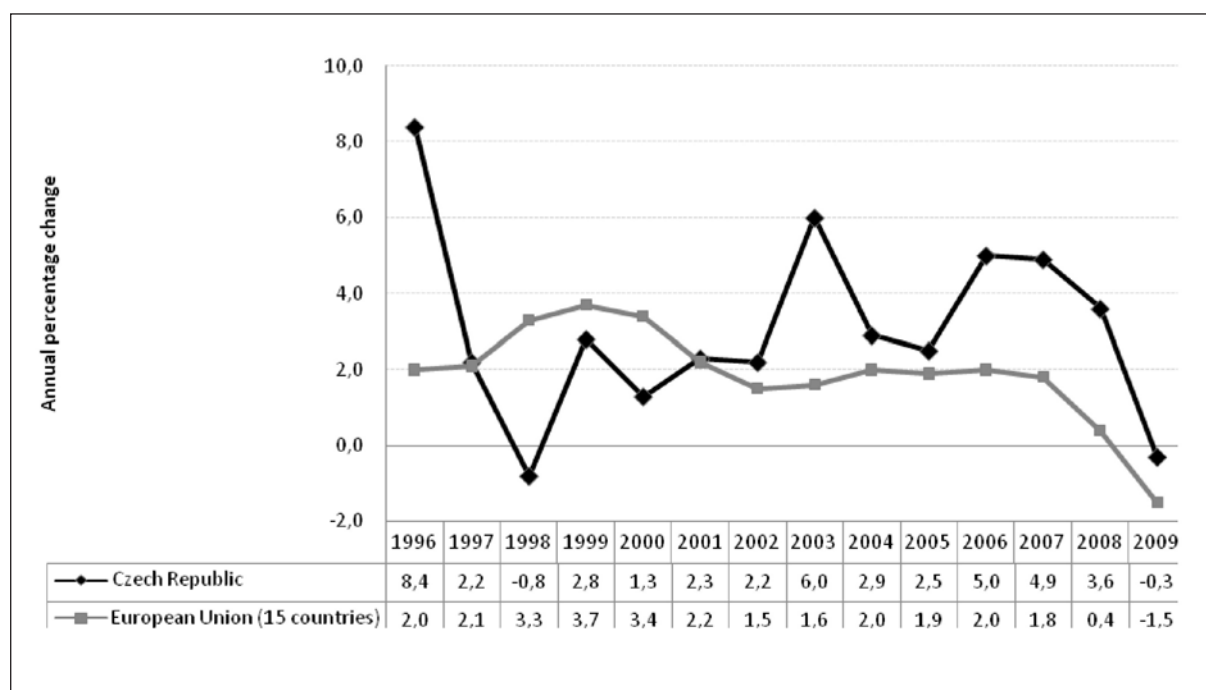
bání šoku, který nastal po rozdělení Československa a následném oživení vrcholicím roku 1995 (efekty byly patrné ještě počátkem r. 1996¹⁵). Meziroční růst reálného HDP ČR v letech 1996 až 1999 činil průměrně 0,9 %, díky čemuž docházelo k divergenci domácí a evropské (rychleji rostoucí) ekonomické úrovně. Stagnovala rovněž úroveň spotřebních výdajů domácností, resp. vykazovala zhruba 1,0 % meziroční nárůst. Počínaje rokem 2000 nastalo oživení ekonomiky, pokračující při v podstatě akcelerující dynamice až do roku 2007. Průvodním jevem byla přitom konvergence výkonnosti se západoevropskými zeměmi, k níž začalo docházet od roku 2001.

Od roku 2008 začíná období dramatického vývoje globální ekonomiky, který se s odstupem nevyhnul ani

České republice. Zatímco první fáze globální krize postihující finanční sektor (přičemž finanční nestabilitě čelily vyspělé země již od srpna 2007) ponechala střední Evropu bez výraznějších stop, situace se zásadně změnila v druhé polovině roku, kdy se krize přenesla i do reálné ekonomiky. Celý rok 2009 pak byl obdobím hospodářské recese na národní i globální úrovni. Dle analýzy MPO (2011) český hrubý domácí produkt poklesl o 4,1 %. Stalo se tak po deseti letech nepřetržitého meziročního růstu.

Výsledné působení veškerých ekonomických vlivů na podobu spotřebních výdajů zachycují grafy č. 1 a 2. První graf je sestaven z meziročních přírůstkových hodnot a druhý z hodnot změn vůči základnímu období.

Graf č. 1: Řetězový index – relativní meziroční přírůstky spotřebních výdajů.

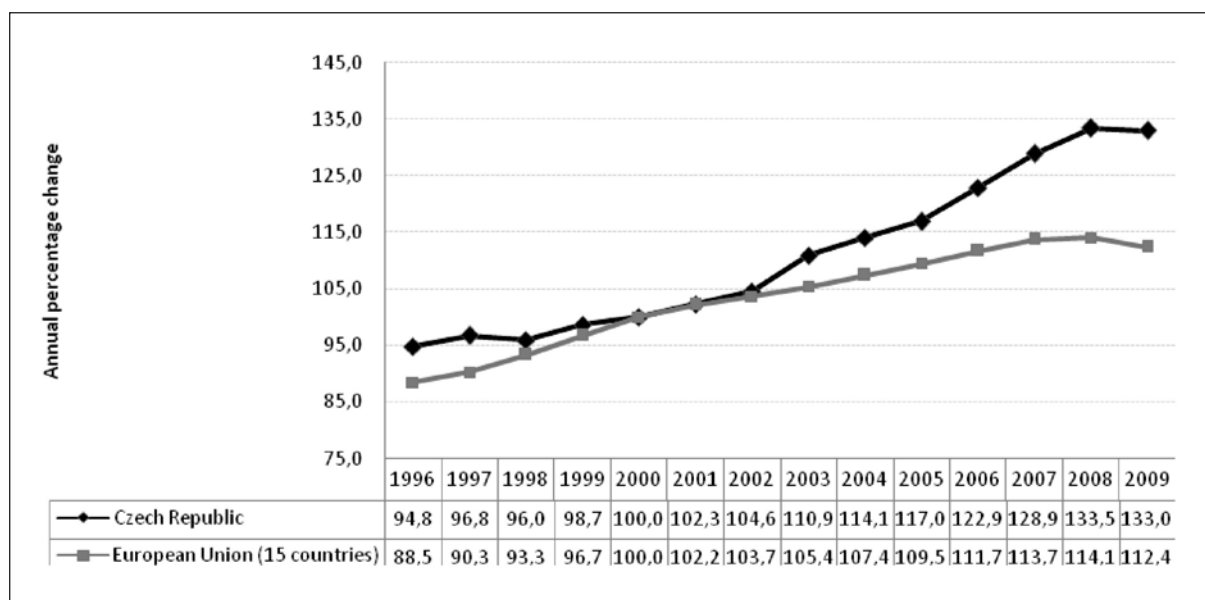

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování.

Meziroční vývoj spotřebních výdajů byl relativně volatilní, směrodatná odchylka hodnot procentuálních změn činila 2,36. Pro porovnání je v grafu zachycen též

vývoj průměrných meziročních změn spotřebních výdajů v zemích EU 15, ten kolísal při směrodatné odchylce 1,28. Vývojové tendence byly nicméně obdobné.

¹⁵ KOMRSKOVÁ, J. (2010): *Vliv monetární politiky na národohospodářské agregáty*. Pardubice: Univerzita Pardubice. [on-line] dostupné na: http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/36524/1/KomrskovaJ_Vliv%20monetarni_BS_2010.pdf

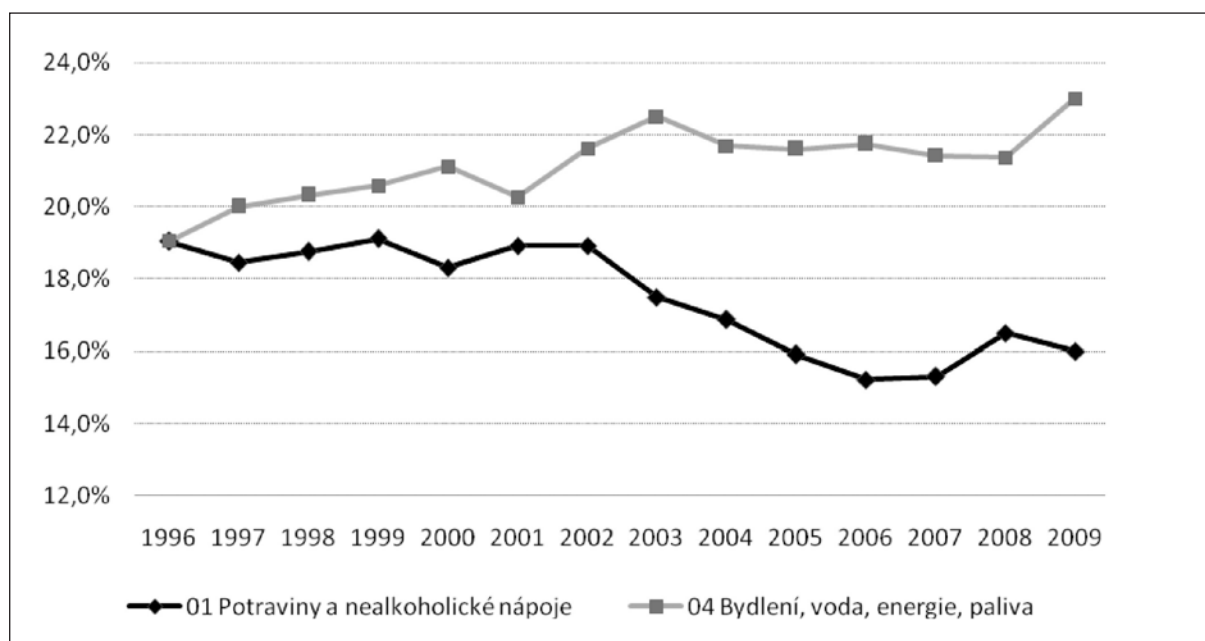
Graf č. 2: Bazický index – relativní změna spotřebních výdajů vůči základnímu období (rok 2000).

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování.

Změny spotřebních výdajů domácností vůči základnímu období, roku 2000, byly u nás rovněž volatilnější oproti benchmarkovému průměru za země EU 15. Opět je nicméně patrná přímá korelace vývoje (koeficient korelace přesahoval 92,9 %). Směrodatná odchylka hodnot za ČR činila 13,56, za průměr zemí EU 15 8,37.

Komoditní struktura

Vývoj skladby spotřebních výdajů domácností České republiky byl převážně determinován hospodářským vývojem. Během celého sledovaného období byly dominantními skupinami výdaje na potraviny a bydlení včetně energií¹⁶. Tendence jejich vývoje byla přitom během čtrnácti let opačná, viz graf č. 3.

Graf č. 3: Vývojové tendence podílů nejvýznamnějších výdajových skupin.

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování.

¹⁶ Jedná se rovněž o obecně nejvíce diskutované výdajové kategorie.

Roku 1996 představovaly nákupy potravin 19,0 % celkového objemu vynakládaných prostředků, v roce 2009 16,0 %. Podíl výdajů na bydlení oproti tomu vzrostl z výchozích 19,0 % na 23,0 %. Uváděnou příčinou poklesu spotřeby potravin jsou ekonomické změny, zejména vývoj spotřebitelských cen potravin i nepotravinářských služeb, nabídka a dostupnost výrobků na trhu ve vztahu k rozvoji distribuční sítě. Rovněž pak zdravotní osvěta mezi obyvatelstvem (Kušková et al. 2009). Navyšování podílu vydání za

bydlení a energie bylo oproti tomu způsobeno zejména více než desetinásobným zvýšením absolutních nákladů na tuto kategorii během sledovaného období, a dále demografickým jevem postupného poklesu průměrného počtu členů domácnosti¹⁷. Nižší průměrný počet členů domácnosti vede k vyššímu objemu spotřebované energie na osobu (větší vytápěná plocha na osobu, zachování počtu základních spotřebičů).

Hodnoty podílů všech skupin spotřebních vydání za vybraná období zachycuje tab. č. 1.

Tab. č. 1: Členění a procentuální podíly skupin COICOP na celkových spotřebních výdajích domácností ČR, vybraná období.

Kategorie vydání dle COICOP	Období								
	1996	1999	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009
01 Potraviny a nealkoholické nápoje	19,0%	19,1%	18,3%	18,9%	16,9%	15,2%	15,3%	16,5%	16,0%
02 Alkoholické nápoje, tabák	9,5%	8,8%	8,5%	8,1%	7,2%	7,6%	7,1%	7,8%	8,0%
03 Odívání a obuv	4,8%	4,4%	5,6%	5,4%	4,8%	4,3%	4,1%	3,9%	4,0%
04 Bydlení, voda, energie, paliva	19,0%	20,6%	21,1%	21,6%	21,7%	21,7%	21,4%	21,4%	23,0%
05 Bytové vybavení, zařízení domácností, opravy	6,3%	5,9%	5,6%	5,4%	4,8%	5,4%	5,1%	4,9%	5,0%
06 Zdraví	1,6%	1,5%	1,4%	1,4%	2,4%	2,2%	2,0%	2,9%	3,0%
07 Doprava	11,1%	10,3%	11,3%	9,5%	10,8%	12,0%	12,2%	11,7%	11,0%
08 Pošty a telekomunikace	1,6%	1,5%	1,4%	2,7%	3,6%	3,3%	4,1%	3,9%	4,0%
09 Rekreace a kultura	11,1%	11,8%	11,3%	12,2%	12,0%	10,9%	11,2%	10,7%	10,0%
10 Vzdělávání	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,2%	1,1%	1,0%	1,0%	1,0%
11 Stravování a ubytování	7,9%	7,4%	7,0%	6,8%	6,0%	7,6%	7,1%	6,8%	7,0%
12 Ostatní zboží a služby	7,9%	8,8%	8,5%	8,1%	8,4%	8,7%	9,2%	8,7%	8,0%

Zdroj: Eurostat, upraveno.

Výchozí období 1996 až 1999 bylo charakteristické relativní stagnací úrovně spotřebních výdajů domácností v prostředí nepříznivého ekonomického vývoje. Podíl hlavních skupin se sice měnil, avšak v průměru o 0,1 % ročně. Komoditní struktura spotřebního zboží v roce 2000 byla charakterizována mimo jiné nárůstem prodeje potravinářského zboží (meziročně o 5,8 % ve stálých cenách). Díky klesajícím cenám a rostoucímu disponibilnímu důchodu se však podíl výdajů na potravinářské produkty opět snížil (o 0,2 p. b.). V dalších obdobích skokově (meziročně o 10,0 %) vzrostly výdaje na skupinu Pošty a telekomunikace. Důvodem bylo masivní pronikání mobilních telekomunikačních služeb a rozšiřování dostupnosti internetového připojení. Zásadní ovlivňování podoby spotřebitelských výdajů průběžně představovalo také rozšiřování nabídky finančních (zejména úvěrových) produktů pro indi-

viduální subjekty. Vzhledem k souběžnému působení růstu cen nájmu a energií byl obecným trendem pokles podílu výdajů na potraviny a nápoje, obuv i výdajů na bytové vybavení. Rostl oproti tomu podíl výdajů realizovaných mimo maloobchodní trh. Nárůst podílu vydání za potraviny nastal ale roku 2007, a to z důvodu navýšení spotřeby jinak klesajících položek (maso o 1,1 %, mléčné výrobky o 2,2 %) a zejména zdražení zemědělských surovin, jejichž ceny v předchozích obdobích stagnovaly.

Podobu spotřebních výdajů od roku 2008 determinovaly zejména obavy z budoucího vývoje ekonomiky, předzásobením z minulých let a cenový růst, nepříznivě ovlivňující reálnou úroveň příjmů¹⁸. Domácnosti odkládaly větší nákupy a snížily tempo uzavírání spotřebních úvěrů. Omezily též „zbytné“ služby, jako stravování v restauracích.

¹⁷ Hodnoty jsou prezentovány ve Statistických ročenkách České republiky, dostupné na webu ČSÚ http://notes3.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prehled_vydanych_publicaci_podle_edicniho_planu_archiv, stav ke dni 10. 11. 2011.

¹⁸ Nárůst cen se sice v posledním čtvrtletí zastavil, výsledkem bylo ale vyvolání očekávání cenového poklesu, které vedlo k dalšímu odkládání větších spotřebních výdajů.

ZÁVĚR

Příspěvek se zabývá evaluací vývoje spotřebních vydání domácností, jež představují hodnotově nejvýznamnější kategorii agregátu HDP. Výsledky rozboru, zasazené do kontextu nastínění vývoje ekonomického prostředí ČR, slouží jako indikátor dopadů hospodářského a politického vývoje země na ekonomické chování obyvatel. Výstupy je možné odvozeně použít jako podklad pro rozhodování správních i samosprávních institucí. Komerční subjekty mohou implementovat obdobné analýzy do svých marketingových, resp. obchodních strategií.

Časovým horizontem analýz bylo období 1996 až 2009, ve kterém ČR prošla všemi fázemi hospodářského cyklu. Úvodní roky odrážely ekonomický šok, který nastal po rozdělení Československa. Následovalo postupné oživení, jehož progresivní dynamika vrcholila roku 2007 a následně přešla v dramatický propad determinovaný globálním krizovým vývojem. Spotřební výdaje domácností reflektovaly změny hospodářské situace země (resp. aktuální stav a též očekávání stavu budoucího) a projevovaly se v nich dále vlastní vývojové tendence. Nejen vzhledem k nejistotě ekonomického oživení, které se v roce 2010 zdálo být jasným, bude vývoj spotřebních výdajů nadále zajímavým výzkumným tématem pro akademické, politické i ekonomické aplikace.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ČSÚ. *Klasifikace individuální spotřeby (CZ-COICOP) II. Metodická část*. 2008. 9 s. [cit. 2011-13-6]. Dostupné na [http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_individualni_spo_treby_\(cz_coicop\)](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_individualni_spo_treby_(cz_coicop))
2. EUROSTAT: *Database search, section GDP and main components – Current prices*. (2011) [online]. [cit. 2011-07-25]. Dostupné z http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
3. KUŠKOVÁ, P. – MARKOVÁ, A. – NAJMANOVÁ, K. (2009): *Češi ve spotřebitelském ráji (!?)*. Praha: MŽP ČR. 57 s. ISBN 978-80-85087-70-3.
4. MANKIWI, N. G. (2010): *Macroeconomics*. New York: Worth Publishers. 608 pp. ISBN 978-14-29218-87-0.
5. *Ministerstvo průmyslu a obchodu. Čtvrtletní analýza vývoje ekonomiky ČR a odvětví v působnosti MPO* (2011). Praha: MPO, Sekce průmyslu a energetiky. 70 s. [cit. 27. 5. 2011] Dostupné z <http://www.mpo.cz/cz/ministr-a-ministerstvo/analyticke-materialy/#category236>

Příspěvek vznikl jako součást řešení výzkumného záměru č. MSM 3215648904/03/02 „Česká ekonomika v procesech integrace a globalizace a vývoj agrárního sektoru a sektoru služeb v nových podmínkách evropského integrovaného trhu“, tematického směru 03 – Vývoj vztahů obchodní sféry v souvislosti se změnami životního stylu kupního chování obyvatelstva a změnami podnikového prostředí v procesech integrace a globalizace.

ADDRESS & ©

Ing. Ladislav STEJSKAL, Ph.D.
Ústav marketingu a obchodu
Provozně ekonomická fakulta
Mendelova univerzita
Zemědělská 1, 613 00 Brno
Czech Republic
ladislav.stejskal@mendelu.cz

STÁTNÍ DLUH ČESKÉ REPUBLIKY

National Debt of the Czech Republic

Lucie SEVEROVÁ - Josef BRČÁK

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: Státní dluh představuje celkové zadlužení vlády. Cílem tohoto příspěvku je popsat státní dluh České republiky, příčiny jeho vzniku a způsoby financování státního dluhu. Státní dluh je dluh definovaný podle zákona č. 218/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech jako souhrn státních finančních pasiv tvořených závazky státu, které vznikly ze státem přijatých zahraničních půjček, úvěrů od bank a z vydaných státních dluhopisů a jiných závazků státu (jiné státní cenné papíry). Dále je zde porovnán státní dluh s vládním dluhem a veřejným dluhem. V příspěvku jsou zmíněna možná řešení ke zmírnění státní zadluženosti a je zde uvedeno mezinárodní srovnání zadlužení České republiky s ostatními státy Evropské unie. Při zpracování studie byla použita především metoda deskriptivní a komparativní analýzy.

Klíčová slova: státní dluh – vládní dluh – veřejný dluh – deficit státního rozpočtu – státní dluhopisy

ABSTRACT: National debt represents the overall indebtedness of a government. The objective of this article is to describe the national debt of the Czech Republic, causes of its origin and means of financing the national debt. National debt is a debt defined and based on Act no. 218/2000 on budget rules as a summary of national financial liabilities comprised by obligations of the country that arose from the country's accepted foreign loans, credits from banks, from issued national bonds and other obligations of the country (other country chips). Furthermore, national debt is compared here to government debt and to public debt. Possible solutions to moderate national indebtedness are mentioned in the contribution, as well as the international comparison of indebtedness of the Czech Republic to other countries of the EU. While preparing this study, primarily a method of descriptive and comparative analysis was used.

Key words: national debt – government debt – public debt – deficit of state budget – government bonds

---

ÚVOD

Státní dluh představuje celkové zadlužení vlády. Je definovaný podle zákona č. 218/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech jako souhrn státních finančních pasiv tvořených závazky státu, které vznikly ze státem přijatých zahraničních půjček, úvěrů od bank a z vydaných státních dluhopisů a jiných závazků státu (jiné státní cenné papíry). Neobsahuje tedy žádné dluhové závazky mimorozpočtových fondů, systému zdravotního pojištění a místních rozpočtů, dále státní záruky nebo další podmíněné závazky vládního sektoru.

Důvodem vzniku státního dluhu je deficitní charakter státního rozpočtu. Příčiny schodku státního rozpočtu mohou být buď na straně rozpočtových příjmů nebo výdajů. Nižší rozpočtové příjmy mohou být způsobeny např. nedostatečnou daňovou základnou, neadekvátními daňovými sazbami či úrovní daňové služby. Nejčastější příčinou schodku státního rozpočtu bývají vysoké rozpočtové výdaje.

Základní příčinou deficitu státního rozpočtu v ČR jsou vysoké mandatorní výdaje, které tvoří zhruba

54,3 % všech výdajů státního rozpočtu, tj. 628,1 mld. Kč z celkových 1 156,8 mld. Kč (údaje za rok 2010). (<http://www.mfcr.cz>)

„Dluhová krize není nevyhnutelná. Vláda ale musí naléhavě uskutečnit věrohodnou fiskální úpravu, zaměřenou nejen na vyšší zdanění, ale i na umazání části neuvěřitelného růstu vládních výdajů.... Musí se vystríhat přílišného spoléhání na nárůsty daní, které mají v důsledku vliv na růst a udržitelnost. Bylo by vhodnější zvyšování daní vyvažovat zmírňováním zdvořelých vládních výdajů.“ (Rogoff 2010)

Jak je vidět z nynějšího ekonomického vývoje, je Rogoffův výrok univerzálně platný. Současná vláda v České republice se snaží o prosazení reformu daňového systému, které by od 1. 1. 2012 zvýšily sazbu daně z příjmů fyzických osob z původních 15 % na současných 19 % a postupně upravují sazby (základní i sníženou) DPH až na jednotných 17,5 % od 1. 1. 2013. Zároveň se snaží úspornými opatřeními na výdajové stránce (např. snižováním pracovních míst ve státní správě či omezováním investic do infrastruktury) o snížení deficitu státního rozpočtu. Ten by měl za rok

2011 činit 135 mld. Kč a za rok 2012 105 mld. Kč. (<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/rozpocet-2012-planovany-schodek-o-30-miliard-nizsi-nez-letos-87115/>). Tyto kroky, vedoucí ke snižování deficitu státního rozpočtu, souvisí samozřejmě i se snižováním nárůstu státního dluhu.

Podíváme-li se však na situaci v České republice v předcházejícím období, došlo zde v letech 2007–2010 k postupnému snižování sazeb přímých daní, např. daně z příjmů jak právnických osob (z 24 % v r. 2007 na 19 % v r. 2011), tak i fyzických osob, kde především zavedením jednotné sazby daně z příjmů fyzických osob ve výši 15 %, uskutečněným od r. 2007, došlo k výraznému snížení sazeb (do konce r. 2006 existovala progresivní forma zdanění). Došlo též ke zvýšení

sazeb daní nepřímých, např. DPH (2008–2009 tj. 19 % a 9 %; od r. 2010 tj. 20 % a 10 %). (Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů). Tyto a další změny v daňovém systému České republiky se spolu s růstem HDP (zvláště v r. 2007 – viz tab. č. 2) např. v r. 2007–2008 podílely na zvýšení příjmů státního rozpočtu (viz tab. č. 1).

Důvody následného poklesu příjmů a zvýšení výdajů státního rozpočtu a tím i jeho schodku v letech 2009–2010 lze spatřovat především v ekonomické krizi a samozřejmě i ve snaze vlády udržet sazby daní na stávající úrovni, kterými se, spolu s přijatým balíčkem ekonomických opatření, snažila o stimulaci ekonomiky v době krize. To lze dokumentovat na vývoji HDP v tab. č. 2.

Tab. č. 1: Vývoj příjmů a výdajů státního rozpočtu České republiky v letech 2007–2010.

		2007	2008	2009	2010
Příjmy státního rozpočtu (skutečné)	mld. Kč	1025,88	1064,57	974,61	1000,38
Výdaje státního rozpočtu (skutečné)	mld. Kč	1092,27	1083,94	1167,01	1156,79
Bilance státního rozpočtu (skutečná)	mld. Kč	-66,39	-19,37	-192,39	-156,42
		2007	2008	2009	2010
Příjmy státního rozpočtu (plánované)	mld. Kč	949,4	1035,6	1114	1022
Výdaje státního rozpočtu (plánované)	mld. Kč	1040,7	1107,3	1152,1	1185
Bilance státního rozpočtu (plánovaná)	mld. Kč	-91,3	-70,8	-38,1	-163

Zdroj: <http://www.finance.cz/ekonomika/statni-rozpocet/prijmy-a-vydaje/> http://cs.wikipedia.org/wiki/St%C3%A1tn%C3%AD_rozpocet <http://www.finance.cz/ekonomika/statni-rozpocet/prijmy-a-vydaje/> http://cs.wikipedia.org/wiki/St%C3%A1tn%C3%AD_rozpocet

Tab. č. 2: Vývoj HDP (v %) v České republice v letech 2007–2010.

		2007	2008	2009	2010
HDP	%	+6,1	+2,5	-4,1	+2,3

Zdroj: ČSÚ.

Podle údajů Českého statistického úřadu a Ministerstva financí České republiky (MF ČR) dosáhl v roce 2008 celkový státní dluh České republiky výše 999,8 miliardy korun, tj. oproti roku 2007 došlo k jeho navýšení o 107,5 miliardy korun, což je o 12 %. V průběhu roku 2009 státní dluh dále rostl a na konci roku činil 1 178,2 miliardy korun; za rok 2010 se zvýšil o 165,9 miliard korun na 1 344,1 miliardy korun, což je v porovnání se situací před pěti lety více než dvakrát tolik – viz 592,9 miliardy Kč v roce 2004 (ČSÚ).

Při bližším pohledu na prudký nárůst státního dluhu mezi lety 2008–2009 zjistíme výrazný propad příjmů státního rozpočtu za rok 2009. Ty se oproti plánovaným snížily o 139,2 mld. Kč (viz tab. č. 1) současně s mírným nárůstem výdajů o 14,91 mld. Kč. Tím vzrostl schodek státního rozpočtu o 154,29 mld. Kč na konečných 192,39 mld. Kč. Jedná se o již zmíněné období ekonomické krize. Naproti tomu v roce 2010 se po-

dařilo snížit skutečné výdaje oproti plánovaným o 28,21 mld. Kč a, ačkoli se nepodařilo naplnit plánované příjmy, skutečný schodek rozpočtu byl o 6,58 mld. Kč nižší, tedy 156,42 mld. Kč. Lze říci, že ještě doznívala ekonomická opatření vlády na podporu ekonomiky a již se projevilo mírné oživení ekonomiky (viz tab. č. 2). S tím úzce souvisí i pohled na vývoj státního dluhu. Můžeme říci, že zatímco mezi lety 2007–2008 činil růst dluhu „jen“ 11 %, v letech 2008–2009 to bylo již 17 % a meziročně v letech 2009–2010 růst zadlužení mírně „klesl“ na 14 % (viz tab. č. 3).

Přírůstek dluhu za rok 2010 byl, kromě výše zmíněného schodku státního rozpočtu, dále zvyšován tvorbou dluhové rezervy financování ve výši 7,1 mld. Kč, poskytnutím prostředků České exportní bance ve výši 1,7 mld. Kč a potřebou financování zvýšení stavu státních finančních aktiv ve výši 3,0 mld. Kč (<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SZU2010E.pdf>).

Tab. č. 3: Vývoj státního dluhu v České republice v letech 2000–2010.

Rok	Státní dluh (mld.)	Roční přírůstek (mld.)	Roční přírůstek (%)
2000	289,30	60,90	27 %
2001	345,00	55,70	19 %
2002	395,90	50,90	15 %
2003	493,20	97,30	25 %
2004	592,90	99,70	20 %
2005	691,20	98,30	17 %
2006	802,50	111,30	16 %
2007	892,30	89,80	11 %
2008	999,80	107,20	12 %
2009	1 178,20	178,70	18 %
2010	1 344,10	165,90	14 %

Zdroj: <http://www.czso.cz> a vlastní výpočty.

MATERIÁL A METODIKA

Základní teoretický model makroekonomického chování státu v podmínkách postindustriální společnosti vypracovaný Samuelsonem (2004) je východiskem pro zkoumání konkrétního chování států (na příkladu argentinské či řecké krize) u většiny ekonomů mainstreamového zaměření. Jak neoklasické, tak neokeynesiánské směry ekonomie (Schiller 2010) uvádějí nejen různě definované typy agregátních výdajových modelů, ale zároveň i zdůrazňují nezbytnost vládní kontroly nad chováním jednotlivých tržních subjektů, i když v různé míře dle orientace příslušné školy.

„Je cosi zvláště případného na faktu, že současná evropská krize začala v Řecku... Ještě nedávno mohli Evropané tvrdit, že současná hospodářská krize ve skutečnosti demonstruje výhody jejich hospodářského a sociálního modelu... Někteří ekonomové včetně mě mají při pohledu na evropské nesnáze pocit, že tento film už někde viděli – před deseti lety v Argentině.“ (Krugman 2009)

Z metod vědeckého zkoumání byla použita především metoda deskriptivní a komparativní analýzy. Veškerá data, která jsou podkladem tohoto příspěvku, byla získána z Českého statistického úřadu, Minister-

stva financí České republiky a dále z vědeckých prací významných amerických ekonomů (Rogoff; Krugman) a českých ekonomických analytiků.

VÝSLEDKY

Státní dluh je součástí veřejného dluhu, představuje souhrn státních finančních pasiv (závazky státu vzniklé ze státem přijatých zahraničních půjček, úvěrů od bank a z vydaných státních dluhopisů). Veřejný dluh je celkové zadlužení vlády a nižších správních celků (obcí a krajů), tzn., že veřejný dluh je složen ze státního dluhu, dluhu za obce a kraje a dluhu za zdravotní pojišťovny. Veřejný dluh v současnosti (tj. k 20. 9. 2011) dosahuje 1,512 bilionu korun. Podíl zadlužení České republiky na HDP (veřejný dluh) je v současné době 40,74 %. Veřejný dluh na 1 obyvatele činí 143 213,- Kč. Průměrná rychlost zadlužování je 4 313,- Kč za 1 sekundu (Michl 2011). Ve všech zemích je veřejný dluh ve své podstatě dluhem všech daňových poplatníků, tedy občanů země. Vysoké dluhy zatěžují budoucí generace, protože dluhy se budou muset platit a nebudou finance na investice do zdravotnictví, školství či dalších oblastí. V horším případě hrozí dokonce státní bankrot. Celkový veřejný dluh zahrnuje navíc úroky, které se musí zaplatit věřitelům, stoupají každou minutu o tisíce korun. Úroky placené z veřejného dluhu se zahrnují do rozpočtových výdajů a zvyšují celkový deficit státu (Gola 2009).

Státní dluh bývá ve sdělovacích prostředcích často zaměňován s pojmem vládní dluh. Vládní dluh je celkovým dluhem sektoru vládních institucí. Jsou v něm zahrnuta jejich dluhová pasiva, tj. půjčky, cenné papíry (s výjimkou finančních derivátů) a depozita držená bývalou Českou konsolidační agenturou. Do vládního sektoru patří kromě státního rozpočtu též operace Národního fondu, bývalého Fondu národního majetku, státní fondy; Podpůrný garanční rolnický a lesnický fond; Vinařský fond; Česká inkasní; Správa železniční dopravní cesty; PPP Centrum; veřejné vysoké školy; část ústředně řízených příspěvkových organizací; místní rozpočty včetně nově vzniklých regionálních rad regionů soudržnosti; část místně řízených příspěvkových organizací a zdravotní pojišťovny (MF 2006). Český statistický úřad pravidelně zveřejňuje informace o vládním dluhu i státním dluhu (viz tab. č. 4).

Tab. č. 4: Srovnání ukazatelů zadlužení České republiky.

Ukazatel		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Vládní dluh	mld. Kč	340,5	405,4	591,5	702,3	775,0	855,1	885,4	948,3	1 023,8	1 104,9	1 282,3	1 413,5
Dluh sektoru vlády v procentech HDP	%	16,4	18,5	25,1	28,5	30,1	30,4	29,7	29,4	29,0	30,0	35,4	38,52
Státní dluh	mld. Kč	228,4	289,3	345,0	395,9	493,2	592,9	691,2	802,5	892,3	999,8	1 178,2	1 344,1
Státní dluh / HDP	%	11,0	13,2	14,7	16,1	19,1	21,1	23,2	24,9	25,2	27,1	32,5	36,6

Zdroj: ČSÚ.

Míru zadlužení států měří tzv. **fiskální Maastrichtská kritéria**:

1. Kritérium schodku vládního sektoru k hrubému domácímu produktu, což je poměr schodku (deficitu) vládního sektoru vyjádřený k hrubému domácímu produktu v tržních cenách. Tento úhrnný schodek by neměl překročit 3 %. Schodek vládního sektoru a hrubý domácí produkt jsou vykazovány v metodice ESA 95.
2. Kritérium hrubého veřejného dluhu k hrubému domácímu produktu, což je poměr hrubého dluhu vládního sektoru v nominální hodnotě vyjádřený k hrubému domácímu produktu v tržních cenách. Tento poměr by neměl překročit 60 %. Hrubý dluh vládního sektoru znamená hrubý úhrn dluhů (emitované cenné papíry, přijaté úvěry) ke konci roku, konsolidovaných uvnitř a mezi jednotlivými subsektory vlády. Tento ukazatel je rovněž vykazován v metodice ESA 95 (MF 2010). Zároveň je to jedna ze čtyř podmínek, daných maastrichtskými kritérii, která musí Česká republika splnit, aby mohla přijmout euro. Výše hrubého veřejného dluhu tak musí být nižší než 60 % a deficit veřejného rozpočtu musí být menší než 3 %.

Klasickým způsobem financování státního dluhu v České republice, ale i v zahraničí, je vydávání státních dluhopisů. Jsou to cenné papíry, které vydává ministerstvo financí daného státu ke krytí deficitu státního rozpočtu. Podle doby splatnosti rozeznáváme krátkodobé, střednědobé (do 5 let) nebo dlouhodobé státní dluhopisy (10 a více let). Prodej státních obligací ke krytí rozpočtového schodku se používá tehdy, není-li vláda schopna zvýšené výdaje uhradit do jednoho roku. Jsou tedy hlavním nástrojem řízení dlouhodobého státního dluhu. Vzhledem k tomu, že jsou státní dluhopisy garantovány státem, jsou považovány za velmi bezpečné. Na jedné straně tedy představují pro investory bezpečné uložení peněz, na druhé ovšem velmi nízký výnos. Vyšší úrok k přilákání investorů nabízí pouze státy, které jsou vnímány jako rizikové (Valová 2010), tzn., že, čím je riziko nesplacení větší, tím je vyšší úrok dluhopisu (<http://ako-investovat.sk/cesky/?p=120>).

Tab. č. 5: Výnosy státních dluhopisů k 08/2011.

Název země	Výnos 10letého bondu (%)
Řecko	19,30
Španělsko	6,45
Itálie	6,18
Česká republika	3,33
Velká Británie	2,23
Německo	2,02
USA	1,97
Japonsko	0,98

Zdroj: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/322605-vynosy-statnich-dluhopisu-usa-nemecka-a-britanie->

[klesly-na-minima/ a http://www.finance.cz/zpravy/finance/320370-investori-prodavaji-italske-a-spa-nelske-dluhopisy-boji-se-krize/](http://www.finance.cz/zpravy/finance/320370-investori-prodavaji-italske-a-spa-nelske-dluhopisy-boji-se-krize/)

S ohledem na převládající tendence v oblasti zadlužování států lze předpokládat, že význam státních dluhopisů do budoucna poroste. S rostoucím zadlužováním států však bude současně docházet ke snižování důvěryhodnosti těchto států a zvyšování výnosů, které bude muset tento stát investorům zaplatit. Tuto skutečnost je možné sledovat už nyní například v Evropské unii, kdy od okamžiku vzniku problémů v Řecku a Irsku nejsou evropské dluhopisy považovány automaticky za nejlepší a nejkvalitnější. Dobrou zprávou pro Českou republiku v tomto smyslu je zlepšení ratingového hodnocení agenturou Standard & Poor's vydaného dne 24. 8. 2011, která zlepšila známku z A na AA-. Toto hodnocení se týká dlouhodobých závazků v cizích měnách, u dlouhodobých závazků v domácí měně dochází taktéž ke zvýšení z A+ na AA. To se začalo projevovat na trhu s tuzemskými dluhopisy i na kurzu koruny. Výnos 10letých tuzemských bondů dne 24. 8. 2011 ještě před zveřejněním nového hodnocení České republiky na krátkou dobu vystoupal až na 3,515 %. Již 25. 8. 2011 se v jednom okamžiku pohyboval na úrovni 3,18 % a poté opět mírně vzrostl na 3,33 %. Nižší výnosy z dluhopisů jsou pro zemi výhodné, protože znamenají menší náklady na financování státního dluhu. Jak dále zmínil analytik UniCreditbank P. Sobíšek: „Momentálně je cena českých dluhopisů ovlivňována dvěma protichůdnými faktory, jelikož výnosy německých bondů stoupají a riziková přírážka Česka klesá.“ (<http://zpravy.e15.cz/domaci/ekonomika/zlepseni-ratingu-ceska-zahybalos-vynosy-dluhopisu-i-kurzem-koruny-694050>)

Výše zmíněné náklady na financování státního dluhu (úrokové náklady) např. za rok 2010 představovaly celkem 35,63 mld. Kč, a došlo tak oproti roku 2009, kdy úrokové náklady činily 45,36 mld. Kč, ke snížení o 8,73 mld. Kč. Pokles byl důsledkem jak snížení hrubé výpůjční potřeby, tak zejména poklesu především dlouhodobých úrokových sazeb oproti roku 2009 (<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/statni.zav.ucet.62811.html?year=PRESENT>).

Z výše uvedeného vyplývá, že pro rok 2011 existuje možnost dalšího snižování úrokových nákladů. Jak již výše naznačil analytik UniCreditbank P. Sobíšek, Česká republika též těží ze skutečnosti, že zatím nepřijala společnou evropskou měnu. Tím se jí podařilo vyhnout se přímým následkům stávající dluhové krize eurozóny a tím pádem má v očích investorů, nakupujících státní dluhopisy, silnější a stabilnější pozici než stávající státy eurozóny. Tento fakt můžeme dokumentovat na údajích z tab. č. 5, kdy např. Velká Británie, ač má aktuálně veřejný dluh 83 % HDP, může vydat dluhopisy s nižším úrokem než Španělsko, a Japonsko, které má aktuálně veřejný dluh 233 % HDP, může vydat levnější dluhopisy než Itálie, která má

dluh „jen“ 121 % HDP (<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/ales-michl.php?itemid=13877>).

Mimo státní dluhopisy se ke krytí deficitu státního rozpočtu používají státní pokladniční poukázky, a to v případě, že lze uhradit dluh do jednoho roku. Doba jejich splatnosti je 3, 6, 9 či 12 měsíců. Jedná se

o krátkodobé cenné papíry, které jsou hlavním nástrojem řešení krátkodobého státního dluhu. Roční úrok je pak nižší než u státních dluhopisů. Strukturu financování státního dluhu vydanými dluhopisy lze vidět v tab. č. 6.

Tab. č. 6: Struktura financování státního dluhu České republiky.

Rok 2010	Částka (mld. Kč)	Podíl na celkovém dluhu (%)
STÁTNÍ DLUH CELKEM	1 344,10	100,00 %
Domácí dluh	1 036,30	77,10 %
Státní pokladniční poukázky	113,3	8,43 %
Střednědobé a dlouhodobé státní dluhopisy	923	68,67 %
Ostatní zdroje	0	0,00 %
Zahraniční dluh	307,8	22,90 %
Zahraniční emise dluhopisů	240,3	17,88 %
Půjčky na podporu platební bilance	0	0 %
Půjčky od EIB	67,2	5,00 %
Závazky převzaté od ČSOB v konvertibilních měnách (CDZ)	0	0,00 %
Závazky převzaté od ČSOB v nekonvertibilních měnách	0	0,00 %
Směnky	0,3	0,02 %

Zdroj: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vrsd_dluhova_statistika_9927.html a vlastní výpočty.

Proti některým státům hraje také zvyšující se nedůvěra bank v jejich platební schopnost. Při vydávání firemních dluhopisů banky vždy vyžadují záruky, v případě financování států a jejich rozpočtů tomu tak dosud nikdy nebylo. V souvislosti se zhoršujícím se stavem veřejných financí některých zemí a se zvyšujícím se nebezpečím neschopnosti států splácet své závazky začínají banky uvažovat o určitých zárukách pro případ takové nepříznivé události (Valová 2010).

DISKUSE

Řada ekonomů a vládních představitelů považuje rozpočet na rok 2010 za jeden z nejhorších v historii České republiky. Poslanecká sněmovna schválila na podzim 2010 státní rozpočet na rok 2011 se schodkem 135 miliard korun; v roce 2010 rozpočet skončil v deficitu 156,4 miliardy korun. Stát hospodařil v lednu 2011 s přebytkem 10,6 mld. korun, nižším než v lednu 2010, kdy státní rozpočet vykázal přebytek 13,1 mld. korun. Lze říci, že každý den roku 2011 se státní dluh zvyšoval téměř o 420 milionů korun. Ekonomičtí analytici výši schodku státního rozpočtu kritizují, upozorňují na to, že problémy veřejných financí zůstávají přes veškerou snahu vlády neřešené (otázka mandatorních výdajů, státních zakázek apod.).

Podle Ministerstva financí ČR v roce 2010 dosáhly úroky ze státního dluhu 45,36 mld. Kč.

Je zřejmé, že Česko musí změnit svůj dosavadní

přístup a provést řadu rozhodných a nepopulárních opatření. Ta by měla řešit především efektivnější hospodaření veřejného sektoru, změny penzijního systému, boje s korupcí a daňovými úniky. Ke snížení deficitu státního rozpočtu by mohla přispět větší účast soukromého sektoru na financování veřejných projektů (tzv. PPP projekty – Public Private Partnership).

Co se týká srovnání s ostatními evropskými zeměmi, je na tom Česká republika relativně dobře. Z členských zemí Evropské unie má nejnižší veřejný dluh Estonsko (6,60 % k HDP). Naopak nejvyšší veřejný dluh má Řecko (142,8 %), Itálie (119,0 %) a Belgie (96,80 %). I další vyspělé státy mají oproti České republice vysoký veřejný dluh, např. Portugalsko (93,0 %), Irsko (96,2 %), Francie (81,7 %), Velká Británie (80,0 %) či Německo (83,2 %). Z vyspělých zemí světa má nejvyšší veřejný dluh na světě Japonsko (233 %). (<http://www.velkaepocha.sk/2011091017895/Zadluzenost-statu-Soucasny-stav-EU.html>) (Michl 2010)

ZÁVĚR

Velká zadluženost většiny zemí EU vedla k rozhodnutí o kontrole národních rozpočtů jednotlivých členských zemí. Členské země Evropské unie na zasedání v Lucemburku dne 7. 6. 2010 souhlasily s tím, že by EU měla posuzovat národní rozpočty ještě před jejich schválením v dané zemi. Toto stanovisko podporuje

i Česká republika. „Sužované evropské ekonomiky by mohly věřitele upokojit tím, že projeví dostatečnou ochotu přetrpět nelehké období, a tím se vyhnout státnímu bankrotu nebo devalvaci. Vzornými žáky jsou v tomto ohledu pobaltské státy: Estonsko, Litva a Lotyšsko. Ty byly a jsou ochotny podstoupit velmi tvrdá fiskální úsporná opatření doprovázená postupným poklesem mezd v naději, že se jim tak časem podaří obnovit konkurenceschopnost – tomu se říká vnitřní devalvace.“ (Krugman 2009) Při mezinárodním srovnání lze konstatovat, že absolutní zadluženost České republiky je podprůměrná, problémem je však vysoké tempo růstu dluhu v posledních deseti letech.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. GOLA, P. (2009): *Věřejné dluhy ve světě – Česko si zatím stojí dobře*. Finance.cz. [online] [cit. 2009-4-27]. URL: <<http://www.finance.cz/zpravy/finance/217869-verejne-dluhy-ve-svete-cesko-si-zatim-stoji-dobre/>>
2. KRUGMAN, P. (2009): *Může se Evropa zachránit? The New York Times*. Project Syndicate 2009, New York.
3. MICHL, A. (2010): *Cesta do otroctví v jednom grafu*. Ekonomika. MF DNES. 22. 4. 2010.
4. MICHL, A. (2011): *Věřejný dluh* [online] [cit. 2011-02-03]. URL: <<http://www.verejnydluh.cz/>>
5. Ministerstvo financí České republiky (2010) [online] [cit. 2010-6-3]. URL: http://www.zavedenieura.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vrsd_definice_sd.html
6. Ministerstvo financí ČR. *Vládní dluh, vládní deficit, státní dluh, deficit státního rozpočtu*. [online] [cit. 2006-10-16]. URL: <<http://www.mesec.cz/tiskove-zpravy/vladni-dluh-vladni-deficit-statni-dluh-deficit-statniho-rozpoctu/>>
7. ROGOFF, K. (2010): *Podaří se Řecku utéct lvovi? The New York Times*. Project Syndicate 2010, New York.
8. SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D. (2004): *Ekonomie*. Praha: NS Svoboda.
9. SCHILLER, B. R. (2010): *The Micro Economy Today*. Columbus, McGraw-Hill, Inc.
10. VALOVÁ, I.: *Státní dluh u nás a ve světě*. Finance.cz, [online] [cit. 2010-1-7]. URL: <<http://www.finance.cz/zpravy/finance/247376/>>
11. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.
12. <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne-rozpočet-2012-planovany-schodek-o-30-miliard-nizsi-nez-letos-87115/>
13. <http://nb.vse.cz/~URBANEK/1VF522/07App1Dubska2004MandatomiVydaje.pdf>
14. <http://www.czso.cz>
15. http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/statni_zav_ucet_62819.html?year=PRESENT – Návrh státního závěrečného účtu České republiky za rok 2010, str. 52 a 115.
16. <http://www.finance.cz/ekonomika/statni-rozpočet/prijmy-a-vydaje/> a http://cs.wikipedia.org/wiki/St%C3%A1tn%C3%AD_rozpo%C4%8Det_%C4%8CR
17. <http://www.finance.cz/ekonomika/hdp/vyvoj>
18. <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SZU2010E.pdf>
19. <http://www.czso.cz>
20. <http://ako-investovat.sk/cesky/?p=120>
21. <http://www.finance.cz/zpravy/finance/322605-vynosy-statnich-dluhopisu-usa-nemecka-a-britanie-klesly-na-minima/>
22. <http://www.finance.cz/zpravy/finance/320370-investori-prodavaji-italske-a-spanelske-dluhopisy-boji-se-krize/>
23. <http://zpravy.e15.cz/domaci/ekonomika/zlepseni-ratingu-ceska-zahybalo-s-vynosy-dluhopisu-i-kurzem-koruny-694050>
24. http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/statni_zav_ucet.62811.html?year=PRESENT
25. <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/ales-michl.php?itemid=13877>
26. http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vrsd_dluhova_statistika_9927.html + vlastní výpočty autorky
27. <http://www.velkaepocha.sk/2011091017895/Zadluzenost-statu-Soucasny-stav-EU.html>

Poznatzky uvedené v této stati vyplynuly z velké části v souvislosti s řešením IVZ MSM 6046070906 „Ekonomika zdrojů českého zemědělství a jejich efektivní využívání v rámci multifunkčních zemědělsko-potravinářských systémů“.

ADDRESS & ©

PhDr. Ing. Lucie SEVEROVÁ, Ph.D.
doc. Ing. Josef BRČÁK, CSc.
Katedra ekonomických teorií
Provozně ekonomická fakulta
Česká zemědělská univerzita
Kamýcká 129, 165 21 Praha
Czech Republic
severova@pef.czu.cz
brcak@pef.czu.cz

DLHOVÁ A SOCIÁLNA KRÍZA VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH JUŽNEJ EURÓPY

Debt and Social Crisis in Selected Southern European Countries

Paula PUŠKÁROVÁ

Bratislava, Slovak Republic

ABSTRAKT: Cieľom tohto príspevku je nájsť interaktívne prepojenie medzi súčasnou dlhovou krízou v regióne južnej Európy a jej sociálnymi systémami. Prvá časť príspevku sa venuje stavu zadĺženosti a riziku insolventnosti vo vybraných krajinách, druhá časť analyzuje situáciu zaťaženia sociálneho systému v podmienkach súčasnej krízy. Záver stavia aspekt zadĺženosti a stav sociálneho sektora do vzťahu interakcie a snaží sa diagnostikovať najzávažnejšie riziká vyplývajúce z vypracovaných analýz.

Kľúčové slová: verejný dlh – sociálne výdavky – deficit rozpočtu – nezamestnanosť – dlhová kríza

ABSTRACT: The aim of this paper is to research the interactive link between the current debt crisis in the region of southern Europe and its social systems. The first part of the paper devotes to the status of indebtedness and the risk of insolvency in selected countries, the second part is to analyze the situation of social system burden in the context of current crisis. The last part relates aspects of indebtedness to social sector status and through their interaction tries to diagnose the most pending risks resulted from elaborated analyses.

Key words: public debt – social expenditures – budgetary deficit – unemployment – debt crisis

---

ÚVOD

Proces transformácie pôvodne hypotekárnej krízy na krízu finančnú (obmedzenú pôsobnosťou na sektor finančný), hospodársku (ktorá už zasahovala do všetkých oblastí ekonomického života) a napokon dlhovú (prejavujúcu sa v zhoršených saldách fiškálnych bilancií, ako i v narastaní objemu dlhu a jemu pridružených nákladov a ohrozenia krajiny splácať tento svoj dlh) zdá sa, že nie je ukončený. V Európskej únii sa zintenzívňujú varovné hlasy aj v oblasti sociálneho zabezpečenia.

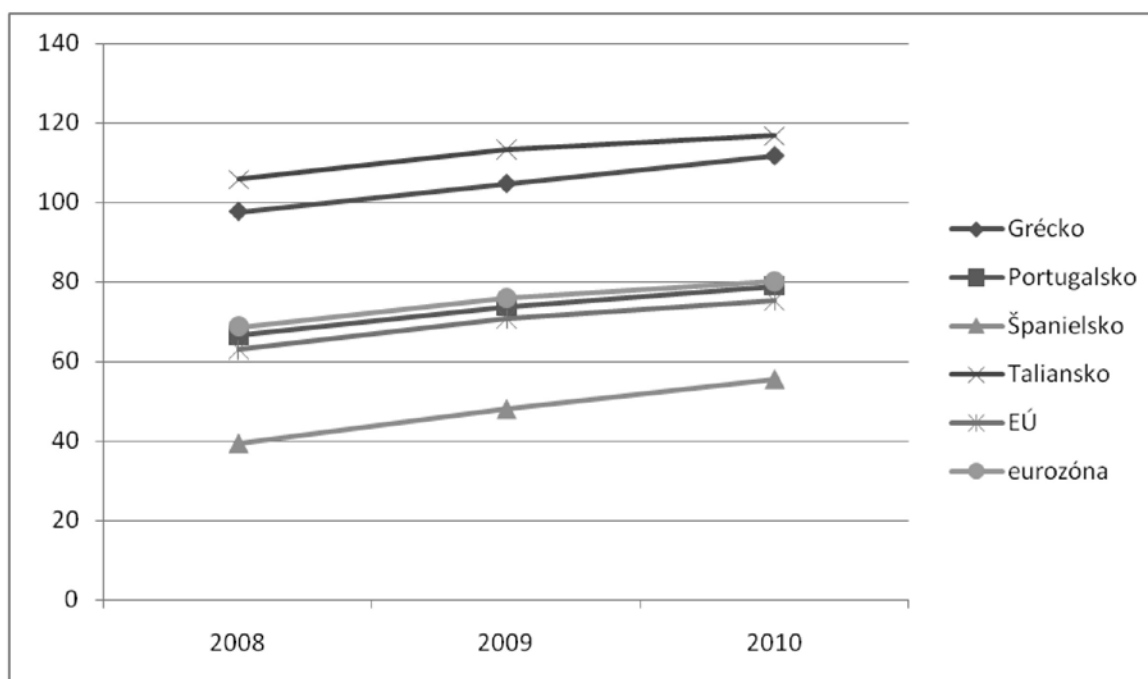
Vysvetlenie tohto javu je prosté. Zrýchlená akumulácia rozpočtových deficitov a narastanie objemu dlhov prichádza totiž v čase v ekonomikách dlhodobo latentne prítomného nepriaznivého demografického vývoja. Starnutie obyvateľstva a tým (pri stabilnom veku odchodu do dôchodku) narastanie počtu poberteľov dôchodkov zaťažuje sociálny systém, ktorý sa v čase krízy ocitá v neľahkej situácii predovšetkým kvôli výrazne akcelerujúcej miere nezamestnanosti a tým výrazne zvýšeným nárokom na štátom vyplácané dávky v nezamestnanosti. Masa zaťaženia sociálneho sektora sa transformuje do dodatočných výdavkov zo štátneho rozpočtu a tým vytvára priestor na ďalšie zadlžovanie a v neposlednom rade neprispieva ani

k vnútrospoločenskej spokojnosti so systémom a jeho riadením.

Pre účely tohto príspevku sme si za predmet skúmania vzali sociálne systémy členských krajín EÚ v regióne južnej Európy, ktoré už dlhodobejšie prejavujú vyššiu mieru benevolentnosti voči verejnému zadlžovaniu (pravdepodobne súvisiacu s kultúrou podmienenými preferenciami pre životný štýl a implicitne pre riadenie štátu) a ktoré sa zavedením protikrizových opatrení ocitli v zóne ohrozenia medzinárodnej solventnosti. Za takto vyselektované krajiny sme určili menovite: Portugalsko, Španielsko, Taliansko a Grécko (ďalej len Krajiny).

1. Zadĺženie Krajín

Región južnej Európy je špecifický z viacerých hľadísk. V prvom rade celý región je poznačený vysokými naakumulovanými štátnymi dlhmi. Ako dôkaz slúži aj nasledujúci graf č. 1. Radi by sme upozornili, že v tomto grafe sme pracovali s dátami Európskej komisie, no skutočne relevantné dáta sa nachádzajú len ťažko. V súčasnej situácii sa viacerí prikláňajú k dohadom, že Grécko zápasí s dlhom vo výške 125–130 % HDP, odhady pre Španielsko rátajú s dlhom na úrovni 43,1 % HDP, pre Portugalsko 75,2 % HDP a pre Taliansko 115,2 % HDP.

Graf č. 1: Dlh Krajín v porovnaní s dlhom EÚ a eurozóny.

Zdroj: European Commission: Sustainability Report 2009 [online], [navštívené 2011-03-29], dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15998_en.pdf.

Pre korektnéjšie vyčíslenie zadĺženosti Krajín pred krízou 2008 a po kríze, resp. vyčíslenie vyhládok do nasledujúcich rokov, uvádzame aj údaje (v tab. č. 1)

OECD a MMF (Medzinárodného menového fondu) o výškach deficitu a dlhu Krajín.

Tab. č. 1: Fiškálna situácia a prognóza v Krajínach.

	Rozpočtový deficit / prebytok (% HDP)			Verejný dlh (% HDP)		
	2007	2010	2011	2007	2010	2011
Grécko	-4,0	-9,8	-10,0	104	123	130
Portugalsko	-2,7	-7,6	-7,8	71	91	97
Španielsko	1,9	-8,5	-7,7	42	68	74
Taliansko	-1,5	-5,4	-5,1	112	127	130
EÚ	-0,9	-6,6	-	59,0	80,2	

Zdroj: MMF: World Economic Outlook [online], OECD: Economic Outlook [online], [navštívené 2011-03-04], dostupné aj z: <http://www.bis.org/publ/othp09.pdf?noframes=1>, EUROSTAT

Kapitálové trhy vidia rizikovosť hospodárenia štátov najmä s prihliadnutím na tzv. Credit Default Swaps (CDS), ktorých predkrízové, interkrízové a súčasné hodnoty demonštruje tab. č. 2. Predkrízové hodnoty CDS dokumentuje tabuľka vo svojom poslednom stĺpci. Prepuknutie dlhovej krízy úzko súvisí s prudkým zvýšením nákladov na CDS - špeciálne v prípade Portugalska v priebehu len 1 mesiaca (december 2009 až

január 2010) došlo k nárastu o 145,5 %. Od januára 2010, ktorý sme zvolili za začiatok dlhovej krízy (kvôli najvýraznejšiemu prejavu sa dlhových problémov na trhu s CDS), až dodnes (26. apríl 2011) si jediné Taliansko zachovalo takmer nebadateľný nárast nákladov na poistenie svojho novovytváraného dlhu. V prípade Grécka a Portugalska náklady na poistenie dlhu narástli enormne, konkrétne o 228 % a 196 %.

Tab. č. 2: Riziko insolventnosti v Krajinách merané „CDS cenami“ (t.j. ročnými nákladmi na poistenie dlhu vo výške €10,000 na 5 rokov).

Krajina	4/2011	% zmena (4/2011– 1/2010)	1/2010	% zmena (1/2010– 12/2009)	12/2009	1/2008
Portugalsko	666,0	196 %	225,0	145,5 %	91,7	17,7
Grécko	1 345,0	228 %	410,0	44,7 %	283,4	22,1
Španielsko	254,0	56,1 %	162,7	43,3 %	113,5	18,2
Taliansko	157,0	3,3 %	152,0	39,2 %	109,2	20,3

Zdroj: Bespoke Investment Group LLC: *Country Default Risk as Measured by CDS Prices* [online], [navštívené 2010-03-31], dostupné z: <http://seekingalpha.com/article/186952-sovereign-debt-default-risk>; BLOOMBERG: *Credit-Default Swaps on Greek, Portuguese Government Bonds Jump to Records* [online], [navštívené 2011-03-31] dostupné z: <http://www.bloomberg.com/news/2011-04-26/credit-default-swaps-on-greek-portuguese-government-bonds-jump-to-records.html>

2. Zaťaženie sociálneho systému v Krajinách v rokoch 2005–2010

Pre potreby vyčíslenia nákladov sociálneho systému v Krajinách je dôležité sledovať zmenu v počte poberateľov dôchodkov, t.j. ekonomicky neaktívneho obyvateľstva (nad 65 rokov), čo sleduje tab. č. 3, ale najmä pomer ekonomicky neaktívneho obyvateľstva na masu ekonomicky aktívneho (15–64 rokov), tzv. old age-dependancy ratio. Tento indikátor hodnovernejšie reprezentuje fenomén starnutia obyvateľstva, keďže indikuje percento, vyplatenie koľkých penzií

závisí od 100 pracujúcich. Ak sa hodnota tohto indikátora zvyšuje, z príjmu stále viac pracujúcich sa odvádzajú prostriedky na pokrytie súčasných dôchodkov a vzniká riziko nesolventnosti sociálnych inštitúcií garantovať budúce dôchodky (dôchodky súčasných pracujúcich).

Do pozornosti dávame najmä vypočítané nárasty tohto indikátora do konca tejto dekády. Najvýraznejší podľa prognózy má zaregistrovať Taliansko, ktoré v priebehu len dvoch dekád má čeliť nárastu old-age dependancy ratio o 33 % (tab. č. 4).

Tab. č. 3: Počet poberateľov dôchodkov v Krajinách a v EÚ.

	2005	2006	2007	2008	2009
Grécko	18,1	18,5	18,6	18,7	18,7
Portugalsko	17,0	17,1	17,3	15,7	16,0
Španielsko	16,8	16,7	16,7	16,6	16,6
Taliansko	19,5	19,7	19,9	20,1	20,2
EÚ 27	16,6	16,5	16,9	17,0	–

Zdroj: Databáza EUROSTAT.

Tab. č. 4: „Old age-dependancy ratio“ v Krajinách a v EÚ.

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2015	2020
Grécko	27,1	29,6	30,0	30,1	30,1	30,2	30,6	32,7	35,0
Portugalsko	26,6	27,7	27,8	28,1	27,3	27,7	28,3	30,6	33,3
Španielsko	27,2	26,4	26,2	26,1	26,1	26,2	26,4	28,0	30,0
Taliansko	29,4	31,9	32,5	32,8	33,0	33,3	33,4	36,6	39,1
EÚ 27	23,2	24,7	24,9	25,2	25,4	25,6	25,9	–	–

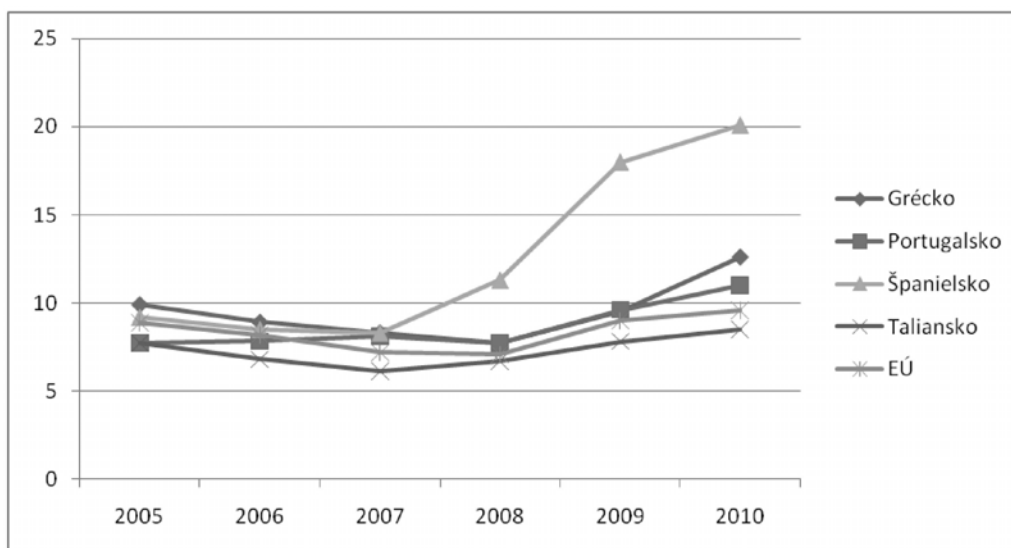
Zdroj: EUROSTAT, OECD: *Pensions at a Glance 2009: Retirement-Income Systems in OECD Countries*. OECD, 2009. ISBN 9789264060715.

Ďalším významným faktorom zaťaženia ekonomického systému je miera nezamestnanosti, ktorá vo forme zvýšených nákladov štátneho rozpočtu, vstupuje

do nákladov súčasnej krízy. Mieru nezamestnanosti dokumentuje graf č. 2.

Graf č. 2: Nezamestnanosť v Krajínách a v EÚ v rokoch 2005–2009.

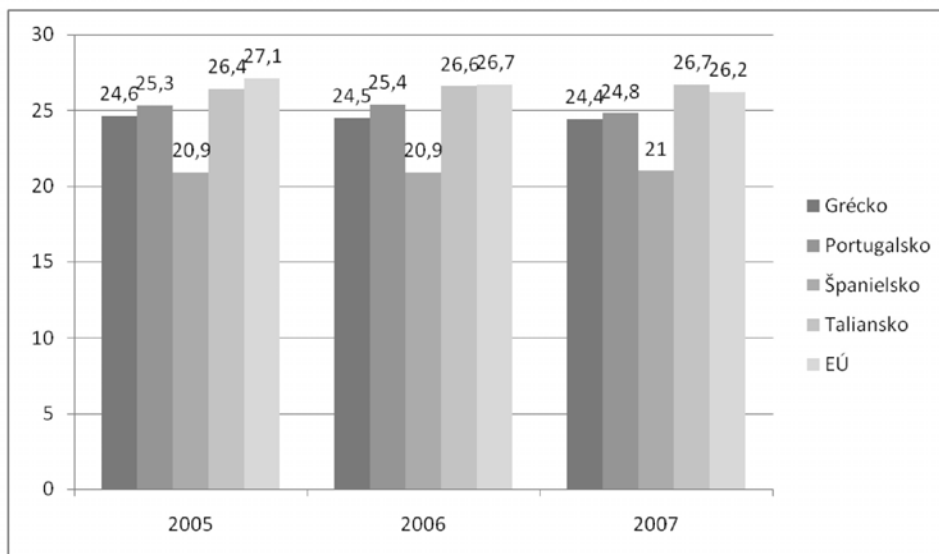
Zdroj: Databáza EUROSTAT, US Department of Labor – Bureau of Labor Statistics: *International Unemployment Rates and Employment Indexes, Seasonally Adjusted, 2007-2011* [online]. Dostupné na: http://translate.google.sk/translate?hl=sk&sl=en&tl=sk&u=http%3A%2F%2Fwww.bls.gov%2Ffilc%2Fintl_unemployment_rates_monthly.htm&anno=2 [navštívené 2011-5-5]

Ťažko kvantifikovateľným faktorom dodatočného zaťaženia pre sociálny systém je aj fenomén, keď práceschopné obyvateľstvo stráca motiváciu a sebaaktíváciu pracovať, pretože príjem z dávok v nezamestnanosti subjektívne (alebo objektívne) prehodnotí ako ekvivalentný, resp. len málo odlišný od príjmu, ktorý mu plynie zo zamestnaneckého pomeru. Prikladanie vyššej hodnoty voľnému času a pohodliu, ako zodpovedá rozdielu (ak nejakému) medzi príjmom v zamestnaní a príjmom zo sociálneho systému krajiny, má za následok nielen dodatočné výdavky a zvyšovanie nezamestnanosti, ale i znižovanie výkonnosti ekonomiky.

K takýmto prípadom dochádza najmä vo vysoko výkonných sociálnych systémoch, napr. v krajinách severnej Európy, ale nie sú výnimkou ani na Slovensku a v krajinách s menej štedrými sociálnymi systémami. Meranie tohto fenoménu je však značne problematické a, ak sa vykonajú aj nejaké odhady, všetky rátajú s výraznými odchýlkami.

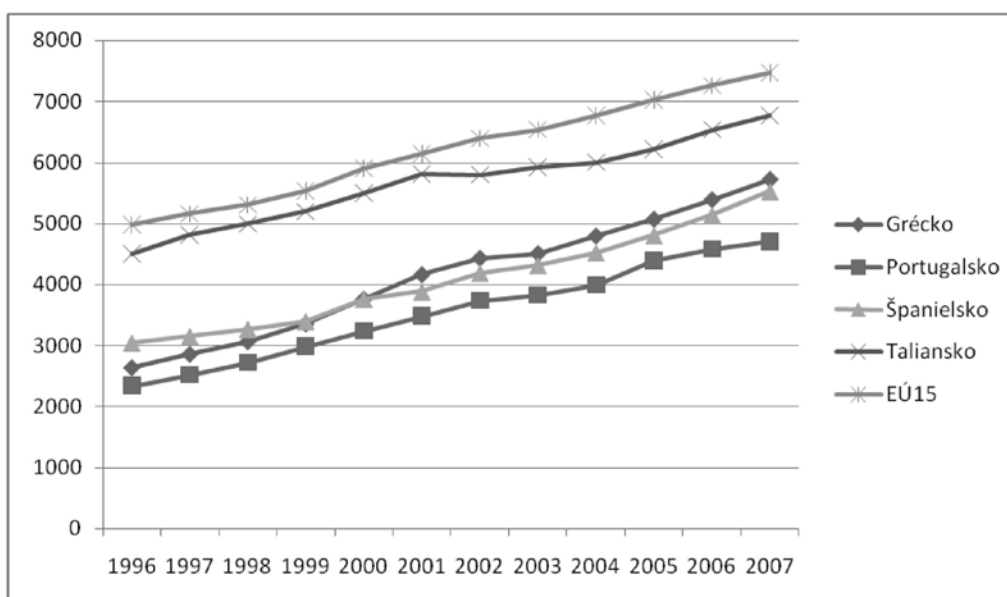
Výsledkom dodatočného zaťaženia sociálneho systému je nárast sociálnych výdavkov zo štátneho rozpočtu, čo dokumentuje graf č. 3. Zaujímavé závery sa však dajú interpretovať najmä z grafu č. 4.

Graf č. 3: Sociálne výdavky Krajín a priemerné sociálne výdavky EÚ, 2005–2007 v % HDP.

Zdroj: Eurostat, *OECD Factbook 2010* [online]. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/53253594/79/SOCIAL-EXPENDITURE> [navštívené 2011-5-5]

Graf č. 4: Celkové výdavky na sociálne zabezpečenie na osobu (merané v PPS).

Zdroj: Databáza EUROSTAT, OECD Factbook 2010 [online]. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/53253594/79/SOCIAL-EXPENDITURE> [navštívené 2011-5-5]

Celkové náklady na sociálne zabezpečenie per capita za 11 rokov (ešte pred krízou a teda pred zohľadnením jej dôsledkov) stúpili v Grécku o 117 %, v Portugalsku o 101 %, v Španielsku o 82 % a v Taliansku o 51 %. Ich HDP pritom rástlo tempom len okolo 50 %. Kapitálová náročnosť sociálneho systému, resp. nároky na alokáciu dodatočných finančných zdrojov pre oblasť sociálneho zabezpečenia teda spôsobili výraznejšie vyšší odliv prostriedkov.

ZÁVER

Vo svetle vyššie uvedených skutočností máme za to, že dlhová kríza sa prehĺbuje v dôsledku narastania zaťaženia sociálneho systému, a zároveň je dlhová kríza príčinou narastania sociálnej nespokojnosti, ako i vedomého zneužívania sociálneho systému.

Zároveň môžeme konštatovať, že, i keď Grécko rezonuje v médiách ako krajina najviac postihnutá dlhovou krízou, v celom južnom regióne Európskej únie vidieť zreteľné signály narastania finančných nárokov na sociálnu ochranu. Ak sa nevykonajú zmeny v nastavení systémov, každá z Krajín sa môže aj v dôsledku navýšených sociálnych nákladov ocitnúť v ohrození medzinárodnej platobnej neschopnosti. Grécka dlhová kríza sa prehĺbila najmä pre aféru manipulácie s dátami v prospech lepších štatistík. Ostatné krajiny však nevykazujú do budúcnosti optimistickjšie štatistiky.

Za najzávažnejšie riziká, ktorým vybrané Krajiny čelia v súčasnej podobe krízy, považujeme narastanie celkových výdavkov na sociálne zabezpečenie per capita a zneužívanie sociálneho systému. Pridávame sa k mienke odbornej verejnosti, že sociálne systémy si

pri zachovaní súčasného trendu budú musieť prejsť reformou, ktorá zohľadní nepriaznivý demografický vývoj (starnutie obyvateľstva), ako i príviv migrantov zo severnej Afriky, ktorý prináša nezanedbateľné implikácie v prípade integrácie masy azylantov do národných štatistík.

POUŽITÁ LITERATÚRA A INFORMAČNÉ ZDROJE

1. Bespoke Investment Group LLC: Country Default Risk as Measured by CDS Prices [online], [navštívené 2010-03-31]. Dostupné z: <http://seekingalpha.com/article/186952-sovereign-debt-default-risk>
2. BLOOMBERG: Credit-Default Swaps on Greek, Portuguese Government Bonds Jump to Records [online], [navštívené 2011-03-31]. Dostupné z: <http://www.bloomberg.com/news/2011-04-26/credit-default-swaps-on-greek-portuguese-government-bonds-jump-to-records.html>
3. European Commission: Sustainability Report 2009 [online], [navštívené 2011-03-29]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15998_en.pdf
4. EUROSTAT databázy [online]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
5. FERRARESI, P. M. – MONTICONE, C. (2009): A Semi-Aggregate Model for Social Expenditure Projections. In: ENEPRI, s. 21. ISBN 978-92-9079-838-5.
6. MMF: World Economic Outlook [online], OECD: Economic Outlook [online], [navštívené 2011-03-

- 04]. Dostupné aj z: <http://www.bis.org/publ/othp09.pdf?noframes=1>
7. OECD Factbook 2010 [online]. Dostupné z: <http://www.scribd.com/doc/53253594/79/SOCIAL-EXPENDITURE> [navštívené 2011-5-5]
8. OECD: Pensions at a Glance 2009: Retirement-Income Systems in OECD Countries. OECD, 2009. ISBN 9789264060715.
9. US Department of Labor – Bureau of Labor Statistics: International Unemployment Rates and Employment Indexes, Seasonally Adjusted, 2007-2011 [online]. Dostupné na: http://translate.google.sk/translate?hl=sk&sl=en&tl=sk&u=http%3A%2F%2Fwww.bls.gov%2Ffile%2Fintl_unemployment_rates_monthly.htm&anno=2 [navštívené 2011-5-5]

ADDRESS & ©

Ing. Paula PUŠKÁROVÁ
Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita
Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5
Slovak Republic
paula.puskarova@euba.sk

ZODPOVEDNOSŤ ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ ÚNIE ZA POSKYTOVANIE ŠTÁTNEJ POMOCI

Liability of Member States of the European Union for State Aid Provision

Nina KOŠECKÁ

Bratislava, Slovak Republic

ABSTRAKT: Európska komisia vystupuje ako ochrankyňa záujmov Európskej únie a najmä aj ako ochrankyňa dodržiavania práva Európskej únie. Vzhľadom na to, že Európska komisia kontroluje a monitoruje systém poskytovania štátnej pomoci v členských štátoch, je oprávnená na základe faktov a posúdenia právnych a ekonomických skutočností vydávať aj rozhodnutia o vrátení štátnej pomoci, ktorá bola poskytnutá oprávneným subjektom, avšak nebola v súlade s požiadavkami práva Európskej únie. Príspevok analyzuje v širšom kontexte zodpovednosť členských štátov za poskytovanie štátnej pomoci a zároveň poukazuje aj na konkrétnom prípade na povinnosť príjemcu pomoci vrátiť poskytnutú pomoc, ktorá nebola zlučiteľná so zásadami vnútorného trhu Európskej únie.

Kľúčové slová: štátna pomoc – Európska komisia – Európska únia

ABSTRACT: The European Union acts a patron for its interests and mainly a protector of the adherence to the European law. In relation to the fact that the European Commission checks and monitors the system of state aid provision within the member states, it is eligible to make decisions based on facts and legal and economic evaluation regarding the repayment of the state aid, which has been given to the eligible subjects but not in accordance to the requirements of the European law. The article analyzes in its broader context the responsibility of the member states for the state aid provision and also pinpoints the necessity of the beneficiary to give back the aid, which was not provided in compliance with the principles of the internal EU market.

Key words: state aid – European Commission – European Union

ÚVOD

Európska únia má pomerne rozsiahly inštitucionálny systém, v ktorom významné miesto patrí Európskemu parlamentu, Rade Európskej únie a Európskej komisii. Jednou z kompetencií Európskej komisie je aj dohliadať na správne uplatňovanie práva Európskej únie. Ustanovenie článku 108 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie ustanovuje povinnosť členským štátom, aby informovali Komisiu o zámeroch v súvislosti s poskytnutím štátnej pomoci (v prípade, že sa na účel pomoci nevzťahujú výnimky), aby mohla predložiť svoje pripomienky alebo stanovisko. V prípade, že členský štát poskytol subjektu štátnu pomoc, ktorá nie je zlučiteľná s vnútorným trhom Európskej únie, je povinný zaviesť opatrenia, aby subjekt, ktorému bola neoprávnená štátna pomoc poskytnutá, túto pomoc vrátil. V zásade ide o mechanizmus vymožitelnosti práva, pričom rozhodnutie vydala Európska komisia. Stručne možno konštatovať, že rozhodnutia Európskej komisie sú záväzné právne akty, ktoré majú priame

dopady nielen pre štáty, ale aj pre podnikateľské subjekty a účastníkov trhov. Rozhodnutím môžu inštitúcie Európskej únie žiadať od členského štátu alebo od občana Únie a podnikateľa, aby konal alebo nekonal istým spôsobom, alebo môžu udeliť určité práva či ustanoviť povinnosti.

Štátna pomoc všeobecne

Podľa D. Nováčkovej (1998) „proces ekonomickej integrácie v európskom kontexte možno charakterizovať ako súlad hospodárskeho zjednotenia, ktoré je determinované dynamickým vývojom a úzkymi formami intenzívnej spolupráce a prehlbujúcej sa spolupráce“.¹⁹ Ekonomická integrácia je dlhodobým procesom a je potrebné ju vnímať v širších súvislostiach. Jednoznačne má ekonomické, politické, sociálne a kultúrne dopady na subjekty, ktoré sa na tomto procese zúčastňujú. Samotná teória o európskej integrácii je založená na spoločných hodnotách a na presadzovaní spoločných záujmov medzinárodného spoločenstva, t.j. Európskej únie. Jedným z nástrojov na presadzo-

¹⁹ NOVÁČKOVÁ, D. (1998): Pohľady na súčasné trendy európskej integrácie. *Medzinárodné otázky* 1–2/1998, Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií. ISSN 1210-1583, s. 55.

vanie spoločných cieľov je aj vnútorný trh Európskej únie, a predovšetkým správne fungujúci vnútorný trh. Vnútorný trh je značným prínosom pre krajiny, ktoré svoju ekonomiku zameriavajú na export. Jeho výhody ale nie je možné kvantifikovať. Otvorený trh bez vnútorných hraníc poskytuje veľký priestor pre mnoho príležitostí, čím sa zvyšuje konkurencieschopnosť a hospodársky rast. Základnou výhodou vnútorného trhu je prepojenie ekonomík členských štátov navzájom.²⁰

Avšak ak chceme hovoriť o správne fungujúcom vnútornom trhu, je potrebné brať na zreteľ, že vnútorný trh môže fungovať správne jedine vtedy, ak platia pravidlá hospodárskej súťaže. Zachovanie systému slobodnej a nenarušenej hospodárskej súťaže je aj jedným z prioritných cieľov Európskej únie. Vzhľadom na to, že politika štátnej pomoci je úzko prepojená aj s hospodárskou súťažou, Európska únia kladie dôraz aj na správne uplatňovanie politiky štátnej pomoci členskými štátmi.

Súčasný vnútorný trh Európskej únie je formovaný tak, že posilňuje sociálnu ochranu, spravodlivosť a podporuje rozvoj inovačných technológií a nový digitálny vek, pričom Európska únia kladie dôraz aj na to, aby odolával konkurenčným globálnym hospodárstvám.

Európska komisia v súčasnej politike štátnej pomoci preferuje, aby členské štáty znižovali celkovú úroveň štátnej pomoci a aby v prípade poskytovania štátnej pomoci v širšom kontexte aplikovali inštitút efektívnosti a transparentnosti. V súlade s Akčným plánom akčnej pomoci Európska komisia zaujíma prísnejšie postupy a zavádza prísnejšie opatrenia voči pomoci neoprávnene poskytnutej a nezlučiteľnej s vnútorným trhom Európskej únie.²¹

Podľa článku 107 ods. 1 ZF EÚ „pomoc poskytovaná členským štátom alebo akoukoľvek formou zo štátnych prostriedkov, ktorá naruša hospodársku súť až alebo hrozí narušením hospodárskej súťaže tým, že zvýhodňuje určitých podnikateľov alebo výrobu určitých druhov tovarov, je nezlučiteľná s vnútorným trhom, pokiaľ ovplyvňuje obchod medzi členskými štátmi“.²² Znamená to, že poskytovanie akýchkoľvek finančných prostriedkov podnikateľským subjektom z verejných zdrojov členských štátov, ktoré nie je v súlade s cieľmi Európskej únie, je explicitne zakázané. Členské štáty poskytujú štátnu pomoc vo forme odpustenia daní alebo odkladu na zaplatenie daní. Štátna pomoc, ktorá nie je zlučiteľná s pravidlami vnútorného trhu, je zakázaná.

Ustanovenie článku 107 ods. 2 predmetnej zmluvy následne upravuje druhy pomoci, ktoré sú zlučiteľné s vnútorným trhom a odsek 3 tohto článku upravuje

druhy pomoci, ktoré môžu byť zlučiteľné s vnútorným trhom, ak sú takto schválené rozhodnutím Európskej komisie. Ide predovšetkým o pomoc na podporu hospodárskeho rozvoja, na podporu regionálneho rozvoja, na podporu kultúry a zachovania dedičstva a iné. Pri poskytovaní štátnej pomoci sa berie do úvahy miera nezamestnanosti a výška HDP v mieste, kde má byť pomoc poskytnutá.

Štátna pomoc musí byť pred jej poskytnutím oznámená Európskej komisii, inak je nezákonná (ak sa na daný prípad nevzťahujú výnimky, ktoré sú vymedzené v právnych aktoch sekundárnej povahy). Jednou z kompetencií Komisie je, že môže rozhodnúť aj bez takéhoto oznámenia o tom, že isté opatrenie štátu predstavuje štátnu pomoc, a konštatovať jej neoprávnenosť.

Okrem uvedenej primárnej zmluvy aj široké spektrum právnych predpisov typu nariadení, odporúčaní, smerníc a usmernení upravuje konkrétne pravidlá poskytovania štátnej pomoci členskými štátmi Európskej únie. Štátna pomoc je ekonomickým nástrojom, je poskytovaná z verejných zdrojov členských štátov, pre ktoré platia spoločné úijné pravidlá. Štátna pomoc posilňuje ekonomické postavenie príjemcu pomoci na trhu. Európska únia vytvára právne predpoklady pre poskytovanie štátnej pomoci, ale zároveň ukladá členským štátom aj povinnosť informovať Európsku komisiu o poskytovaní štátnej pomoci. Keby štátna pomoc poskytovaná členskými štátmi nebola monitorovaná Komisiou, mohlo by dôjsť k rozdielom v poskytovaní a k výhodnejším podmienkam v niektorých členských štátoch, pričom by sa potom podniky snažili presúvať svoje investície predovšetkým do týchto členských štátov s priaznivejším ekonomickým prostredím. V dôsledku toho by sa zväčšovali aj regionálne rozdiely v jednotlivých častiach Európy. Komisia je schvaľovacím a monitorovacím orgánom štátnej pomoci, ktorá je poskytovaná členskými štátmi z vlastných finančných zdrojov (verejných). Členské štáty pravidelne predkladajú Európskej komisii Správy o poskytnutí štátnej pomoci v náležitej forme a v stanovenom termíne. Tieto informácie slúžia Európskej komisii, aby zistila, či členské štáty správnym spôsobom uplatňujú európske pravidlá štátnej pomoci, a či pomoc poskytovaná členskými štátmi je skutočne zlučiteľná s vnútorným trhom Európskej únie. „Vnútorný trh Európskej únie je založený na princípoch voľného trhového hospodárstva a na odstraňovaní bariér medzi členskými štátmi, čo má za následok, že národné a politické záujmy členských štátov sú stále vo väčšom rozsahu obmedzované právom Európskej únie.“²³

²⁰ NOVÁČKOVÁ, D. (2004): *Základy európskeho práva a vnútorný trh Európskej únie*. Bratislava: Eurounion. ISBN 80-88984-58-0, s. 121.

²¹ Akčný plán štátnej pomoci, Úradný vestník Európskej únie, C 115/6 z 16. 5. 2006.

²² Zmluva o fungovaní EÚ, Ú. v. C 83 z 30. 3. 2010, Luxemburg, s. 91.

²³ NOVÁČKOVÁ, D. (2010): *Ekonomické slobody vnútorného trhu EÚ*. Bratislava: Eurounion. ISBN 978-80-89374-09-0, s. 11.

Pri posudzovaní zlučiteľnosti štátnej pomoci s vnútorným trhom sa berie do úvahy test vyváženej, ktorým sa hľadajú pozitívne a negatívne účinky pomoci. Pozitívnymi účinkami je miera, do akej prispieva pomoc cieľom spoločného záujmu, a negatívnymi účinkami je miera narušenia hospodárskej súťaže. Výška poskytovanej štátnej pomoci by mala byť čo najnižšia, pričom sa očakáva, že bude efektívna z hľadiska riešenia problému. Po preskúmaní potenciálnych pozitívnych účinkov štátnej pomoci musí Komisia posúdiť aj potenciálnu negatívnu stránku štátnej pomoci a vplyv štátnej pomoci na hospodársku súťaž. V prípade, že štátna pomoc priaznivo ovplyvňuje ciele spoločného záujmu a má pozitívne dopady na ekonomiku príjemcu pomoci, Komisia v rámci svojich kompetencií môže takúto štátnu pomoc označiť za prijateľnú a členský štát môže poskytnúť finančné prostriedky príjemcovi.²⁴

Minimálna pomoc (pomoc de minimis)

Minimálna pomoc, t.j. pomoc de minimis, je pojem, zadaný podľa Komisie (Ú. v. L 379, 28. 12. 2006) o uplatňovaní článkov 87 a 88 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva na pomoc de minimis.²⁵ Ide o pomoc, ktorá v akomkoľvek období troch fiškálnych rokov neprekročí v prepočte 200 000 EUR. Táto suma je uvedená pre jedného podnikateľa. Limity sa uplatňujú bez ohľadu na formu alebo účel pomoci. Pred poskytnutím pomoci de minimis musí poskytovateľ prebrať od príjemcu čestné vyhlásenie v písomnej alebo elektronickej forme. Vyhlásenie má pojednávať o pomoci de minimis, ktorú žiadateľ prijal počas predchádzajúcich dvoch fiškálnych rokov. Zároveň aj počas prebiehajúceho fiškálneho roku. Minimálna pomoc nepredstavuje štátnu pomoc v zmysle článku 87(1) Zmluvy o ES.²⁶ Ak nie je touto zmluvou ustanovené inak, pomoc poskytovaná členským štátom alebo akoukoľvek formou zo štátnych prostriedkov, ktorá narušuje hospodársku súťaž alebo hrozí narušením hospodárskej súťaže tým, že zvyhodňuje určitých podnikateľov alebo výrobu určitých druhov tovaru, je nezlučiteľná so spoločným trhom, pokiaľ ovplyvňuje obchod medzi členskými štátmi.²⁷

Podľa článku 1 uvedeného nariadenia Európskej komisie sa pravidlo de minimis nevzťahuje na tieto

odvetvia: pôdohospodárstva, rybárstvo, doprava, podpora exportu a uprednostňovanie domácich výrobkov pred obdobnými výrobkami dovážanými zo zahraničia. Podľa špecifických pravidiel Európskej únie sa pravidlo de minimis nevzťahuje aj na podporu uhoľného baníctva.²⁸

Zodpovednosť členských štátov za poskytovanie štátnej pomoci

Členstvo v každej medzinárodnej organizácii je spojené s plnením záväzkov. Každá medzinárodná organizácia má vlastný mechanizmus kontroly plnenia týchto záväzkov, ako aj vlastný systém vymožitelnosti práva. Členské štáty Európskej únie sa na základe článku 4 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii zaviazali, že budú lojálni voči Európskej únii. Inými slovami povedané, členské štáty v zmysle tejto zásady konajú v súlade s úlohami a cieľmi Európskej únie. Prítom sa musia zdržať akéhokoľvek konania, ktoré by bolo v rozpore s právom Európskej únie.²⁹ Na druhej strane členské štáty sú viazané plniť záväzky vyplývajúce z členstva v Európskej únii zo Zmluvy o pristúpení k Európskej únii a z Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, pokiaľ sú ním viazané.³⁰ Členské štáty Európskej únie sú oprávnené poskytovať štátnu pomoc, avšak iba v súlade s platnými pravidlami, ktoré sú spoločné pre všetky členské štáty Európskej únie. V súvislosti s poskytovaním štátnej pomoci sa členské štáty často stretávajú aj s problémami, ktoré súvisia hlavne s neoprávnene poskytnutou štátnou pomocou.

V záujme správneho vykonávania politiky štátnej pomoci v nadväznosti na úlohy a ciele Európskej únie Komisia prijala vykonávacie nariadenie upravujúce pravidlá uplatňovania článku 93 Zmluvy o ES³¹ a nariadenie č. 794/2004 o vymáhaní.³² Pričom členský štát je povinný zaviesť nevyhnutné opatrenia pre vykonanie rozhodnutia Komisie bez meškania (pozri právna vec C-232/05 *Komisija v. Francúzsko*, body 42 a 43).³³

Na základe uvedenej európskej právnej úpravy Európska komisia môže nariadiť vymáhanie neoprávnene poskytnutej štátnej pomoci, ktorá nie je zlučiteľná s vnútorným trhom Európskej únie. Táto skutočnosť bola potvrdená aj rozhodnutím Európskeho Súdneho dvora v právnej veci C - 70/72, kedy potvrdil, že Ko-

²⁴ Európska komisia. 2008. Právo Spoločenstva týkajúce sa štátnej pomoci. Európske spoločenstvá, 2008. Dostupné na http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/studies_reports.cfm

²⁵ Dostupné na http://www.finance.gov.sk/Documents/1_Adresar_redaktorov/Pollakova_A/3Nariadenie_Komisie_ES_c_1998_o_uplatnovani_cl_87_a_88_zmluvy_na_pomoc_de_minimis2.pdf

²⁶ Dostupné na <http://www.esf.gov.sk/esf/index.php?SMC=1&id=231>

²⁷ Dostupné na <http://www.esf.gov.sk/esf/index.php?SMC=1&id=231>

²⁸ Dostupné <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:319:0047:0048:SK:PDF>

²⁹ Zmluva o Európskej únii, Ú. v. C 83 z 30. 3. 2010.

³⁰ Viedenský dohovor o zmluvnom práve. Dostupné na [http://www.ucps.sk/clanok-0-79/VIEDENSKY_DOHOVOR_o_zmluvnom_prave_\(23_5_1969;_Vieden\).html](http://www.ucps.sk/clanok-0-79/VIEDENSKY_DOHOVOR_o_zmluvnom_prave_(23_5_1969;_Vieden).html)

³¹ Nariadenie Rady (ES) č. 659/1999 z 22. marca 1999 ustanovujúce podrobné pravidlá na uplatňovanie článku 93 Zmluvy o ES, Ú. v. L 83, 27. 3. 1999.

³² Nariadenie Komisie (ES) č. 794/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vykonáva nariadenie Rady ES ustanovujúce podrobné pravidlá na uplatňovanie článku 93 Zmluvy o ES, Ú. v. L 140, z 30. 4. 2004.

³³ Právna vec C - C 232/05 *Komisija v. Francúzsko*, body 42 a 43.

misia je oprávnená nariadiť vymáhanie neoprávnene poskytnutej štátnej pomoci.³⁴ Európska komisia tak získala mandát vydávať rozhodnutia o vrátení neoprávnene poskytnutej štátnej pomoci, pričom sa nejedná o finančnú pokutu. V meritórnom rozsahu ide o odstránenie finančnej výhody, ktorá bola príjemcovi poskytnutá neoprávnene. Pri vymáhaní neoprávnenej štátnej pomoci ide o záväzok, spočívajúci v dosiahnutí výsledku, ktorým je obnovenie trhových podmienok narušených poskytnutím nezákonnej pomoci jednému z účastníkov trhu. Znamená to, že rozhodnutie Komisie o neoprávnenej štátnej pomoci je nadradené pred akýmkoľvek ustanoveniami vnútroštátneho práva a je vylúčené z preskúmania pred vnútroštátnymi orgánmi členského štátu. Úlohou členských štátov v danej veci je určiť subjekty, ktoré sú zodpovedné za vykonanie rozhodnutia o vymáhaní neoprávnene poskytnutej štátnej pomoci.

V danej súvislosti vyvstáva otázka, prečo členský štát konal tak, aby porušil relevantný úijný právny rámec, a prečo nepostupoval v súlade s procedurálnymi pravidlami Európskej komisie. V prípade poskytnutia neoprávnenej a nezlučiteľnej pomoci pochybil aj členský štát a príjemcu pomoci svojim konaním dostal do nepriaznivej situácie. Znamená to, že v prvom rade členský štát je v plnom rozsahu zodpovedný za poskytovanie štátnej pomoci, a preto je na mieste, že príjemca pomoci sa dostáva v dôsledku nesprávneho konania štátu do nepriaznivej situácie. Stručne by sme mohli povedať, že neodborný postup a nekompetentné posúdenie žiadosti o poskytnutie štátnej pomoci, adresované orgánu štátnej správy, má negatívne dopady na fungovanie subjektu, ktorý od štátu dostal štátnu pomoc. V zásade ide o kontrolu Európskej komisie nad verejnými financiami, s ktorými nakladá členský štát. Za takýmto rozhodnutím štátu určite stojí aj ľudský faktor a vláda členského štátu. Akékoľvek zásahy štátu do ekonomiky majú nielen pozitívne dopady pre podnikateľské subjekty, ale aj dopady negatívne. Aj keď sa členský štát významnou mierou podieľa na správnej implementácii práva Európskej únie, Európska komisia tu vystupuje ako ochrankyňa práva Európskej únie a aj ako správny orgán vydávajúci rozhodnutia. Súdny dvor v právnej veci C - 249/85 potvrdil, že rozhodnutie Komisie, určené členskému štátu, je záväzné pre všetky orgány daného štátu, vrátane jeho súdnych orgánov.³⁵ Skúsenosti nasvedčujú tomu, že spôsob a rýchlosť, s akou sa rozhodnutie vykonáva, je ovplyvnená mierou presnosti alebo úplnosti daného rozhodnutia.

Mechanizmus vymáhania neoprávnenej štátnej pomoci v SR

Vzhľadom k tomu, že rozhodnutie Komisie o neoprávnenej štátnej pomoci je zo svojej definície na-

dradené pred akýmkoľvek ustanoveniami vnútroštátneho práva, je vylúčené z preskúmania pred vnútroštátnymi orgánmi členských štátov. Rozhodnutie ako také je individuálnym právnym aktom a je záväzné pre adresáta, ktorému je určené. Rozhodnutia vo väčšine prípadov prijíma okrem Komisie aj Rada Európskej únie. Slovenská republika (ďalej len „SR“) zaviedla mechanizmus, ktorý predstavuje priamo exekučný titul, na základe ktorého sa bude neoprávnená štátna pomoc vymáhať v exekučnom konaní. Zákon č. 102/2011, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 231/1999 Z. z. o štátnej pomoci v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov, upravuje konkrétne mechanizmy vymáhania neoprávnenej štátnej pomoci. Ide o systém pravidiel, ktoré svojou povahou predstavujú finančné plnenie, pričom ich nemožno označiť ako sankcie alebo pokuty.

Na základe mechanizmu podľa slovenskej právnej úpravy príjemca pomoci, ktorému podľa rozhodnutia Komisie bola poskytnutá neoprávnená štátna pomoc, je povinný sumu zodpovedajúcu neoprávnene poskytnutej štátnej pomoci vrátane úroku podľa príslušnej sadzby určenej Komisiou vrátiť do rozpočtu, z ktorého bola poskytnutá, alebo uhradiť do rozpočtu, do ktorého mala byť zaplatená. Keďže oficiálnym partnerom Európskej komisie je Slovenská republika, tak Rozhodnutie Komisie o neoprávnenej štátnej pomoci je adresované Slovenskej republike. V súlade s rozhodnutím Komisie o poskytnutí neoprávnenej štátnej pomoci a na základe podnetu Ministerstva financií Slovenskej republiky je poskytovateľ povinný podať návrh na vykonanie exekúcie, ktorá sa vykonáva v súlade s platnou právnou úpravou.

V prípade, ak z rozhodnutia Komisie nevyplýva výška neoprávnenej štátnej pomoci alebo označenie subjektu, ktorému bola takáto neoprávnená štátna pomoc poskytnutá, poskytovateľ, ktorý je ústredným orgánom štátnej správy, vydá rozhodnutie, v ktorom určí výšku vymáhanej neoprávnenej štátnej pomoci, alebo subjekt, ktorému bola pomoc poskytnutá. Ak poskytovateľom štátnej pomoci nie je ústredný orgán štátnej správy (napríklad Daňový úrad), vydá také rozhodnutie ten ústredný orgán štátnej správy, v ktorého vecnej pôsobnosti je poskytovateľ. Súčasťou takého rozhodnutia ústredného orgánu štátnej správy môže byť aj určenie výšky úrokov podľa osobitného predpisu. Vymožená neoprávnená štátna pomoc je príjmom rozpočtu.

Podnikateľský subjekt, ktorému bola za asistencie ústredného orgánu štátnej správy alebo iného orgánu poskytnutá štátna pomoc v domnienke, že táto pomoc

³⁴ Právna vec C - 70/72 Komisia / Nemecko, Zb. s. r. 1973, s. 813, bod 13.

³⁵ Právna vec C - 249/85. Dostupné na <http://www.eur-lex.europa.eu>

je zlučiteľná s vnútorným trhom, ju teda musí vrátiť. V danej súvislosti je príjemca štátnej pomoci aj obeťou nekompetentného rozhodovania, pretože akákoľvek forma štátnej pomoci je poskytovaná z verejných zdrojov štátu. Príjemca štátnej pomoci sa tak dostáva do znevýhodnenej situácie, pričom sa nepodieľa na zavinení. V prípade zistenia, že príjemca získal neoprávnenú štátnu pomoc, musí takú pomoc vrátiť, a to aj s úrokmi za určité obdobie.

Prípad Frucona Košice, a.s.

Obchodná spoločnosť Frucona Košice, a.s., ktorej predmet činnosti je zameraný na oblasť výroby alkoholických nápojov a nápojov na báze alkoholu, nealkoholických nápojov, konzervovaného ovocia a zeleniny, vstúpi do dejín slovenského súdnictva ako prvý podnikateľský subjekt, ktorému bola poskytnutá neoprávnená štátna pomoc. V meritórnom rozsahu ide o pomerne zaujímavú kauzu. Obchodná spoločnosť Frucona Košice, a.s. získala štátnu pomoc, ktorá pozostávala v odpísaní daňového dlhu (daňové nedoplatky) vo výške cca 11 miliónov eur Daňovým úradom Košice. Pri poskytovaní štátnej pomoci boli zohľadnené kritériá týkajúce sa regionálnej pomoci so zreteľom na ustanovenie článkov vtedy platnej právnej úpravy – článku 87 ods. 3 písm. a) Zmluvy o ES. Daňový úrad Košice vyvíjal určité aktivity smerujúce k vráteniu poskytnutej pomoci, avšak bezvýsledne, pričom mohol použiť inštitút daňovej exekúcie.

Európska komisia v rozhodnutí zo 7. júna 2006 o štátnej pomoci C - 25/2005³⁶ konštatuje, že opatrenia prijaté Slovenskou republikou v prospech spoločnosti Frucona Košice, a.s. predstavujú štátnu pomoc, ktorá je nezlučiteľná so spoločným trhom. V zásade išlo o poskytnutie určitej výhody. Slovenská republika pri tom požadovala, aby štátna pomoc bola schválená dodatočne ako pomoc na záchranu spoločnosti v ťažkostiach. Komisia však posúdila, že zavedené opatrenie nie je v súlade s Usmernením Spoločenstva o štátnej pomoci na záchranu a reštrukturalizáciu podnikov v ťažkostiach z roku 1999, keďže to nebola dočasná pomoc, ale nenávratný grant. Stručne možno konštatovať, že Komisia spochybnila účel pomoci. Spoločnosť Frucona Košice, a.s. v roku 2007 podala žalobu na Súd prvého stupňa, s odôvodnením, aby predmetné rozhodnutie Komisie bolo zrušené. Uvedený súd žalobu zamietol.

Celý problém nadobudol absolútne iný rozmer, kedy Európska komisia spochybnila konanie slovenských orgánov v nadväznosti na vyššie uvedené rozhodnutie o štátnej pomoci C – 25/2005 a poukázala na skutočnosť, že Slovenská republika nesplnila povinnosť vykonať uvedené rozhodnutie (článok 288 ZF EU).

Problematická je práve otázka, či Slovenská republika urobila všetko preto, aby obchodná spoločnosť Frucona Košice, a.s. vrátila neoprávnenú pomoc, a prečo slovenské orgány nevzali na vedomie, že právo Európskej únie má prednosť pred vnútroštátnym právnym poriadkom, a že týmto princípom sa musia riadiť aj súdne orgány (§ 228 ods. 1 pís. e) Občianskeho súdneho poriadku). Slovenská republika bola povinná prijať všetky potrebné opatrenia, aby rozhodnutie Komisie bolo vykonané a aby neboli spochybňované zásady charakterizujúce právny štát.

Záverom možno konštatovať, že akciová spoločnosť Frucona Košice, a.s., ktorá pôsobí na slovenskom roku od roku 1995, sa bude musieť podriadiť rozhodnutiu Európskej komisie zo 7. júna 2006 a bude musieť uhradiť neoprávnenú štátnu pomoc aj s úrokmi za celé obdobie od dňa, ku ktorému bola pomoc poskytnutá, až do skutočného vrátenia.³⁷ Slovenská republika ako subjekt zodpovedný aj za správne uplatňovanie práva Európskej únie je povinná splniť si povinnosť, ktorá jej vyplýva z článku 288 ods. 4 ZF EU.¹⁶

Táto skutočnosť je jednoznačne potvrdená aj rozhodnutím Súdneho dvora Európskej únie v právnej veci C - 507/08 z 9. septembra 2010, na základe ktorého Slovenská republika uhradí aj trovy konania a obchodná spoločnosť Frucona Košice, a.s. uhradí dlžnú sumu aj s úrokmi. V zásade problémom bola skutočnosť o nevykonateľnosti rozhodnutia a vymáhanie neoprávnenej štátnej pomoci. V celej kauze sa stretávame s porušením práva a neakceptovania záväzkov vyplývajúcich z členstva v Európskej únii. V zásade podnikateľský subjekt jednoznačne využil možnosť, ktorú mu pripúšťal platný právny rámec. Konanie zodpovedných orgánov v danej veci možno označiť aj ako nedostatočné a neprimerané, pretože sa tak isto podieľali určitou mierou zavinenia na zlej implementácii práva Európskej únie. Ospravedlnením v tomto prípade sú skutočnosti, že na Slovensku je málo odborníkov, ktorí sa skutočne venujú oblasti štátnej pomoci a málo právnikov, ktorí majú nielen teoretické ale aj praktické skúsenosti s právom Európskej únie. Táto negatívna skúsenosť bude zrejme rezonovať nielen v podnikateľskom prostredí, ale aj na daňových úradoch a súdnych orgánoch.

Európska únia je síce medzinárodnou organizáciou, ktorá napomáha a zjednocuje štáty Európy, ale zavádzaním spoločných pravidiel ukladá členským štátom zároveň povinnosti, s ktorými sa najmä nové členské štáty ťažko vysporiadávajú. Celý proces štátnej pomoci je založený nielen na obozretnosti, ale aj na zodpovednosti členských štátov Európskej únie, pretože v konečnom dôsledku na to doplatí príjemca pomoci (súkromná osoba).

³⁶ Oznámené pod číslom K 2006/2082 a zverejnené v Ú. v. EU L 112/2006, s. 14.

³⁷ Úroky sa vypočítavajú v súlade s nariadením Rady č. 794/2004 z 21. apríla 2004.

Poskytovanie štátnej pomoci

Slovenská republika tak ako aj iné členské štáty Európskej únie poskytujú štátnu pomoc vo forme odpustenia daní viacerým subjektom. Najvyššia úľava na dani z príjmov právnických osôb za zdaňovacie obdobie roka 2008 bola poskytnutá spoločnosti Volkswagen Slovakia, a.s., Bratislava, a to v celkovej výške 5,61 mil. EUR. Táto forma pomoci bola zlučiteľná s pravidlami vnútorného trhu EU. V roku 2009 bola poskytnutá štátna pomoc pre oceľiarsky priemysel spoločnosti U. S. Steel Košice, s. r. o., vo forme úľavy na dani z príjmov (za zdaňovacie obdobie roka 2008) vo výške 17,48 mil. EUR. Uvedená forma pomoci bola zlučiteľná s právom EU. Uvedené fakty nasvedčujú tomu, že, ak je pomoc poskytovaná legálne a legitímne, Európska komisia nemá žiadne výhrady voči Slovenskej republike.

ZÁVER

Štátna pomoc je úplne nový fenomén a možno ju označiť ako ekonomický nástroj štátu pre rozvoj podnikania alebo na posilnenie konkurencieschopnosti. Na jednej strane pôsobí negatívne na podnikateľské prostredie, pretože zlejšuje postavenie konkurenta na trhu, ale zároveň má aj pozitívne dopady na sociálne prostredie obchodnej spoločnosti, ktorá získala štátnu pomoc. Súčasná európska politika štátnej pomoci je založená na princípe znižovania štátnej pomoci a Európska únia kladie dôraz na efektívnosť a vyváženosť tejto pomoci. Kontrola štátnej pomoci zo strany Európskej komisie vnáša do procesov európskej trhovej ekonomiky transparentnosť a spoločné pravidlá pre členské štáty Európskej únie. Nastavený mechanizmus vymáhania neoprávnene poskytnutej pomoci je založený na posúdení, či poskytnutá štátna pomoc je zlučiteľná s vnútorným trhom EU. Slovenská republika musí teda prevziať aj zodpovednosť za subjekty, v tomto prípade aj za Daňové úrady, ktoré sú oprávnené poskytovať nepriamu štátnu pomoc vo forme úľavy na dani z príjmu právnických osôb. Znamená to, že v procese schvaľovania žiadosti o poskytnutie nepriamej štátnej pomoci formou úľavy na dani z príjmov právnických osôb bude musieť SR kľásť dôraz na inštitút zlučiteľnosti poskytovanej výhody s vnútorným trhom Európskej únie.

ADDRESS & ©

Mgr. Nina KOŠECKÁ
Katedra ekonómie a financií
Fakulta managementu
Univerzita Komenského
Odbojárov 10, 820 05 Bratislava
Slovak Republic
nina.kosecka@fm.uniba.sk

POUŽITÁ LITERATÚRA A INFORMAČNÉ ZDROJE

- NOVÁČKOVÁ, D. (1998): Pohľady na súčasné trendy európskej integrácie. *Medzinárodné otázky 1-2*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií. ISSN 1210-1583, s. 55.
- NOVÁČKOVÁ, D. (2004): *Základy európskeho práva a vnútorný trh Európskej únie*. Bratislava: Eurounion. ISBN 80-88984-58-0, s. 121.
- NOVÁČKOVÁ, D. (2010): *Ekonomické slobody vnútorného trhu EU*. Bratislava: Eurounion. ISBN 978-80-89374-09-0, s. 11.
- Európska komisia (2008): Právo Spoločenstva týkajúce sa štátnej pomoci. [online]. Európske spoločenstvá 2008 [cit. 21. 2. 2011]. Dostupné na http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/studies_reports.cfm
- Európska komisia (2009): Príručka pravidiel spoločenstva pre štátnu pomoc pre MSP. [online]. [cit. 27. 1. 2011]. Dostupné na http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/sme_handbook_sk.pdf
- Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie (2010). Luxemburg: Úradný vestník, C 83 z 30. 3. 2010. ISSN 1725-5236.
- Nariadenie Rady (ES) č. 659/1999 z 22. marca 1999 ustanovujúce podrobné pravidlá na uplatňovanie článku 93 Zmluvy o ES, Ú. v. L 83, 27. 3. 1999.
- Nariadenie Komisie (ES) č. 794/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vykonáva nariadenie Rady ES ustanovujúce podrobné pravidlá na uplatňovanie článku 93 Zmluvy o ES, Ú. v. L 140, z 30. 4. 2004.
- Právna vec C - 249 /895, Zb. s. r. 1987 s. 2345. Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu>
- Právna vec C - 507/08 Ú. v. C 102 z 1. 5. 2009. Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu>
- Správa o poskytnutej štátnej pomoci za rok 2009. Dostupné na <http://www.mpsr.sk/sk/?start&navID=163>
- Správa o poskytnutej štátnej pomoci za rok 2008. Dostupné na <http://www.mpsr.sk/sk/?start&navID=163>
- Štátna pomoc Slovensko 4. C 25/2005, Ú. v. C 233 z 22. 9. 2005. Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:233:0047:0052:SK:PDF>.
- Usmernenie Spoločenstva o štátnej pomoci na záchranu a reštrukturalizáciu podnikov v ťažkosťach z roku 1999, Ú. v. ES C 288 z 9. 10. 1999. Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:08:01:31999Y1009%2801%29:SK:PDF>.
- Zmluva o fungovaní EÚ, Ú. v. C 83 z 30. 3. 2010, Luxemburg, s. 91.

PŘÍSTUPY K HODNOCENÍ REGIONÁLNÍ KONKURENCESCHOPNOSTI EU A APLIKACE VYBRANÉ METODIKY NA PŘÍKLADU VISEGRÁDSKÉ ČTYŘKY

Approaches of EU Regional Competitiveness Evaluation and Application of Selected Methodology in Case of Visegrad Four

Lukáš MELECKÝ

Ostrava, Czech Republic

ABSTRAKT: Příspěvek se zabývá pojetím a hodnocením regionální konkurenceschopnosti v podmínkách EU. Cílem příspěvku je představení teoretického konceptu regionální konkurenceschopnosti a možností měření regionální konkurenceschopnosti prostřednictvím souhrnných indexů vycházejících z růstových strategií EU. Aplikační část příspěvku je věnována analýze regionální konkurenceschopnosti v regionech NUTS 2 Evropské unie v kontextu Lisabonské strategie prostřednictvím indexu regionální konkurenceschopnosti pro hodnocení regionální konkurenceschopnosti 35 regionů NUTS 2 zemí Visegrádské čtyřky.

Klíčová slova: Evropská unie – regionální konkurenceschopnost – Visegrádská čtyřka – region NUTS 2 – hodnocení – index regionální konkurenceschopnosti

ABSTRACT: The paper deals with the concept and evaluation of regional competitiveness in terms of the EU. The aim of the paper is to present a theoretical concept of regional competitiveness and the possibility of its evaluation through integrated indices based on the EU growth strategies. The empirical part of the paper is focused on the regional competitiveness analysis across the EU in the context of Lisbon strategy through the index of regional competitiveness for regional competitiveness evaluation in the case of 35 NUTS 2 Visegrad Four regions.

Key words: European Union – regional competitiveness – Visegrad Four – region NUTS 2 – evaluation – regional competitiveness index

ÚVOD

Při definici konkurenceschopnosti často narážíme na *problém základního vymezení tohoto pojmu* z důvodu neexistence jednotného přístupu k jeho chápání. Pojem *konkurenceschopnost* se dá chápat na různých úrovních, a to zejména na úrovni *mikroekonomické* (firemní) nebo na úrovni *makroekonomické* (ekonomiky jako celku). Ve svém původním významu se pojem konkurenceschopnost vztahoval pouze na firmy a firemní strategie. Konkurenceschopnost firem je tedy odvozena od základního zdroje konkurenceschopnosti – *konkurenční výhody*, kterou firmy získávají např. způsobem organizace výroby či působením na trzích ve srovnání se svými soupeři na trhu. Konkurenceschopnost firem tedy souvisí se schopností firmy udržet si svou pozici na trhu. Přičemž platí skutečnost, že *nejvíce konkurenceschopný je ten subjekt, který se dokáže nejlépe přizpůsobit měnícímu se prostředí, případně je svou činností sám také vytváří*, jak uvádí v jedné ze svých novějších prací M. E. Porter [17].

Východiska regionální konkurenceschopnosti

V posledním období je stále více v odborných kruzích zdůrazňován pojem *regionální konkurenceschopnost*. Makroekonomický koncept konkurenceschopnosti států není možné plně aplikovat na regionální úroveň, jelikož konkurenceschopnost regionů je mnohem hůře a nejednoznačněji definována a mezi oběma koncepty existuje velký rozdíl [10]. Může k tomu být hned několik objektivních důvodů:

- regiony se v globální ekonomice stále více stávají hnacími silami ekonomiky. V Evropě se dokonce mluví o regionech jako lokomotivách rozvoje, protože v celosvětovém měřítku dochází ke koncentraci a specializaci ekonomických aktivit, k tzv. klastrování;
- současné ekonomické základy území (lokalit, regionů) jsou ohroženy přesunem výrobních aktivit do míst s lepšími podmínkami;
- na regionální úrovni neexistují automatické a efektivní kompenzační a regulační mechanismy jako na úrovni státu;
- konkurenceschopnost regionů ovlivňuje také re-

gionalizace veřejných politik. Dochází k postupnému přesunu koordinačních a rozhodovacích aktivit na regionální úroveň, kdy regiony sehrávají stále významnější úlohu v ekonomickém rozvoji států.

Předcházející diskuse vede k tomu, že v rámci vymezení regionální konkurenceschopnosti lze definovat určité obecné faktory (rysy). Mezi základní faktory ovlivňující konkurenceschopnost regionu patří např. [8]:

- pozice sektorů měřená pracovními silami v sektorech;
- dovednost pracovní síly měřená rozsahem hladiny dosaženého vzdělání a přesčepným obyvatelstvem;
- fyzická a sociální infrastruktura měřená hladinou základní infrastruktury a dopravní dostupností;
- výkonnost veřejného sektoru daná výkonností veřejných institucí a inovačními kapacitami;
- výkonnost v produktivitě měřená vztahy mezi příjmy a zaměstnaností.

Produktivita či výkonnost v regionech může tedy záviset na řadě klíčových faktorů (zdrojů) konkurenceschopnosti. Regionální rozdíly v ekonomickém růstu jsou také velmi často vysvětlovány pomocí regionálních rozdílů v míře *technologického pokroku*, který může být vnímán jako exogenní či endogenní proměnná v závislosti na použitém přístupu [8].

Možnosti měření a hodnocení regionální konkurenceschopnosti

Vytvoření systému pro hodnocení dosažené úrovně konkurenceschopnosti je v podmínkách Evropské unie významně ztíženo jednak heterogenitou států a regionů, projevující se v mnoha oblastech, a dále také v přístupech k samotnému konceptu konkurenceschopnosti. Vzhledem k neexistenci mainstreamu k *hodnocení konkurenceschopnosti* existuje jistý prostor pro prezentaci alternativních přístupů. Je však zřejmé, že hodnocení konkurenceschopnosti z hlediska diferencí mezi jednotlivými státy a regiony je třeba sledovat v širokém komplexu ekonomických, sociálních a environmentálních kritérií, na jejichž základě lze vymezit problémové oblasti zemí a regionů, které způsobují tyto rozdíly. Přístupy k hodnocení regionální konkurenceschopnosti se potýkají s *neexistencí jednotné metodiky* pro sledování a hodnocení konkurenceschopnosti na úrovni regionů. O tom, v kolika disciplínách jsou území (státy, regiony) nuceny soutěžit, vypovídají nejlépe *multikriteriální komplexní indikátory*, které zahrnují škálu dílčích ukazatelů z celé řady oblastí, a to nejen čistě ekonomických. Velkou výhodou takto vzniklých ukazatelů je jejich komplexnost. Zahrnují totiž takřka vše, co je použitelné, a to je zároveň určitou jejich „slabinou“, neboť se spoléhají nejenom na

měřitelná (tvrdá) data, ale také na různé kvalitativní jevy (měkká data), které je nutné sledovat na základě dotazníkových šetření. V rámci přístupů k hodnocení regionální konkurenceschopnosti bývají nejčastěji používány právě *přístupy desagregace* souhrnných makroekonomických ukazatelů mezinárodních organizací – *Světového ekonomického fóra* (World Economic Forum – WEF) [20] a *Institutu pro rozvoj řízení* (International Institute for Management Development – IMD) [7].

Existují však i metodiky odlišné, jako např. metodika použitá dle M. Viturky [18], která je orientována na dlouhodobý časový horizont. Hlavním cílem tohoto přístupu je, obdobně jako u hodnocení makroekonomické konkurenceschopnosti, strukturované vyhodnocení konkurenčního potenciálu regionů posuzovaného na základě *kvality podnikatelského prostředí*, využití lidských zdrojů a inovačního potenciálu firem [18]. Na regionální úrovni jsou však využívány i přístupy v podobě *komplexních* (převážně deskriptivních) *analýz*, jejichž cílem je identifikace klíčových faktorů regionálního rozvoje, produktivity a ekonomického růstu [2, 11, 21]. Dalším přístupem může být také hodnocení výkonnosti regionů na základě předem definovaných soustav heterogenních ukazatelů v rámci strategických programových dokumentů regionálního rozvoje [9].

Jako *alternativní přístupy* k výše uvedeným je možné využít i další metodologické koncepty hodnocení konkurenceschopnosti, jako např. hodnocení pomocí *systému strukturálních ukazatelů EU* [12] nebo prostřednictvím *specifických ekonomických koeficientů* [13] či pomocí *makroekonomického modelování* konstrukcí regresního ekonometrického modelu panelových dat s využitím umělých proměnných [15, 16].

METODIKA A CÍL

V Evropské unii jsou otázky konkurenceschopnosti spojovány s problematikou *hospodářské, sociální a územní soudržnosti*. S ohledem na tuto skutečnost je třeba, pro efektivní analýzu regionální konkurenceschopnosti, vycházet z předem definovaného konceptu *W. Molla*³⁸ [14], na základě kterého lze odvodit obecnou hypotézu, že území s vyšší mírou soudržnosti má lepší předpoklady pro dosažení vyšší míry konkurenceschopnosti, tzn., že disponuje určitou *konkurenční výhodou* oproti ostatním územím.

Cílem příspěvku je přiblížit přístupy k měření a hodnocení regionální konkurenceschopnosti v podmínkách EU na základě výše vymezených teoreticko-metodologických východisek konceptu regionální konkurenceschopnosti a následně v praktické rovině empiricky ověřit vybraný přístup na příkladu regionů

³⁸ Soudržnost se dá vyjádřit takovou úrovní rozdílností mezi státy, regiony nebo skupinami, které jsou politicky a společensky snesitelné [16]. V současné době jsou v programových dokumentech EU rozlišovány tři základní úrovně soudržnosti: ekonomická, sociální a územní.

NUTS 2 zemí Visegrádské čtyřky (V4). Příspěvek je v praktické rovině zaměřen na představení nové metodiky měření regionální konkurenceschopnosti v EU prostřednictvím indexu regionální konkurenceschopnosti a následnou aplikaci metodiky výpočtu tohoto indexu a hodnocení dosahované míry konkurenční schopnosti na příkladu regionů NUTS 2 zemí V4.

REGIONÁLNÍ KONKURENCESCHOPNOST V PODMÍNKÁCH LISABONSKÉ STRATEGIE EVROPSKÉ UNIE

Strukturální ukazatele Lisabonské strategie

Pojetí konkurenceschopnosti v kontextu *Lisabonské strategie* je specifické s ohledem na zahrnutí evropských integračních prvků, a také šíří, která přesahuje ryze ekonomické parametry [1]. Lisabonský reformní program byl od počátku zamýšlen tak, aby ekonomická dynamika, projevující se silnějším růstem a vyšším počtem zaměstnanců, byla v souladu s tradičními evropskými zájmy, mezi něž patří *sociální soudržnost, sociální spravedlnost a ochrana životního prostředí*. Pro každoroční hodnocení pokroku při naplňování Lisabonské strategie byla sestavena skupina strukturálních ukazatelů z 6 oblastí (*celkové ekonomické prostředí, zaměstnanost, inovace a výzkum, ekonomická reforma, sociální soudržnost, životní prostředí*). Strukturální ukazatele sloužily do konce roku 2010 k měření a porovnání výkonnosti členských států, resp. regionů, a *primárně odrážely míru disparit mezi státy či regiony a také jistou míru dosažené konkurenční schopnosti země či regionu*.

Při aplikaci strukturálních ukazatelů využitelných pro hodnocení konkurenceschopnosti na regionální úrovni je nutné zohlednit několik základních aspektů. Hodnocení na úrovni regionů je značně determinováno výběrem zvolené územní úrovně regionu, což platí obzvláště v podmínkách EU v rámci *nomenklatury územních statistických jednotek (NUTS)*. Významnou úlohu při volbě datové základny pro hodnocení národní, ale především regionální konkurenceschopnosti sehrává *délka posuzovaného období, periodičita dat a zejména výběr ukazatelů*, jež by vhodně odrážely úroveň jak národní, tak zejména regionální konkurenceschopnosti. S použitím jednotné metodiky strukturálních ukazatelů, která odráží kvantitativní i kvalitativní aspekty konkurenceschopnosti na národní i regionální úrovni, souvisí i další důležitý faktor, a to *dostupnost dat* determinující četnost a délku časových řad statistických ukazatelů. V případě hodnocení regionální konkurenceschopnosti je třeba si uvědomit,

že dostupnost a délka časových řad přímo úměrně klesá s územně menší regionální jednotkou v rámci územní klasifikace NUTS.

Hodnocení národní konkurenceschopnosti v rámci Lisabonské strategie EU

Lisbon Review Index

Lisbon Review, zprávy vydávané *Světovým ekonomickým fórem*, sloužily k hodnocení pokroku jednotlivých členských zemí Evropské unie, jehož dosáhly v rámci plnění cílů Lisabonské strategie, a k jejich následnému srovnání. Základem analýzy byly členské státy EU, které byly hodnoceny z hlediska svého pokroku při dosahování stanovených cílů mezi sebou navzájem, tím pádem bylo možné určit, které země jsou lídry a které zaostávají (a to jak v celkovém pořadí, tak ve sledovaných oblastech). Spojené státy americké byly používány jako hlavní měřítko pro hodnocení plnění v mezinárodním kontextu. Kromě toho byl také porovnáván průměrný výkon ve vysoce konkurenčních východoasijských ekonomikách: Hong-Kong, Japonsko, Korejská republika, Singapur, Taiwan a Čína. V rámci zpráv byla hodnocena konkurenceschopnost kandidátských a potenciálních kandidátských zemí Evropské unie, tedy střeoevropských a východoevropských zemí, mezi sebou navzájem a v porovnání s průměrem EU.

Lisbon Review Reports byly vydávány od přijetí a následné realizace Lisabonské strategie ve dvouletém časovém rámci, tedy v letech 2002–2003, 2004, 2006, 2008 a 2010. Ve všech vydaných zprávách byla používána stejná metodologie, která stavěla na rozdělení Lisabonské strategie do *osmi různých odvětví*, jež byly dle evropských lídrů rozhodující pro dosažení cíle stát se nejkonkurenceschopnější ekonomikou na světě. Celkové lisabonské skóre, tzv. „*Lisbon Review Index*“, pro každý členský stát EU bylo vypočteno jako průměr bodového ohodnocení v osmi sledovaných oblastech – *subindexech*³⁹ [19].

Hodnocení regionální konkurenceschopnosti v rámci Lisabonské strategie EU

Syntetický index

Aby bylo možné získat regionální náhled na lisabonskou agendu, byl vytvořen *syntetický index* založený na užším výběru šesti⁴⁰ relevantních lisabonských ukazatelů na regionální úrovni, jež byl publikován ve 4. *Zprávě o hospodářské a sociální soudržnosti*. I když byl určen pouze pro hrubý odhad toho, jak si regiony vedou v naplňování lisabonské agendy, skutečností zůstává, že region, který se v žebříčku umístil vysoko, bude také na správné cestě

³⁹ Mezi tyto klíčové oblasti spadalo: Vytvoření informační společnosti pro všechny; Rozvoj evropského prostoru inovací, vědy a výzkumu; Liberalizace – dotvoření jednotného vnitřního trhu a politiky hospodářské soutěže; Tvorba síťových odvětví v oblasti telekomunikací, služeb a dopravy; Tvorba efektivních a integrovaných finančních služeb; Zlepšování podnikatelského prostředí; Posilování sociálního začleňování; Posílení udržitelného rozvoje.

⁴⁰ HDP na zaměstnance v PPS; Zaměstnanost, věk 15–64 let; Zaměstnanost, věk 55–64 let; Hrubé domácí výdaje na výzkum a vývoj v % HDP; Dlouhodobá nezaměstnanost v % celkové pracovní síly; Úroveň vzdělanosti mladých lidí (% populace ve věku 20–24 let s dokončeným alespoň vyšším středním vzděláním).

k dosažení několika lisabonských cílů, zatímco region s nízkým hodnocením bude od cíle ještě daleko [3].

Regionální lisabonský index

Pro hodnocení Lisabonské strategie na regionální úrovni EU byl vytvořen tzv. *regionální lisabonský index*. Lisabonský index měří, jak daleko jsou regiony EU od dosažení osmi cílů LS. Region získá skóre 100 bodů, pokud dosáhl všech osmi cílů, zatímco region nejdále od všech osmi cílů získá skóre 0 bodů. Regionální lisabonský index je založen na užším výběru *osmi cílových ukazatelů Lisabonské strategie a Strategie Evropa 2020* na regionální úrovni⁴¹ [6].

POSTLISABONSKÝ PŘÍSTUP K MĚŘENÍ REGIONÁLNÍ KONKURENCESCHOPNOSTI V PODMÍNKÁCH EU

Index regionální konkurenceschopnosti

Světové ekonomické fórum vydává každý rok pro jednotlivé země *Zprávu o globální konkurenceschop-*

nosti. Na základě podobného přístupu byl v roce 2010 vytvořen *Index regionální konkurenceschopnosti* pro všechny regiony NUTS 2 v zemích EU, který byl publikovaný v *5. Zprávě o hospodářské a sociální soudržnosti* v listopadu 2010 [5]. Index regionální konkurenceschopnosti měří institucionální, politické a ekonomické faktory určující úroveň produktivity a rozvinutosti regionů NUTS 2 v Evropské unii.

Jak je znázorněno v tab. č. 1, index tvoří *jedenáct pilířů* založených na celkem 69 ukazatelích, uspořádaných do třech skupin. Tyto ukazatele mají mnohem širší rozpětí než jen úzké hospodářské aspekty a zahrnují mnoho ukazatelů vztahujících se ke kvalitě života, ke střední délce života uzpůsobené pocitu zdraví a důvěry. Konstrukce tohoto ukazatele umožňuje, aby byl výkon regionu posuzován ve vztahu ke všem ostatním regionům EU. Výsledkem je, že na ně lze pohlížet jako na ukazatele silných a slabých stránek každého regionu NUTS 2 z evropské perspektivy [4].

Tab. č. 1: Pilířová struktura RCI a jeho základní prvky.

Základní pilíř	Pilíř efektivity	Pilíř inovací
<i>Rostoucí rozvojový potenciál regionu</i>		
<i>Rostoucí váha pilíře efektivity a inovací, tzn. znalostní ekonomiky</i> →		
1. Instituce	6. Vyšší a celoživotní vzdělávání	9. Technologická připravenost
2. Makroekonomická stabilita	7. Účinnost trhu práce	10. Obchodní propracovanost
3. Infrastruktura	8. Velikost trhu	11. Inovace
4. Zdraví		
5. Kvalita základního a středoškolského vzdělání		

Zdroj: European Commission (2010); vlastní zpracování (2011).

Jednotlivé skupině ukazatelů jsou v rámci pilířové struktury indexu regionální konkurenceschopnosti přiřazeny *různé váhy*. Tato diference je způsobena existencí rozdílných rozvojových stadií jednotlivých regionů NUTS 2 napříč všemi členskými státy EU. Úroveň rozvojového potenciálu regionu je definována dle přístupu WEF na základě hrubého domácího produktu na obyvatele v běžných tržních cenách. V podmínkách EU je tato podmínka převedena na hrubý domácí produkt na obyvatele vyjádřený v paritě kupní síly procentuálně vzhledem k průměru EU (EU7 = 100 %). Na základě tohoto kritéria jsou regiony rozděleny do třech skupin: *nízká, střední a vysoká úroveň rozvojového potenciálu, resp. střední, přechodná a vysoká fáze rozvoje regionů*. Střední fáze

úrovně rozvoje je charakteristická pro regiony, jež jsou způsobilé pro zařazení pod cíl Konvergence v rámci kohezní politiky EU. Střední fáze rozvoje je spojena s regionálními ekonomikami, jež jsou vybaveny nižší kvalifikací pracovních sil a základní infrastrukturou. Aspekty týkající se dobrého vládnutí (good governance) a kvality veřejného zdraví jsou považovány za základní vstupy v tomto rámci.

Přechodná fáze úrovně rozvoje regionů se vyznačuje účinností na trhu práce, kvalitou vysokoškolského vzdělávání a velikostí trhu, které přispívají k sofistikovanější vybavenosti regionální ekonomiky a tedy i větším potenciálem a vyšší úrovni konkurenceschopnosti. S vysokým stupněm rozvoje jsou spojovány faktory související s inovacemi, kvalitou

⁴¹ Míra zaměstnanosti mužů ve věku 15–64 let; Míra zaměstnanosti žen ve věku 15–64 let; Míra zaměstnanosti osob ve věku 55–64 let; Osoby předčasně ukončující vzdělání ve věku 18–24 let; Dosažené sekundární vzdělání osob ve věku 20–24 let; Celoživotní vzdělávání osob ve věku 25–64 let; Podnikové výdaje na vědu a výzkum (% HDP); Vládní, vysokoškolské a neziskové výdaje na vědu a výzkum (% HDP).

podnikání či technologickou vybaveností, jež jsou považovány za nezbytné vstupy pro regionální ekonomiky řízené inovacemi.

Na základě těchto charakteristik se regiony NUTS 2 EU dělí do různých rozvojových etap, jak je znázorněno v tab. č. 2.

Tab. č. 2: Úrovně rozvojového potenciálu regionů dle klasifikace RCI.

Úroveň rozvoje	% HDP / obyvatele v paritě kupní síly
Střední (MEDIUM)	< 75 %
Přechodná / Tranzitivní (INTERMEDIATE / TRANSITION)	> 75 % < 100 %
Vysoká (HIGH)	> 100 %

Zdroj: European Commission (2010a); vlastní zpracování (2011).

Na základě pilířové struktury indexu regionální konkurenceschopnosti a rozdělení regionů na základě jejich dosahované výkonnosti (měřené pomocí HDP / obyvatele v paritě kupní síly) jsou jednotlivým fázím rozvojového potenciálu přiděleny různé

váhy, jak zobrazuje tab. č. 3, jež jsou následně uplatňovány při výpočtu indexu regionální konkurenceschopnosti pro každý region na základě jeho zařazení do určité rozvojové fáze pro každý pilíř, resp. subindex.

Tab. č. 3: Míra vah přiřazená pro výpočet subindexů RCI.

Pilíř / Subindex	Váhové zastoupení dle úrovně rozvojového potenciálu		
	MEDIUM	INTERMEDIATE / TRANSITION	HIGH
Pilíř 1 / Subindex 1	$V_m = 0,4$	$V_i = 0,3$	$V_h = 0,2$
Pilíř 2 / Subindex 2	$V_m = 0,5$	$V_i = 0,5$	$V_h = 0,5$
Pilíř 3 / Subindex 3	$V_m = 0,1$	$V_i = 0,2$	$V_h = 0,3$

Pozn.: V_m = váhové zastoupení pro země se střední úrovní rozvojového potenciálu;
 V_i = váhové zastoupení pro země s přechodnou úrovní rozvojového potenciálu;
 V_h = váhové zastoupení pro země s vysokou úrovní rozvojového potenciálu.

Zdroj: European Commission (2010a); vlastní zpracování (2011).

VÝSLEDKY A DISKUSE

V tab. č. 4 je uvedeno souhrnné pořadí všech 35 regionů NUTS 2 zemí Vísegrádské čtyřky v referenčním období 2007–2010, jež koresponduje s obdobím v rámci hodnocení regionálního lisabonského indexu. V tabulce je také uvedeno zařazení 35 regionů NUTS 2 zemí V4 do úrovní jejich rozvojového potenciálu na základě jejich výkonnosti a dosahovaných hodnot v rámci jednotlivých subindexů RCI. Z tabulky je zřejmé, že nejlepších výsledků a tedy i pořadí v rámci

váženého RCI dosahují regiony s nejvyšší úrovní rozvoje (nejen) v oblasti ekonomické výkonnosti. Jedná se o regiony nacházející se v aglomeracích hlavních měst, tj. region soudržnosti *Praha, Středomořský region*, vojvodství *Mazowieckie* a *Bratislavský kraj*. V tab. č. 4 byl dále proveden výpočet průměrného pořadí regionů za každou ze sledovaných zemí. Nejlepšího průměrného pořadí v rámci všech NUTS 2 regionů EU27 dosáhly regiony soudržnosti v České republice.

Tab. č. 1: Leader v Posázaví 2007–2013 – výsledky roku 2009 (3.–5. výzva).

Pořadí	Kód	Region NUTS 2	% HDP (EU27=100)	Úroveň rozvoje	Vážený RCI ¹	Pořadí ²	Průměrné pořadí ³
1	CZ01	Praha	171,80	High	0,567	36	160
2	CZ02	Střední Čechy	75,20	Intermediate	- 0,238	169	
3	CZ03	Jihozápad	71,10	Medium	- 0,212	164	
4	CZ04	Severozápad	61,70	Medium	- 0,491	193	
5	CZ05	Severovýchod	65,90	Medium	- 0,261	171	
6	CZ06	Jihovýchod	71,70	Medium	- 0,221	166	
7	CZ07	Střední Morava	62,30	Medium	- 0,406	183	
8	CZ08	Moravskoslezsko	67,50	Medium	- 0,503	197	
9	HU10	Středomad'arský region	102,90	High	- 0,057	144	214
10	HU21	Středozadunajský region	58,20	Medium	- 0,628	207	
11	HU22	Západozadunajský region	61,50	Medium	- 0,658	210	
12	HU23	Jihozadunajský region	42,70	Medium	- 0,923	236	
13	HU31	Severomad'arský region	40,10	Medium	- 0,905	232	
14	HU32	Severní Velká Planina	39,40	Medium	- 0,937	237	
15	HU33	Jižní Velká Planina	41,80	Medium	- 0,874	231	
16	PL11	Lódzkie	50,00	Medium	- 0,495	195	201
17	PL12	Mazowieckie	87,10	Intermediate	- 0,070	147	
18	PL21	Malopolskie	46,70	Medium	- 0,325	176	
19	PL22	Śląskie	57,80	Medium	- 0,230	168	
20	PL31	Lubelskie	36,90	Medium	- 0,679	214	
21	PL32	Podkarpackie	36,70	Medium	- 0,652	208	
22	PL33	Świętokrzyskie	41,90	Medium	- 0,684	215	
23	PL34	Podłaskie	40,40	Medium	- 0,823	227	
24	PL41	Wielkopolskie	56,90	Medium	- 0,511	198	
25	PL42	Zachodniopomorskie	48,90	Medium	- 0,654	209	
26	PL43	Lubuskie	48,20	Medium	- 0,718	218	
27	PL51	Dolnośląskie	59,20	Medium	- 0,448	187	
28	PL52	Opolskie	45,20	Medium	- 0,568	204	
29	PL61	Kujawsko-Pomorskie	47,30	Medium	- 0,726	219	
30	PL62	Warminsko-Mazurskie	40,50	Medium	- 0,866	230	
31	PL63	Pomorskie	53,60	Medium	- 0,543	201	
32	SK01	Bratislavský kraj	160,30	High	0,366	63	172
33	SK02	Západní Slovensko	66,10	Medium	- 0,361	179	
34	SK03	Střední Slovensko	53,30	Medium	- 0,700	217	
35	SK04	Východní Slovensko	46,00	Medium	- 0,829	228	

Pozn.:

- Hodnota RCI je vypočtena jako vážený průměr tří základních subindexů RCI s příslušnými váhami odpovídajícími úrovni rozvoje daného regionu.
- Pořadí regionu v rámci 271 NUTS 2 regionů EU dle metodiky NUTS 2006.
- Průměrné pořadí regionů za daný stát v rámci 271 NUTS 2 regionů EU dle metodiky NUTS 2006.

Zdroj: European Commission (2010a); vlastní zpracování (2011).

ZÁVĚR

Hodnocení regionální konkurenceschopnosti v podmínkách EU je silně ovlivněno nastavením cílů růstových strategií EU, heterogenitou členských států a vysokou mírou regionálních disparit. Porovnání metodik pro měření a hodnocení konkurenceschopnosti a určení těch nejvíce vhodných není v podmínkách EU jednoduchou záležitostí, jelikož je nutné zohlednit vazby existující mezi těmito metodikami, a to jak na národní, tak i regionální úrovni. Existuje kontinuita mezi přístupem Světového ekonomického fóra a přístupem Evropské unie k měření a hodnocení konkurenceschopnosti EU, a to opět na národní i regionální úrovni. Mezi přístupem EU k problematice konkurenceschopnosti a soudržnosti existuje vazba v podobě zpráv [3, 5] o hospodářské a sociální soudržnosti, které definují konkrétní indexy pro měření a hodnocení konkurenceschopnosti evropských regionů. Ukazatele a indexy konkurenceschopnosti pokrývají širokou oblast ekonomických, sociálních a ekologických zájmů, ale rozsah jejich datové základny se snižuje v průběhu sledovaného období v přímé úměře k nižší územní jednotce NUTS. Vzhledem k těmto skutečnostem a úzkým vazbám mezi nástroji (ukazateli a indexy) pro měření konkurenceschopnosti je obtížné vybrat ten nejlepší přístup k jejímu hodnocení. Možnosti měření konkurenceschopnosti EU na národní i regionální úrovni se vyznačují širokou škálou sledovaných oblastí, což může indikovat srovnatelnou vypovídací schopnost ukazatelů a indexů. V této souvislosti je třeba poznamenat, že použití různých přístupů k hodnocení konkurenceschopnosti generuje různé výsledky. Tato skutečnost je logická a predikovatelná. Nelze očekávat, že všechny představené přístupy povedou k totožným závěrům o dosaženém stupni konkurenceschopnosti. V článku byla provedena aplikace pouze jednoho z možných přístupů (RCI) k měření a hodnocení regionální konkurenceschopnosti na příkladu regionů NUTS 2 zemí V4.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ABRHÁM, J. (2008): *Komparativní ekonomika EU*. Praha: MAC. 239 s. ISBN 978-80-86783-34-5.
2. BLAŽEK, L. – VITURKA, M. et al. (2008): *Analýza regionálních a mikroekonomických aspektů konkurenceschopnosti*. Brno: Projekt CVKS na ESF MU. ISBN 978-80-210-4787-7.
3. EUROPEAN COMMISSION (2007): *Growing Regions, Growing Europe. Forth Report on Economic and Social Cohesion*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 222 pp. ISBN 92-79-05704-5222.
4. EUROPEAN COMMISSION (2010a): *EU Regional Competitiveness Index 2010*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 289 pp. ISBN 978-92-79-15693-9.
5. EUROPEAN COMMISSION (2010b): *Fifth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion. Investing in Europe's future*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 286 pp. ISBN 978-92-79-16978.
6. EUROPEAN COMMISSION (2010c): *Regional Focus – the Regional Lisbon index* [online]. [cit. 2011-3-21]. Dostupný z http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/focus/2010_03_lisbon_index.pdf
7. GARELLI, S. (2002): *Competitiveness of Nations: The Fundamentals* [online]. [cit. 2011-3-21]. Dostupný z <http://www.imd.ch/research/publications/wcy/index.cfm>.
8. HANČLOVÁ, J. et al. (2010): *Makroekonomické modelování české ekonomiky a vybraných ekonomik EU*. Ostrava: VŠB-TU. 310 s. ISBN 978-80-248-2353-9.
9. HLAVSA, T. (2010): Výběr ukazatelů pro hodnocení ekonomiky regionů. *Central European Review of Economic Issues*, roč. 13, č. 3, s. 145–151. ISSN 1212-3951.
10. KRUGMAN, P. (1994): *Competitiveness: A Dangerous Obsession*. *Foreign Affairs March/April*, pp. 28–44.
11. MARTIN, R. (2003): *A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A final Report for the European Commission – DG Regional Policy* [online]. Cambridge: University of Cambridge, 24 November. Dostupný z http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf.
12. MELECKÝ, L. (2009): Strukturální ukazatele EU a možnosti jejich využití v rámci hodnocení regionální konkurenceschopnosti vybraných zemí EU 15. In: *Medzinárodné vzťahy 2009*. Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. [CD ROM]. Zámok Smolenice, 3.–4. 12. 2009. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, s. 1–17. ISBN 978-80-225-3024-8.
13. MELECKÝ, L. – NEVIMA, J. (2010): Regionální konkurenceschopnost a možnosti jejího hodnocení v zemích V4 prostřednictvím aplikace specifických ekonomických koeficientů. *Acta academica karviniensia*. 2/2009. Karviná: OPF SLU, s. 247–264. ISSN 1212-415X.
14. MOLLE, W. (2007): *European Cohesion Policy*. London: Routledge. 342 s. ISBN 978-0-415-43812-4.
15. NEVIMA, J. – MELECKÝ, L. (2011a): Aplikace ekonometrického modelu panelových dat pro hodnocení regionální konkurenceschopnosti na příkladu zemí visegrádské čtyřky. *Auspicia*, roč. 8, č. 1, s. 34–44. ISSN 1214-4967.
16. NEVIMA, J. – MELECKÝ, L. (2011b): Regional Competitiveness Evaluation of Visegrad Four Countries through Econometric Panel Data Model. In: *Liberec Economic Forum 2011*. Proceedings of the 10th International Conference. Liberec: Tech-

- nical University of Liberec, pp. 348–361. ISBN 978-80-7372-755-0.
17. PORTER, M. E. (2003): The Economic Performance of Regions. *Regional Studies*, 37, 6/7, s. 549–578.
  18. VITURKA, M. (2007): Konkurenceschopnost regionů a možnosti jejího hodnocení. *Politická ekonomie*, č. 5, s. 637–658. ISSN 0032-3233.
  19. WORLD ECONOMIC FORUM (2010): *The Lisbon Review 2010 – Towards More Competitive Europe?* [online]. [cit. 2011-3-21]. Dostupný z <http://www3.weforum.org/docs/WEF_Lisbon-Review_Report_2010.pdf>.
  20. WORLD ECONOMIC FORUM (2011): *Global Competitiveness Report 2010* [online]. 2011. Dostupný z <<http://www.gcr.weforum.org/>>.
  21. ŽÍTEK, V. – KUNC, J. – TONEV, P. (2006): Vybrané indikátory regionální konkurenceschopnosti a jejich vývoj. *Working paper*, č. 21. Brno: Projekt CVKS na ESF MU. ISSN 1801-4496.

Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu GAČR Makroekonomické modely české ekonomiky a dalších zemí EU. Registrační číslo projektu: 402/08/1015.

ADDRESS & ©

Ing. Lukáš MELECKÝ
Katedra evropské integrace
Ekonomická fakulta
Vysoká škola báňská – Technická univerzita
Sokolská třída 33, 701 21 Ostrava 1
Czech Republic
lukas.melecky@vsb.cz

HODNOCENÍ BETA-KONVERGENCE REGIONŮ NUTS 2 VISEGRÁDSKÉ ČTYŘKY PROSTŘEDNICTVÍM REGRESNÍHO MODELU

Evaluation of Beta-Convergence of Visegrad Four NUTS 2 Regions through Regression Model

Jan NEVIMA - Lukáš MELECKÝ

Ostrava, Czech Republic

ABSTRAKT: Článek zkoumá a analyzuje proces reálné konvergence v zemích Visegrádské čtyřky na úrovni regionů NUTS 2. Teoretická východiska příspěvku vymezují metodologický koncept a definici konvergence se zaměřením na pojetí beta konvergence, jež je případem nepodmíněné (absolutní) konvergence, a tento přístup je založen na neoklasickém modelu růstu. Empirická část příspěvku je zaměřena na analýzu beta konvergence regionů NUTS 2 zemí Visegrádské čtyřky v referenčním období 1995–2006. Beta konvergence je analyzována prostřednictvím nelineárního regresního ekonometrického modelu, jenž je formulován ve dvou variacích vycházejících z matematického konceptu deterministické konvergence. Pro odhad obou modelů byl použit ukazatel hrubého domácího produktu na obyvatele ve stálých cenách.

Klíčová slova: reálná konvergence – Visegrádská čtyřka – NUTS 2 – beta konvergence – regresní ekonometrický model

ABSTRACT: The paper researches and analyzes the process of real convergence in the Visegrad countries at regional level NUTS 2. The theoretical background of the paper defines the methodological concept and definition of convergence, focusing on the concept of beta convergence, which is the case of unconditional (absolute) convergence. This approach is based on the neoclassical growth model. The empirical part of the article focuses on the analysis of beta convergence in NUTS 2 regions of the Visegrad Four countries in the reference period 1995–2006. Beta convergence is analyzed by nonlinear regression econometric model which is formulated in two variations based on the mathematical concept of deterministic convergence. To estimate both models, the indicator of gross domestic product per capita in constant prices was used.

Key words: real convergence – Visegrad Four – NUTS 2 – beta convergence – regression econometric model

ÚVOD

Fenomén konvergence je v podmínkách EU, ale nejen tam, vnímán velmi intenzivně a můžeme jej považovat za jeden ze základních ekonomických předpokladů pro posílení konkurenceschopnosti a soudržnosti v rozšířené Evropské unii, což dokazuje řada vědeckých monografií (např. Fingleton 2003; Mollé 2007), vědeckých článků či analytické studie Evropské komise. Termín konvergence, obdobně jako konkurenceschopnost či soudržnost, má své teoretické zázemí, definici, přístupy a možnosti měření.

Vymezení pojmu konvergence je z pohledu ekonomických teorií poměrně složitým problémem, neboť je tento pojem používán v různých modifikacích závislých na typu zkoumaného problému. Podíváme-li se na definici pojmu konvergence jako takové, tak konvergence intuitivně znamená, že se rozdíl mezi dvěma či více veličinami v čase snižuje a stává se zanedba-

telem, respektive konverguje k nule. Konvergence je tedy chápána jako proces, který představuje *přibližování se určité úrovni*, resp. snižování rozdílu mezi dvěma veličinami v čase (tj. diference obou proměnných se v čase zmenšuje směrem k nulové hodnotě).

Vědecký článek je tematicky zaměřen na problematiku *konvergence reálné*, která je testována na *regionální úrovni*, což je přístup do jisté míry nevšední, neboť v širokém spektru prací věnovaných analýze reálné konvergence převažuje, zejména v českých podmínkách, hledisko národní, jak ukazují např. studie Frait – Komárek 2001; Slavík 2005, 2007; Smrčková – Vlček – Cveňgroš 2008; Žďárek 2006. I v domácí literatuře však můžeme nalézt práce věnované analýze regionální konvergence jako např. Hančlová 2010; Melecký 2010; Melecký – Nevima 2010a, 2010b. V zahraniční literatuře pak převažují práce zaměřené převážně na rozměr mimo EU či pouze v rámci zemí EU 15, jako jsou např. studie

Sala-i-Martin 1996; Magrini 2004; Kutan – Yigit 2007; Ramajo – Márquez – Hewings – Salinas 2008; Romeo-Avila 2009.

METODIKA A CÍL

Cílem vědeckého článku je v teoretické rovině přiblížit metodologická východiska konceptu reálné konvergence a následně v praktické rovině analyzovat a ověřit platnost procesu reálné konvergence v regionech NUTS 2 zemí Visegrádské čtyřky (V4) na základě přístupu beta (β)-konvergence. Budeme se tedy snažit odpovědět na otázku, zda vývoj ekonomické úrovně v regionech NUTS 2 Visegrádské čtyřky je v souladu s teoretickými předpoklady konceptu β -konvergence, jež platí na úrovni států, či nikoliv. Celkem budou představeny dva matematické přístupy, jež vyúsťují do formulace dvou odvozených nelineárních regresních ekonometrických modelů, jež je možné vnímat jako určité alternativy k tradičním postupům.

Metodologická východiska článku souvisí s několika základními aspekty, které ovlivňují odhad modelu a tudíž i samotné výsledky hodnocení regionální konvergence. Jedná se především o (1) výběr zvolené územní úrovně regionu, (2) délku posuzovaného období, (3) periodicitu dat, (4) výběr vhodných ukazatelů pro analýzu na základě dostupných regionálních dat a (5) volbu tzv. stálého stavu. Základním nedostatkem, na který při zkoumání regionálních dat narážíme, jsou krátké časové řady regionálních ekonomických dat. Pro potřeby hodnocení regionální konvergence v podmínkách EU se jako nejvhodnější územní jednotka v rámci nomenklatury územních statistických jednotek jeví úroveň NUTS 2, která je předmětem zájmu Evropské komise z hlediska naplňování cílů politiky hospodářské, sociální a územní soudržnosti EU. V analytické části příspěvku je hodnocena reálná konvergence 35 NUTS 2 regionů České republiky, Polska, Slovenska a Maďarska prostřednictvím nelineárního regresního ekonometrického modelu pro testování β -konvergence. Koncept β -konvergence definuje potřebu vymezení stálého stavu. Pro účely tohoto příspěvku je *stálým stavem* průměrná ekonomická úroveň zemí EU 15.

Definice a pojetí reálné konvergence

Reálná konvergence představuje přibližování ekonomické úrovně země k úrovni jiné vyspělé země nebo skupiny zemí (v rámci integračního seskupení). Zpravidla se měří pomocí ukazatele HDP na obyvatele, který vylučuje vliv cenových úrovní a představuje skutečnou výši hodnoty zboží a služeb produkovaných danou ekonomikou. Mezinárodní srovnání se provádí přepočtem podle parity kupní síly (PPP) nebo parity kupního standardu (PPS). Reálnou konvergenci lze také chápat jako strukturální sblížení ekonomik nebo používaných technologií, jak uvádí např. Slavík (2005). Pokud hodnotíme vztah ekonomické úrovně

mezi dvěma ekonomickými celky, můžeme definici konvergence ekonomické veličiny (HDP na obyvatele) dvou zemí (regionů) v čase t vyjádřit na základě *absolutní hodnoty* diference jako např. v Slavík (2007: 24). Formalizovaný zápis definice konvergence v období t a $t+1$ pak má podobu:

$$|y_{1,t} - y_{2,t}| > |y_{1,t+1} - y_{2,t+1}| \quad (1)$$

kde $y_{1,t}$ a $y_{2,t}$ představují relevantní ekonomické veličiny dvou zemí v čase t . Případ s opačným znaménkem je označován jako *divergence*. Jde o situaci, kdy se země z hlediska ekonomické vyspělosti od sebe vzdalují.

V případě reálné konvergence, často také označované jako koncept *absolutní (nepodmíněné) konvergence* (srov. např. Slavík 2005; Žďárek 2006), je teoretickou fundací *neoklasická teorie růstu*, která předpokládá přibližování se *stálému stavu* (shodnému pro všechny ekonomiky), jenž je ovlivněn řadou charakteristik a parametrů dané ekonomiky (úspory, růst populace, míra opotřebení používaných kapitálových statků atd.). Moderní teorie jsou spojené s důrazem na podobu kapitálu v širokém pojetí (lidský kapitál, veřejný kapitál, technologie), což způsobuje neklesající, resp. rostoucí výnosy z používaného kapitálu. Výsledkem je nejen možnost pokračující existence rozdílů v ekonomické úrovni (tj. konvergence a divergence), ale i prohlubování rozdílů mezi zeměmi se shodnou úrovní díky existenci „příhodné kombinace“ různých faktorů. Vznikají moderní koncepty teorie *endogenního růstu*, které rozšiřují koncept neoklasického kapitálu (rozšíření o lidský kapitál, veřejný kapitál, viz Barro – Sala-i-Martin 2004), přikládají význam řadě dalších faktorů doposud opomíjených, jako je vzdělání populace, kvalita institucionálního prostředí apod. Na základě těchto odlišných vybavení jednotlivých ekonomik *neexistuje jeden stálý stav pro jinak shodné ekonomiky* (mezní produkt široce pojetého kapitálu nevykazuje klesající výnosy). Tyto modely jsou schopné teoreticky popsat empirií doložený vývoj ekonomik s vyšší mezerou v ekonomické úrovni, které rostou rychleji než jiné (ale též mohou některé země růst rychleji než ostatní i přes dosaženou vyšší ekonomickou úroveň), naopak jiné mohou stále zůstávat.

V empirickém testování se jedná zejména o rozmanité modely tzv. *podmíněné a nepodmíněné konvergence*, např. β -konvergence (země s nižší relativní úrovní rostou rychleji než země vyspělejší), σ -konvergence (informuje o průběhu konvergence v čase), které jsou předmětem následující podkapitoly.

Nepodmíněná vs. podmíněná konvergence

Nepodmíněná (absolutní) konvergence vyplývající z neoklasického modelu růstu znamená, že země s nižší úrovní reálného HDP na obyvatele vykazují vyšší tempa růstu, aniž by toto bylo podmíněno jinými charakteristikami daných ekonomik. Tento závěr plyne

z vyšších temp přibližování se ke *stejnému stálému stavu* pro ekonomiky, jež jsou od něj dále. V úplně jednoduchém modelu, kde technologie je konstanta (např. pro Cobbovu-Douglasovu produkční funkci $Y(t) = K(t)^{\alpha} \cdot (A(t) \cdot L(t)^{1-\alpha})$), je růst důchodu na hlavu ve stálém stavu nulový a při úrovni důchodu pod tímto stálým stavem kladný, respektive záporný pro úroveň důchodu vyšší, než odpovídá stálému stavu. V rámci nepodmíněné konvergence vždy platí, že míra přibližování se stálému stavu je rostoucí funkcí rozdílu sledovaného výstupu a výstupu ve stálém stavu (Slavík 2005: 7).

V konceptu *podmíněné konvergence* je opuštěn předpoklad shodných stálých stavů pro různé ekonomiky. Protože některé ekonomiky rostou tím rychleji, čím větší je rozdíl mezi výstupem ve stálém stavu a sledovaným výstupem, je možné nalézt i případy, kdy země s vyšší úrovní důchodu na hlavu rostou rychleji než země s nižší úrovní důchodu na hlavu, což by znamenalo, že země se ve svém bohatství od sebe vzdalují, respektive divergují. K tomuto jevu by došlo právě v případě, kdy by se země s vyšší úrovní důchodu nacházela dále od stálého stavu než země s nižší úrovní důchodu. Konvergence je pak podmíněna řadou dalších vysvětlujících proměnných, které způsobují rozdílné stavy, jako např. míra úspor, parametry účinnosti faktorů produkční funkce, vládní politiky ovlivňující polohu produkční funkce přes proměnnou A zahrnující vliv technologie (zpružnění pracovního trhu, odstranění bariér obchodu, zvýšení vzdělanosti, infrastruktura) apod.

Koncept β -konvergence je příkladem nepodmíněné (absolutní) konvergence, který je definován jako situace, kdy chudší země (tedy země s nižším reálným důchodem na hlavu) rostou rychleji než země bohatší. V neoklasických modelech se však konvergencí rozumí konvergence dané ekonomiky k jejímu stálému stavu, kterým se v nejjednodušším neoklasickém modelu růstu rozumí situace, kdy *důchod na hlavu je konstantní v čase*. Za jistých předpokladů (viz Barro – Sala-i-Martin 2004) lze dokázat, že ekonomika má pouze jeden stálý stav, ke kterému konverguje bez ohledu na počáteční podmínky. Zjednodušeně lze skutečný průběh β -konvergence za období T kvantifikovat pomocí regresní rovnice:

$$y_{i,T} - y_{i,0} = \alpha_1 - \beta_1 \cdot y_{i,0} + \varepsilon_i \quad (2)$$

kde i označuje pořadové číslo pozorování (země, region), 0 a T dva časové okamžiky. β -konvergence předpokládá kladnou hodnotu parametru β_1 a za použití dané regresní rovnice lze analyzovat, jak systematicky se v průběhu let $t = 0, 1, 2, \dots, T$ dařilo konvergenci dosahovat. Mají-li dále všechny země *stejný stálý stav* α_1 a časový úsek je natolik dlouhý, aby země mohly k tomuto stálému stavu konvergovat, bude $\beta_1 = 1$ a skutečně dosažený důchod na hlavu v čase T shodný ve všech sledovaných zemích, k čemuž by ale došlo jen v ideálním případě. Testovaná realita je

z tohoto pohledu mnohem méně uspokojivá. Regresní koeficient β_1 pak vlastně vyjadřuje, jak velkou část rozdílu ke stálému stavu se zemím „v průměru“ podařilo skutečně eliminovat. Tento zápis dále předpokládá *stálý stav s nulovým růstem na hlavu*.

β -konvergenci lze také odvodit z regresní rovnice:

$$\frac{1}{T} \cdot \log \left(\frac{y_{i,T}}{y_{i,0}} \right) = \alpha_2 - \beta_2 \cdot \log y_{i,0} + \varepsilon_i \quad (3)$$

kde levá strana vyjadřuje průměrný růst v období 0 až T (T je tedy zároveň počet období). Tento růst je opět závislý (prostřednictvím koeficientu β_2) na počáteční úrovni důchodu ($y_{i,0}$). Teoretické odvození regresní rovnice (3) vychází z neoklasického modelu růstu a jedná se o vymezení pomocí regresních rovnic vyjadřujících přibližování se stálému stavu. Rovnice a odpovídající diskuse je možné nalézt v některých pracích (např. Barro – Sala-i-Martin 1995: kapitola 2, 11; Slavík 2005: 8).

V rámci empirického zkoumání β -konvergence je možné se setkat také s modifikovaným zápisem rovnice (3), a to v podobě rovnice:

$$\frac{1}{T} \cdot \log \left(\frac{y_{i,T}}{y_{i,0}} \right) = \alpha + \beta \cdot \log y_{i,0} + \varepsilon_i \quad (4)$$

kde levá strana rovnice vyjadřuje průměrný růst (HDP) ve stálých cenách v PPP v období 0 až T , který je závislý na počáteční ekonomické úrovni ($y_{i,0}$). T je celkový počet let zkoumaného období, α úrovněová konstanta, β je regresní koeficient a ε_i je náhodná složka. K β -konvergenci dochází při záporné směrnici přímkou beta. V opačném případě, při kladné směrnici přímkou beta, dochází k divergenci. Čím je v absolutní hodnotě koeficient β větší, tím rychlejší je konvergence. Na tomto místě je vhodné zdůraznit, že výše uvedená rovnice, kterou využil např. Slavík (2007), implicitně předpokládá *shodné stálé stavy* ve sledovaných ekonomikách. Prokáže-li se β -konvergence za pomoci této rovnice, prokáže se zároveň absolutní konvergence, protože tato rovnice nezahrnuje možnou existenci různých stálých stavů (zahrnutím dalších proměnných, jako např. institucionálního rámce, zahraničního obchodu, jazykové vybavenosti obyvatelstva či jiných proměnných v rámci podmíněné konvergence).

Empirická analýza reálné β -konvergence regionů zemí Visegrádské čtyřky

Metodologická východiska a specifikace ekonometrického přístupu

Pro hodnocení úrovně konvergenčního procesu v regionech V4 vycházíme z platného neoklasického modelu růstu, kde růst HDP je negativně závislý na počáteční ekonomické úrovni a ekonomika konverguje ke svému stálému stavu. Při formulaci ekonometrického modelu vycházíme z konceptu β -konver-

gence, jenž je aplikován při hodnocení vývoje zemí a analogicky použit pro úroveň nižších územních jednotek – regionů NUTS 2. Pro účely odhadu regresního modelu bude využit koncept regresní rovnice pro testování β -konvergence, který byl navržen v práci autorů Barro – Sala-i-Martin (2004) a využit také v pracích výše zmiňovaných českých autorů (např. Slavík 2005, 2007).

První přístup reprezentuje ekonometrický model, který je založen na *nelineárním regresním modelu* a je odhadnut klasickou metodou nejmenších čtverců. Pro účely tohoto článku však vycházíme z určité modifikace tradičního postupu, a to především díky těmto argumentům:

1. Rovnice (4) předpokládá měření velikosti rozdílu konvergence daného regionu (země) ke stálému stavu při tzv. nulovém růstu. Tento nulový růst náš přístup nepředpokládá a naopak prezentuje výsledky při zohlednění vývoje HDP v celém sledovaném období. Uvedený postup považujeme za logický a věcně správný.
2. Neprovádíme výzkum skupin zemí a jejich vývoje ke stálému stavu, ale naopak sledujeme vývoj každého z 35 posuzovaných regionů úrovně NUTS 2.

K β -konvergenci pak bude docházet při kladné směrnici přímky $\beta_{r,t}$. V opačném případě, při záporném znaménku směrnice $\beta_{r,t}$, bude docházet k divergenci. Toto bude platit při respektování pravidel statistické signifikace.

Při hodnocení toho, zda region konverguje, respektujeme dvě základní skutečnosti:

1. Kladná směrnice přímky je způsobena konvergencí regionů zdola směrem k průměrné úrovni.
2. Při dosažení do vzorce (5) můžeme získat zápornou hodnotu na levé straně rovnice, pokud je průměr vyšší než výkonnost regionu NUTS 2.

Ekonometrický model budeme *modifikovat* dle výše uvedených argumentů, přičemž vycházíme z obecné formulace rovnice (4) pro měření β -konvergence. Následující modifikovaná rovnice má tvar:

$$\log\left(\frac{y_{r,t}}{y_{EU,t}}\right) = \hat{\alpha}_{r,t} + \hat{\beta}_{r,t} \log y_{EU,t} + \hat{\varepsilon}_{r,t} \quad (5)$$

kde je:

- $y_{r,t}$ HDP na obyvatele za daný r -tý region NUTS 2;
- $y_{EU,t}$ průměrná úroveň HDP na obyvatele za všechny regiony EU 15 v daném roce;
- $\alpha_{r,t}$ úrovněová konstanta;
- $\beta_{r,t}$ parametr sklonu regresního modelu;
- t referenční období let 1995–2006;
- $\varepsilon_{r,t}$ náhodná složka.

V případě, že chceme hodnotit úroveň konvergence, případně divergence regionů zemí V4, musíme si stanovit, co je tzv. stálým stavem, tedy úrovní rychlosti

konvergence k vymezenému stálému stavu. *Stálým stavem určíme hodnotu ekonomické úrovně vyspělých zemí EU 15.* Můžeme předpokládat, že se v čase bude zvyšovat, případně snižovat úroveň výkonnosti hodnocených regionů zemí V4, avšak vycházíme z *hypotézy*, že se v jednotlivých letech celková výkonnost regionů zvyšovala, a při stávající dostupnosti dat model pracuje s vypočteným průměrem za regiony EU 15. Tento průměr a jeho vývoj v čase je chápán jako úroveň pro výchozí hodnocení reálné konvergence. Proto také porovnáváme, jak se jednotlivé regiony NUTS 2 zemí V4 v průřezu let 1995–2006 přibližovaly svou ekonomickou výkonností ke stálému stavu, tj. průměru EU 15. *Přitom musíme upřesnit, že průměr za EU 15 byl dopočítán pro každý rok z referenčního období samostatně.*

Druhý přístup se zase zabývá problematikou konvergenčního procesu, kdy je změna HDP EU 15 determinována změnou HDP příslušného regionu NUTS 2 aplikací nelineárního regresního modelu s využitím techniky *umělých proměnných* pro regiony NUTS 2 zemí Visegrádské čtyřky. Cílem tohoto přístupu je ukázat, jak rychle regiony NUTS 2 konvergují ke stálému stavu v referenčním období 1995–2006.

Formalizovaný zápis modelu v rámci druhého přístupu má tvar:

$$\ln y_{EU,t} = \hat{\alpha} + \hat{\beta} \ln x_{r,t} + \sum_{r=1}^{35} \hat{\gamma}_r D_{r,t} + \hat{\varepsilon}_{r,t} \quad (6)$$

kde je:

- $y_{EU,t}$ endogenní proměnná (HDP na obyvatele za EU 15 v průměru);
- $x_{r,t}$ exogenní proměnná (HDP na obyvatele za region NUTS 2);
- α úrovněová konstanta;
- β parametr sklonu regresního modelu;
- γ_r rozdílový parametr fixního efektu úrovněové konstanty regionu;
- $\varepsilon_{r,t}$ náhodná složka;
- $D_{r,t}$ binární proměnná pro specifikaci regionů (úroveň regionálního HDP na obyvatele);
- $D_{r,t}=1$ jestliže se jedná o data regionu „ r “ v čase „ t “ (jinak $D_{r,t} = 0$);
- r indexuje průřezovou charakteristiku – v našem případě regiony V4;
- r regiony NUTS 2 (základním „regionem“ je průměr EU 15),
- $r = 1, 2, \dots, 35$ (v našem případě 35 regionů Visegrádské čtyřky);
- t indexuje čas; $t = 1995, 1996, \dots, 2006$.

Z legendy rovnice regresního lineárního modelu panelových dat (6) vyplývá, že je nutné dříve, než bude proveden odhad modelu, přiřadit umělé proměnné $D_{r,t}$ pro jednotlivé regiony NUTS 2 Visegrádské čtyřky. Celkově tedy model bude obsahovat 35 těchto umělých proměnných, jejichž přiřazení je patrné z následující tab. č. 1.

Tab. č. 1: Přiřazení umělých proměnných pro jednotlivé regiony NUTS 2 zemí V4.

Umělá proměnná	Kód regionu	Název regionu
$D_{1,t}$	CZ01	Praha
$D_{2,t}$	CZ02	Střední Čechy
$D_{3,t}$	CZ03	Jihozápad
$D_{4,t}$	CZ04	Severozápad
$D_{5,t}$	CZ05	Severovýchod
$D_{6,t}$	CZ06	Jihovýchod
$D_{7,t}$	CZ07	Střední Morava
$D_{8,t}$	CZ08	Moravskoslezsko
$D_{9,t}$	HU10	Středomaďarský region
$D_{10,t}$	HU21	Středozadunajský region
$D_{11,t}$	HU22	Západozadunajský region
$D_{12,t}$	HU23	Jihozadunajský region
$D_{13,t}$	HU31	Severomaďarský region
$D_{14,t}$	HU32	Severní Velká Planina
$D_{15,t}$	HU33	Jižní Velká Planina
$D_{16,t}$	PL11	Lódzkie
$D_{17,t}$	PL12	Mazowieckie
$D_{18,t}$	PL21	Malopolskie

$D_{19,t}$	PL22	Slaskie
$D_{20,t}$	PL31	Lubelskie
$D_{21,t}$	PL32	Podkarpackie
$D_{22,t}$	PL33	Swietokrzyskie
$D_{23,t}$	PL34	Podlaskie
$D_{24,t}$	PL41	Wielkopolskie
$D_{25,t}$	PL42	Zachodniopomorskie
$D_{26,t}$	PL43	Lubuskie
$D_{27,t}$	PL51	Dolnoslaskie
$D_{28,t}$	PL52	Opolskie
$D_{29,t}$	PL61	Kujawsko-Pomorskie
$D_{30,t}$	PL62	Warminsko-Mazurskie
$D_{31,t}$	PL63	Pomorskie
$D_{32,t}$	SK01	Bratislavský kraj
$D_{33,t}$	SK02	Západní Slovensko
$D_{34,t}$	SK03	Střední Slovensko
$D_{35,t}$	SK04	Východní Slovensko

Zdroj: Eurostat (2011); vlastní zpracování (2011).

Datová základna modelu pro měření reálné konvergence v regionech V4 je tvořena regionálními daty HDP na obyvatele ve stálých cenách, jež jsou k dispozici v databázi Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD 2011). Srovnatelnost dat v čase je zajištěna jejich přepočítáním na USD ve stálých cenách roku 2000 podle parity kupní síly (PPP) metodou EKS (Elteto-Koves-Szulc), která je pro mezinárodní komparace využívána jak OECD, tak Eurostatem. Porovnávání pomocí užití stálých cen a stále parity určitého zvoleného roku přesně replikuje dynamiku HDP a populace a na druhé straně abstrahuje od změn směnných relací a struktury. Předmětem analýzy je 35 regionů NUTS 2 zemí V4 v referenčním období 1995–2006, kdy při využití ročních dat pracujeme jen s malým vzorkem pozorování. Problému omezené délky časové řady ročního regionálního HDP na obyvatele, jež do jisté míry může ovlivňovat výsledky analýzy, jsme si vědomi. Na druhou stranu však nepovažujeme za smysluplné pro tranzitivní ekonomiky zkoumat data např. před rokem 1995, kdy nebyla využívána jednotná metodika měření HDP v rámci systému ESA 95. Vhodným řešením z hlediska počtu pozorování by bylo využití regionálních dat se čtvrtletní periodicitou, čímž by byl zajištěn dostatečně reprezentativní vzorek pozorování. Nicméně čtvrtletní regionální data reálného HDP na obyvatele v PPP nebyla ve zkoumané databázi OECD

(<http://stats.oecd.org>) či databázi Eurostatu (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) veřejně dostupná. Ani řešení v podobě prodloužení časové řady regionálního HDP na obyvatele o novější údaje není vhodné z důvodu chybějícího sezónního očištění těchto dat. V panelovém modelu, využitém při druhém přístupu, umíme koncentrovat více informací než v jednoduchém klasickém regresním modelu. Jsme schopni lépe postihnout *dynamiku změny*, k níž u jednotlivých proměnných došlo. Zásadní výhodou je detekce fixních, resp. stochastických efektů, které bychom nebyli schopni diagnostikovat aplikací pouze průřezových dat anebo časové řady. Další výhodou je konstrukce a testování složitějších modelů s odpovídajícím počtem stupňů volnosti. Jiné výhody a nevýhody makro-ekonometrického modelování uvádí např. Šmídková (2005). *Při aplikaci modelu panelových dat jsou rovněž značně eliminovány odchylky způsobené agregací užitých datových souborů.*

VÝSLEDKY A DISKUSE

Odhad ekonometrického modelu

Pro potřeby výpočtu byl použit software *SPSS for Windows* (verze 15.0). Jestliže máme k dispozici regionální roční data HDP na obyvatele za regiony V4 v referenčním období let 1995–2006, vznikne nám v prvním případě celkem 35 regresních rovnic, v rámci

kterých můžeme posoudit, jak se konkrétní regiony NUTS 2 zemí V4 (35 regionů) postupně přibližovaly, případně vzdalovaly průměrné úrovni EU. Odhad parametru $\beta_{r,t}$ proto bude pro další hodnocení úrovně konvergenčního procesu regionů klíčový. Bude nám totiž ukazovat, které regiony se přibližují ke stálému stavu a které se od něj vzdalují, případně situaci, kdy nemůžeme o procesu konvergence či divergence jednoznačně rozhodnout. Druhý přístup potom ukazuje pořadí regionů z hlediska rychlosti jejich konvergence k průměrné úrovni zemí EU 15. V tomto případě zase sledujeme vývoj parametru γ_r . Výsledný odhad zaznamenává rovnice:

$$\ln \hat{HDP}_{EU,t} = 6,642 + 0,41 \ln HDP_{r,t} - 0,757 D_{1,t} + \dots + (-0,037 D_{34,t}) \quad (7)$$

Výstupy obou přístupů shrnuje tab. č. 2 pro všech 35 analyzovaných regionů NUTS 2 zemí Visegrádské čtyřky.

Interpretace výsledků

Při propočtu odhadu regresních modelů v jednotlivých obdobích vzniklo celkem 35 regresních parametrů hodnotících β -konvergenci. Výsledky jsou uvedeny v tab. č. 2. Konkrétně nás bude v obou modelech zajímat hodnota parametru β , protože, jestliže bude tento parametr (koeficient) kladný, můžeme říci, že dochází k β -konvergenci, v případě záporné hodnoty potom k β -divergenci (v našem případě se regionální divergence vůbec nepotvrdila).

První přístup identifikoval u některých regionů β -konvergenci, eventuálně, v případě statistické nevýznamnosti parametru $\beta_{r,t}$, nejednoznačný závěr o konvergenci, případně divergenci daného regionu NUTS 2 vůči EU 15. Proto také zohledňujeme statistickou významnost a součástí každého odhadu tudíž byla statistická verifikace a ekonometrická verifikace (s ohledem na omezený rozsah článku zde výsledky ekonometrické verifikace neuvádíme). Pro testování statistické významnosti modelu jako celku byl použit

tzv. *F-test* a pro testování dílčích regresních koeficientů je užíván tzv. *t-test*. Musíme konstatovat, že v drtivé většině odhadů vycházely odhady regresních koeficientů jako statisticky významné na zvolené 5% hladině významnosti (viz sloupec „p-hodnota“). To znamená, že na základě uvedené formulace modelu (5) můžeme objektivně zhodnotit, zda ke konvergenci v regionech zemí V4 dochází, či nikoliv. O relevanci výsledků svědčí také poměrně vysoká hodnota koeficientu determinace (R^2).

Shrneme-li výsledky prvního přístupu, lze konstatovat, že v rámci V4 existuje skupina regionů, která prokazatelně konverguje k průměrné úrovni, která se v čase logicky mění. Mezi tyto regiony patří regiony Polska a Maďarska. Vedle toho detekujeme skupinu regionů, u které nemůžeme rozhodnout o β -konvergenci či β -divergenci z důvodu statistické nevýznamnosti u parametru $\beta_{r,t}$. Sem řadíme všechny regiony Slovenska a 6 regionů České republiky s relativně nízkou ekonomickou výkonností.

Po provedení odhadu v rámci druhého přístupu bylo zvoleno u parametru γ_r následující pravidlo: *Čím je hodnota koeficientu γ_r v absolutní hodnotě větší, tím vzdálenější je úroňová konstanta daného regionu od průměru EU (tento region by tudíž měl rychleji konvergovat k úrovni EU za sledované období)*. Tab. č. 2 tedy ukazuje pořadí regionů V4 v rámci rychlosti konvergence vůči stálému stavu (sloupec „Pořadí z hlediska rychlosti konvergence“). Druhý přístup v zásadě nezohledňuje, zda region konverguje nebo diverguje, ale preferujeme zde obecnou tezi o tom, že všechny regiony konvergují směrem k průměrné úrovni, ale každý jinou rychlostí. Proto jsme vzali v potaz hodnoty parametru γ_r , které byly seřazeny, a podle dosaženého pořadí bylo určeno výsledné pořadí dle rychlosti konvergence. *V rámci pořadí zcela vypadl region SK04 (Východní Slovensko), neboť při porovnání ekonomické úrovně vůči průměru byl z modelu pro nízkou hodnotu korelace vyloučen*. Výsledné pořadí odpovídá představě o konvergenčních předpokladech jednotlivých regionů v rámci geografického prostoru EU.

Tab. č. 2: Odhad ekonometrického modelu -konvergence pro regiony NUTS 2 zemí V4 v letech 1995–2006 k průměru EU 15.

Model Regresní rovnice	Region		Parametr sklonu (β_i)	p-hodnota	R ² (%)	Závěr	Pořadí z hlediska rychlosti konvergence
	Kód	Název					
1	CZ01	Praha	1,457	0,000	91,4	β -konvergence	1.
2	CZ02	Střední Čechy	0,819	0,000	74,1	β -konvergence	5.
3	CZ03	Jihozápad	0,097	0,700	1,5	nejednoznačný	4.
4	CZ04	Severozápad	-0,538	0,090	26,0	nejednoznačný	10.
5	CZ05	Severovýchod	-0,085	0,634	2,4	nejednoznačný	8.
6	CZ06	Jihovýchod	0,186	0,436	6,2	nejednoznačný	7.

7	CZ07	Střední Morava	-0,217	0,345	8,9	nejednoznačný	12.
8	CZ08	Moravskoslezsko	-0,101	0,805	0,6	nejednoznačný	11.
9	HU10	Středomadžarský r.	2,023	0,000	94,0	β -konvergence	2.
10	HU21	Středozaunajský r.	1,407	0,000	89,4	β -konvergence	13.
11	HU22	Západozaunajský r.	1,329	0,000	91,4	β -konvergence	9.
12	HU23	Jihozaunajský r.	0,720	0,000	83,1	β -konvergence	22.
13	HU31	Severomaadžarský r.	1,053	0,001	69,4	β -konvergence	27.
14	HU32	Severní Velká Planina	1,014	0,001	71,6	β -konvergence	26.
15	HU33	Jižní Velká Planina	0,512	0,006	54,4	β -konvergence	23.
16	PL11	Lódzkie	1,329	0,000	93,5	β -konvergence	21.
17	PL12	Mazowieckie	1,952	0,000	92,6	β -konvergence	3.
18	PL21	Malopolskie	0,928	0,000	79,5	β -konvergence	24.
19	PL22	Slaskie	0,718	0,001	66,2	β -konvergence	14.
20	PL31	Lubelskie	0,422	0,005	56,2	β -konvergence	31.
21	PL32	Podkarpacie	0,544	0,003	60,1	β -konvergence	32.
22	PL33	Swietokrzyskie	1,031	0,000	91,4	β -konvergence	29.
23	PL34	Podlaskie	0,828	0,000	81,3	β -konvergence	30.
24	PL41	Wielkopolskie	1,388	0,000	89,7	β -konvergence	15.
25	PL42	Zachodniopomorskie	0,573	0,000	88,7	β -konvergence	18.
26	PL43	Lubuskie	0,733	0,001	68,4	β -konvergence	20.
27	PL51	Dolnoslaskie	1,045	0,000	80,8	β -konvergence	16.
28	PL52	Opolskie	0,267	0,219	14,7	nejednoznačný	25.
29	PL61	Kujawsko-Pomorskie	0,694	0,000	83,9	β -konvergence	19.
30	PL62	Warminsko-Mazurskie	0,840	0,000	77,3	β -konvergence	28.
31	PL63	Pomorskie	0,998	0,000	89,4	β -konvergence	17.
32	SK01	Bratislavský kraj	1,213	0,158	18,9	nejednoznačný	6.
33	SK02	Západní Slovensko	0,695	0,393	7,4	nejednoznačný	33.
34	SK03	Střední Slovensko	0,492	0,463	5,5	nejednoznačný	34.
35	SK04	Východní Slovensko	0,371	0,575	3,2	nejednoznačný	nerelevantní

Zdroj: Vlastní výpočty a úpravy autorů na základě dat OECD (2011).

ZÁVĚR

Prezentované výsledky jsou modifikací tradičních přístupů. Důvody, které vedly k těmto úpravám, byly popsány výše. Uvedené ekonometrické modely regionální konvergence ukazují, že koncept hodnocení úrovně konvergenčního procesu je přímo závislý na tom, jak je definován stálý stav, neboť to jednoznačně ovlivňuje dosažené výsledky. Důkazem toho jsou výsledky dřívějších prací (Melecký 2010; Melecký – Nevima 2010a), kde byla rovněž provedena analýza reálné konvergence pomocí konceptu β -konvergence pro regiony NUTS 2 zemí V4 za stejné referenční období. *Rozdíl však spočíval v definici stálého stavu a formátu zadávací datové tabulky pro odhad ekonometrického modelu. Zatímco v tomto článku byla provedena analýza reálné konvergence postupně*

u všech regionů NUTS 2 (35 regresních rovnic) ve stejném referenčním intervalu ke stálému stavu, tj. průměrné hodnotě EU 15 v období 1995–2006, starší práce zahrnovaly 11 regresních rovnic, v rámci kterých bylo možné posoudit, jak se regiony NUTS 2 zemí V4 postupně přibližovaly / vzdalovaly v referenčním období 1995–2006 jako celek od stálého stavu. Šlo tedy o zkoumání toho, jak regiony celkově konvergovaly ke stálému stavu, tj. ekonomické úrovni, kterou regiony zemí V4 dosáhly v posledním sledovaném roce 2006.

Z výsledků dřívějších prací vyplynuly na rozdíl od tohoto příspěvku mnohem méně jednoznačné závěry, neboť reálná konvergence byla potvrzena pouze ve dvou z jedenácti sledovaných časových úseků. V tomto příspěvku však výsledky působí zcela jednoznačně a hypotéza konvergenčního procesu reálné β -konvergence byla potvrzena, obdobně jako v dřívější práci

(Melecký – Nevima 2010b). Musíme však zdůraznit, že uvedené výsledky jsou založeny na tzv. *nepodmíněné β -konvergenci*, protože jinak by v regresní rovnici musely být zahrnuty další proměnné, například institucionální rámec, vývoj zahraničního obchodu, jazyková gramotnost obyvatel atd. Tímto rozšířením bychom potom analyzovali tzv. *podmíněnou β -konvergenci*. To by však znamenalo zcela jinou specifikaci modelu. *Druhý použitý přístup* podpořil teorii reálné konvergence aplikací nelineárního regresního modelu s využitím techniky umělých proměnných, pomocí kterého se nám podařilo posoudit rychlost konvergence jednotlivých regionů jejím porovnáním s průměrnou úrovní HDP na obyvatele EU 15. V tomto kontextu došlo k seřazení hodnot a určení pořadí regionů podle rychlosti jejich konvergence k průměrné úrovni. Výsledky lze samozřejmě podrobit kritické analýze, ale článek ukázal možnosti, jakým způsobem je možné přistoupit k hodnocení konvergenčního procesu.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BARRO, R. J. - SALA-i-MARTIN, X. X. (1995): *Economic Growth*. New York: McGraw-Hill. ISBN 978-0-262-02553-9.
2. BARRO, R. J. – SALA-i-MARTIN, X. X. (2004): *Economic Growth*. Cambridge: The MIT Press. 654 pp. ISBN 978-0-262-02553-9.
3. FINGLETON, B. (2003): *European Regional Growth*. Berlin: Springer. 435 pp. ISBN 3-540-00366-5.
4. FRAIT, J. – KOMÁREK, L. (2001): Na cestě do Evropské unie: nominální a reálná konvergence v tranzitivních ekonomikách. *Finance a úvěr*, 51, 6, s. 314–330.
5. HANČLOVÁ, J. (2010): Output convergence amongst the NUTS 2 regions of Visegrad countries. *28th International Conference on Mathematical Methods in Economics 2010*. University of South Bohemia in České Budějovice: Faculty of Economics, pp. 201–207.
6. KUTAN, A. M. – YIGIT, T. M. (2007): European integration, productivity growth and real convergence. *European Economic Review*, 51, 6, pp. 1370–1395.
7. MAGRINI, S. (2004): Regional (di)convergence. *Handbook of Regional and Urban Economics*, 4, pp. 2741–2796.
8. MELECKÝ, L. (2010): Analýza reálné konvergence vybraných regionů zemí EU-15 prostřednictvím ekonometrického modelu beta konvergence. In: DUŠEK, J. – PÁNA, L. et al. (2010): *Udržitelný rozvoj v evropských regionech*. České Budějovice: VŠERS, s. 171–179. ISBN 978-80-86708-90-4.
9. MELECKÝ, L. – NEVIMA, J. (2010a): Aplikace přístupů ekonometrického modelování v rámci analýzy reálné konvergence regionů zemí Visegrádské čtyřky. In: *Hradecké ekonomické dny 2010*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Fakulta informatiky, s. 271–275.
10. MELECKÝ, L. – NEVIMA, J. (2010b): Analýza reálné konvergence regionů zemí Visegrádské čtyřky prostřednictvím ekonometrického modelu. In: *IMEA 2010*. 10th International Conference of Postgraduate Students and Young Scientists. Conference Proceedings. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, s. 1–15.
11. MOLLE, W. (2007): *European Cohesion Policy*. London: Routledge. ISBN 0-415-43811-X.
12. OECD (2011). [online]. Total Economy Database – OECD. Stat. Extracts. Regional statistics. [cit. 15. 9. 2011]. Dostupný z <<http://stats.oecd.org/Index.aspx>>.
13. RAMAJO, J. – MÁRQUEZ, M. A. – HEWINGS, G. J. D. – SALINAS, M. M. (2008): Spatial heterogeneity and interregional spillovers in the European Union: Do cohesion policies encourage convergence across regions? *European Economic Review*, 52, 3, pp. 551–567.
14. ROMEO-AVILA, D. (2009): The convergence hypothesis for OECD countries reconsidered: Panel data evidence with multiple breaks, 1870–2003. *Manchester School*, 77, pp. 552–574.
15. SALA-i-MARTIN, X. X. (1996): Regional cohesion: evidence and theories of regional growth and convergence. *European Economic Review*, 40, 6, pp. 1325–1352.
16. SLAVÍK, C. (2005): *Reálná konvergence České republiky k EU v porovnání s ostatními novými členskými zeměmi*. Praha: FSV UK, 32 s. Pražské sociálně vědní studie. Veřejná politika a prognostika, PPF-003.
17. SLAVÍK, C. (2007): Reálná konvergence České republiky k Evropské unii. *Politická ekonomie*, 1, s. 23–40.
18. SMRČKOVÁ, G. – VLČEK, I. – CVENGROŠ, F. (2008): *Reálná konvergence – souvislosti a příčiny*. Výzkumná studie pro Ministerstvo financí ČR. [online]. [cit. 5. 9. 2011]. Praha: Ministerstvo financí ČR. Dostupný z <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Proces_realne_konvergence_MF_2008_pdf.pdf>.
19. ŠMÍDKOVÁ, K. (1998): *Estimating the FEER for the Czech Economy*. Praha, IE ČNB. (Výzkumná práce č. 87).
20. YOUNG, A. T. – HIGGINS, M. J. – LEVY, D. (2007): *Sigma Convergence Versus Beta Convergence: Evidence from U.S. Country-Level Data*. [online]. [cit. 20. 8. 2011]. Dostupný z http://www.economics.emory.edu/Working_Papers/wp/higgins_03_16_paper.pdf.

21. ŽDÁREK, V. (2006): *Konvergence nových členských zemí EU a aktuální problémy*. [online]. [cit. 15. 9. 2011]. Dostupný z <http://www.vsem.cz/data/data/ces-soubory/konference-seminare/gf_Brno0906_VZ.pdf>.

Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu GAČR Makroekonomické modely české ekonomiky a dalších zemí EU. Registrační číslo projektu: 402/08/1015.

ADDRESS & ©

Ing. Jan NEVIMA, Ph.D.
Katedra matematických metod v ekonomice
Ekonomická fakulta
Vysoká škola báňská – Technická univerzita
Sokolská třída 33, 701 21 Ostrava 1
Czech Republic
jan.nevima@oao.cz

Ing. Lukáš MELECKÝ
Katedra evropské integrace
Ekonomická fakulta
Vysoká škola báňská – Technická univerzita
Sokolská třída 33, 701 21 Ostrava 1
Czech Republic
lukas.melecky@vsb.cz

RESULT BENCHMARKING AS EVALUATION TOOL OF EFFECTIVENESS OF COMMUNAL UTILITIES PROVIDING ON LOCAL LEVEL (CASE STUDY)

Výsledkový benchmarking ako nástroj hodnotenia efektívnosti zabezpečovania
komunálnych služieb na miestnej úrovni (prípadová štúdia)

Viera PAPCUNOVÁ - Ivana GECÍKOVÁ - Monika HUDÁKOVÁ

Nitra - Bratislava, Slovak Republic

ABSTRAKT: As a part of original competencies a municipality provides utilities such as building and maintaining of local streets and roads, public areas, public green areas and public lighting, public cemetery, waste – handling, small building waste – handling etc.

The evaluation and recognition of expenditures for communal utilities providing is a very demanding and complicated process. One of possible and usable methods for evaluating of these services is benchmarking. The municipalities can choose benchmarking standards – result or process ones. In this article we used result benchmarking as one of possible evaluation tools of provided utility service in selected municipalities.

Key words: utility – benchmarking – local level

ABSTRACT: V rámci originálnych kompetencií zabezpečuje obec okrem iného aj komunálne služby ako výstavbu, údržbu a správu miestnych komunikácií, verejných priestranstiev, obecného cintorína, nakladanie s komunálnym odpadom a drobným stavebným odpadom, správu a údržbu verejnej zelene a verejného osvetlenia a iné. Meranie efektívnosti vynaložených výdavkov na zabezpečovanie komunálnych služieb nie je jednoduché. Jednou z možných metód merania efektívnosti poskytovania takýchto služieb je aj benchmarking. Mestá a obce sa môžu rozhodnúť pre uskutočnenie benchmarkingu štandardov, výsledkového či procesného benchmarkingu. V článku hodnotíme efektívnosť zabezpečovania komunálnych služieb vo vybraných obciach pomocou ukazovateľov benchmarkingu, čo je podstatou výsledkového benchmarkingu.

Kľúčové slová: komunálne služby – benchmarking – miestna úroveň

INTRODUCTION

The term “utility” is used in connection with selected services provided by a municipality as a part of its original competence – the maintenance of public green areas, local streets and roads, public lightening, cemetery services, waste – handling and small building waste – handling. According to the authoress municipalities provide cleaning and maintenance of public areas, public green areas, waste collection and its sorting, transportation, recycling, disposal of and use. They solve decreasing of noise, vibrations and dust from road transportation. They provide maintenance, fixing and controlling of public lighting including traffic lights, they provide summer and maintenance of local streets and roads, pavements and public areas. The original competence of municipalities is maintenance, fixing and controlling of public streets and roads, pavements and gutter spots and other activities connected with the quality of environment, maintenance of public

swimming pools, lavatories, toilets and cemetery services (Balážová 2006).

Municipalities can choose from several ways of providing communal services. They can access the contracting of services from external suppliers, and for this purpose they set up their own contributory or budgetary organization, they can accept employment with the employee for the exercise of that service or service to entrust to “activation workers“. In selecting way how to secure these service municipalities should take into account the cost efficiency on the service provided as follows. While saving costs in providing of local public services due to limited financial resources of municipalities are important, they should not be pursued at the expense of citizen satisfaction.

Disparities in consuming public services are influenced factors which need interventions as different social and age structure, environmental and economic conditions (Čapková 2004).

One method which can evaluate the provision of

municipal services is benchmarking. Benchmarking is the process of comparing methods, processes, procedures, services within a single organization or between organizations working in similar areas. The implementation of this method into the management and decision-making process in public sector effectively contributes to development of a competitive environment not only in the public sector between public institutions, but also to promote competition and cooperation in the implementation of contracts between public and private sectors companies, leading to an increase in quality and more efficient functioning of public sector (Ochrana et al. 2007).

Acc. Jovičić – Ivanović (2006) benchmarking is an important tool not only for making higher services quality but also for evaluation of success from the view of other indicators. Benchmarking identifies performances of organization which are necessary improve and from this angle is this method better than traditional analyses. Is not sufficient to evaluate the current period, but at the same time it is necessary to spent effort and research on finding new opportunities so that the organization should become the first and the best in the field. Benchmarking can compare quality of services that fall within the same class, or meeting the same type of needs and have the same price range. International experience shows more pressing for the implementation of benchmarking in the public economic events (Koellreuter, 2002).

Van der Berg – Danilenko (2011) identified two types of benchmarking:

- Metric benchmarking involves a systematic comparison of the performance single tool used with similar tools, and more importantly, track the performance of this tool over time. It is basically an analytical tool by which we can better understand the performance of the selected tool. Such comparisons reaching conclusive results, when they are done over time - on-year measurements.
- Process benchmarking - is a normative tool, which can be used to compare the effectiveness of processes and procedures for implementation of different tasks. We compare the processes of multiple systems and then find that the system works better. Indicators of this type of benchmarking are quantitatively comparing the specific processes or outputs.

MATERIAL AND METHODS

Within the case study we chose municipalities of Čakajovce and Zbehy. Both municipalities belong to the Nitra district. According the size of population Čakajovce ranks in category medium municipalities (1906 inhabitants) and Zbehy in category large villages (2272 inhabitants). The reason for that choice was villages belong to different size groups, so we assumed that the forms of security and providing of municipal services would be different. The time series of years

2004 - 2008, we then attempted to evaluate the provision of municipal services through result benchmarking. To calculate the parameters of benchmarking, we used data from the budgets of municipalities and other internal municipalities' materials.

Methodological proceeding of benchmarking application for evaluation of provided communal services on local level was following:

- formulate of theoretical base;
- choose of suitable municipalities for benchmarking;
- formulate hypotheses – different size of municipalities leads to municipalities will provide communal services in different ways;
- choose the method – for assessment we used result benchmarking because the municipality to follow only certain cost items relating to different municipal services, and therefore it couldn't be used for evaluation cost analysis;
- analyses and conclusion.

For result benchmarking we used indicators specified in Balážová (2006). They evaluate yearly expenditures of municipality budget for different types of municipal services in relation to the total current expenditure respectively converted to the corresponding (eg 1 occupied dwelling, 1 light spot, 1 inhabitant etc.)

1. Collection and transport of communal waste and small building waste

- Budget expenditures for collection and transport of communal waste and small building waste in % (BEW)
 $BEW = (\text{budget expenditures for or collection and transport of communal waste and small building waste in } \text{€} / \text{total current budget expenditures in } \text{€}) * 100$
- Budget expenditures for collection and transport of communal waste and small building waste per 1 inhabitant (BEW_{inh})
 $BEW_{inh} = \text{budget expenditures for collection and transport of communal waste and small building waste in } \text{€} / \text{number of inhabitants}$
- Budget expenditures for collection and transport of communal waste and small building waste per 1 occupied dwelling ($BEW_{t.f.}$)
 $BEW_{t.f.} = \text{budget expenditures for collection and transport of communal waste and small building waste in } \text{€} / \text{number of occupied dwellings}$
- Budget expenditures budget expenditures for collection and transport of communal waste and small building waste (BEW_t)
 $BEW_t = \text{budget expenditures for collection and transport of communal waste and small building waste in } \text{€} / \text{amount of waste in tons}$

2. Public lightning

- Budget expenditures for public lightning to total current budget expenditures in % (BEPL)
 $BEPL = (\text{budget expenditures for maintenance of}$

public lightning / total current budget expenditures in €) * 100

- Budget expenditures for public lightning per 1 inhabitant (BEPL_{inh.})
BEPL_{inh.} = budget expenditures for maintenance of public lightning in € / number of inhabitant
- Budget expenditures for public lightning per 1 luminous point (BEPL_{l.p.})
BEPL_{l.p.} = budget expenditures maintenance of public lightning in € / number of luminous points
- Budget expenditures for public lightning per 1 m of public lightning (BEPL_{1m})
BEPL_{1m} = budget expenditures maintenance of public lightning in € / length of public lightning

3. Cemetery services and maintenance of public green

- Budget expenditures for cemetery services and maintenance of public green to total current budget expenditures in % (BECSPG)
BECSPG = (budget expenditures for cemetery services and maintenance public green in € / common budget expenditures in €) * 100
- Budget expenditures for cemetery services and public green per 1 inhabitant (BECSPG_{inh.})
BECSPG_{inh.} = budget expenditures for cemetery services and maintenance of public green in € / number of inhabitants

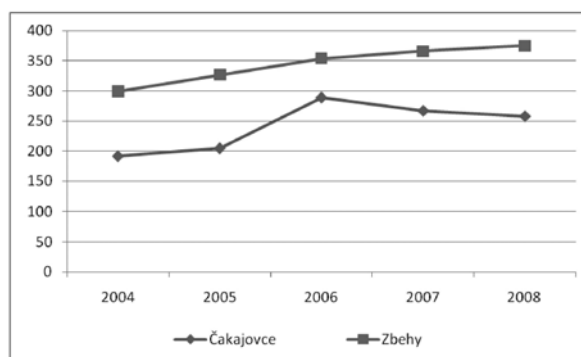
RESULTS

According the research results we found out that the service collection and transport of communal waste and small building waste both municipalities provide by external supplier. Before year 2008 when municipalities became the members of mentioned association each municipality had different supplier of this service. Nowadays are both municipalities members of Ponitrie Recycling and Waste – handling Association. From that reason in both municipalities the same contractor provides this service.

There exists a closed cultivated waste dump which green area is now used by Cynology Club in Čakajovce. Other two waste dumps situated in cadastral area of Čakajovce are not cultivated and they are a potential source of environmental pollution. The service connected with waste management in municipality is provided by an external company – Nitrianske komunálne služby, s.r.o.

Service of collection and transport of communal waste and small building waste in municipality Zbehy is provided also by external supplier. In 2004 it was a company LAMESCH Kalná. During the years 2005–2008 it was provided by a company SITA. Nowadays this service is provided by Nitrianske komunálne služby, s.r.o. There exist 6 illegal dumps in the area of municipality, mainly in peripheral parts. The municipality plan to damage them.

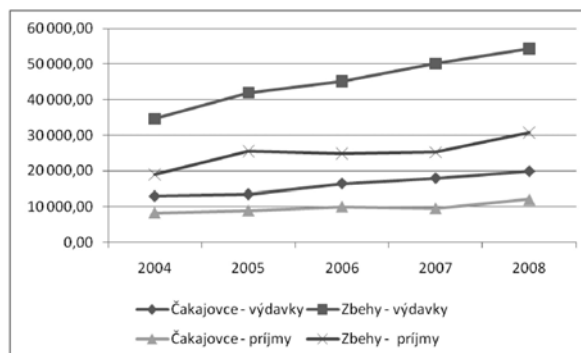
Fig. No 1: Average amount of produced waste and small building waste per 1 inhabitant (in kg).

Source: Internal municipal materials, own proceeding.

Produced amount of communal waste and small building waste (CW&SBW) in both communities is closely related to population. Interestingly, however, that the village Čakajovce though there was only a slight increase in the number of inhabitants in the village, an increase of communal waste and small building waste to a head in year 2008 compared with 2005 increased by more than 8%.

Fig. No 2: Development of local tax revenues CW&SBW and development of expenditures related to the collection of CW&SBW in €.

Source: Internal municipal materials, own proceeding.

Both municipalities provide collection and subsequent disposal of CW&SBW externally. In evaluating this service through benchmarking indicators, we found that costs associated with collection and disposal of waste depend on the size of the village. The share of expenditure from the municipal budget for collection and disposal of CW&SBW to the total current expenditure is higher in the Čakajovce, despite the population and thus the estimated number of waste producers is less than Zbehy. Municipality Čakajovce in 2008 issued for the disposal of 1 tons of waste in comparison with the Zbehy 10% more spending than Zbehy. For this comparison it can be concluded that the municipality could provide Zbehy disposal at a lower cost than in the municipality Čakajovce converted to 1 tons of waste.

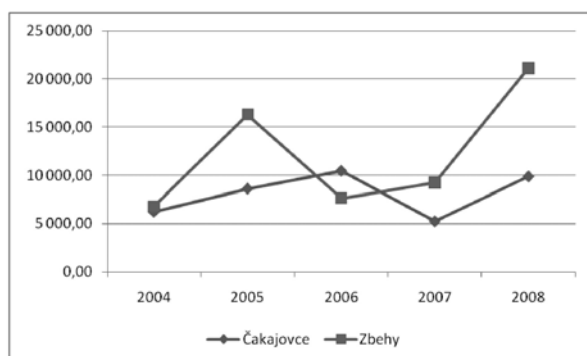
Tab. No 1: Benchmarking indicators for area collection and disposal of CW&SBW in 2008.

Benchmarking indicator	Municipality	
	Čakajovce	Zbehy
Form of assurance	externally	externally
BEW	10,33	9,76
BEW _{inh.}	18,11	23,91
BEW _{t.f.}	63,03	77,17
BEW _t	70,46	63,79

Source: Internal municipal information, own proceeding.

Public lightning management and maintenance is provided by external superior in both municipalities. They have contracts with expertly skilled physical entities - electricians. In Čakajovce the total is about 3.5 km of public lightning and 126 street lighting spots. One point of light in municipality falls to around 9 people and almost 3 houses. In Zbehy are generally designated 359 power line poles. With almost complete regularity of public lighting the lamp on every second column, which means that in the village are located about 180 street lighting luminaires. This means that a light spot falls on nearly 13 people and about 4 houses.

Fig. No 3: Total municipal expenditures for public lightning in years 2004-2008 in €.

Source: Internal municipal information, own proceeding.

The expenditures of municipalities' budget on street lighting include costs on energy consumption and costs for standard and routine maintenance of public lighting. For further analysis we will consider the total expenditures on public lighting expenditures on maintenance of public lightning and expenditures energy consumption for public lighting. The maintenance expenditures include expenditure on the purchase of equipment (lighting) of street lighting, street lighting

repairing and installation of lighting made by supplier and pay based on agreement for work on public lighting. In both villages during the surveyed time period, the total expenditures for the maintenance of public lighting showed the variable character.

Municipality Čakajovce conducted over the gradual replacement of public lighting, which was largely funded from its own resources. The exception was year 2006, when it received a contribution from the state for the reconstruction of public lighting in the amount of € 5 975. After complete exchange traditional light bulbs for energy-saving municipality expects in the near future that it will spend less of their budget on street lighting.

In Zbehy during were increased costs for drawing energy year 2008 in comparison to 2007 due to arrears. Municipality paid them in 2008. The arrears were arisen due to electric failure in one collector street lighting (not register electric consumption). Consumption has charged by the suppliers of electricity the average calculation. The increase in expenditure on the maintenance of public lighting in 2005 and 2006 were related to the reconstruction of public lighting in the municipality.

Tab. No 2: Benchmarking indicators for public lightning in 2008.

Benchmarking indicator	Municipality	
	Čakajovce	Zbehy
Form of assurance	externally	externally
BEPL	5,13	3,80
BEPL _{inh.}	5,38	4,66
BEPL _{1.p.}	46,77	58,76
BEPL _{1m}	0,39	*

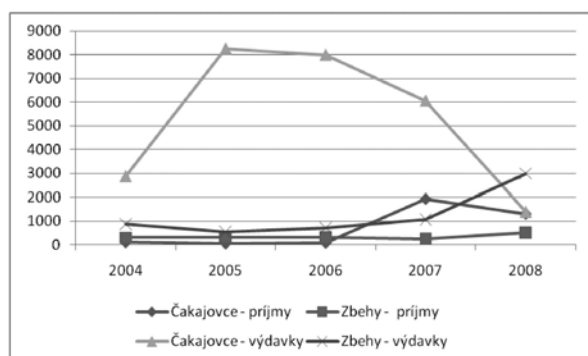
* atas were not available

Source: Internal municipal information, own proceeding.

The share of expenditures spending on public lighting on total expenditures in 2008 accounted for in the village Čakajovce was 5.13%, while in the village Zbehy was only 3.80%. Increased expenditures in the village Čakajovce however were due to the ongoing reconstruction of public lighting in the village. With this indicator closely relates the indicator of expenditures calculated per capita. For the abovementioned reasons, in the village Čakajovce was this indicator higher than in the village Zbehy. Replacing the original light bulbs for energy efficient light bulbs they reduced the cost of one light spot. Since we did not obtain information about the length of street lighting in the village Zbehy could not be calculated and compared by BEPL_{1m}.

Fig. No 4: Development of cemetery services gains and cemetery services and public green expenditures in €.

Source: Internal municipal information, own proceeding.

Care of public green areas and local cemetery provide both municipalities by internal form. Municipality Čakajovce use services of activation staff whose ensure in addition to these two activities to and many other activities in municipality. Given that the municipality recorded the cost of wages for activation staff in one account and the cost of fuel and maintenance of machines for mowing of public areas and the cemetery, it is impossible to distinguish what part of the expenditures is attributable to the provision of care for the local cemetery and what part on care of public green spaces. For this reason, we will evaluate these services together. The number of grave places in the local cemetery is the 731. One grave place is accounted per 1.5 capita municipalities.

According to land use plan of Čakajovce there are in total 45.4 hectares of greenery in the village, from which 0.91 hectares, according to the Statistical Office belongs to public green. Per capita municipalities were accounted 8.33 m² of public green in 2006. Of the total amount of public green it was 0.40 hectares of greenery. Substantial part of public greenery care in the village is cutting grasslands. During spring and summer months, the municipality provides this work approximately 8 times. Municipality charged expenditures on the maintenance of public green in budget subchapter waste management. In this subchapter municipality also has expenditures on gasoline and oil consumption in lawn mowing of public areas and cemetery expenditures on maintenance and operation of machinery and equipment - mowers, saws.

Municipality Zbehy provides care of local public cemetery and green area also internal form through its own employee who has in the job description also another activities besides management and maintenance of the cemetery or maintenance of public green spaces. Mowing of public green areas in the local area Andač is provided by a contract.

Given that the services in the municipality provides only one employee and the municipality registers on the fuel consumption costs and maintenance of machines for mowing of public areas and cemetery together is not

possible to distinguish what part of the expenditures attributable to providing care of local cemetery and what proportion the care of public greenery. For this reason, we will evaluate these services together.

There are two cemeteries in the cadastral area of municipality. One lies in the central part of municipality, the other in the local area Andač. The total number of grave places at the main cemetery is 1208 and 118 at the cemetery in the local area Andač, thus a total of 1,326 grave places. It follows that one grave place falls per 1.7 capita.

According to the Statistical Office in 2006 were located 0.84 hectares of public green in the village Zbehy. In 2006 accounted only 3.83 square meters of public green per capita. The most frequently performed operation of public green spaces care is cutting of public areas, planting trees and berate of trees in the municipality. Mowing takes place from April to October if necessary.

Revenue in both villages consisted of fees for cemetery services and local income tax for the use of public space. In Zbehy, which has established two cemeteries, these revenues are higher than in the municipality Čakajovce. In 2007 the municipality began Čakajovce elevated rent payments for the grave place for the next 10 years, because for some tenants are prepaid rent in the previous year ended. This increase was more than 20 times higher.

Expenditures for these municipal services in the municipality Zbehy more or less have copied revenues annually. In the municipality Čakajovce expenditures were significantly higher compared with revenues. One reason was the change in internal accounting of municipality in the year 2005, since the municipality in connection with the maintenance of public green spaces and local cemetery charge expenditures only for consumption of fuel and machinery. Given that these services provide for municipality activation workers who fail to conclude an agreement on work with the community, but their wages are paid by the labor office, so they are excluded from municipal expenditures.

Tab. No 3: Benchmarking indicators for care of public cemetery and public green services in 2008.

Benchmarking indicator	Municipality	
	Čakajovce	Zbehy
Form of assurance	externally	externally
BECSPG	0,73	0,54
BECSPG _{inh}	1,28	1,31

Source: Internal municipal information, own proceeding.

As the municipality Zbehy maintains two cemeteries in their land, and accordingly this issue more money to ensure cemetery services and services related to public green spaces. Expenditure for these services are higher also in accounting per 1 inhabitant.

CONCLUSION

Comparing the share of expenditure for providing services in the analyzed municipalities Čakajovce and Zbehy we found that they are growing at around the same level. Based on the results we can conclude that with increasing population decreases the share of budget expenditures for selected services.

Tab. No 4: Comparison of the proportion of expenditure for different municipal services for the total current expenditure (TCE) in 2008 (in%).

Indicator	Municipality	
	Čakajovce	Zbehy
Expenditures rate on waste to TCE of municipality	10,33	9,76
Expenditures rate on public lightning to TCE	5,13	3,80
Expenditures rate on cemetery and public green services to TCE	0,73	0,54
Expenditures rate on all analyzed services to TCE	16,19	14,09

Source: own proceeding.

In 2008 the proportion of expenditures to ensure the various municipal services on total expenditure was higher in municipality Čakajovce and despite the fact that expenditures for individual services were higher in the municipality Zbehy. This is caused by that Zbehy municipality has much higher total current expenditure as a municipality Čakajovce. They are caused by higher spending in other areas of community life. The largest share of total current expenditures in both municipalities were spending on the management of communal waste and small building waste and conversely the lowest proportion were expenditures for maintenance of public green spaces and cemeteries on total current expenditure in expenditures. Share of all municipal services reached value of 16.19 % in Čakajovce and 14.09 % in Zbehy.

Tab. No 5: Comparison of average expenditures on concrete service per 1 inhabitant in 2008.

Indicator	Municipality	
	Čakajovce	Zbehy
∅ waste management expenditures per inhabitant	18,11	23,91
∅ public lightning expenditures per 1 inhabitant	9,00	9,31
∅ expenditures for cemetery services and public green per 1 inhabitant	1,28	1,31
Total ∅ expenditures of analyzed services per 1 inhabitant	28,40	34,53

Source: own proceeding.

In all analyzed services in 2008 were expenditures per capita higher in municipality Zbehy. By the average expenditure for collection and disposal of CW&SBW for a head, it should be noted that it was produced on average 117 kg of waste per capita in Zbehy comparing to Čakajovce. Zbehy spend for a budget for collection and disposal of CW&SBW 5.8 € more per capita than Čakajovce municipality.

Municipalities in providing of municipal services currently proceed without any individual analysis. Analysis of how assurance services as well as benchmarking indicators showed that the bigger municipality does not always mean higher range and quality assurance of municipal services, or spent more money for their providing.

Although it was only a little research for the issue of a sample of two villages and the relatively limited number of data, we can speak only indicative results on the one hand. But on the other side we pointed out that the usefulness of methods that are more used in private sector, under certain conditions can also be used in local government level. The gradual implementation of such methods can bring positive changes in the providing of municipal services not only in terms the communities' management, but also better awareness and responsibility to the citizens themselves to of municipal services.

REFERENCES

- BALÁŽOVÁ, E. (2006): *Benchmarking služieb miestnej samosprávy na Slovensku*: Bratislava: Adin. 148 s. ISBN 80-89244-09-2.
- ČAPKOVÁ, S. (2004): Snaha o rovnováhu príjmov a výdavkov: V dôraze na finančné vyrovnávanie rozdielov medzi regiónmi sa štáty odlišujú. *Verejná správa: Časopis vlády pre štátnu správu a samosprávu*, roč. 59, č. 15–16, s. 38–39. ISSN 1335-7883.
- Jovičić, D. – Ivanović, J. (2006): *Turizam i prostor*. Novi Beograd: Ton Plus. 264 s.
- KOELLREUTER, Ch. (2002): *Regional Benchmarking as a tool to Improve regional foresight*. Brussels: EK www.regionalforesight.de/download/RegionalBenchmarking.pdf
- KRÁLIKOVÁ, K. (2010): *Diferenciácia poskytovania komunálnych služieb vo vybraných obciach*: Nitra: FEŠRR SPU. 102 s.
- OCHRANA, F. et al. (2007): *Efektivnost zabezpečování vybraných veřejných služeb na úrovni obcí*. Praha: VŠE, Oeconomica. 149 s. ISBN 978-80-245-1259-4.
- Van der Berg, C. – Danilenko, A. (2011): *The IBNET Water Supply and Sanitation Performance Blue Book: The International Benchmarking Network for Water and Sanitation Utilities Databook*. Washington, D.C., USA: World Bank. 224 pp. ISBN 9780821385883.

ADDRESS & ©

doc. Ing. Viera Papcunová, PhD.
Ústav manažmentu a informačných technológií
Fakulta prírodných vied
Univerzita Konštantína Filozofa
Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra
Slovak Republic
vpapcunova@ukf.sk

Ing. Ivana Gecíková, PhD.
Katedra verejnej správy
Ústav verejnej správy
Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy
Železničná 8432/14, 82107 Bratislava
Slovak Republic
ivana.gecikova@vsemvs.sk

doc. Ing. Monika Hudáková, PhD.
Katedra malého a stredného podnikania
Ústav pre ekonómiu a manažment
Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy
Železničná 8432/14, 821 07 Bratislava
Slovak Republic
monika.hudakova@vsemvs.sk

HODNOCENÍ EFEKTIVITY VZDĚLÁVÁNÍ MANAGEMENTU OBCÍ POMOCÍ E-LEARNINGU V POROVNÁNÍ S TRADIČNÍ VÝUKOU

Evaluation of Effectiveness of Education of Managers of Municipalities
through E-learning Compared to Traditional Teaching

Hana MOHELSKÁ - Marcela SOKOLOVÁ

Hradec Králové, Czech Republic

ABSTRAKT: Příspěvek se věnuje možnosti využití e-learningu ve vzdělávání pracovníků obcí. Tradiční způsoby vzdělávání mají své výhody, ale na druhou stranu i nevýhody, jako je časová náročnost, pevný rozvrh, absence na úřadě, cestovní náklady apod. Jednou z možností, jak tento problém řešit, je využití e-learningu. Příspěvek představuje výsledky provedeného pedagogického experimentu, který byl realizován na Fakultě informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové. Cílem zmiňovaného experimentu je porovnat efektivitu výuky s podporou e-learningu s efektivitou tradičního vyučování v předmětu Základy managementu. Při výzkumu byly využity následující metody: pedagogický experiment, didaktické testy (pretest a posttest) a statistické metody zpracování výsledků. Na základě provedeného experimentu můžeme konstatovat, že vzdělávání pomocí e-learningu je stejně efektivní jako tradiční výuka. Toto zjištění je důležité při rozhodování o zavedení tohoto nástroje do vzdělávání managementu obcí.

Klíčová slova: vzdělávání – e-learning – management obcí

ABSTRACT: This paper deals with the possibility of using e-learning in education of employees of municipalities. Traditional educational methods have not only advantages, but also disadvantages, e.g. they are time-demanding, strictly scheduled, employees are absent from offices, travel expenses are involved, etc. One of the ways how to solve this problem is the use of e-learning. This paper presents the results of educational experiment that was implemented at the Faculty of Informatics and Management, the University of Hradec Králové. The aim of the experiment mentioned above is to compare the efficiency of teaching methods with the support of e-learning with traditional teaching methods in the subject of Principles of Management. The following methods were used in the research: a pedagogical experiment, educational tests (pre-test and post-test) and statistical methods for the results processing. Based on the experiment, we can claim that teaching methods involving e-learning are as effective as the traditional ones. This finding is important when deciding on the introduction of this tool in the education of management of municipalities.

Key words: education – e-learning – municipalities management

ÚVOD

Z uveřejněných šetření vyplývá, že úroveň managementu obcí je velmi nízká nebo že jsou velmi málo využívány moderní metody řízení. Ukazují to například výsledky projektů „Zvýšení kvality managementu obcí do pěti tisíc obyvatel I a II“, kde se zkoumala úroveň managementu v obcích Královéhradeckého a Pardubického kraje [3; 4]. To, že jsou velmi málo využívány moderní metody řízení, vyplývá například i z šetření projektu „Decentralizace veřejného sektoru a efektivnost jeho fungování v podmínkách středoslovenského regionu v porovnání s jiným evropským regionem“, kde se mimo jiné hodnotila a porovnávala úroveň managementu veřejné správy ve vybraných regionech v České a Slovenské republice [1]. Je tedy

třeba se zaměřit na zvyšování manažerských dovedností řídicích pracovníků obcí. Tento proces by mohl být dvoufázový, kdy v první fázi je nutné, aby si pracovníci osvojili alespoň základní manažerské kompetence, a pak by následovalo další rozšiřování znalostí a dovedností. Tradiční způsoby vzdělávání mají své výhody, ale na druhou stranu i nevýhody, jako je časová náročnost, pevný rozvrh, absence na úřadě, cestovní náklady apod. Jednou z možností, jak tento problém řešit především v první fázi, je využití e-learningu [2].

„E-learning je zavedený obchodní název pro využití informačních a komunikačních technologií pro vzdělávání. Zahrnuje:

- *studium off-line (multimediální kurzy, vzdělávání e-mailem, diskuzní skupiny, informace na internetu);*

- *studium on-line (virtuální třídy, kolaborační moduly, chat, fórum apod.).* [8]

Před zakomponováním e-learningu do procesu vzdělávání je třeba zvážit především tyto aspekty:

- obsah kurzu – vhodnost a efektivita vzdělávání v dané problematice pomocí e-learningu;
- předpoklady vzdělávací instituce – vybavenost ICT, personální zajištění;
- předpoklady studujících – ICT gramotnost, přístup k ICT;
- v neposlední řadě ekonomické hledisko.

V následující části se budeme podrobněji věnovat prvnímu aspektu, tedy efektivitě tohoto vzdělávání v oblasti osvojování si základních manažerských kompetencí.

V této souvislosti byl realizován výzkum, který zkoumal efektivitu vzdělávání pomocí e-learningu. Výzkum byl realizován na Fakultě informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové v předmětu Základy managementu, kde mají účastníci získat základní manažerské dovednosti.

CÍL A METODIKA VÝZKUMU

Cílem výzkumu bylo ověřit, zda vhodné využívání e-learningu ve výuce managementu vede k srovnatelnému výkonu studentů v oblasti kognitivního učení.

Při výzkumu byly použity následující metody: pedagogický experiment - hlavní metoda, didaktické testy – ověření hypotéz, interview (v omezené míře), pozorování (v omezené míře) a statistické metody zpracování výsledků výzkumu.

Vhodnou metodou pro porovnání efektivitu dvou různých systémů výuky je pedagogický experiment. Jednou z důležitých podmínek při organizaci experimentu je, aby experimentální a kontrolní skupina byla co nejvíce rovnocenná. V experimentální metodě se používá speciální výraz pro označení experimentální změny – nezávislá proměnná. V našem pedagogickém výzkumu bude nezávislou proměnnou právě využití e-learningu (vytvoření kurzu ve WebCT a studium v tomto prostředí).

Při vyhodnocení efektivitu výuky využijeme didaktické testy, které zde sehrají významnou úlohu. Vstupní test (pretest) nám ověří, že jsou počáteční znalosti v obou skupinách stejné. Výstupní test (posttest) změní, zda experimentální změna – e-learning – ovlivnila znalosti studentů oproti tradiční výuce.

Všechny didaktické testy, které byly ve výzkumu použity, byly určeny k měření výsledků vzdělávacího procesu v kognitivním učení. Při tvoření úloh v didaktickém testu bylo vycházeno z jasně vymezených cílů a rozboru učiva.

Jednotlivé úlohy byly definovány na základě taxonomie vzdělávacích cílů D. Tollingerové – byly využity první tři kategorie:

1. Úlohy vyžadující pamětní reprodukci poznatků;
2. Úlohy vyžadující jednoduché myšlenkové operace s poznatky;

3. Úlohy vyžadující složité myšlenkové operace s poznatky.

Počet úloh v tematických celcích byl stanoven v poměru k počtu hodin, které jsou věnovány výkladu jednotlivých témat.

Test pretest obsahoval 8 úloh, posttest 12 úloh.

Strukturu posttestu popisuje následující tab. č. 1.

Tab. č. 1: Specifikační tabulka pro posttest.

Úlohy	Počet úloh	Úroveň osvojení (dle Tollingerové)		
		1.	2.	3.
1. Úvod do managementu	2	1	1	
2. Rozhodování	1	1		
3. Manažerské procesy	8	3	4	1
4. Motivace	1			1
Celkem	12	5	5	2

Zdroj: Vlastní zpracování.

Na začátku experimentu byla stanovena hypotéza: „*Studenti v experimentální skupině dosáhnou srovnatelného výkonu v kognitivním učení na konci experimentální výuky jako studenti vyučovaní tradiční prezenční formou výuky.*“

Pro ověření výsledku prvního experimentu bylo provedeno ještě **druhé kolo, které má výsledky potvrdit.**

VÝSLEDKY A DISKUSE

Do pedagogického experimentu vstoupilo v prvním roce náhodně vybraných 72 studentů (35 v experimentální skupině a 37 v kontrolní) a v druhém roce 83 studentů (44 v experimentální skupině a 39 v kontrolní).

V běžné školní praxi je naprosto náhodný výběr do experimentálního výzkumu zpravidla nemožný. Pro výběr výzkumného souboru byl použit dostupný výběr, proto samozřejmě není možné výsledky zobecnit a konstatovat, že toto platí v každé oblasti, s jakýmikoliv účastníky apod.

Výzkumný soubor byl tvořen studenty vysoké školy (Univerzity Hradec Králové, Fakulty informatiky a managementu), kteří se v akademickém roce 2009/10 a 2010/2011 zúčastnili kurzu Základy managementu.

Na začátku obou experimentů byly pomocí pretestu ověřeny počáteční znalosti u obou skupin. Analýza výsledků ukázala, že počáteční znalosti jsou v obou skupinách srovnatelné (tab. č. 3 a 4), což je nutným předpokladem pro to, aby mohl být experiment spuštěn.

Experiment dokončilo 66, resp. 83 studentů. Rozložení uvádí tab. č. 2.

Tab. č. 2: Počty účastníků pedagogického experimentu.

	Pretest		Posttest	
	Experimentální	Kontrolní	Experimentální	Kontrolní
Rok 1	35	37	32	34
Rok 2	44	39	44	39
Celkem	79	76	76	73

Zdroj: Vlastní zpracování.

Na konci experimentu účastníci složili test výstupních poznatků – posttest, který byl vytvořen za účelem zjištění výstupní úrovně poznatků po experimentálním působení. Po třech měsících byl posttest ještě zopakován pro ověření trvalosti znalostí.

Pomocí statistického programu NCSS2007 byla provedena **nepárovým Studentovým t-testem** (t hodnota) i **neparametrickým Mann-Whitneyovým testem analýza rozptylu** (Z hodnota – z důvodu ne zcela jednoznačného normálního rozdělení) na **hla-**

dině významnosti 0,05 pro překontrolování statistické rovnocennosti výběrových souborů v ukazateli výsledky pretestu, posttestu 1 a posttestu 2. Výsledky jsou uvedeny v tab. č. 3 a 4.

Cílem tohoto testu bylo ověřit hypotézu:

Není statisticky významný rozdíl mezi výkony, kterých v pretestu (vstupním diagnostickém testu) a v posttestu (výstupním diagnostickém testu) dosáhnou studenti zařazení do kontrolní skupiny a studenti zařazení do skupiny experimentální.

Tab. č. 3: Přehled výsledků – rok 1.

	Průměr	SD	min.	max.	modus	medián	Norm.	t	Z	H ₀
Pretest K	2,9	1,98	1	5	3	3	N	-1,2858	-1,3474	Přijímá se
Pretest E	2,4	1,54	0	5	2	2	N			
Posttest K	9,3	2,48	3	14	10	9,5	N	-0,2314	-0,1078	Přijímá se
Posttest E	9,2	2,56	0	13	–	9	NZ			
Posttest 2 K	9,3	2,48	3	14	10	9,5	NZ	-0,2576	0,0974	Přijímá se
Posttest 2 E	9,4	2,00	4	13	–	9	NZ			

Legenda: Experimentální skupina – E, Kontrolní skupina – K, SD – směrodatná odchylka, Norm (test normality): N (normální rozdělení), NZ (nelze zamítnout), Z (zamítá se), t – hodnota Studentova t-testu, Z – hodnota Mann-Whitneyova testu.

Tab. č. 4: Přehled výsledků – rok 2.

	Průměr	SD	min.	max.	modus	medián	Norm.	t	Z	H ₀
Pretest K	2,5	0,91	1	4	2	3	N	0,6438	-0,4969	Přijímá se
Pretest E	2,6	1,16	0	6	2	6	N			
Posttest K	9,1	2,48	3	14	9	11	NZ	0,2722	-0,2303	Přijímá se
Posttest E	9,2	2,56	4	13	9	9	N			
Posttest 2 K	9,1	2,57	3	14	9	9	N	0,0640	0,0328	Přijímá se
Posttest 2 E	9,1	2,65	4	13	8	9	N			

Legenda: Experimentální skupina – E, Kontrolní skupina – K, SD – směrodatná odchylka, Norm (test normality): N (normální rozdělení), NZ (nelze zamítnout), Z (zamítá se), t – hodnota Studentova t-testu, Z – hodnota Mann-Whitneyova testu.

Tabulková kritická hodnota testovacího kritéria Studentova t-testu je $T_{krit} = 1,9866$.

Všechny vypočítané hodnoty testovacího kritéria $T_{vypoč}$ byly nižší než kritická hodnota.

$$(\dots\dots\dots = T_{vypoč} \leq T_{krit} = 1,9866).$$

Je tedy přijata nulová hypotéza, tedy, že v posttestu 1 i posttestu 2 nebyl statisticky významný rozdíl mezi výkony studentů zařazených do kontrolní a experimentální skupiny.

Platnost nulové hypotézy potvrzuje i neparametrický Mann-Whitneyův test.

Hypotéza „*Studenti v experimentální skupině dosáhnou srovnatelného výkonu v kognitivním učení na konci experimentální výuky, jako studenti vyučovaní tradiční prezenční formou výuky*“ tedy platí.

Na základě provedeného experimentu můžeme konstatovat, že vzdělávání pomocí e-learningu může být v oblasti osvojování si základních manažerských kompetencí stejně efektivní jako tradiční výuka. Toto zjištění je důležité při rozhodování o zavedení tohoto nástroje do vzdělávání managementu obcí. Všechny kompetence samozřejmě touto formou osvojit nelze, což je zajímavý námět na další zkoumání. Obdobný experiment proběhl např. i při výuce odborné angličtiny a výsledky jsou obdobné [6].

ZÁVĚR

Z výše uvedeného vyplývá, že využití e-learningu při vzdělávání řídicích pracovníků obce může být z hlediska efektivitu vzdělávání vhodným nástrojem.

Při rozhodování o zavedení e-learningu je ale nezbytné zvážit i další kritéria, mimo jiné i následující ekonomická kritéria:

- počet studujících – pokud se předpokládá „velké“ množství studujících;
- počet opakování kurzu – pokud se dá očekávat, že kurz bude probíhat opakovaně;
- vybavenost ICT technologiemi u vzdělávací instituce i studujících – pokud jsou alespoň částečně k dispozici, jsou počáteční investice nižší;
- možnost získání dotací či grantů.

Z ekonomických analýz vyplývá, že je vhodné tento problém řešit částečně centrálně, tím je myšleno nad obcemi. V takovém případě se do tohoto projektu může zapojit více obcí a tento systém se stane i ekonomicky zajímavým. Navíc je jedna z posledních možností získat i finanční prostředky z evropských fondů [5].

Pokud se podaří vytvořit optimální systém vzdělávání, který bude fungovat dlouhodobě a bude do něho

zapojeno dostatečné množství pracovníků obcí, pak se vložené investice vrátí a daný projekt nemůže být neúspěšný. A hlavně to přispěje ke zvýšení úrovně managementu obcí.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. KRÁLIK, J. et al. (2010): *Procesy a efektivita vo verejnej správe – územná samospráva*. Zvolen: Bratia Sobovci.
2. MOHELSKÁ, H. – ŠABATOVÁ, M. (2004): Výukové kurzy managementu a příprava on-line verze. *Technológia vzdělávania*, 12, č. 8, s. 12–14.
3. MOHELSKÁ, H. – ŠABATOVÁ, M. (2006): Porovnání výsledků analýz managementu regionálních a místních správ královéhradeckého a pardubického regionu. *E + M Ekonomie a Management*, 9, č. 3, s. 23–27.
4. MOHELSKÁ, H. – ŠABATOVÁ, M. (2009): Management obcí Královéhradeckého kraje I. In: KRÁLIK, J. (eds.): *Sborník z mezinárodní vědecké konference Decentralizácia a efektivnosť verejnej správy v podmienkach regiónov EÚ*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, s. 45–50.
5. ŠIMONOVÁ, I. – POULOVÁ, P. – ŠABATOVÁ, M. – BÍLEK, M. – MANĚNOVÁ, M. (2009): *On Contribution of Modern Technologies Towards Developing Key Competences*. Hradec Králové: M. Vognar.
6. ŠIMONOVÁ, I. – POULOVÁ, P. – SOKOLOVÁ, M. (2011): *Klíčové kompetence a jejich reflexe v terciárním e-vzdělávání: e-learning v odborné angličtině v komparaci s dalšími oblastmi manažerského vzdělávání*. Hradec Králové: M. Vognar.
7. TOLLINGEROVÁ, D. et al. (1986): *K teorii učebních činností*. Praha: SPN.
8. VITOVSKÝ, A. (2006): *Moderní slovník softwaru výkladový A-Č, Č-A*. Praha: AVsoftware.

Príspevek vznikl v souvislosti s řešením projektu WD-48-07-1 „Management pro řešení regionálních disparit“ programu WD „Výzkum pro řešení regionálních disparit“ Ministerstva pro místní rozvoj ČR.

ADDRESS & ©

doc. Ing. Hana MOHELSKÁ, Ph.D.
Ing. Marcela SOKOLOVÁ, Ph.D.
Katedra managementu
Fakulta informatiky a managementu
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové
Czech Republic
hana.mohelska@uhk.cz
marcela.sokolova@uhk.cz

DOPADY HOSPODÁŘSKÉ RECESE NA ČESKÝ TRH PRÁCE A NA VÝDAJE NA SOCIÁLNÍ DÁVKY PRO NEZAMĚSTNANÉ

Impact of Recession on Czech Labour Market and on Spending
on Social Benefits for Unemployed

Magdalena KOTÝNKOVÁ - Karina KUBELKOVÁ

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: Světová hospodářská recese, která zasáhla Českou republiku v roce 2008, měla své dopady na trh práce. Vysoký nárůst nezaměstnanosti byl zaznamenán v roce 2009. V tomto roce však vstoupila v platnost opatření, která ztížila přístup nezaměstnaných k sociálním dávkám. Záměrem bylo podnítit nezaměstnané, obdobně jako v ostatních evropských zemích, k rychlému návratu na trh práce a dosáhnout úspor ve výdajích z veřejných rozpočtů. Cílem předloženého příspěvku je provést výzkum dopadů hospodářské recese v roce 2009 na trh práce a dopadů vysokého nárůstu nezaměstnanosti na výdaje na sociální dávky pro nezaměstnané.

Klíčová slova: hospodářská recese – trh práce – zaměstnanost – nezaměstnanost – dávky v nezaměstnanosti

ABSTRACT: The global economic crisis which hit the Czech Republic in 2008 had its impact on the labour market. A substantial rise in unemployment was recorded in 2009. This year, however, measures hindering access to social benefits for the unemployed, entered into force. The intention of those measures was, as in other European countries, to encourage the unemployed to return quickly to the labour market and to achieve savings in public budgets. The aim of presented paper is, firstly, to carry out the research on the effects of economic recession in 2009 on the labour market, and secondly, to find out the impact of high unemployment on spending on social benefits for the unemployed.

Key words: recession – labour market – employment – unemployment – unemployment benefits

ZMĚNY V EVROPSKÝCH SYSTÉMECH SOCIÁLNÍ OCHRANY

V systémech sociální ochrany řady evropských zemí došlo v průběhu 90. let minulého století k významným změnám, což vycházelo ze změny náhledu na funkce systémů sociální ochrany. Předmětem kritiky se stala jejich příliš vysoká zabezpečovací funkce a začala se zdůrazňovat jejich funkce motivační (Gallie – Paugam 2000). Podnětem ke změně náhledu na funkce systému sociální ochrany se stal vysoký nárůst nezaměstnanosti, která začala být koncem minulého století doprovázena vysokou dlouhodobou a přetrvávající nezaměstnaností⁴². Vývoj nezaměstnanosti s sebou přinesl negativní dopady na ekonomiku, které se projevily růstem výdajové stránky veřejných rozpočtů a snížením kvality života jedinců, kteří se dostali do závislosti na sociálních dávkách.

Motivační funkce sociální ochrany je založena na bonifikaci nezaměstnaných, kteří jsou aktivní a jeví snahu pracovat, a na reformě pracovních trhů spočívající v jejich zpružnění (Kemmerling – Bruttel 2005). Motivační princip oslabuje zabezpečovací funkci sociální ochrany, která spočívá v jištění obyvatel čelících příjmové nedostatečnosti. Zvýšený důraz na motivační funkci sociální ochrany a snížení jištění obyvatel je proto vždy národním specifíkem jednotlivých evropských zemí.

Důraz na stimulaci nezaměstnaných k jejich pracovní aktivitě se v evropských systémech sociálního zabezpečení projevil od druhé poloviny 90. let. Nezaměstnaní začali být podněcováni ke vstupu na trh práce ztíženým přístupem k sociálním dávkám a k získání příjmu svým vlastním přičiněním, především prací. Významnými změnami prošel rovněž český systém sociální ochrany, který byl počátkem 90. let vytvořen tak, aby byla zajištěna sociální průchodnost ekono-

⁴² Dlouhodobá nezaměstnanost je podle metodiky ILO definována jako nezaměstnanost delší než 12 měsíců, přetrvávající nezaměstnanost jako nezaměstnanost delší než 24 měsíců.

mické transformace ochranou obyvatelstva před chudobou při ztrátě zaměstnání. Postupný nárůst nezaměstnanosti, ke kterému došlo od druhé poloviny 90. let, znamenal, že se i v české sociální praxi začal klást důraz na schopnost nezaměstnaných vstoupit na trh práce. Obdobně jako v ostatních evropských zemích se tím začíná měnit koncept sociální ochrany, avšak tyto změny se v roce 2009 neočekávaně protkly s hospodářskou recesí, kdy na trhu práce nebyl vytvářen dostatečný počet pracovních míst, a tak i ti, kteří měli zájem pracovat, byli vystaveni zpřísněným pravidlům pro poskytování dávek v nezaměstnanosti.

Vývoj nezaměstnanosti v období 2008–2010

V roce 2000 započal příznivý ekonomický vývoj, který postupně přešel v hospodářskou expanzi vrcholící v roce 2006. Ve druhé polovině roku 2007 však došlo k hospodářskému zpomalení, které pokračovalo v roce 2008, a v roce 2009 byl zaznamenán ekonomický pokles.

V podmínkách slábnoucího výkonu ekonomiky došlo k úbytku pracovních míst, přičemž toto snižování nebylo důsledkem modernizace a růstu produktivity práce, jak prokazují statistiky o investicích, ale důsledkem nedostatečného odbytu výrobků na vnitřním i zahraničním trhu. Rok 2009 přinesl zlom ve vývoji nezaměstnanosti. Úbytek pracovních míst se projevil růstem počtu nezaměstnaných. Počet nezaměstnaných osob vzrostl v roce 2009 oproti roku 2008 o 53,2 % a vysoká nezaměstnanost se udržela i v roce 2010, viz tab. č. 1.

Tab. č. 1: Vývoj nezaměstnanosti v letech 2008–2010.

Rok	2008	2009	2010
Meziroční změna HDP (reálně, v %)	2,5	-4,1	2,3
Počet nezaměstnaných (v tis.)	229	352	383
Meziroční změna počtu nezam. (v %)	-16,8	53,2	8,9

Zdroj: ČSÚ, Makroekonomické údaje a Časová řada základních ukazatelů VŠPS.

VÝVOJ VÝDAJŮ NA POLITIKU ZAMĚSTNANOSTI V LETECH 2008–2010

Od začátku roku 2009 se na základě novelizovaného zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti zkrátila doba, po kterou je poskytována podpora v nezaměstnanosti (podpůrčí doba) o jeden měsíc. I když částka, kterou nezaměstnaný pobírá, je v prvních dvou měsících vyšší, než tomu bylo podle schématu platného do konce roku 2008, od třetího měsíce se však již snižuje⁴³. Cílem této změny bylo podnítit nezaměstnané, aby se co nejrychleji vraceli zpět na trh práce (Nečas 2010). Očekávalo se, že rychlý návrat nezaměstnaných na trh práce zamezí jejich propadu do dlouhodobé nezaměstnanosti a tím bude možné dosáhnout úspor ve výdajích na dávky pro nezaměstnané. Toto opatření se však nepříznivě protklo s hospodářskou recesí, v jejímž důsledku poklesla na trhu práce poptávka po práci. Počet nezaměstnaných v roce 2009 nepředvídatelně vzrostl a tím také vzrostly výdaje na politiku zaměstnanosti, viz tab. č. 2.

Tab. č. 2: Výdaje na politiku zaměstnanosti v letech 2008–2010.

	2008		2009		2010	
	v mld. Kč	podíl na HDP v %	v mld. Kč	podíl na HDP v %	v mld. Kč	podíl na HDP v %
Výdaje na SPZ ze SR	15,7	0,42	23,1	0,64	22,7	0,62
Podpory v nezaměstnanosti (PvN)	7,1	0,19	15,1	0,41	13,4	0,36
Podíl PvN na SPZ v %	45,5	x	65,2	x	58,7	x
Aktivní politika zaměstnanosti (APZ)	6,1	0,17	4,9	0,13	6,1	0,17
Podíl APZ na SPZ v %	39,2	x	21,4	x	27,1	x
APZ financovaná z ESF	2,6	0,07	2,7	0,05	4,2	0,11
Podíl na SPZ v %	17,1	x	11,8	x	18,4	x
Podpora zaměstnávání OZP	2,3	0,06	2,3	0,04	2,8	0,08
Podíl podpory zaměstnávání OZP na SPZ	14,5	x	9,8	x	11,9	x
Insolvence	0,2	0	0,8	0,01	0,4	0,01
Podíl insolvence na SPZ v %	0,8	x	3,6	x	2,2	x

Zdroj: MPSV: Statistická ročenka trhu práce.

⁴³ Od roku 2009 došlo ke zkrácení podpůrčí doby: u nezaměstnaných ve věku do 50 let byla podpůrčí doba zkrácena na 5 měsíců, u nezaměstnaných do 55 let na 8 měsíců a u nezaměstnaných nad 55 let věku na 11 měsíců.

Jak vyplývá z tab. č. 2, vysoký nárůst počtu nezaměstnaných v roce 2009 (o 53,2 % oproti roku 2008) znamenal růst výdajů na politiku zaměstnanosti o 47 % (z 15,68 mld. Kč na 23,13 mld. Kč). K enormnímu růstu došlo ve výdajích na pasivní politiku zaměstnanosti, z nichž jsou hrazeny podpory v nezaměstnanosti. Tyto výdaje vzrostly více než dvojnásobně (ze 7,11 mld. Kč na 15,08 mld. Kč, tj. o 112 %). K nárůstu došlo též ve výdajích na uspokojení splatných mzdových nároků, které svým zaměstnancům nevyplatili zaměstnavatelé v platební neschopnosti⁴⁴. Tyto mzdové nároky jsou vypláceny z výdajů na politiku zaměstnanosti prostřednictvím poboček Úřadu práce. V důsledku hospodářské recese došlo k jejich téměř šestinásobnému nárůstu (ze 150 mil. Kč na 844 mil. Kč). Naopak pokles výdajů byl zaznamenán ve výdajích na aktivní politiku zaměstnanosti, a to o téměř 20 % (ze 6,14 mld. na 4,95 mld. Kč), z nichž jsou hrazena aktivní opatření trhu práce podporující návrat nezaměstnaných, kterým nelze běžným způsobem zprostředkovat zaměstnání, na trh práce. Ke stagnaci výdajů došlo u příspěvků na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením. V roce 2009 se zcela změnila struktura výdajů na politiku zaměstnanosti. Zatímco v předcházejících letech tvořil podíl výdajů na pasivní politiku zaměstnanosti méně než polovinu z celkových výdajů na politiku zaměstnanosti, v roce 2009 přesáhl podíl výdajů na pasivní politiku zaměstnanosti 60 % z celkových výdajů na politiku zaměstnanosti.

Vysoká úroveň výdajů na politiku zaměstnanosti přetrvávala i v roce 2010, ve kterém došlo k dalšímu mírnému navýšení počtu nezaměstnaných. Při růstu celkového počtu nezaměstnaných se však snížil počet nezaměstnaných s nárokem na podporu v nezaměstnanosti, a proto se objem výdajů na pasivní politiku zaměstnanosti oproti roku 2009 mírně snížil a podíl těchto výdajů na celkových výdajích na politiku zaměstnanosti poklesl mírně pod 60 %.

Lze konstatovat, že záměr dosáhnout úspor ve výdajích veřejných rozpočtů zpřísněním pravidel pro poskytování sociálních dávek nezaměstnaným, která byla přijata s platností od 1. 1. 2009, se nepodařilo naplnit, neboť v důsledku hospodářské recese došlo na trhu práce k neočekávanému nárůstu nezaměstnanosti a k následnému růstu výdajů na pasivní politiku nezaměstnanosti, a to jak absolutně, tak relativně.

ZÁVĚR

Český systém sociální ochrany, který byl počátkem 90. let vytvořen tak, aby byla zajištěna sociální průchodnost ekonomické transformace ochranou obyvatelstva před chudobou při ztrátě zaměstnání, prochází postupnými změnami. Obdobně jako v ostatních evrop-

ských zemích se i v české sociální praxi začal klást důraz na schopnost nezaměstnaných vstoupit na trh práce a na úspory ve veřejných výdajích.

V roce 2009 se na trhu práce odrazila hospodářská recese, která byla zapříčiněna nepříznivými vnitřními i vnějšími faktory, především však nedostatečným odbytem výrobků na vnitřním i vnějším trhu. Nezaměstnanost vzrostla oproti roku 2008 o 53 %, zároveň však v tomto roce došlo ke změně pravidel pro poskytování dávek nezaměstnaným s cílem vrátit nezaměstnané rychle zpět na trh práce, nedopustit tím jejich propad do dlouhodobé nezaměstnanosti a dosáhnout úspor ve veřejných výdajích. Nedostatek pracovních míst na trhu práce však znamenal, že nezaměstnaní, kteří často nikoli vlastní vinou ztratili zaměstnání a měli zájem vstoupit zpět na trh práce, čelili dávkám, které je měly motivovat k tomu, aby se rychle vrátili na trh práce.

Růst nezaměstnanosti v důsledku poklesu poptávky na trhu práce se projevil enormním růstem výdajů na politiku zaměstnanosti, které se v roce 2009 zvýšily téměř o 50 % oproti roku 2008. Nejvýraznější nárůst byl zaznamenán u výdajů na pasivní politiku zaměstnanosti, z nichž jsou hrazeny podpory v nezaměstnanosti, které vzrostly více než dvojnásobně, a u výdajů na uspokojení splatných mzdových nároků, které svým zaměstnancům nevyplatili zaměstnavatelé v platební neschopnosti. Vysoká úroveň výdajů na politiku zaměstnanosti přetrvávala i v roce 2010, kdy došlo k dalšímu mírnému navýšení počtu nezaměstnaných.

Lze konstatovat, že záměr dosáhnout úspor ve výdajích veřejných rozpočtů motivací nezaměstnaných k rychlému návratu na trh práce nebyl úspěšný v důsledku nepředvídatelných dopadů hospodářské recese na trh práce.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ČSÚ (2010): *Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR podle výsledků Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS)*. Základní metodické přístupy, kód: w-3101-10. Praha, ČSÚ [online]. [cit. 2011-3-25]. Dostupný z <<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/3101-10>>
2. ČSÚ (2011): *Makroekonomické údaje*. Praha: ČSÚ [online]. [cit. 2011-6-27]. Dostupný z <<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/3101-10>>
3. ČSÚ: *Časová řada základních ukazatelů VŠPS*. [cit. 2011-5-25]. Dostupný z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zam_cr>
4. GALLIE, D. – PAUGAM, S. (2000): *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe: The Debate*. In: GALLIE, D. – PAUGAM,

⁴⁴ Uspokojení splatných mzdových nároků, které zaměstnavatel v platební neschopnosti nevyplatil svým zaměstnancům, je stanoveno zákonem č. 118/2000 Sb., o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele.

- S. (eds.): *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
5. KEMMERLING, A. – BRUTTEL, O. (2005): *New Politics in German Labour Market Policy? The Implications of the Recent Hartz Reforms for the German Welfare State*. Berlin. ISSN 1011-9523.
  6. MPSV (2011): *Statistická ročenka trhu práce*. Praha.
  7. MPSV: *Výdaje na státní politiku zaměstnanosti*. [cit. 2011-5-25]. Dostupný z <<http://portal.mpsv.cz/sz/stat/vydaje>>
  8. NEČAS, P. (2010): *Dva roky sociálních reforem 2007–2008*. [cit. 2010-3-25]. Dostupný z <[www:http://www.mpsv.cz/files/clanky/5951/MPSV_2008.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/5951/MPSV_2008.pdf)>
  9. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. V účinnosti od 1. 1. 2011.

Příspěvek byl vypracován za finanční podpory Interní grantové agentury VŠE F5/9/2011.

ADDRESS & ©

doc. Ing. Magdalena KOTÝNKOVÁ, CSc.
Ing. Karina KUBELKOVÁ, MBA
Katedra hospodářské a sociální politiky
Národohospodářská fakulta
Vysoká škola ekonomická
Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
Czech Republic
kotynkov@vse.cz
karina.kubelkova@vse.cz

MEDIACE JAKO ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ S DISKRIMINACÍ NA TRHU PRÁCE

Mediation as Conflict Resolution Instrument against Discrimination in Labour Market

Lucia SZABOVÁ

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: Příspěvek se věnuje otázce využívání mediace na trhu práce jako metody řešení mezilidských konfliktů v oblasti diskriminace podle pohlaví. Hlavní pozornost je věnována legislativním opatřením, která se zabývají zajištěním rovnoprávného přístupu k oběma pohlavím na trhu práce. Cílem je prozkoumat dosavadní přijaté právní normy v ČR, vztahující se k tomuto problému, a zhodnotit jejich přínos k řešení odlišného přístupu k ženám. Objektem hodnocení se stal především tzv. antidiskriminační zákon. Výsledkem příspěvku je zjištění formálních a obsahových nedostatků analyzovaného zákona a identifikace jeho možných slabých míst při uplatňování v praxi.

Klíčová slova: antidiskriminační legislativa v ČR – mediace – trh práce

ABSTRACT: The paper deals with the issue of using mediation in the labour market as a conflict resolution instrument in order to eliminate gender discrimination in the labour market. The main attention is paid to legislative measures that deal with ensuring equal access for both sexes in the labour market. The aim is to examine the existing legal norms accepted in the Czech Republic in relation to this issue and assess their contribution to solving a different approach to women. The object of evaluation was especially Anti-discrimination Act. The result of this paper is to find out procedural and substantive shortcomings of the analyzed Act and identify its possible weaknesses in implementation.

Key words: anti-discrimination legislation in the Czech Republic – mediation – labour market

---

ÚVOD

Pozornost tohoto příspěvku je věnována problematice diskriminace podle pohlaví na trhu práce a s ní spojených stávajících legislativních ustanovení. Stanoveným cílem studie bylo prozkoumat dosavadní přijaté právní normy v ČR, vztahující se k tomuto problému, a zhodnotit jejich přínos k řešení odlišného přístupu k ženám. Snahou bylo analytickým přístupem posoudit prospěšnost nedávno přijatého zákona č. 198/2009 Sb. Stejně tak je součástí příspěvku reflexe skutečnosti, zda je antidiskriminační právní úprava v ČR dostatečná a zda její efekty přinášejí pozitivní odezvu v klíčových problémech. Mimo zhodnocení současného stavu se příspěvek vyjadřuje k možnosti novelizace platné legislativy a navrhuje směr případného rozšíření metod řešení diskriminačních konfliktů v pracovněprávních sporech prostřednictvím mediace. Důkazem aktuálnosti tématu je jistě nově předložená Strategie pro rovnost žen a mužů 2010 až 2015, jejíž hlavní snahou je posílit hledisko rovnosti do všech opatření Evropské komise.

Legislativní úprava v ČR

Vnitrostátní právní úprava ČR je ovlivněna nejen

ratifikovanými mezinárodními úmluvami, ale také Evropským právem. ČR je povinna implementovat do svého právního řádu principy antidiskriminační legislativy EU. Některé zákony musely vzniknout poměrně brzy po vstupu ČR do EU, jiné se zaváděly postupně, aby nebyla narušena plynulá harmonizace, ale existují i oblasti rovného zacházení, na které se zákony dodnes nevztahují.

ČR se začala otázkou rovnosti pohlaví intenzivněji zabývat v 90. letech, i když svou náklonnost k řešení problematiky diskriminace vyjádřila dne 17. července 1980, kdy tehdy ještě Československá socialistická republika podepsala Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen v Kodani. Právní úprava principu rovnosti na trhu práce, která by definovala druhy diskriminace v zaměstnání, před rokem 1990 chyběla (Weber – Watson 2000). K základním dokumentům, vyjadřujícím se k rovnoprávnosti všech občanů, patří zákon č. 1/1993 Sb. Ústava ČR a zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod.

Mezi nejvýznamnější zákonné předpisy z hlediska úpravy rovného zacházení a zákazu diskriminace patří: zákon č. 2/1991 Sb., o kolektivním vyjednávání; zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti; zákon č. 251/2005

Sb., o inspekci práce; zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce; zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

Antidiskriminační zákon

Absence antidiskriminačního zákona se všemi jeho náležitostmi byla ČR ze strany EU několikrát vytýkána a Evropská komise přihlížela vleklému přístupu ČR k implementaci antidiskriminačních principů do vnitrostátní legislativy. Mezi argumenty pro vytvoření antidiskriminačního zákona vidíme především snahu o ucelenost. Existence jediného zákona, který jako by sjednocuje všechny dosavadní zákony v dané oblasti a zároveň je zastřešuje, je praktičtější, než situace, kdy by docházelo k novelizaci nemalého počtu současných právních norem.

Za slabé stránky zákona považujeme nejasné formulace základních pojmů, které zákon na začátku definuje a dále používá. Laikovi tedy nepostačí seznámit se s antidiskriminačním zákonem, ale pro plné pochopení některých definic se musí obrátit na legislativní úpravu EU (Bobek – Boučková – Kühn 2007). Antidiskriminační zákon neposkytuje možnost blíže se seznámit s důvody diskriminace. Jejich výčet uvedený v § 2 není dostačující a tento zběžný seznam může způsobit při uplatňování v praxi problémy. V případě diskriminace z důvodu pohlaví je její součástí i diskriminace z důvodu „pohlavní identifikace“.

Překvapením je, že antidiskriminační zákon neobsahuje zmínku o genderové diskriminaci, tedy takovém přístupu, který odepírá práva osobě na základě pohlaví, neboť jí přisuzuje určité mužské či ženské vlastnosti a schopnosti obecně společností přijímané. Tento fakt je krátce diskutován v Důvodové zprávě zákona.

Antidiskriminační zákon zavádí nepříliš obvyklé přenesení důkazního břemene na žalovaného. Povinnost dokázat, že k nějakému jednání nedošlo, je nesporně obtížnější, než prokázat akt, který skutečně nastal. Z logiky věci vyplývá, že obrácené důkazní břemeno se stalo v minulosti předmětem kritiky a bylo třeba se touto otázkou zabývat. Shrnutím nálezu Ústavního soudu 419/2006 Sb. ve věci návrhu na zrušení ustanovení § 133a odst. 2 Občanského soudního řádu lze konstatovat, že přenesení důkazního břemene na stranu žalovanou není ani úplné ani automatické. Jedinec, který tvrdí, že je obětí diskriminace, musí soudu nejdříve předložit skutečnosti dostatečně odůvodňující závěr o existenci možné diskriminace.

Řešení konfliktů v praxi

Zjištěné nedokonalosti antidiskriminačního zákona přispívají k menšímu využívání této právní normy ze strany postižených. Obtížné dokazování rozdílného

zacházení a jednání znevýhodňující ženy v pracovních vztazích může přispívat také k prodloužení doby celkového řízení. Dalším souvisejícím důvodem, který objasňuje nízký počet soudních žalob⁴⁵ ve věcech diskriminace podle pohlaví, je i nezanedbatelná peněžní náročnost soudních sporů, která může ženy ohrožené diskriminací odrazovat od podání žaloby.

Ze zjištěného stavu můžeme usuzovat, že se ženy ve sporech s motivem diskriminace obracejí na soudy jen ve výjimečném případě. Údaj o celkovém počtu žen, který se setkal, nebo setkává s diskriminací na trhu práce, však nemáme k dispozici. Doposud neexistuje ucelený statistický přehled, který by dokumentoval rozsah diskriminačního chování. Z přehledu pravomocných rozhodnutí ve věcech diskriminace by se mohlo zdát, že není zapotřebí se problematikou zabývat kvůli její malé důležitosti vzhledem k objemu soudně řešených sporů. Realita vycházející z praxe řady neziskových organizací a administrativních orgánů zabývajících se diskriminačními konflikty však hovoří o opaku. Tyto údaje nevypovídají nic o rozměru diskriminace v ČR, ale pouze nasvědčují tomu, že existuje malý podíl lidí, kteří se diskriminaci reálně brání zákonnými ochrannými prostředky.

V tomto ohledu lze spatřovat velkou možnost využití alternativních forem řešení než domáhání se svých práv u soudu. Nabízí se obrátit se na příslušný nadřízený orgán, využít poradenských služeb, kontaktovat inspektoráty práce, obracet se na veřejného ochránce práv, nebo dotazovat se dalších orgánů, které monitorují a přezkoumávají porušování rovného zacházení zaměstnavatelů. Mimosoudní řešení konfliktů se zdá být vhodnějším a zejména rychlejším přístupem než podání žaloby. Zvláštní pozornost patří řešení konfliktu prostřednictvím prostředníka (mediátora) na základě dobrovolného vyjednávání mezi stranami, známé jako mediace. Mediaci definují Duffy – Grosch – Olczak (1991: 22) jako „... *intervence do konfliktu třetí neutrální stranou, která pomáhá konfliktním stranám v řízení nebo řešení jejich sporu*“. Cílem je dosáhnout souladu mezi stranami díky zapojení prostředníka, který zasahuje do řešení sporu, zkoumá situaci a možné dopady jednotlivých řešení, organizuje a zprostředkovává komunikaci mezi účastníky a svým jednáním směřuje k dohodě, která by byla stranami akceptována.

V české legislativě je mediace zakotvena v trestním právu od roku 2000 schválením zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. V současné době není mediace upravena žádnými jinými právními předpisy, nicméně občané mají možnost využít služeb mediátorů v rámci nevládní organizace Asociace mediátorů v ČR (AMČR). Problém se objevuje především v nedostatečném povědomí veřejnosti o alternativní metodě

⁴⁵ Nízký počet pravomocných rozhodnutí soudů v oblasti diskriminace v občanskoprávních věcech potvrzují získaná data z Ministerstva spravedlnosti.

řešení sporů, která je jistě jedním z nevhodnějších postupů, jak se vypořádat s interpersonálními konflikty v oblasti diskriminace. V rámci AMČR jsou realizovány mediace, z nichž se pouze značná menšina týká pracovních sporů. Přesný počet realizovaných mediací v případech pracovní diskriminace není vykazován. Vše se odehrává na základě dobrovolného a individuálního přístupu. V některých západních státech zaznamenávají s mediací v justici úspěchy. Jak uvádí L. Holá (2003), zahraniční zkušenosti s mediací jsou vhodným východiskem pro analýzu jednotlivých modelů k formování základní charakteristiky mediální služby pro ČR.

ZÁVĚR

Podoba antidiskriminačního zákona není dokonalá a byly rozpoznány jeho slabé stránky. Při uplatňování zákona může docházet ke komplikacím při samotném soudním sporu, prodloužení celkové doby procesu a tím i oslabené motivaci žen, ohrožených diskriminací, domáhat se práva u soudu. Obranné prostředky k posílení principu rovných příležitostí mužů a žen na trhu práce sice existencí antidiskriminačního zákona vzrostly, nicméně reálné využití zákona zatím nenačňuje, že by došlo k nárůstu počtu podaných žalob ze strany žen postižených diskriminací v pracovních vztazích.

Velkou výzvou je zakotvit v zákoně alternativní řešení diskriminačních sporů prostřednictvím mediace. Mediace představuje optimální metodu řešení konfliktů tohoto typu. Je vhodná především v případech, kde obě strany vyjadřují přání k rychlému řešení, které vede k oboustranně přijatelnému konsenzu a současně s menší finanční zátěží než autoritativní rozhodnutí soudu. Legislativní úprava mediace by přispěla k rozšíření obecné informovanosti o této službě ve veřejnosti a k vyššímu podílu obětí, které by se snadněji bránily diskriminaci.

ADDRESS & ©

Ing. Lucia SZABOVÁ
Katedra hospodářské a sociální politiky
Národohospodářská fakulta
Vysoká škola ekonomická
Nám. Winstona Churchilla 4, Praha 3
Czech Republic
xszal03@vse.cz

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BOBEK, M. – BOUČKOVÁ, P. – KÜHN, Z. (2007): *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7179-584-1.
2. DUFFY, K. G. – GROSCHE, J. W. – OLCZAK, P. V. (1991): *Community mediation. A handbook for practitioners and researchers*. New York: The Guilford Press. ISBN 0898625610.
3. HOLÁ, L. (2003): *Mediace: způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0467-6.
4. *Nález Ústavního soudu 419/2006 Sb. ve věci návrhu na zrušení ustanovení § 133a odst. 2 Občanského soudního řádu z 26. dubna 2006*. [online]. Praha: Portál veřejné správy ČR [cit. 2011-02-20] Dostupný z http://www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?l=419/2006
5. *Přehled o pravomocných rozhodnutích soudů v občanskoprávních věcech (2009)*. [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti [cit. 2011-12-16] Dostupný z http://cslav.justice.cz/portal/page/portal/cslav_public/cslav_public_rocenky?_piref53_34436_53_34433_34433.__ora_navig=ses-tavaQry%3DROCENKA_2%26rokQry%3D201
6. *Strategie pro rovnost žen a mužů 2010–2015 (2010)*. [online]. Brusel [cit. 2011-03-22]. Dostupný z <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=422&langId=en>
7. WEBER, R. – WATSON, N. (2000): *Women 2000: An investigation into the status of women's rights in Central and South-Eastern Europe and the newly independent states*. Helsinki: International Helsinki Federation for Human Rights. ISBN 3-85459-002-5.

IMUNITNÍ SYSTÉM ORGANIZACÍ

Immune System of Organizations

Karel SLINTÁK

Zlín, Czech Republic

ABSTRAKT: Článek se zabývá organizační adaptabilitou. Jeho cílem je definovat a ověřit imunitu organizací, čili kvantifikovat schopnost organizací přizpůsobovat se měnícímu se prostředí. K tomuto účelu je sestrojen adaptivní model, jenž se skládá z teorie podnikání, vnímavosti, organizačního zdokonalování a rozvoje kultury. Klíčovým prvkem tohoto modelu je imunitní systém. Jeho uplatnitelnost v praxi je ovšem velmi nízká, jak dokládá realizovaný kvantitativní výzkum. Dotazníkové šetření naznačuje, že zejména vnímavost, ale také základní informovanost, je u organizací na velmi nízké úrovni. Aby se organizace dokázaly lépe přizpůsobovat dynamice prostředí, budou muset zvýšit systémovou citlivost a současný práh vnímání. Jen tak dokážou překonávat prahovou hodnotu průměrné organizační životnosti a dožít se vysokého „organizačního“ věku.

Klíčová slova: adaptabilita – imunitní systém organizací – organizační vitalita – systémové myšlení

ABSTRACT: The paper deals with organizational adaptability. The aim of this article is the definition and verification of the immune system of organizations; it means the quantification of the adaptability of organizations to changing business environment. Therefore an adaptive model is created which is formed by the theory of business, the sensibility of system, the increase of organization and the development of culture. The key element of the adaptive model is the immune system. The implementation of the immune system is very low in practice, though, which affirms the quantitative research. The questionnaire survey shows that the sensibility of system, but also the elementary knowledge in organizations are very low-levelled. The organizations will have to intensify the sensibility of system and the level of perception to be able to adapt to the dynamic environment. That is the only way for them how to get over the average business time and reach the long-life business time.

Key words: adaptability – immune system of organizations – organization vitality – system thinking

---

ÚVOD

Posuny ve společenských a přírodních systémech vyvolávají hluboké strukturní změny doléhající na všechny subjekty, jež jsou jejich součástí, organizace nevyjímaje. Vztah mezi prostředím a jeho subjekty se projevuje implicitní korelací. Pokud se prostředí rozvíjí, rozvíjí se rovněž nepřímo (může to způsobovat jistý systémový prvek zvaný prodlevy) subjekty v něm obsažené. A naopak. To klade s odhadovanou rostoucí složitostí prostředí na inherentní entity stále vyšší nároky na adaptabilitu, tj. schopnost přizpůsobovat se vnějšímu prostředí čili být vybrán vlastním prostředím [10].

Existují dva základní aspekty schopnosti vidět vzájemnou systémovou provázanost, jež umožňují rychlejší systémovou odezvu: vnímat strukturní vzorce vzájemné závislosti a naučit se nahlížet do budoucnosti [2, 5, 6]. Oba aspekty musí zohledňovat adaptivní model. Takto uzpůsobený model musí nepochybně vycházet z Ashbyho zákona nutné rozdílnosti, podle něhož „každý organizmus musí k tomu, aby se dokázal

přizpůsobit vnějšímu prostředí, obsahovat rozdílnost, neuspořádanost [1, s. 32;].“ Vyjma zmíněné vnitřní rozpornosti se lze domnívat, jak naznačují práce Druckera [2], Hammera [6] a Sengeho [9], že konstrukce adaptivního modelu musí rovněž zohledňovat systémovou vnímavost a uvědomění. Relevanci prvků tzv. cyklu hlubokého učení, jež reflektuje systémovou schopnost učit se, naznačuje teorie prahového jevu G. Fechnera [2] a názorně odkrývá P. Sengeho [9] „*podobnosti o uvařené žábě*“ jakožto jednu z možných poruch organizačního učení.

V konečném důsledku pak adaptivní model musí rozvíjet to, co je vlastní všem živým organizmům: imunitní systém vyvolávající okamžitou reakci vůči všem nežádoucím účinkům vnějšího prostředí [6]. V biologických systémech je funkce imunitního systému nepostradatelnou součástí vnitřní vitality. Je proto velmi pravděpodobné, že stejným systémem musí být obdařeny také společenské systémy, mají-li přežít v exponenciálně se vyvíjejícím prostředí vzájemných závislostí a nepředvídatelných událostí.

METODIKA A CÍL

Cílem práce je identifikovat adaptabilitu organizací formou testování disparátních prvků zkonstruovaného adaptivního modelu, jehož ústředním vlivem je imunitní systém, uplatňovaného v praxi podnikových i nepodnikových organizací. Tohoto cíle bude dosaženo skrze kvantitativní výzkum, jenž byl realizován v průběhu roku 2011 na statistickém vzorku 48 organizací. K vyhodnocení dotazníkového šetření byly využity matematicko-statistické metody, konkrétně pak třídění prvního stupně – popisná statistika, s jejíž pomocí byly zpracovány základní ukazatele pro daný soubor a zachyceny absolutní a relativní četnosti vybraných znaků.

Článek tedy svou povahou a smyslem hledá odpověď na tuto fundamentální otázku: **mají organizace nízkou adaptabilitu (oplývají oslabenou imunitou)?**

Výřešení výzkumné otázky vyžadovalo teoretické rozpracování tématu, tedy sekundární rozbor, a pro-

zkoumání míry využívání modelu, zejména pak jeho jednotlivých částí v praxi českých organizací formou dotazníkového šetření.

Sekundární rozbor

Kritická literární rešerše, zaměřená na základní informační zdroje v podobě odborných publikací, vědeckých článků a příspěvků, zdrojů publikovaných na webových stránkách pomohla vyrovnat se s názorovou rozmanitostí a autorskou rozporností prostřednictvím harmonizace rozmanitých názorů a jejich vzájemného slučování do nových forem. Výsledkem tohoto procesu byla tvorba adaptivního modelu, jehož uplatnění se ověřovalo kvantitativním výzkumem.

Kvantitativní výzkum

Kvantitativní výzkum, jehož relevance spočívala v otestování platnosti teoretického východiska (hypotézy), byl realizován od května do září 2011. Základní parametry výzkumu uvádí následující tabulka.

Tab. č. 1: Základní parametry kvantitativního výzkumu.

Předmět výzkumu	Organizační adaptabilita
Statistický vzorek	Bylo osloveno 420 organizací, odpovědělo 48 podnikových i nepodnikových organizací, návratnost dotazníků činila 11,43 %, z toho: <ul style="list-style-type: none"> • 48,65 % organizací z terciárního a kvartérního sektoru; • 40,54 % organizací ze sekundárního sektoru; • 10,81 % organizací z primárního sektoru. Struktura firem dle počtu zaměstnanců činila: <ul style="list-style-type: none"> • 17,6 % mikropodniky (do 10 zaměstnanců); • 21,5 % malé podniky (11-49 zaměstnanců); • 41,2 % střední podniky (50-249 zaměstnanců); • 19,6 % velké podniky (250 a více zaměstnanců).
Výběr vzorku	Pro vytvoření vzorku byla použita technika náhodného výběru prostřednictvím online databáze společnosti INFORM.
Oblasti výzkumu	Šetření se zabývalo těmito oblastmi: <ul style="list-style-type: none"> • současný věk organizací; • užívané diagnostické nástroje; • systematické zavádění změn; • systematický monitoring prostředí; • systematické měření klíčových kompetencí; • otevřenost organizační kultury.
Technika sběru dat	Interaktivní dotazník, při kterém vybraní respondenti odpovídali na otázky v online režimu.
Délka trvání výzkumu	Dotazníkové šetření probíhalo v období květen – září 2011.

Zdroj: Vlastní zpracování.

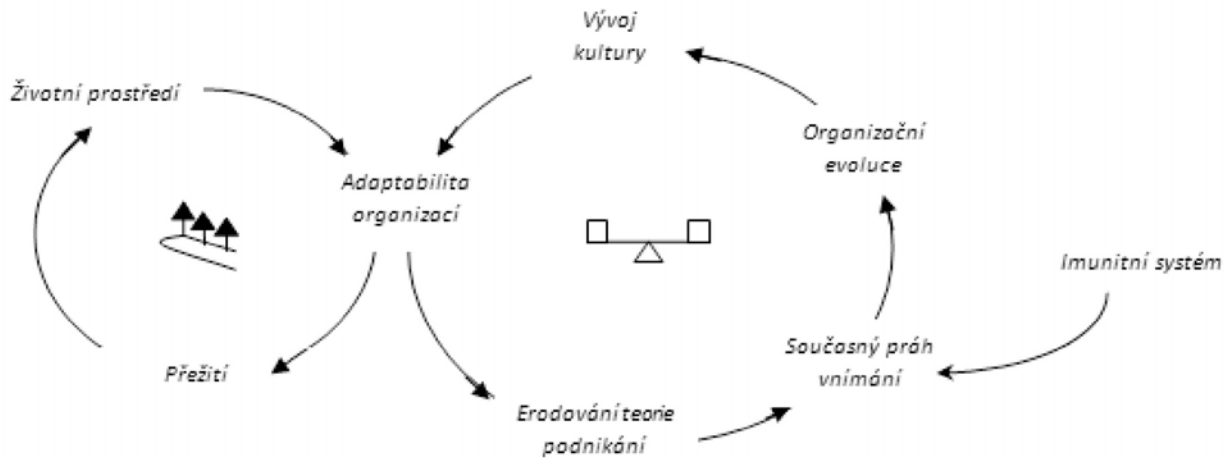
VÝSLEDKY A DISKUSE

K naplnění stanoveného cíle je nutné sestrojít adaptivní model. Ten má na základě teoretických východisek a při užití nástroje systémového myšlení ve spojení s harmonizací rozmanitých teorií, postupů a zásad podobu systémového archetypu *mezi růstu* (viz obr.

č. 1). Kruhovou kauzalitu adaptivního modelu tvoří tyto vlivy:

- Teorie podnikání [4];
- Vnímavost (jejímž limitem je imunitní systém);
- Organizační evoluce (nebo též organizované zdokonalování) [2];
- Otevřenost kultury [2, 5, 6, 8].

Obr. č. 1: Adaptivní model.

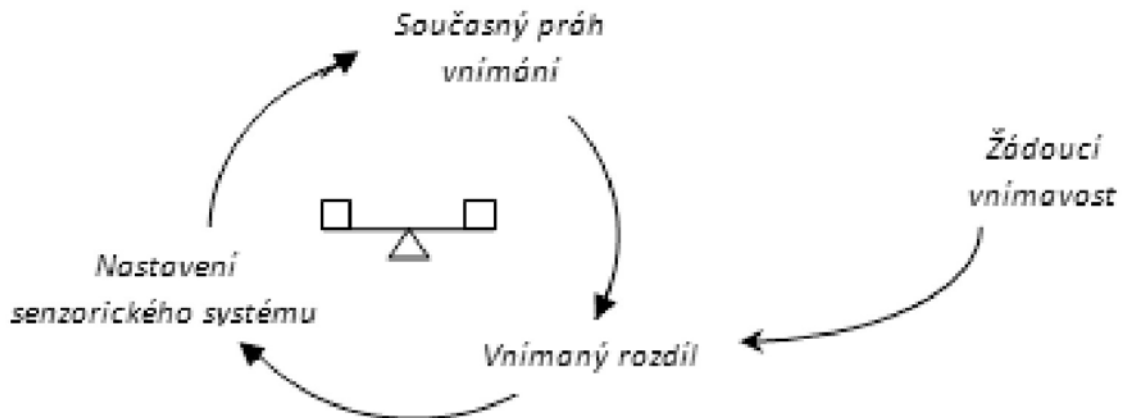
Zdroj: Vlastní zpracování.

Schéma adaptivního modelu rozkresluje dynamiku typu *mezi růstu*. Levá část schématu naznačuje posilující *zpětnovazební proces* tvořený třemi systémovými prvky. Rostoucí složitost životního prostředí vyvolává stále vyšší nároky na přizpůsobivost organizací, zvyšující se přizpůsobivost pak zajišťuje vyšší předpoklady pro přežití organizačních entit. Podmínkou tohoto archetypu se stává adaptabilita, která zajišťuje konektivitu posilujícího jednání s jednáním oslabujícím, nacházejícím se v pravé části zmíněného obrázku. Oslabující jednání nebo lépe řečeno vyvažující zpětnovazební smyčka nabývá podoby adaptivního modelu se čtyřmi prvky, jimiž jsou erodování podnikatelské teorie, současný práh vnímání s omezující podmínkou nabývající charakter *imunitního systému*, organizační evoluce a kulturní vývoj organizace. Zásadním bodem

takto pojatého adaptivního modelu je současný práh vnímání, v němž se ukrývá tzv. *potenciál pákového účinku* v podobě systému včasného varování (tj. imunitní systém), jenž umožňuje změnu chování společenského systému, uvědomíme-li si, že chování systému lze změnit jen v případě odhalení a následné změny omezujícího faktoru [9].

Další schéma po rozpracování prahového vnímání organizačních entit do podoby vyvažujícího zpětnovazebního procesu, jenž se skládá ze tří systémových prvků a omezující podmínky ve smyslu žádoucí vnímavosti, poukazuje na vnímavost a uvědomění společenských systémů a odhaluje důležitost nastavení vnitřního sensorického systému organizací, který funguje jako nápravné opatření v případě nesouladu mezi současnou a žádoucí vnímavostí.

Obr. č. 2: Organizační práh vnímání.

Zdroj: Vlastní zpracování.

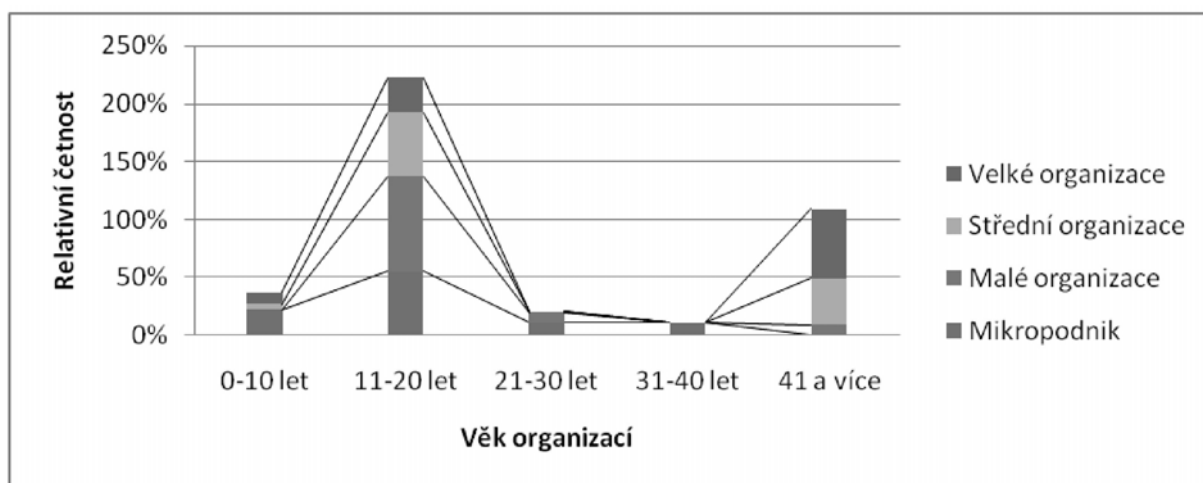
Jak naznačují předchozí obrázky, uskutečnitelnost výzkumu vyžadovala, aby se dotazníkové šetření zaměřilo na specifické podnikové aktivity, související s prahovou vnímavostí společenských systémů, to znamená prozkoumat fragmenty, které vytvářejí a zajišťují funkčnost současných sensorických systémů organizačních entit a jejich schopnost zásadní reakce na neobvyklé stavy vnějšího prostředí. Výzkum tudíž probíhal ve čtyřech základních dimenzích, jimiž byly *současný věk organizací, uplatňované diagnostické nástroje, imunitní systém organizace, otevřenost kultury*.

Současný věk organizací

První část výzkumu se zabývala současným věkem

zkoumaných organizací. Věkové rozpětí bylo rozděleno do 5 skupin po desetiletých intervalech. Vycházelo se z přesvědčení, že průměrný věk organizací dosud nepřesáhl 30 let [2, 3], u velkých organizací pak 40 let [7, 9]. Znamená to tedy, že vitalita je úzce spjata s velikostí firem, a proto je nutné zkoumat nejen obecné zastoupení organizací v jednotlivých věkových intervalech, ale rovněž v závislosti na organizační velikosti, která se stává důsledkem konverze vnějšího prostředí funkcí organizačních organizmů a místo nezávislé se stává závislou proměnnou [3]. Na následujícím obrázku jsou znázorněny organizace podle dosaženého věku a organizační velikosti, která náleží k jednotlivým věkovým skupinám.

Graf č. 1: Současný věk organizací dle jejich velikosti.

Zdroj: Vlastní výzkum (2011), $n = 48$.

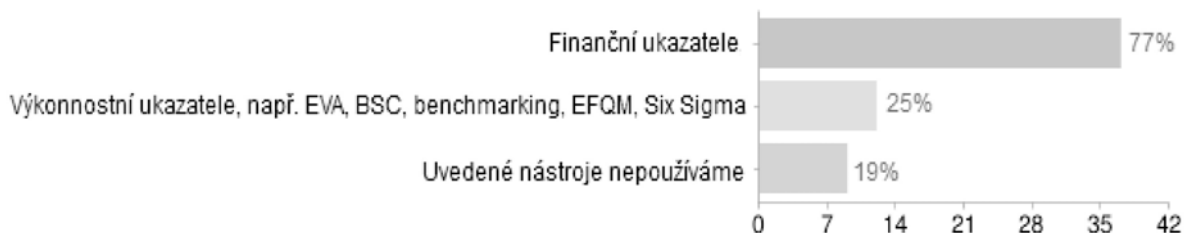
Zkoumaný soubor naznačuje, že nejpočetnější skupinu tvoří organizace s průměrným věkem 11–20 let. V tomto věku jsou nejrozšířenější mikropodniky (56 % z celkového počtu mikropodniků) a malé podniky (82 % z celkového počtu malých podniků). Je ovšem nutné dodat, že, aby nedošlo k nežádoucímu zkrácení dosažených výsledků vlivem historických událostí, věk nebyl vymezen právně, nýbrž ekonomicky, což znamená, že respondenti měli posuzovat životnost organizací zahájením ekonomických aktivit, a nikoli dnem zápisu do obchodního rejstříku po roce 1989. Uvedené věkové rozpětí 11–20 let lze pokládat za zralý organizační věk vzhledem k průměrné vitalitě dle Druckera [2, 3]. Na druhou stranu nejmenší zastoupení měly organizace s průměrným věkem těsně přesahujícím průměrnou organizační životnost, tj. organizace žijící více než třicet let, avšak méně než 40 let. Zajímavou skupinu, nikoli statisticky nevýznamnou, pak tvoří organizace, jež se dožívají více než čtyřicet let. Tyto organizace tvořené zejména velkými podniky (60 % z celkového počtu velkých

podniků) a středními podniky (40 % z celkového počtu středních podniků) jsou pokládány za dlouhověké, což značí zvýšené riziko systémové neschopnosti učit se – čili přizpůsobovat se vnějšímu prostředí. Za zmínku rovněž stojí prahové pásmo organizační vitality odpovídající průměrnému věku 30 let. Nejmenší počet firem je zastoupeno v těsné blízkosti této prahové hodnoty, přičemž se jedná o malé podniky (11 % respondentů z malých firem) a mikropodniky (22 % respondentů z kategorie mikropodniků).

Uplatňované diagnostické nástroje

Stejně jako je podstatou všech živých organizmů informovanost o všem podstatném, co se děje uvnitř i mimo ně samé, musí být rovněž podstatou všech společenských systémů informovanost o jejich vnitřním i vnějším prostředí. V první fázi se tudíž zjišťovalo, jaké informace organizace užívají k vyhodnocování vlastního zdraví – čili uplatňované diagnostické nástroje (viz graf č. 2).

Graf č. 2: Diagnostické nástroje v praxi.

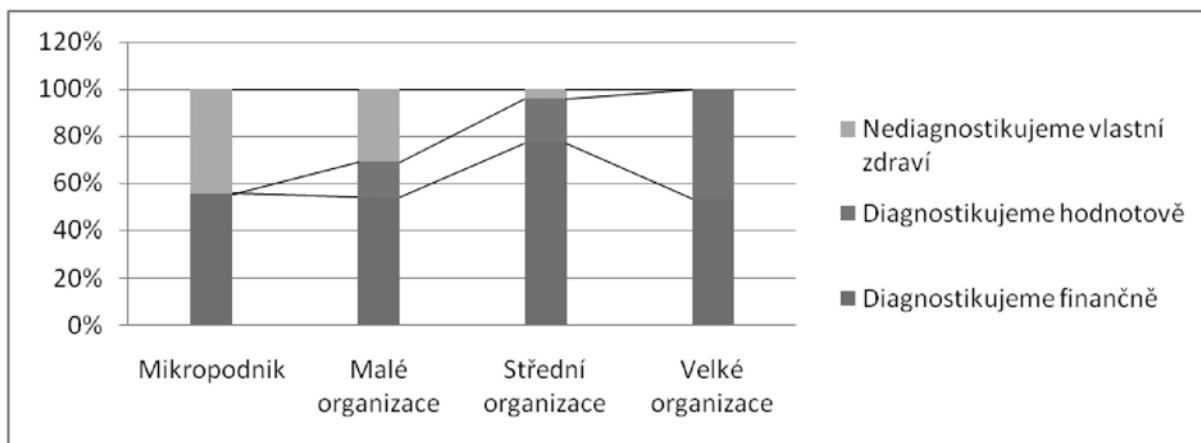

Zdroj: Vlastní výzkum (2011), $n = 48$.

Zkoumaný soubor organizací (respondenti mohli vybrat více než jedno zaškrtnuté políčko, takže celkové procento může vzrůst na více než 100 %) naznačuje, že v převážné míře jde o „tradiční“ finanční ukazatele (77 % respondentů), které organizace nejčastěji využívají k vyhodnocování vlastního stavu. Pouze čtvrtina organizací uplatňuje k diagnostikování současné skutečnosti hodnotové ukazatele, jako např. koncepce EVA, BSC a další. A celá pětina firem je ve stadiu slepoty, neboť není o svém „zdravotním“ stavu informována vůbec! Srovnání interní informo-

vanosti a organizační velikosti ukazuje, že žádoucí informovanost, tj. taková informovanost, která přináší finanční i nefinanční informace o zdraví organizací, se prohlubuje s růstem velikosti organizačních entit, jak naznačuje další graf. Zatímco téměř polovina mikropodniků (44 % z celkového počtu mikropodniků) je zcela neinformovaná o svém vnitřním stavu, střední (19 % respondentů), zejména pak velké organizace (47 % respondentů) stále více upřednostňují postupy a techniky zajišťující vícedimenzionální informace založené na hodnotové diagnostice.

Graf č. 3: Diagnostika zdraví organizací dle jejich velikosti.

Zdroj: Vlastní výzkum (2011), $n = 48$.

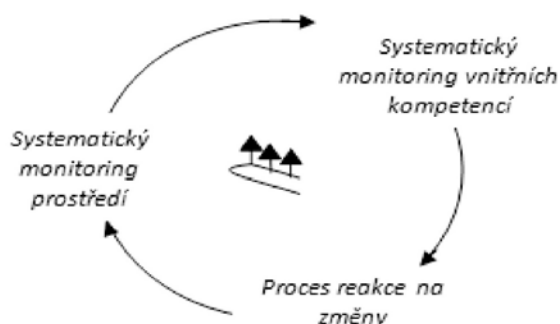
Imunitní systém organizací

Ústřední bod realizovaného výzkumu spočíval v odhalení vnímavosti či uvědomění organizací nejen uvnitř těchto entit, ale především pak ve vazbě k vnějšímu prostředí prostřednictvím skrytého imunitního systému, jenž – podobně jako u jiných živých organizmů – zajišťuje mechanismy, jejichž pomocí se dosahuje homeostázy, tj. schopnosti udržovat si podmínky pro přežití v měnícím se prostředí [9]. Definovaly se tři klíčové prvky tohoto systému, jimiž jsou **systematické monitorování vnějšího prostředí, systematické monitorování klíčových kompetencí a proces reakce na změny** (a to při zohlednění systémové zásady odporu vůči zásahům, označující tendenci složitých systémů

silně vzdorovat úsilí o změnu jejich chování [9]). Výsledkem byl kruhový posilující proces k identifikaci problémů, sběru, interpretaci, rozšiřování a sdílení informací, jenž se projevuje schopností zásadní reakce v případě neobvyklých jevů [6]. Pozitivní vývoj posilující zpětnovazební smyčky roste do tzv. blahodárného kruhu, avšak vnímavost roste jen za předpokladu využívání všech prvků imunitního systému; neuplatňování některého z těchto prvků pak vytváří začarovaný kruh snižující vnímavost společenských systémů. Kruhová kauzalita odhalena na obr. č. 3 ukazuje pole vzájemných závislostí a nezbytnost každého prvku ke konečnému růstu organizační vnímavosti. Počíná posilujícím jednáním, jímž je v tomto

případě systematický monitoring prostředí (identifikace problémů), který je podmiňován procesem reakce na změny čili schopností zavádět uvnitř organizací změny následkem změn vnějšího prostředí.

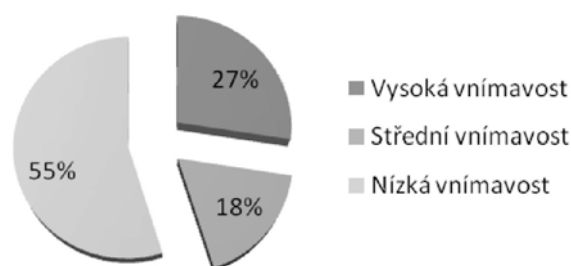
Obr. č. 3: Kruhová kauzalita v případě imunitního systému organizací.

Zdroj: Vlastní zpracování.

Uplatnitelnost tohoto navýsost důležitého zpětno-vazebního procesu byla ověřena ve své celistvosti, zjišťovalo se tudíž, zda mají organizace nízkou (tj. užívání pouze jednoho prvku imunitního systému), střední (tj. užívání dvou prvků zmíněného systému) nebo vysokou vnímavost (tj. užívání všech prvků) s ohledem na faktickou rozšířenost výše popsaných komponent imunitního systému organizací, zkoumaných v praxi. Tento postup mimo jiné dovolil vyhodnotit nastavení a citlivost sensorického systému, který je ovlivňován a současně ovlivňuje současný práh vnímání společenských systémů. Současný práh vnímání neboli vnímavost zkoumaných organizací ilustruje níže uvedený výšečový graf.

Graf č. 4: Současný práh organizačního vnímání.

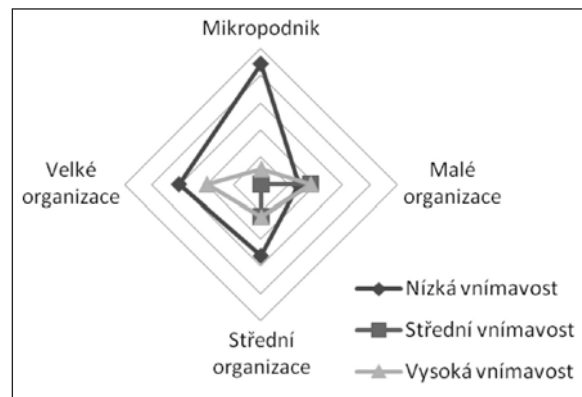

Zdroj: Vlastní výzkum (2011), n = 48.

Více než polovina zkoumaných organizací oplývá velmi nízkou vnímavostí, to znamená, že užívá jeden nebo žádný prvek „imunitního systému“. Necelá pětina organizací oplývá střední vnímavostí. Tyto organizace mají ve svém jádru organizované procesy, které se zabývají rozbořem prostředí i klíčových kompetencí. **A pouze 27 % firem se může pochlubit vysokou vnímavostí,** značící poměrně rozvinutou schopnost zásadní reakce na neobvyklé stavy vnějšího prostředí, a to díky vysoké citlivosti vlastního sensorického

systému tvořeného systematickým monitoringem vnějšího i vnitřního prostředí a schopností prosazovat a realizovat změny uvnitř sebe sama.

Graf č. 5: Prahová vnímavost organizací dle jejich velikosti.

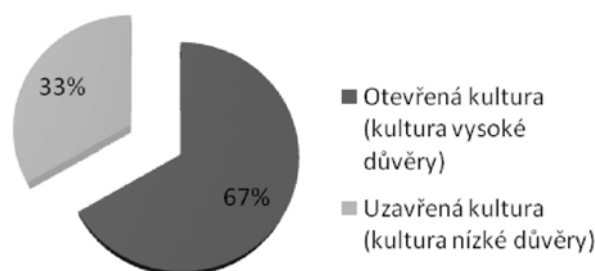
Zdroj: Vlastní výzkum (2011), n = 48.

Test reality odhaluje, že velikost firem – přihlédneme-li k zastoupení firem dle jejich velikosti – nemá na jejich vnímavost téměř žádný vliv. To naznačuje paprskový graf č. 5 a nejtenčí linie nacházející se uvnitř tohoto grafu. Jisté výkyvy ve vnímavosti jsou jen u mikro podniků, jejichž práh vnímání je na nejnižší úrovni.

Otevřenost kultury

Vyřešení výzkumné otázky vyžadovalo, aby se vyjma organizační vitality a vnímavosti prozkoumala také otevřenost kultury nutná k navazování účelných vztahů uvnitř i vně zkoumaných subjektů. Otevřenost kultury byla definována takovou mírou důvěry, jejímž průvodním znakem je vysoká kvalita mezilidských vztahů a vnitřní aspirace sloužit společnosti. Jinak řečeno se předpokládalo, že organizace musí disponovat kulturou „vysoké důvěry“ [5], tj. kulturou založenou na základních a univerzálních principech, mezi něž patří např. princip poctivosti, upřímnosti, spravedlivosti, integrity a důvěry, aby se dokázaly vyrovnat s rozporností změny a kontinuity, jež kruhově souvisí s organizační adaptabilitou [8], a mohly tak budovat dlouhodobé partnerské vztahy. Výsledky výzkumu demonstruje následující graf.

Graf č. 6: Rozšířenost kultury „vysoké důvěry“

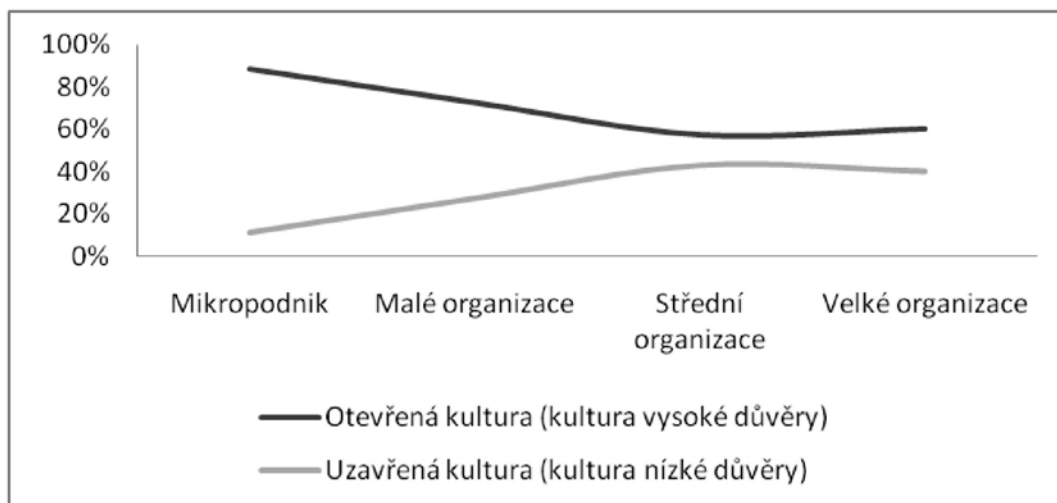
Zdroj: Vlastní výzkum (2011), n = 48.

Kultura „vysoké důvěry“, jak ji pojímá S. Covey [5], byla přítomna u 67 % zkoumaných organizací. Zbylé organizace (33 % respondentů) otevřenou kulturou neoplývají. Výsledky byly o to překvapivější, neboť dosavadní zkušenosti naznačují velmi nízkou rozšířenost kultury důvěry. Otázkou tudíž je, zda jsou

hodnoty, jako poctivost, upřímnost, integrita, důvěra a spravedlivost, vytvářející rozvinutou organizační identitu, široce uplatňovanými principy nebo spíše jen zastávanými hodnotami vybraných (oslovených) členů organizací.

Graf č. 7: Otevřenost kultury dle velikosti organizací.

Zdroj: Vlastní výzkum (2011), $n = 48$.

Velikost firem se projevuje, jak dokládá výše uvedený graf, otevřenost organizační kultury. Důvěra, jež je nositelem vnitřní i vnější soudržnosti, klesá s růstem a velikostí organizací. Potvrzuje se tak Handyho teze [7], podle níž je princip důvěry slučitelný s velkými organizacemi jen tehdy, budou-li se skládat z relativně menších a konstantních uskupení. Otevřenost kultury v podobě projevované důvěry je totiž nejnižší u velkých organizací a naopak nejvyšší u malých organizačních celků (mikropodniky a malé podniky). *Pravidlo 50* uplatňované u firmy ABB k tvorbě základního občanského kádru, který v rámci existujících organizačních útvarů čítá maximálně 45 lidí [7], se ukazuje být základním stavebním kamenem všech organizací, které usilují o klima důvěry a vzájemné provázanosti jakožto nezbytný předpoklad k rozvoji schopnosti přizpůsobovat se.

ZÁVĚR

Cílem článku bylo zmapovat organizační schopnost přizpůsobovat se. Pro tyto účely byl pomocí nástroje systémového myšlení vytvořený adaptivní model, skládající se z posilujícího a vyvažujícího zpětnovazebního procesu, jenž mimo jiné odhalil systémovou dynamiku typu *mezi růstu*.

Řídící zásada systémového myšlení nás vede k tomu, abychom se v případě této dynamiky zaměřili na rozpoznání a změnu omezujícího faktoru [9], kterým

je imunitní systém organizace podmiňující úroveň vnímavosti společenských entit.

Kvantitativní výzkum se proto zabýval testováním disparátních veličin, které souvisí s organizační vnímavostí a otevřeností, čili s imunitním systémem organizací. Průzkum současného věku organizací poukázal na to, že se převážná většina organizací nachází ve fázi zralosti (57 % respondentů), což znamená, že se organizace přibližují prahu průměrné životnosti, která vyvolává nutnost zásadních změn, mají-li organizace přežít prahovou mez organizační vitality. Lze tedy konstatovat, že se organizace dostávají do kritické fáze vlastní životnosti. To naznačuje výzkum diagnostických nástrojů užívaných v praxi těchto firem. Ohroženými organizacemi jsou zejména mikropodniky a malé podniky, u nichž převládá značná (31 % malých podniků) či dokonce zásadní (46 % mikropodniků) neinformovanost o vlastním „zdravotním stavu“. Rovněž střední podniky na tom nejsou nejlépe, přihlédneme-li k faktu, že se příliš orientují na finanční informovanost (77 % firem) na úkor nefinančních ukazatelů (hodnotové ukazatele užívá pouze 19 % organizací). Ústředním bodem výzkumu se ovšem stalo testování vnímavosti společenských systémů. Bylo zjištěno, že více než polovina organizací projevuje nízkou vnímavost (citlivost) na změny vnitřního a vnějšího prostředí (55 % organizací), to znamená **velmi nízkou adaptabilitu a tedy imunitu**. Nejhůře se v tomto ohledu jeví mikropodniky, u nichž byla

nizká vnímavost zachycena u téměř 90 % zkoumaných subjektů. Na závěr se pak otestovala otevřenost kultury, která překvapivě přinesla pozitivní výsledky v podobě 67 % firem s otevřenou kulturou.

Výsledky výzkumu vedou k několika důležitým závěrům. Za prvé, organizace přicházejí k hranici své životnosti, což vyžaduje zvýšené úsilí, budou-li chtít přežít. Za druhé, organizace, zejména malé a střední, jsou „neinformované“ o svém vnitřním stavu. Vystává proto nutnost zvýšit organizační informovanost jak o finanční, tak také o nefinanční (hodnotové) ukazatele. A konečně za třetí, zásadním bodem organizační adaptability je uvědomění a vnímavost, která je, jak ukázal provedený výzkum, u většiny firem velmi nízká. Chtějí-li organizace přežít kritické období své vitality, což je od dvacátého do čtyřicátého roku jejich života, přičemž prahová mez je třicátý rok, budou se muset začít systematicky zabývat rozborem prostředí a klíčových kompetencí, procesem reakce na změny i neustálým prověřováním a aktualizováním vlastní podnikatelské teorie tvořící podnikovou DNA a samozřejmě budou muset nepřetržitě rozvíjet, udržovat a potvrzovat pozitivní hodnoty rostoucí do podoby všudypřítomné důvěry (zejména pak u velkých organizací se nesmí zapomínat na uplatňování pravidla 50), neboť, jak říká Handy [7], nebudou-li mít organizace duši a svědomí, nezaslouží si své místo v moderní společnosti a nebudou moci dlouho žít.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. CRAINER, S. (2000): *Moderní management: Základní myšlenkové směry*. Praha: Management Press. 250 s. ISBN 80-7261-019-8.
2. DRUCKER, F. P. (2001): *Výzvy managementu pro 21. století*. Praha: Management Press. 187 s. ISBN 80-7261-021-X.
3. DRUCKER, F. P. (2002): *To nejdůležitější z Druckerova v jednom svazku*. Praha: Management Press. 300 s. ISBN 80-7261-066-X.
4. DRUCKER, F. P. (2004): The theory of the business. *Harvard Business Review*, s. 95–104.
5. GIBSON, R. (2007): *Nový obraz budoucnosti*. Praha: Management Press. 261 s. ISBN 978-80-7261-159-1.
6. HAMMER, M. (2002): *Agenda 21*. Praha: Management Press. 258 s. ISBN 80-7261-074-0.
7. HANDY, CH. (1999): *Hlad ducha*. Praha: Management Press. 231 s. ISBN 80-7261-004-X.
8. KOTTER, P. J. (2000): *Vedení procesu změny*. Praha: Management Press. 190 s. ISBN 80-7261-015-5.
9. SENGE, P. (2009): *Pátá disciplína: teorie a praxe učící se organizace*. Praha: Management Press. 439 s. ISBN 978-80-7261-162-1.
10. SLINTÁK, K. (2011): *Biotika organizací*. Teze doktorské disertační práce. Zlín: UTB.
11. *Biologie*. [online]. [cit. 2011-02-15]. Dostupné z <http://natura.baf.cz/natura/library/prepared.html>.

Tento článek je tvůrčím výstupem projektu financovaného Interní grantovou agenturou UTB ve Zlíně s č. IGA/62/FaME/11/D „Imunitní systém organizace“.

ADDRESS & ©

Ing. Karel SLINTÁK
Ústav podnikové ekonomiky
Fakulta managementu a ekonomiky
Univerzita Tomáše Bati
Mostní 5139, 760 01 Zlín
Czech Republic
Karesli@seznam.cz

E-COMMUNICATION TOOLS IN INTRA-ENTERPRISE COMMUNICATION IN COMPANIES IN SLOVAKIA

E-komunikačné nástroje vnútropodnikovej komunikácie v slovenských
podnikoch

Miroslava SZARKOVÁ

Slovak Republic

ABSTRACT: Generally, communication tools are now considered to be the key factors in our and foreign literature as well which influence the intra-enterprise systems and management processes. In a different way they also play a key role in terms of improving the quality of processes. Mainly modern e-communication tools and their use in intra-enterprise communication show many results of improving the effectiveness of intra-enterprise corporate environment. They also create the environment in which employees are actively supported to be engaged in problem solving in different areas. In an open economy such as Slovakia the importance of e-communication tools in intra-enterprise communication is rising. However, the answer to the question of how employees really pay attention to this fact we tried to give in this contribution. We provide an analysis of results from monitoring e-communication tools in small and medium-sized enterprises in Slovakia. The research in the article was done within the project APVV SK-CZ-0108-09.

Key words: intra-company communication – e-communication tools – intranet – e-mail – web – social networks

ABSTRAKT: Komunikačné nástroje sú v súčasnej domácej aj zahraničnej literatúre všeobecne chápané ako kľúčové faktory, ktoré vstupujú do vnútropodnikových systémov a procesov riadenia a rôznou mierou ich usmerňujú, dynamizujú a skvalitňujú. Hlavne moderné, e-komunikačné nástroje a ich využívanie vo vnútropodnikovej komunikácii, ako ukazujú viaceré výsledky výskumov, zefektívňujú vnútropodnikové „podnikateľské“ prostredie a umožňujú do procesov zapojiť a zaktivizovať všetkých zamestnancov v prospech riešenia pracovných úloh podniku. V otvorenej ekonomike, akou je ekonomika Slovenskej republiky, význam e-komunikačných nástrojov vo vnútropodnikovej komunikácii narastá. Odpoveď na otázku, nakoľko si však tento fakt uvedomujú slovenskí zamestnanci malých a stredných podnikov, sme sa pokúsili dať v nasledujúcom príspevku, v ktorom sprostredkujeme získané výsledky monitoringu využívania e-komunikačných nástrojov v malých a stredných podnikoch pôsobiacich v SR. Výskum sa realizoval v rámci projektu APVV SK-CZ-0108-09.

Kľúčové slová: vnútropodniková komunikácia – e-komunikačné nástroje – intranet – e-mail – web – sociálne siete

---

INTRODUCTION

Changes which are the result of globalization processes have influenced also the corporate environment in small and medium-sized enterprises. A huge increase of number of small and medium-sized enterprises which emerged at the beginning of 80s in economically developed countries (nowadays even with an increasing trend in number of SMEs) has determined the migration of the workforce on the labour market. Small and medium-sized enterprises, which began to offer specialized services including information services, have started to employ highly qualified professionals from different cultural environments with knowledge of different languages. This has caused a situation that the internal environment of the companies has changed a lot mainly towards cultural

and language mix. At present this process continues and has an impact on almost all intra-enterprise processes.

The importance of intra-enterprise communication and communication tools is increasing also in relation to the accession of Slovakia into the European Union. Slovak companies have to accept plenty of norms and rules which have a direct impact on their entrepreneurship. External sources of information are also an increasing trend. These sources of information require using modern information technologies and creating information systems which are closely incorporated into inter-enterprise communication systems. Modern communication tools become an important part of the economic development and financial needs of companies in the European Union.

ANALYSIS RESULTS OF e-COMMUNICATION TOOLS USED IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES OPERATING IN SLOVAKIA

The aim of the analysis is to describe the structure of the intra-enterprise communication mainly in relation to the importance and use of e-communication tools in small and medium-sized enterprises operating in Slovakia. When setting up hypotheses and research methods we analyzed facts stated in studies [6] where e-communication tools dynamize the internal corporate environment and help managers to respond to market changes in a flexible manner, while heading for success. Our study is focused on the fact whether small and medium-sized enterprises operating in Slovakia really use e-communication tools and also whether they see their significance in practice.

The research poll was applied in two phases. Respondent sample has been set up by small and medium sized companies operating in Slovakia. Data gathering has been done by a questionnaire comprising from 30 combined questions. Questionnaire has been sent electronically, so to estimated that companies had been using e-communication tools when filling in the questions. This approach has been used in order to test the skills and competencies of using e-communication tools by managers from small and medium sized companies operating in Slovakia. At the same time, the questionnaire has been the prerequisite of fast and precise analysis of the gathered data and information. The poll has been also supported by the method of half-structured interview using telephone.

Based on the analysis of the results of the first phase of the poll (two criteria – frequency of usage and importance in the communication system) 4 most frequently used e-communication tools have been outlined in the small and medium sized enterprises communication systems (see table No 1).

In the second phase of the research we have been observing the following characteristics of the e-communication tools: frequency of use, reliability, information content and communication noise, or information bias which arose when using intra-enterprise communication system. We also tried to find correla-

tions between used communication tools and the management system in the company.

Results gained by the questionnaire method and on the phone on the selected sample of respondents – small and medium sized enterprises operating in Slovakia helped to formulate the following statements (gathered in table).

One of the first results gained based on the above mentioned methods was that in the intra-enterprise communication in the small and medium sized enterprises operating in Slovakia generally favour the traditional communication methods opposite the e-communication tools. In spite the fact, that the share of using e-communication tools in the research now compared to research performed in 2002 [8] increased by 15 %, the share of using e-communication tools in small and medium sized enterprises operating in Slovakia also today has not exceeded 50 %. Only 46 % of respondents stated, that in the intra-enterprise communication they use e-communication tools, mainly e-mail; 54 % respondents in spite of the good information – communication system in the company further use the traditional communication tools. All currently used e-communication tools are regularly used by 12,8 % respondents. Only very few times they are used by 66,3 % respondents. This number is based on the type of company. While in the production companies e-communication tools are not used at all, respondents from trading companies stated that they can not operate without e-communication tools at all. This number is important also from the point of view of using e-communication tools in the external communication. One can assume that if small and medium sized enterprises do not use e-communication tools in the intra-enterprise communication, they are not going to use them in the external communication as well. This may cause a barrier when entering into European financial-economic structures.

Further, we have been interested in the structure of using e-communication tools in the intra-enterprise flows, mainly in the basic communication levels: top-down, bottom-up or diagonally. Results are given in table No 1.

Table No 1: Structure of the used e-communication tools in the intra-enterprise communication in the small and medium sized companies operating in Slovakia (in %).

Excommunication tool	Is used regularly at all communication levels	Is used regularly top-down	Is used regularly bottom-up	Is used not regularly at all communication levels	Is used irregularly top down	Is used irregularly bottom up	Is used accidentally
E-mail	46,4 %	20,3 %	6 %	59,5 %	5,6 %	5,2 %	12 %
Intranet	30,6 %			54,1 %			35,1 %
Chat	11,8 %			44,0 %			44,2 %
Web	18,2 %			64,5 %			17 %
Social networks	15,8 %			12,5 %			34,2 %

Source: Author.

Table No 2: Reasons of not using e-communication tools in the intra-enterprise communication.

Reasons of not using e-communication tools in the intra-enterprise communication - based on the analysis of answers from respondents	Electricity outflow and fear of loosing data	Problems with using hardware	Problems with using software	Not wanted e-mails (spam)	Problems with intranet	Fear of loosing electronic identity	Requirement to print out the material	Fear of spams and viruses	Other reasons: my legs are still faster than my PC, some messages need emotions, and so on
%	22,54	63,13	62,14	58,68	38,63	82,12	94,32	95,43	18,43

Source: Author.

Analysis of the structure of using individual e-communication tools showed an interesting fact. Combination of traditional e-communication tools in the intra-enterprise communication of small and medium sized enterprises. In the bottom-up communication respondents stated, that e-communication tool, for example e-mail, has been used only after verbal or written (in paper) requirement. More detailed analysis of communicated contents also showed, that top-down e-communication tools has been used mainly in rules, metodical materials, information, and communication documents which required only a minimal feedback. At the bottom-up communication level, the e-communication tools have been used mainly for communicating preparatory materials in order to write or finish text messages, or fill in the questionnaires.

Poll results proved, that in the small and medium sized enterprises operating in Slovakia, mainly traditional communication tools are used in spite the fact that the equipment of the companies with the communication information systems has been at high level (all companies have purchased IKT, 98 % of companies have been equipped by complete and operating IKT).⁴⁶ We assume that this relates to the use of communication stereotypes in the intra-enterprise communication systems, also in the management systems of companies. This fact can also arise from existing rigid communication skills at the management level, and also from a certain level of fear from using e-communication tools. For example the analysis of the main reasons, which respondents stated as very important mainly at the management level, showed that (table No 2) 82,12 % of employees feared of improper use of electronic identity, 95,42 % of employees feared of

pc viruses and 94,32 % of employees stated that it has no sense to send internal materials through intranet, because they have to print them out and it takes time also, so it is the same as if they had got them through internal post.

Poll showed that using non-traditional e-communication tools has been influenced by decisions⁴⁷ and rules for using modern communication tools in the intra-enterprise communication system, education of employees, their age and sex. 53 % respondents use also intranet/internet besides traditional communication tools. If there is a change in characteristics of communication tools used in the intra-enterprise communication system, respondents stated that they would not have any problem to use e-communication tools. This moment has been supported also by a statement that the current market development needs to communicate in a flexible, and effective way also in the inside of a company.

Research results further showed that non-traditional e-communication tools are not used or there are problems of using them in 54 % of respondents. In a deeper analysis is has been observed that this group of respondents has been set up by 96 % respondents over 45 age, while only slightly higher number (higher by 2,56 %), has been observed in small enterprises.

Research showed that taking advantage of traditional communication tools in the intra-enterprise communication is mainly driven by the communication types or process going on in the internal closely related social context of personal relationships formal or informal.

Repeated research [19] has not changed the results of the analysis.

⁴⁶ In some companies employees must not have used the e-communication tools for the purpose of intra-enterprise communication. In the sample of respondents there have been companies that did not have any e-communication tools introduced into activity, they had them stored. Majority of respondents used the e-communication tools only in relation to external, mainly inter-enterprise communication.

⁴⁷ „Force“ has been connected to the requirement of the change of working stereotypes, which are closely related to the use of certain communication tools. In the companies, where information Technologies have begun to be used, respondents have learned to use e-communication tools despite they really understood their advantages.

CONCLUSION

It is generally known that communication is important part in the management system of each company. In many theoretical and professional studies [2], [5], [8], [10] communication is considered to be the main factor of competitiveness and profit gaining of a company. Communication is also considered to be a tools of company management, or a tool, which plays the key role in the management system of a company. Many studies from the area of management also confirm this fact [1], [8]. These studies define the communication to be the main source of internal conflicts, while these can significantly influence the final competitiveness of the company (in the area of professional level).

Research which has been done within APVV SK-CZ-0108-09, has been aimed on monitoring of use of e-communication tools in small and medium sized enterprises operating in Slovakia. Research results confirmed the fact, that the ability of managers to use e-communication tools professionally in the internal or external environment, opens up more space or possibilities to be a part of european socio-economic business structures. Using e-communication tools significantly helps to build the competitive environment and extends the horizons to build up a fair long-term strategy.

REFERENCES

1. ERNEKER, J. (2005): *Řízení a komunikační dovednosti*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-13-6.
2. FRACARO, K. (2001): Empathy: a potent management tool. *Supervision*, č. 3.
3. GERTLER, L. (2004): Nové trendy v teórii merania a riadenia rizika. *Ekonomické rozhľady*, roč. 33, č. 2, s. 245–253. ISSN 0323-262X.
4. MICHALOVÁ, V. (2005): Obchodné služby, ich postavenie a úloha v ekonomike. In: Obchodné služby, ich úloha a prínos do ekonomiky Slovenska a jej konkurencieschopnosti v etape integrácie do európskeho trhu. Bratislava: Ekonóm. ISBN 80-225-2117-5.
5. REŽŇÁKOVÁ, M. (2005): Má komunikace význam pro finanční řízení? *Marketingová panorama*, č. 1–2, s. 6–8. ISSN 1336-1864.
6. ROGERS, E. M. – AGARWALA-ROGERS, R. (1976): *Communication in Organizations*. New York: Free Press. ISBN 0-02-926710-2.
7. SAMMALISTO, K. – BRORSON, T. (2008): Training and Communication in the Implementation of Environmental Management Systems (ISO 14001). *Journal of Cleaner Production*. February, Vol. 16, Issue 3.
8. SZARKOVÁ, M. et al. (2004): Vnútropodnikové komunikačné toky a nástroje v systéme riadenia podniku. Zborník príspevkov z medzinárodného vedeckého kolokvia pri príležitosti ukončenia výskumnej úlohy VEGA č. 1/8189/1. Bratislava: Ekonóm.
9. SZARKOVÁ, M. (2008): Komunikačné nástroje v systéme riadenia podniku. Bratislava: Ekonóm. ISBN 978-80-225-2525-1.
10. VÝROČNÉ SPRÁVY slovenských podnikov a podnikov podnikajúcich na území SR za roky 2008 a 2010.
11. <http://www.mpiweb.org/media/home/press-release.asp?id=256>, 2. 9. 2004: Event Marketing Tops List of Marketing Tactics for ROI

The research in the article has been written based on the project APVV SK-CZ-0108-09.

ADDRESS & ©

prof. PhDr. Miroslava SZARKOVÁ, CSc.
Department of Management
Faculty of Business Management
University of Economics
Dolnozemská cesta 1/b, 85235 Bratislava
Slovak Republic
szarkova@euba.sk

KREATIVNÍ ÚČETNICTVÍ JAKO RIZIKOVÝ MOMENT PRO SPRÁVNÉ ROZHODOVÁNÍ PODNIKU

Creative Accounting as Risk Moment for Right Decision of Enterprise

Jindřiška KOUŘILOVÁ - Zita DRÁBKOVÁ

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Účetní výkazy, nazývané a používané jako účetní závěrka podniků, jsou základním podkladem pro účely řízení. Ať už z hlediska rozpočetnictví, kontroly hospodaření, tak zejména finanční analýzy. Zpracovatelé těchto analýz a další uživatelé výkazů by měli vycházet z momentu okolností a vzniku dat. V některých případech se jedná o cílenou nabídku prezentace vize o podniku, tedy o zkrácení obrazu podniku. Použití kreativního účetnictví je nutné vymezit ve vztahu k podvodnému účetnímu výkaznictví. Cílem příspěvku je shrnout výstupy ze zkoumání možností a mezí manipulace účetních výkazů a jejich identifikací. Příspěvek prezentuje praktiky kreativního („tvůrčího“) účetnictví s cílem zjištění hlavních motivů tvůrců výkazů k manipulaci s účetními daty. Příspěvek si také klade za cíl prezentovat používané techniky kreativního účetnictví s využitím technik window dressing a mimobilančního financování v identických podmínkách konkrétního podniku a vykazující významnou diferenci výsledků. Dále navrhuje koncept mezí kreativního účetnictví a účetních podvodů v podmínkách českých účetních předpisů. Stále není zřejmá jasnější hranice nebo vymezení, jak rozpoznat závažnost manipulace účetních výkazů vzhledem k věrnému a poctivému obrazu účetnictví. Definice metod a šíře kreativního („tvůrčího“) účetnictví jsou rozdílné ve vztahu k hledisku „tolerance“ použití těchto metod při vedení účetnictví a jejich dopadů. Výsledky práce ukazují, že při posuzování výpovědní schopnosti výkazů účetní závěrky je nezbytné vzít v úvahu techniky manipulace účetních výkazů ve vazbě na motivy tvůrců těchto výkazů.

Klíčová slova: kreativní účetnictví – účetní výkazy

ABSTRACT: Financial statements, known and used as final accounts, are the crucial groundwork for management of companies especially in terms of budgeting and management control and financial analyses as well. The authors of such analyses and other users of the statements ought to start from the moment of circumstances and originating the data. It is a targeted offer of presentation of visions of the company in some cases, i. e. the distortion of the image of the company. It is necessary to define using creative accounting in relation in fraudulent financial reporting. The paper is focused on some of the results of the research in possibility and limits of financial statements manipulation. The paper presents some methods of creative accounting to find out the statement creators' motives to manipulate with accounting data. The paper also focuses on the presentation of some methods of creative accounting with methods of window-dressing and off-balance sheet financing to mention possible finding of fraudulent acting of the firm. Further on, it proposes the concept of limits of financial statements manipulation and accounting fraud in the Czech accountancy legislation. There is not any definition or delimitation to recognize the seriousness of manipulation with financial statements in relation to the true and fair picture of accountancy yet. Creative accounting definitions are different in the point of view of the „tolerance“ with the use of the methods of creative accounting and their consequences. The research results show that assuming the ability of notice of the final accounts means to take into account the techniques of manipulation with the account statements in relation to the motives of authors of such statements.

Key words: creative accounting – financial statements

ÚVOD

Problematika kreativního (tvůrčího) účetnictví a podvodů v účetnictví byla, je a bude aktuální; zejména v této turbulentní době. Tristní situace se nevyhýbají ani výkazům různých států, byť nikoliv v takové míře jako v případě Řecka. Zde již roku 2004 bylo známo vykazování neodpovídajících údajů od roku

1998, přesto nebyla ani do současné doby učiněna adekvátní opatření. V minulosti plnily známé podvody mnoha velkých podniků (např. Enronu) stránky tisku; nicméně tato problematika je vlastní i podnikům malým stejně jako institucím všeho druhu.

Pouze málokdo z hospodářské sféry se nesetkal s prosazováním osobních či skupinových zájmů, snahou o kontrolu nad způsobem vykazování dat. Obvykle

zájem tvůrců výkazů je pod dohledem managementu, a nepochybně tak jeho zájmy vítězí nad zájmy externích uživatelů, vlastníků. Stačí sledovat v dostupném tisku vývoj manažerských odměn, okolnosti kolem akvizic podniků, zneužívání účetních metod pro výpočet majetkových podílů atd. a motivace je zřejmá. V případech zásahů do účetnictví ze strany samých účetních se často jedná o úmyslný podvod spíše nežli o pouhou náhodnou chybu; ostatně jejich rizika mohou být minimalizována třeba pojištěním. Společnost poznamenaná nedodržováním etických kodexů dostatečně nereaguje.

Má-li být dosažen co nejobjektivnější obrázek o stavu hospodaření, je třeba znát nejen možnosti metod účetnictví, motivace managementu, cíle podniku, ale současně i hledat preventivní způsoby, jak zamezit podvodům. Přitom zjišťování účetních podvodů není prioritní činností auditorů [8].

Nejvyšší zásadou vedení účetnictví je „true and fair view“, označovaný též jako věrný obraz odpovídající platné legislativě a reálnému stavu. Jedná se však o poměrně složitou záležitost. Jednak účetní pravidla neumožňují adekvátním způsobem zobrazit reálný stav, jednak samo tzv. kreativní účetnictví jako pojem obsahuje dvojí významně odlišný postoj: buď jsou úpravy v rámci pravidel pouze tvůrčí a tudíž povolené, nebo jsou jakékoliv úpravy nežádoucí, přesahující rámec pravidel, povětšinou neodpovídající skutečnosti. Míra zkreslování tak může dosáhnout až kvalifikace podvodu coby úmyslného trestného činu.

Cílem příspěvku je prezentace přehledu používaných metod, návrh vymezení kreativního a podvodného účetnictví, jakož i ilustrace jejich využití na případu podniku hospodařícího v identických podmínkách při 2 variantách míry zkreslení vstupních dat.

MATERIÁL A METODIKA

Problematika není nijak nová, byla řešena řadou významných autorů. D. Kovanicová [2004: 265] poukázala na rizika podceňování výpovědní schopnosti účetních výkazů již před 10 lety, avšak nebylo na ni včas reagováno.

Jako ilustrativní prezentujeme názor např. I. Griffithse [3], když napsal:

„Každý podnik v zemi švindluje svůj zisk. Každá sada publikovaných účtů je založena na knihách, které byly pečlivě „uvařeny“ nebo kompletně „opečeny“. Čísla, kterými je otravována dvakrát za rok investující veřejnost, byla všechna změněna kvůli obraně před vinou. Je to největší podfuk od Trojského koně. Ovšem, popravdě řečeno, je tento klam výborně vyvedený. Je naprosto legitimní. Je to kreativní účetnictví.“

O oblasti kreativního účetnictví a jeho vlivu na účetní výkazy pojednává ve své publikaci již L. Krupová [5], když uvádí, že důvody pramení zejména z rozdílných zájmů vlastníků a manažerů.

Manažeri se často snaží „upravit“ výši vykazovaného zisku, na kterém jsou finančně zainteresováni,

a to buď směrem k maximu, nebo naopak k prohloubení ztráty a tím dosažení výraznější výše zisku v následujících účetních obdobích. Zkreslením skutečného zisku mohou oddálit úpadek, mohou třeba i napomoci úmyslné nenápadné erozi majetkové podstaty podniku. Dalším důvodem může být tlak ze strany investorů nebo zatajení finančního rizika daného podniku, získání dotací nebo úvěrů či snaha o snížení své daňové povinnosti. Také R. Mládek publikoval řadu zajímavých článků na téma možností kreativních účetních postupů, zejména v mezinárodních účetních standardech IFRS a US GAAP [10]. Se způsoby kreativního účetnictví až podvodů, mimo např. běžné články na internetu, je možné se setkávat již jako s výsledkem odborných publikací, např. Investopedia [9].

V našich materiálech [1] a [2] byla věnována pozornost problematice kreativního účetnictví ve směru k možným podvodům využitím více než 200 podkladů domácí i cizí provenience, v úvahu byly vzaty osobní zkušenosti z praxe daňového a účetního poradenství, jakož i z přímé praxe v podnicích.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Hned v úvodu analýz se potvrdilo, že vstupním problémem je běžně užívaný pojem „kreativní účetnictví“, nikoliv však pevně zakotvený ve smyslu používání; tudíž jeho volným výkladem může být zkreslena celá úvaha. V případě kreativního účetnictví se nejedná o zanedbatelný fenomén již proto, že úpravy vykazovaných dat jsou možné téměř ve všech položkách účetního výkazu rozvahy.

Na základě diskusí s finančními orgány a konfrontací s trestním právem byl pro naše účely stanoven výklad pojmu ve směru určení limitů určujících stupně kreativity od povolené úpravy po podvod. Nicméně „ryzí účetní odborníci“ právem obhajují i zákaz jakékoli kreativity. Jedná se o logický požadavek vzhledem ke stavu ekonomiky, nekonečnému procesu „zdokonalování“ využití cílených dat, přílišné demokratičnosti, korupci, trvání politických tlaků, nedokonalosti legislativy, ale i vysokému počtu subjektů ochotných a schopných nést rizika za nesprávné vykazování. Naopak se stejným tempem a adekvátně ve všech oblastech nezvyšuje podíl uživatelů výkazů, ochotných a schopných získaná data blíže a objektivněji analyzovat.

Známé techniky a praktiky používané v kreativním účetnictví

Kreativní účetnictví používá techniky tzv. *window dressing*, tzn. vedení transakcí s cílem prostřednictvím účetnictví vytvořit cílený obraz o podniku a účelové manipulace s daty, které jsou více či méně zřetelné; či techniky obtížnější, vyžadující vyšší kvalifikaci, zejména tzv. *mimobilanční financování* (financování či refinancování, jejichž promítnutí v rozvaze se i při dodržení zákonných požadavků a existujících účetních zásad nemusí projevit), kdy se aktiva a pasiva vykazují

v rozvahách jiných subjektů za účelem dosáhnout nízké zadluženosti.

Za základní směry technik kreativního účetnictví, které by mohly být přínosem i pro mnohý management podniků, lze považovat např. podklady Investopedia [10]; zestručněno:

Earnings Management: cílené řízení zisků v rámci technik kreativního účetnictví.

Income Smoothing: jedná se o jistou formu earnings managementu reprezentovanou snahou snižovat a zadržovat zisky během dobrých let a využívat je v letech slabších.

Voodoo: každá metoda, která zvyšuje ziskovost prostřednictvím účetních triků; nafukování příjmů, nesprávné účtování výnosů.

Big Bath: umožňuje sledovat cíle zejména managementu, kdy špatné výsledky jsou ještě prohloubeny s tím, že budou pozitivní výsledky přesunuty do dalšího účetního období.

Cookie Jar Accounting: postupy využívající velkorysé rezervy z minulých let ke krytí ztrát v nepříznivých obdobích. Např. zapojit zrychlené výnosy, zpoždění nákladů; v případech manipulace penzijních plánů a provádění leasingu. Poplatné je zejména velkým kauzám.

Wildcatting: pochází z „divokého bankovníctví“, na průměru těžby z ropných vrtů v neznámých oblastech. Pokud se jedna či dvě společnosti dopustí podvodu, předpokládá se, že tak učiní i další. Žádá se o přezkum celého odvětví.

Accounting Noise: Společnost může zkreslit finanční zprávy tak, že budou vypadat lépe nebo hůře. Například může společnost, která nedávno prošla významnou fúzí, vypadat velmi nerentabilně podle výkazu zisku a ztrát, neboť spojení může společnosti způsobit vážnou časovou diskrepanci časových plateb, ale může být užitečné pro investory, aby získali přesnější obraz a vyhlídky společnosti.

Restatement: revize dřívější účetní závěrky ve firmě. Finanční údaje mohou vyplývat z podvodu, uvedení v omyl, nebo jednoduché administrativní chyby.

Antidatování: na bázi jakéhokoliv dokumentu dřívějšího data než toho, ve kterém byl dokument původně sestaven. Ve většině případů je antidatování považováno za podvodné a nezákonné.

Andersen efekt: způsob, jak zabránit zbytečnému poškození přezkoumání všech finančních záznamů auditorů firem, aby se zabránilo účetním chybám. K efektu Andersen obvykle dochází u příležitosti změny účetních.

Affinity Fraud: praktiky cílené podvodníkem zevnitř skupiny na určitou skupinu, např. náboženskou kongregaci, s cílem získat podporu, ovšem jako součásti podvodného schématu.

Wire Fraud: osoba konstruuje záměr tak, aby získala peníze založené na špatné reprezentaci nebo slibech. Kriminální akt je vykonán užitím elektronické komunikace nebo prostřednictvím mezinárodní komunikace.

Appraisal Fraud: podvod týkající se hypotečních úvěrů, kdy hodnota domu je odhadnuta nad jeho účetní hodnotu z důvodu výhodnějšího prodeje. Takto má dopomoci kupujícímu získat finance, neboť částka hypotéky může být mnohem nižší než odhadnutá hodnota domu, pomoci vlastníkovému domu nefinancovat a získat půjčku.

Out-of-Pocket platby: platby mimo „kapsu v hotovosti“, resp. platby, které jednotlivec nebo firma vynaloží z účtu společnosti. Zatímco u některých z těchto nákladů může mít osobní prospěch společnost ve formě nákladů na reprezentaci nebo daňově uznatelných nákladů, z jiných může mít prospěch pouze zaměstnanec, přičemž společnosti jsou ochotny hradit zaměstnancům tyto vynaložené náklady a zmíněné částky nejsou u zaměstnanců zatíženy daní ani pojistným.

Due Diligence: slouží k potvrzení všech významných skutečností v souvislosti se způsobem prodeje, před vstupem do smlouvy nebo transakce s jinou stranou, jak zabránit zbytečnému poškození jedné ze stran zapojených do transakce. Prověřování se nejčastěji týká jednotlivců nebo skupin. Prověrky musí být často provedeny prostřednictvím internetu nebo outsourcingu.

Uvedené metody kreativního účetnictví mohou nabývat různé intenzity a jako takové nabýt i podoby podvodu.

Stupně kreativního účetnictví

Návrhem vymezení stupňů kreativního účetnictví [1] je možné odhadnout nebezpečnost a rizikovost počinání. Jedná se samozřejmě o záležitost diskuse.

První stupeň motivované manipulace účetních výkazů představuje „běžné“ praktiky kreativního účetnictví v rámci nastavených pravidel české účetní legislativy, tj. zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, vyhlášek MF. Těmito technikami není významně narušen věrný a poctivý obraz účetnictví tak, jak je „nastaven“ v českých účetních předpisech [6, 7]. V některých případech naopak vidíme volbu takovýchto technik kreativního účetnictví jako pozitivní. Může podniku v určitých momentech jeho existence napomoci překonat například přechodné úskalí finančních potíží získáním úvěru či minimalizovat výkyvy mezi jednotlivými účetními obdobími, které by mohly na podnik vrhat negativní světlo z pohledu uživatelů účetní závěrky.

Druhý stupeň manipulace účetních výkazů vidíme v technikách kreativního účetnictví, které významně narušují věrný obraz účetnictví tak, jak je stanoven českou účetní legislativou. Jedná se zejména o volbu takových účetních metod, kdy účetní jednotka uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslující údaje, jejichž následkem je právě zkreslení věrného obrazu účetnictví, nebo se nevede účetnictví správně v souladu s nastavenou účetní legislativou, resp. výše uvedenými účetními předpisy. Pracovně lze tento stupeň manipulace účetních výkazů nazvat „přestupkem“.

Volbou takovýchto kreativních metod manipulace účetních výkazů se účetní jednotka vystavuje riziku sankce dle § 37 a § 37a zákona o účetnictví ve výši 3–6 % hodnoty aktiv.

Třetí stupeň manipulace účetních výkazů shledáváme nejzávažnějším, nicméně nejhůře prokazatelným v rámci postihu dle z. č. 40/2009 trestního zákona. V tomto stupni vidíme podvodné výkaznictví, kdy účetní jednotka „opomene“ uvést určité údaje, nebo uvede nepravdivé či hrubě zkreslené údaje, nebo naopak předstírá neexistující, například daňové náklady, které nikdy nevznikly. V rámci účetnictví jde zejména o volbu takových technik a metod, kdy dojde k hrubému zkreslení obrazu účetnictví dle § 254 trestního zákoníku.

Ve třetím stupni manipulace účetních výkazů lze pro další členění vyjít z platné legislativy a zkušeností finančních orgánů.

Přímé metody zjišťování vyššího stupně např. ve formě modelů je zatím možné identifikovat poměrně sporadicky. Prozatím byl ze zahraničních modelů identifikován model Beneish [9], obsahující osm proměnných s tím, že je možné zjistit manipulace účetních dat. A to na základě závěrky společnosti propočtením tzv. M skóre; dle jeho výše se usuzuje na manipulaci s účetními daty. Z tvorby našeho autorského kolektivu můžeme zmínit zpracování postupu identifikace praktik kreativního účetnictví založené na změnách cash flow podniku a výsledku hospodaření v čase (viz Drábková 2011), nebo rámcovou podobu možného modelu zjišťování prodeje zboží mimo fakturaci (dokončovaný model k identifikaci účetních podvodů založený na bilančním principu, Kouřilová 2012). Tyto modely však nejsou předmětem tohoto pojednání.

Ohroženější jsou především malé a střední podniky, které jsou na podvody citlivější a nemohou si dovolit nákladná preventivní a bezpečnostní opatření. Přitom je známo, že i jedna nepoctivá účetní může malou firmu bez obtíží přivést k bankrotu.

Pro naše účely prozatím vyjdeme z 1. stupně kreativního účetnictví, tzn. povolených variant použití účetních metod a postupů, byť některé jsou již „na hraně“.

Výsledky porovnání základních variant manipulace účetních výkazů

Prezentovat celý postup by bylo prostorově velmi náročné; případným zájemcům je komplexní podoba k dispozici u autorek, stejně jako výsledky dalších zpracovaných okruhů [2].

Jako základní prezentace problematiky použití praktik povolených v rámci kreativního účetnictví byly zpracovány dvě varianty výkazů (firma A – maximalizace zisku a aktiv a firma B – minimalizace zisku a aktiv) za identické situace podniku. Pro ilustraci uvádíme zde pouze výsledky majetkové struktury a strukturu pasiv v běžném účetním období na základě

zaúčtování 22 účetních operací v režimu či technice užití window dressing a 4 v technice mimobilančního financování.

Účetní operace zahrnuté do případové studie metod kreativního účetnictví

Jako ukázkou konkrétních účetních operací uvádíme pouze jednu z položek rozvahy, a sice dlouhodobý majetek a částečně zásoby. Nebylo uvažováno riziko ze zástav atd.

1. Window dressing

Ad manuál k variantám vykazování dlouhodobého majetku:

- Účet 353 (Pohledávky za upsaným vlastním kapitálem) – tento účet aktiv lze nadhodnotit fiktivní hodnotou nesplacených peněžních vkladů majitelů podniku, v takovéto hodnotě lze v rozvaze vykazovat po několik účetních období.
- Účet 013 (pořízení software (SW) – vytvořen ve vlastní režii pro obchodování s ním), s reálnou dobou použitelnosti 5 let:
  - účetní jednotka ocenila SW v historických nákladech s tím, že náklady vykázané na pořízení softwaru vykazala pouze v takové výši, která podle jejích účetních pravidel nepředstavuje výši pro vykázaní dlouhodobého nehmotného majetku = software vykázan v nákladech;
  - účetní jednotka ocenila SW v maximální hodnotě = přiřadila jej k přímým nákladům na tvorbu maximálního podílu vynaložené režie; tzn. 1 000 tis. Kč bude v rozvaze vykázáno jako DNHM.
- Účetní skupina 02x (číslo dosazené za x specifikuje konkrétní syntetický, běžně používaný účet druhu DM) pořízení dlouhodobého hmotného majetku 1 000 tis. Kč na úvěr. Součástí ceny může a nemusí být 10% roční úroková míra; tzn. možnosti:
  - účetní jednotka se rozhodla kapitalizovat úroky do doby pořízení do pořizovací ceny DHM;
  - účetní jednotka se rozhodla úroky do doby pořízení nekapitalizovat, vykazala je v nákladech.
- Modernizace dlouhodobého majetku vykázána účetní jednotkou např. u stavby:
  - jako technické zhodnocení, tj. do dlouhodobých aktiv;
  - došlo v případě sporného zařazení k záměně technického zhodnocení za opravu, tj. vykázáno v nákladech, může projít i formulací faktury, dokumentací.
- Načasování provedené modernizace dlouhodobého nehmotného (hmotného) majetku – za celé účetní období 1 000 tis. Kč (dle ZDP hranice pro TZH DHM v součtu za celé období od 40 tis. Kč, pro TZH DNHM samostatně uvedené do užívání od 60 tis. Kč)
  - společnost načasovala provedení technických zhodnocení DNHM tak, že z celkových předpoklá-

- daných nákladů 1 000 tis. Kč polovinu načasovala na počátek následujícího účetního období, tzn. 50 % vykázala v nákladech běžného období, 50 % v nákladech příštího období;
- společnost vykázala provedená technická zhodnocení.
- Odpis dlouhodobých, zejména hmotných aktiv; např. doba reálné použitelnosti 10 let v pořizovací ceně 1000 tis. Kč při rovnoměrném odpisování:
  - účetní jednotka stanoví odpisový plán na dobu použitelnosti 5 let;
  - účetní jednotka stanoví odpisový plán na dobu použitelnosti 15 let.
- Snížení hodnoty aktiva – účetní odhad zpětně získatelné částky, zásada opatrnosti:
  - účetní jednotka tvoří opravnou položku ve výši 50% snížení hodnoty aktiva z hodnoty 1 000 tis. Kč z důvodu ztráty tržní hodnoty;
  - účetní jednotka netvoří opravnou položku.
- Podnik má v obchodním majetku dlouhodobý hmotný majetek (nehmotný), který není využíván a není možné jej prodat v ZC 1 000 tis. Kč ke dni závěrky:
  - účetní jednotka se rozhodne aktivum vyřadit, zlikvidovat;
  - účetní jednotka nadále vykazuje aktivum v rozvaze.
- Goodwill:
  - účetní jednotka testuje na snížení hodnoty = snížení o 1 000 tis. Kč;
  - účetní jednotka netestuje, resp. nesníží hodnotu goodwillu.
- Výsledky výzkumu a vývoje – vynaložené náklady 1 000 tis. Kč:
  - aktivace do dlouhodobého nehmotného aktiva;
  - zaúčtování do nákladů v období vzniku.
- Oběžný majetek oceněný ve vlastní režii. Přímé náklady na jeho pořízení jsou ve výši 1 000 tis. Kč. Administrativní náklady, odbytové náklady typu reklamy, dalších režijních nákladů vynaložených pro zákazníky, náklady na skladování = jsou v celkové výši 500 tis. Kč:
  - účetní jednotka stanoví ve své kalkulaci náklady ve výši přímých nákladů;
    - účetní jednotka zahrne do kalkulace vlastních nákladů maximum nepřímých nákladů.
- Cirkulační neboli kruhové transakce:
  - společnost prodala své zásoby zboží v hodnotě 1 000 tis. Kč 2. společnosti za 1 100 tis. Kč;
  - společnost současně nakoupila od 2. společnosti následně stejné zboží za 1 100 tis. Kč.
- Parkovací transakce: účetní jednotka má na skladě neprodejné zásoby ve výši 1 000 tis. Kč. Nechce tvořit opravné položky, proto „zaparkuje“ zásoby v rozvaze jiné účetní jednotky – prodej zásob a následný odkup v dalším účetním období.
- Oceňování při vyskladnění, má možnost volby mezi FIFO, váženým průměrem a individuálním oceněním:
  - rozdíl mezi metodou FIFO (rozdíl v ocenění zásob + 50 tis. Kč, náklady – 50 tis. Kč oproti průměru) a váženým aritmetickým průměrem.
- Tvorba opravných položek u nízkobrátkových zásob zboží ze vstupní ceny 1 000 tis. Kč:
  - účetní jednotka tvoří opravnou položku ve výši 50 %;
  - účetní jednotka netvoří opravnou položku.

Ad propočít variant majetku a výsledků hospodaření, ilustrace

Byly zpracovány účetní výkazy ve dvou variantách v rámci daných pravidel. Vstupní podmínky obou variant jsou identické, ovšem výsledky odlišné.

Grafy a poměrové ukazatele, které jsou výsledkem manipulace účetních výkazů firmy A a firmy B, ukazují změnu ve výsledcích hodnocení finančního zdraví podniku, za předpokladu, že podnik nerealizuje žádné další účetní případy neuvedené v případové studii kreativního účetnictví. Rozdíl ve výsledku lze považovat za významný.

Z rozboru vykazovaných dat vyplývá významný rozdíl ve vykazovaném výsledku hospodaření před zdaněním pro dané účetní období, a to pro variantu A 5 133 tis. Kč a pro variantu B ztráta 5 700 tis. Kč. Rozdíl ve vykazovaných hodnotách lze sledovat v provozním i finančním výsledku hospodaření. Pro naše účely ilustrativně uvádíme varianty výkazu zisku a ztrát (zkráceno o nepoužité položky).

Tab. č. 1: Struktura výnosů a nákladů pro variantu A a B.

Struktura výnosů a nákladů

Rozbor struktury	Řádek	Účetní období	
		Varianta A	Varianta B
A	b	v tis. Kč	v tis. Kč
Provozní náklady		4 517	6 200
Provozní výnosy		9 600	7 600
Provozní výsledek hospodaření	29	5 083	1 400
Finanční náklady		0	100
Finanční výsledek hospodaření	50	0	-100
Daň z příjmu za běžnou činnost	49	0	0
Výsledek hospodaření za běžnou činnost	52	5 133	-5 700
Náklady celkem		4 517	6 300
Výnosy celkem		9 600	7 600
Výsledek hospodaření před zdaněním	61	5 133	-5 700

Rozbor struktury	Řádek	Změna var. A – var. B	
		Absolutní	Index
A	b	Varianta A	Varianta B
Provozní náklady		1 683	1,37
Provozní výnosy		-2 000	0,79
Provozní výsledek hospodaření	29	-3 683	0,28
Finanční náklady		100	0
Finanční výsledek hospodaření	50	-100	0
Daň z příjmu za běžnou činnost	49	0	0
Výsledek hospodaření za běžnou činnost	52	-10 833	-1,11
Náklady celkem		1 783	1,39
Výnosy celkem		-2 000	0,79
Výsledek hospodaření před zdaněním	61	-10 833	-1,11

Zdroj: Vlastní výpočty.

Z tab. č. 1 vyplývají pro variantu A a variantu B manipulace vykazovaných nákladů a výnosů ve výkazu zisků a ztrát rozdílné účetní informace. Finanční data z tohoto výkazu poté vstupují do hodnocení finančního zdraví podniku, a to s odlišnou výpovědní

schopností. Při sledování cíle minimalizace nebo maximalizace výsledku hospodaření, resp. hodnoty brutto a netto aktiv, lze ukázat, do jaké míry lze výsledek vykazovaných hodnot pomocí hry čísel významně ovlivnit.

Tab. č. 2: Vývoj majetkové struktury pro variantu A a B pro dané ÚO.**Vývoj majetkové struktury**

Položka	Řádek v rozvaze	Varianta A		Varianta B	
		Absolutní částka v tis. Kč	%	Absolutní částka v tis. Kč	%
AKTIVA CELKEM	1	11 933	100,0%	1 550	100,0%
Stálá aktiva	3	5 183	43,4%	150	9,7%
Dlouhodobý nehmotný majetek	4	3 000	57,9%	0	0,0%
Dlouhodobý hmotný majetek	13	2 033	39,2%	0	0,0%
<i>Stavby</i>	15	1 000	49,2%	0	
<i>movitých věcí</i>	16	1 033	50,8%	0	
Dlouhodobý finanční majetek	23	150	7,4%	150	
Oběžná aktiva	31	5 750	48,2%	1 400	90,3%
Zásoby	32	650	11,3%	500	35,7%
Krátkodobé pohledávky	48	4 300	74,8%	100	7,1%
Krátkodobý finanční majetek	58	800	13,9%	800	57,1%

Zdroj: Vlastní zpracování.

Z tab. č. 2 vyplývají patrné rozdíly mezi vykazovanými hodnotami jednotlivých položek aktiv pro varianty A a B manipulace účetních výkazů. Významné rozdíly jsou vykázány v oběžných i dlouhodobých aktivech, a to opět v závislosti na volbě kreativní účetní metody – pro zadanou případovou studii jsou významné rozdíly ve vykazovaných oběžných i dlouhodobých aktivech, a to zejména v položkách dlouhodobého hmotného a nehmotného majetku, krátkodobých pohledávek a zásob. Z celkových aktiv tvoří podíl dlouhodobých aktiv pro variantu A výši 43,4 %, pro variantu B výši 9,7 %. Podíl oběžného majetku pro variantu A je ve výši 48,2 % a pro variantu B ve výši 90,3 %, v absolutní částce jsou vykázána oběžná aktiva pro variantu A ve výši 5 750 tis. Kč, pro variantu B ve výši 1 400 tis. Kč.

ZÁVĚR

Účetnictví podniků a institucí je poznamenáváno využíváním tzv. kreativního účetnictví, a to i přes negativní stanovisko ryzejších účetních odborníků. Toto účetnictví je charakteristické snahou přizpůsobit hospodářské transakce nebo způsob účtování o nich záměrům určité skupiny uživatelů účetních výkazů. Úmyslné zkeslování údajů v účetnictví samém z důvodu získání prospěchu je možné téměř ve všech položkách rozvahy. V rámci technik window dressing a mimobilančního financování je v kreativním účetnictví používána řada uvedených praktik. Ty dosahují různé intenzity od „relativně neškodné“ úpravy až po podvodny. Pro identifikaci stupňů zkeslování dat byla

navržena identifikační kritéria. Na bázi 1. až 2. stupně (tedy nikoliv podvodů) byly propočteny 2 varianty vykazování za identických podmínek. Z rozboru vykazovaných dat vyplývá významný rozdíl ve vykazovaném výsledku hospodaření před zdaněním pro dané účetní období, a to pro variantu A 5 133 tis. Kč a pro variantu B ztráta 5 700 tis. Kč. Obdobné rozdíly vykazují i hodnoty výsledků finanční analýzy.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. DRÁBKOVÁ, Z. (2011): *Disertační práce: Kreativní účetnictví a účetní podvody jako porušování věrného a poctivého obrazu účetnictví*. České Budějovice: EF JU. 175 s.
2. DRÁBKOVÁ, Z. – KOUŘILOVÁ, J. (2009): *Kreativní účetnictví ve vazbě na účetní výkazy*. České Budějovice: EF JU. 54 s., výstup IG 1/09.
3. GRIFFITHS, I. (1995): *New Creative Accounting: How to Make Your Profits What You Want Them to Be*. UK: Palgrave MacMillan. ISBN 0333628659.
4. KOVANICOVÁ, D. (2004): *Jak porozumět světovým, evropským, českým účetním výkazům*. Praha: Polygon. 284 s. ISBN 80-7273-095-9.
5. KRUPOVÁ, L. (2001): *Kreativní účetnictví. Zneužívání účetnictví, možnosti a meze*. Praha: Komora auditorů ČR. 64 s. ISBN 80-902855-2-X.
6. z. č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů.
7. z. č. 40/2009, trestní zákoník, účinný od 1. 1. 2010.

8. www.kacr.cz.
9. www.investopedia.com.
10. www.ifrs.cz, www.gaap.cz; stránky: Mládek Robert, heslo: mládek, r.: světové účetnictví

ADDRESS & ©

doc. Ing. Jindřiška KOUŘILOVÁ, CSc.
Ing. Zita DRÁBKOVÁ, Ph.D.
Katedra účetnictví a financí
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
kourilova@ef.jcu.cz
drabkova@ef.jcu.cz

REFLEXIA KLIMATICKÝCH ZMIEN A ZMIEN ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA V PRODUKTOCH FINANČNÉHO TRHU

Reflection of Climate and Environmental Changes in Products of Financial Market

Eubomíra GERTLER

Bratislava, Slovak Republic

ABSTRAKT: Klimatické zmeny a nimi determinované zmeny životného prostredia, spôsobené najmä veľkými únikmi nebezpečných látok, skleníkových plynov a škodlivých emisií do ovzdušia, vyvolali potrebu nových prístupov k ich riešeniu, čo sa odrazilo predovšetkým na finančnom trhu, a to vznikom nových finančných produktov a nových stratégií obchodovania. Príspevok klasifikuje a charakterizuje jednotlivé finančné produkty, ktoré umožňujú súčasným podnikateľským subjektom sa chrániť proti neočakávaným stratám vzniknutým v dôsledku katastrofických udalostí spôsobených klimatickými zmenami v životnom prostredí a ich následkov. Zároveň formou konkrétnych ukážok načrtáva potrebu zmien v obchodovaní na finančných trhoch. Zdôrazňuje potrebu postupne formovať globálny systém obchodovania s emisiami, ktorý predpokladá zapojiť do obchodovania čo najviac krajín s cieľom zabezpečiť globálny pokles emisií skleníkových plynov do atmosféry a tým prehĺbiť globálnu environmentálnu bezpečnosť.

Kľúčové slová: emisie – životné prostredie – finančný trh – deriváty – deriváty na počasie – hedging

ABSTRACT: The ecosystem sustainability and global emission trading has the aim to gather as many countries as possible in order to achieve a global reduction of CO² emissions into the atmosphere and so to achieve the environmental security. The article discussess the area where financial market operates in terms of environmental tools – environmental derivatives and their use in the current economic development. The article is the result of the research project Creating excellent department of economic research on civilization challenge in the 21st century (ITMS 26240120032). The project is co-financed by the EU.

Key words: emissions – environment – financial market - derivatives – environmental derivatives – hedging

---

ÚVOD

V súčasnosti sme stále častejšie svedkami rôznych prírodných katastrof, ktoré sú vyvolané zmenami klimatických podmienok v dôsledku znečisťovania životného prostredia. Už od roku 1992, kedy sa uskutočnil prvý „summit Zeme“ v Rio de Janeiro, výsledkom ktorého bolo prijatie Rámcovej zmluvy OSN o zmene klimatu, počasia, vyspelé krajiny, vrátane krajín Európskej únie, usilujú zodpovedne pristúpiť k postupnému znižovaniu emisií skleníkových plynov. V nadväznosti na uvedené sa v roku 2009 konala jedna z posledných svetových klimatických konferencií v Kodani, výsledkom ktorej je tzv. Kodanská dohoda. Jej prínosom je akcentovanie globálnych ekonomických hľadísk a finančných prístupov k riešeniu životného prostredia ako celku, čo našlo svoje vyjadrenie vo formulovaní potreby uplatňovať globálny prístup v obchodovaní so špecifickými finančnými produktmi na svetovom i regionálnych finančných trhoch v súlade so zásadou udržateľného rozvoja. K záverom Kodanskej

dohody sa pripojila väčšina štátov sveta, vrátane hlavných producentov skleníkových plynov, USA, Číny a štátov Európskej únie.

Slovenská republika už v roku 2007 transponovala do svojho právneho poriadku smernicu Európskeho parlamentu a Rady č. 2004/35/ES o environmentálnej zodpovednosti pri prevencii a odstraňovaní environmentálnych škôd prostredníctvom zákona č. 359/2007 Z. z. o prevencii a náprave environmentálnych škôd a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorá stanovuje finančnú zodpovednosť a povinnosť znižovať finančné riziká prevádzkovateľom, ktorých činnosť spôsobila alebo predstavuje bezprostrednú hrozbu environmentálnej škody. V rámci smernice sú rozpracované otázky dostupnosti primeraných nákladov, podmienky poistenia a druhy finančného zabezpečenia prevencie a odstraňovania následkov environmentálnych škôd, ako aj hlavné nástroje, medzi ktoré členské krajiny Európskej únie zaradili tieto: poistenie a zaistenie a banková alebo finančná záruka.

Poistenie proti škodám, vyplývajúcim z takýchto udalostí, zadalo príčinu pre rozvoj finančných produktov slúžiacich na finančnú ochranu podnikového sektora proti nepredpokladaným stratám. Najbežnejším produktom transferu takéhoto rizika je poistenie proti udalostiam vyššej moci (škodám spôsobeným povodňami, vetrom, búrkami apod.). Ide o štandardný produkt existujúci prakticky od druhej polovice 17. storočia.⁴⁸

Deriváty na počasie a ich vymedzenie

Alternatívou k poisteniu, ktorá vznikla v 90-tych rokoch 20. storočia a rozvíjala sa v poslednej dekáde, sú deriváty na počasie, ktoré poskytujú finančnú ochranu proti následkom udalostí, na ktoré bežné poistenie nemusí postačovať. S rastúcim rozsahom katastrof rástlo presvedčenie, že globálne poisťovníctvo sa potrebuje spojiť s kapitálovým trhom, ktorý disponuje väčšou kapacitou absorbovať riziko. Vznikli tak postupne produkty finančného trhu, ako deriváty na počasie: napríklad swapy na priemernú teplotu, swapy na silu vetra, či napríklad dlhopisy na katastrofické udalosti.

Derivát je podľa IAS 39 definovaný ako finančný inštrument s časom vysporiadania v budúcnosti, ktorého hodnota je odvodená od hodnoty špecifickej úrokovej miery, ceny komodity, výmenného kurzu, cenového indexu, indexu úrokovej miery, kreditného ratingu alebo kreditného indexu alebo inej premennej merajúcej ekonomickú hodnotu. Keďže počiatočná čistá investícia do takéhoto inštrumentu je oproti iným typom kontraktov minimálna, využívajú sa na zabezpečenie rizika, riadenie aktív a pasív, či na špekuláciu. Najčastejšie používanými typmi derivátov sú akciové deriváty, úrokové swapy, swapy úverového zlyhania (CDS), komoditné deriváty.

Derivát na počasie je svojou podstatou veľmi podobný akýmkoľvek iným derivátom na finančnom trhu. Samotné podkladové aktívum sa však líši v tom, že pri derivátoch na počasie je aktívom objem obratu, ktoré môže vplyvom nepriazne počasia účastník obchodu stratiť alebo získať. Cieľom vstupu do takéhoto kontraktu je hedging proti expozícii poklesu dopytu vplyvom nepredvídaných klimatických okolností a teda stabilizácie výnosov. Každý kontrakt má kupujúceho a predávajúceho, ktorí sa dohodnú na časovom období, na indexe aspektu počasia, na ktorom je obchod založený (zrážky, teplota a i.), na referenčnej úrovni (priadne hraničné pásmo) indexu a na cene za jednotku indexu.

Príklad: V období, ktoré sa vyznačuje dlhším obdobím extrémne vysokých teplôt, bude firma zaoberajúca sa chladiacimi systémami pre konečných zákazníkov mať vysoké tržby a naopak firma dodávajúca plyn na kúrenie bude mať v tržbách výpadok. Uzavrú preto kontrakt s referenčnou úrovňou indexu – priemernou dennou teplotou za jeden rok – 15 °C. Deň, v ktorom dosiahne priemerná nameraná teplota 25 °C, sa zaznamená 10 °C „chladenia“. Kumulatívna suma stupňov chladenia / kúrenia jednotlivých dní v roku potom slúži prepočtom cez dohodnutú cenu ako hedgingová stratégia na ochranu proti možným výpadkom tržieb.

Na strane kupujúceho je pri kontrakte na derivát počasia zvyčajne dodávateľ alebo výrobca energie, ktorý sa potrebuje chrániť proti extrémom počasia a jeho nesezónnym okolnostiam. Na strane predávajúceho býva spravidla finančná inštitúcia, buď banka alebo poisťovňa. Na začiatku každého derivátu je samotná potreba hedgingu, ktorou disponuje konkrétny kupujúci a/alebo predávajúci, ktorú možno neskôr vo forme derivátu ďalej obchodovať „over-the-counter“⁴⁹.

Typy derivátov na počasie

Derivátmi na počasie bývajú zväčša swapy, opčné a futuritné kontrakty, alebo dlhopisy spojené s extrémnymi udalosťami, tzv. cat bonds, t.j. poistenie obchodované ako dlhopis.

a) Swap na počasie

Swap na počasie je kontrakt buď medzi dvoma spoločnosťami / podnikmi, ktorých dopyt po svojich tovaroch a službách je závislý od počasia a ktoré navzájom čelia opačným rizikám, alebo medzi spoločnosťou / podnikom a finančnou inštitúciou, ktorá je schopná zabezpečiť také ďalšie hedgove stratégie, aby vyrovnala svoju expozíciu v čase, alebo v predmete kontraktu. Z hľadiska indexu počasia môže ísť napríklad o priemernú teplotu, zrážkové úhrny alebo silu vetra.

⁴⁸ Poistenie majetku proti vyššej moci sa datuje od veľkého požiaru v Londýne v roku 1666. Tato udalosť prakticky zmenila poistenie na neoddeliteľnú súčasť každodenného života. Po tejto udalosti začali vznikáť rôzne poisťovne proti požiarom a o desaťročie neskôr vznikla prvá poisťovňa. Zameranie poisťovní na poistenie proti požiarom bolo v tom čase prirodzené, keďže drevo, ktoré bolo v tom čase základným stavebným materiálom, bolo zároveň aj najčastejším zdrojom požiarov.

⁴⁹ Obchodovanie na OTC neprebíha pod hlavičkou a dohľadom finančnej inštitúcie, ale predávajúca a kupujúca strana kontraktu si dohadujú podmienky obchodu priamo medzi sebou. Spočiatku bývala cena na OTC vyššia o príslušnú rizikovú prémie, no neskôr s rastom objemov obchodov na OTC sa produkty štandardizovali a zobchodovávajú sa cez burzu.

Príklad: Dva podniky sú vystavené prevrátenému riziku. Dodávateľovi elektrickej energie do klimatizačných zariadení sa zvyšuje dopyt v lete, ktoré je teplé a suché. Naopak poskytovateľ ústredného kúrenia počas teplého a suchého leta časť dopytu stráca. Uzavrú preto swapový obchod na obdobie 3 letných mesiacov (júl - september). Dodávateľ elektriky sa zaviazal vyplatiť poskytovateľovi ústredného kúrenia sumu do výšky 2 mil. EUR v prípade, že priemerná teplota v dohodnutom období prekročí 24 °C, a naopak poskytovateľ ústredného kúrenia zaplatí, ak priemerná teplota neprekročí 20 °C. Ak skutočne nameraná priemerná teplota dosiahne menej ako 20 alebo viac ako 24 stupňov, výška platby sa vypočíta z platby z realizovaného swapu podľa dohodnutého vzorca do limitu maximálnej možnej platby 2 mil. EUR.

Príklad: Spoločnosť prevádzkuje veternú farmu, na výstavbu ktorej investovala kapitál, ktorý jej poskytla banka na úver, ktorého splátky sú zakomponované do tržieb za elektrickú energiu vyprodukovanú z tejto investície a dodávanú do elektrickej siete v krajine. Aby sa zabezpečila proti prípadnému výpadku tržieb v dôsledku nedostatočného počtu veterných dní, z toho plynuceho výpadku príjmov a neschopnosti splácať splátky úveru, vstúpi spoločnosť do trojročného kontraktu s finančnou inštitúciou (bankou). Banka je schopná nastaviť hedgove stratégie tak, že berie do úvahy tak možnosti slabého aj silného vetra, ako aj špecifikáciu turbín, ktoré farma využíva. Transakcia spoločnosti, prevádzkujúcej farmu, spočíva v kúpe put opcie na špecifický index vetra a financuje túto kúpu predajom call opcie na ten istý index. V roku, kedy je veterná aktivita slabá, dostane spoločnosť prostredníctvom kontraktu platbu za realizáciu opcie, v prípade silnej veternej aktivity naopak zaplatí na základe kontraktu dohodnutú platbu.

Deriváty na počasie vznikli na konci 90-tych rokov 20. storočia a využívajú sa najmä v USA a v menšej miere v Európe a v Japonsku. Rozvíjajúce sa ekonomiky zväčša nevyužívajú tieto produkty, či už je to v dôsledku vysokých transakčných nákladov pri prístupe na finančný trh, alebo v dôsledku nedostatočnej kapitalizácie energetických podnikov a nedostatku finančných zdrojov na riadenie klimatických rizík v ostatných krajinách. Trh s derivátmi na počasie stále ostáva relatívne malý, čo spôsobujú aj určité obmedzenia, ktoré sa s ním spájajú:

- obmedzený okruh podnikov, ktoré môžu tieto produkty využívať (väčšinou energetické spoločnosti);
- na trhu s energiami býva menšia miera konkurencie, preto motivácia dosahovať vyrovnane príjmy nemusí byť taká veľká;
- odvetvie energetiky býva často predmetom množstva regulácie, čím sa znižuje volatilita cien a objemov energií na trhu;
- existencia trhu obchodovania s emisiami v EU (EU ETS – EU Emission Trading System). EU ETS preberá určitú časť hedgingu. Vyššie zrážkové úhrny alebo príliš horúce leto (vysoká slnečná aktivita) zvyšujú podiel ekologickej výroby energie (cez hydroelektrárne, resp. fotovoltaické farmy), čím klesá objem vyprodukovaných emisií a dochádza k dodatočnej úspore.

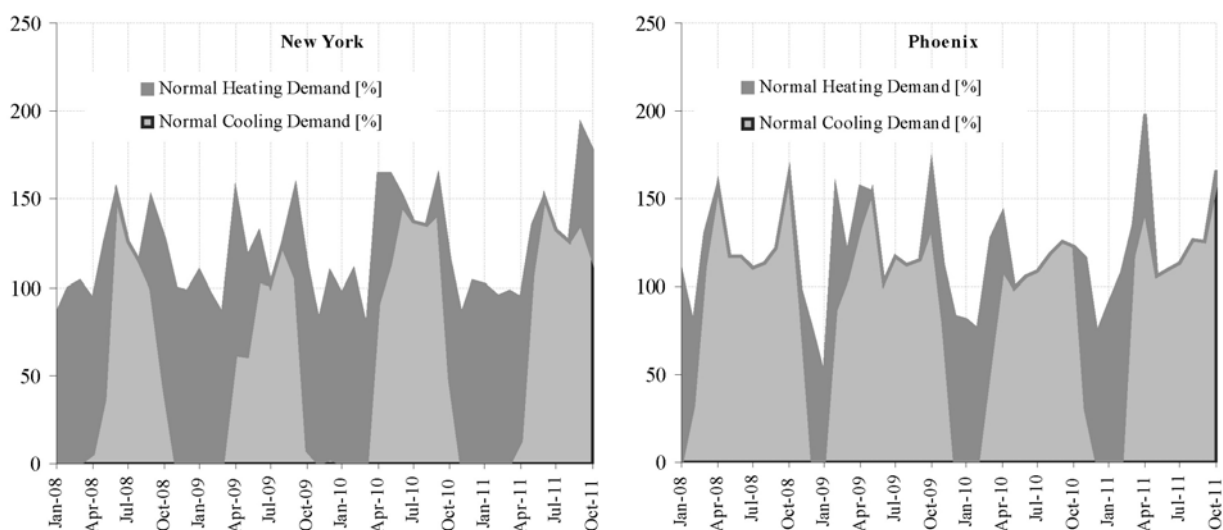
Deriváty na počasie využívajú najmä energetické spoločnosti, ktoré sú najviac citlivé na výkyvy počasia, no štúdia Národnej výskumnej rady USA uvádza, že až 25 % HDP USA je závislých od počasia.⁵⁰ Vysoká citlivosť energetických spoločností je daná najmä obchodovaním na dlhodobé kontrakty za fixné ceny pri veľmi nestabilnom vývoji dopytu. Tu práve vstupuje úloha finančného trhu a indexov dopytu, ktoré slúžia na zabezpečenie proti potencionálnym stratám.

Najviac rozvinutou časťou zabezpečenia rizika derivátmi na počasie sú inštrumenty, ktorých cena je odvodená od predpokladaných nákladov vykurovania v zimnom období a predpokladaných nákladov klimatizácie v letnom období od premenných počasia. Premenné počasia odrážajú odchýlky teploty od 18 °C (65 F), pričom dopyt po vykurovaní, resp. klimatizácii, je úzko spojený s odchýlkou od tejto referenčnej hodnoty, pričom jednotky merania⁵¹ a teda aj kótovaný index dopytu je pri tejto referenčnej hodnote blízky nule. Deriváty na počasie sú potom funkciou takto definovaných indexov a vytvárajú zabezpečenie proti dlhodobým výkyvom teplôt oproti dlhodobým normám.

Derivát na počasie tak obsahuje vyššie uvedený index počasia, obdobie, na ktoré sa viaže, geografickú oblasť, na ktorú sa viaže, jednotku ceny za každý bod dosiahnutého indexu HDD alebo CDD a cieľovú cenu, ktorá je indexovaná počtom HDD alebo CDD dní v určenom období. Takéto deriváty sa od roku 1999 obchodujú na Chicagskej merkantilnej burze (CME). CME ponúka obchodovanie s mesačnými a sezónnymi kontraktmi na indexy pre dopyt po vykurovaní a klimatizácii, ktoré sú kótované v 36 mestách USA s viac ako jedným miliónom obyvateľov, ako aj pre 6 veľkých geografických regiónov USA.

⁵⁰ National Research Council (2003). Fair Weather: Effective Partnerships in the Weather and Climate Services. National Academies Press, Washington D. C.

⁵¹ Tzv. vykurovacie dni (Heating degree days – HDD) a klimatizačné dni (Cooling degree days – CDD).

Obr. č. 1: Dopyt po vykurovaní a dopyt po klimatizácii v dvoch klimaticky rozdielnych mestách USA.

Zdroj: Bloomberg, Chicagska merkantilná burza.

Užitočnosť derivátov na počasie dobre dokumentuje štúdia autorov Gonzalez a Yun (2011); porovnaním obdobia pred a po vzniku možnosti zabezpečiť riziko neočakávaných výkyvov počasia finančnými derivátmi v roku 1997 dokazujú, že nižšia expozícia firiem, citlivých na nepriaznivé počasie, má pozitívny efekt na trhovú hodnotu firiem, investície a finančné rozhodovanie.

b) Dlhopis viažuci sa na katastrofickú udalosť (Catastrophe/cat bond)

Dlhopis viažuci sa na katastrofickú udalosť je cenový papier, ktorý prenáša časť rizika, respektíve finančných strát v dôsledku prírodnej katastrofy, na investora. Koncept vznikol ako dôsledok rozsiahlych prírodných katastrof v 90-tych rokoch minulého storočia (napr. hurikán Andrew na Floride v 1994 roku, zemetrasenie v Kalifornii v 1993 roku) a tlaku na globálny trh poistenia v dôsledku veľkého objemu škôd uplatnených vo výplatách poisťok. V tom čase vznikala obava, že v prípade rýchleho sledu obdobne veľkých hromadných škodových udalostí by ich poisťný trh nemusel zvládnuť. Kapitálový trh s omnoho rozmanitejšími produktmi a radovo väčšími objemami obchodov bol tak prirodzenou voľbou, pretože v takýchto prípadoch mohol poskytnúť rezervu pre prípadné podobné šoky.

Tak ako každý finančný produkt aj „cat bond“ predstavuje kontrakt, ktorý ma dve strany: predávajúceho a investora. Na strane predávajúceho sú zväčša poisťovne, zaist'ovne a veľké korporácie, na strane investorov zas hedgeové fondy, investičné fondy, penzijné fondy, komerčné banky apod. Pre predávajúceho je cieľom získať k dispozícii dodatočný rizikový dlhodobý kapitál v prípade katastrofickú udalosť a potreby rozsiahleho poisťného plnenia. Na strane kupujúceho je motiváciou investovať do takéhoto produktu najmä

fakt, že investičné rizika nie sú korelované s ostatnými produktmi finančného trhu, keďže v tomto prípade sú závislé od neočakávaných udalostí (vyššej moci), čo je podstatnou výhodou pri diverzifikácii portfólia. Navyše tento druh dlhopisov ma zvyčajne vyššie výnosy ako bežné štátne dlhopisy.

Účel takto štruktúrovaných dlhopisov je pokryť prípad nastatia katastrofickú udalosť, ktorej pravdepodobnosť býva často nižšia ako 1 %. Kapitál získaný zaist'ovňou z vydania dlhopisu je investovaný na trhu a vynos vyplácaný investorovi býva väčšinou viazaný na trojmesačnú úrokovú sadzbu na medzibankovom trhu (3M LIBOR/EURIBOR). Takéto dlhopisy môžu byť chránené poistením proti nastatiu katastrofickú udalosti obdobne, ako je to pri štátnych dlhopisoch formou CDS (credit default swap). Ak majú takúto ochranu, investor v prípade nastatia udalosti prichádza iba o úrok, resp. kupón, pričom istina zostáva nedotknutá. Cenou za takúto ochranu býva vynos znížený o platbu príslušného poistenia, ktorého cena vďaka nepredvídateľnosti nastatia udalosti ostáva konštantná v čase.

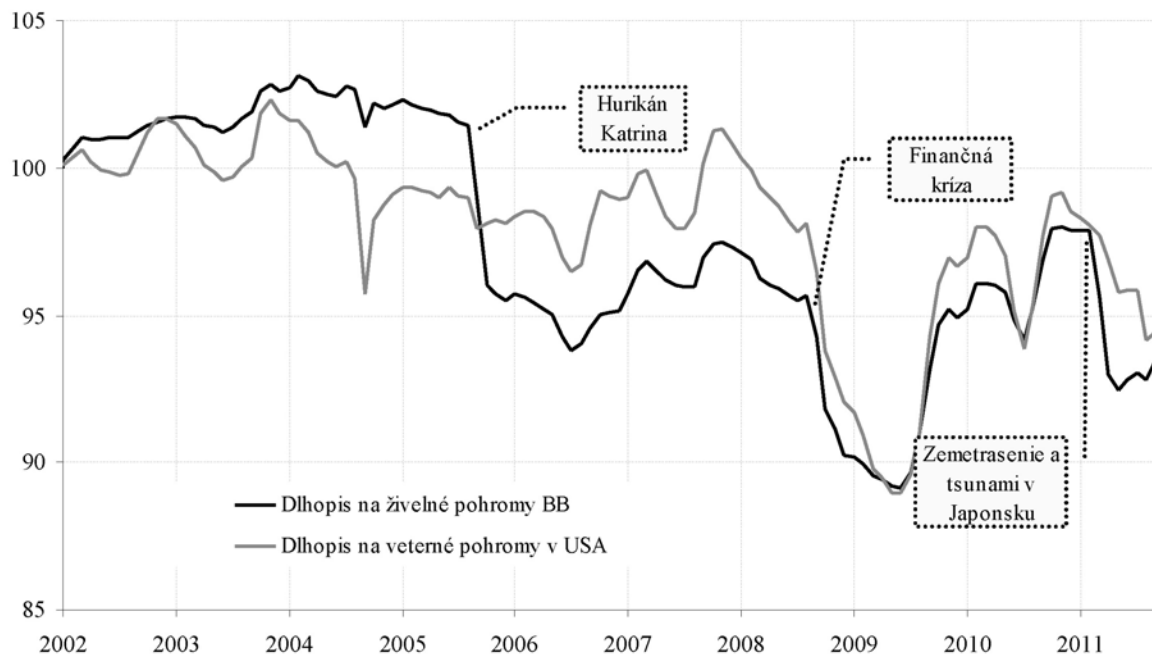
Úlohou dlhopisov viažucich sa na katastrofickú udalosť/cat bondov nie je nahradiť poistenie alebo zaistenie. Ich úlohou je poskytnúť núdzový kapitál v prípade, že sa naplnia podmienky stanovené v kontrakte. Tieto podmienky odškodnenia predávajúceho sa môžu viazať k fyzickým vlastnostiam katastrofy, t.j. na merateľnej stupnici (napr. na Richterovej stupnici pri zemetrasení alebo Saphir-Simpsonovej skale pri hurikáne), alebo k indexu popisujúcemu rozsah škôd v rámci sektora, či ekonomiky.

Na rozdiel od derivátov na počasie sa dlhopisy, viažuce sa na prírodné katastrofy, vydávajú a obchodujú okrem USA aj v Európe a Japonsku. Upisujú ich veľké zaist'ovne, akými sú napríklad Swiss Re, alebo

Allianz Re, ktoré tak prenášajú časť rizika z škodových udalostí obrovských rozmerov na držiteľov týchto dlhopisov. Dlhopisy sú väčšinou hodnotené ako BB a majú relatívne atraktívny výnos. Investor však vstu-

puje do rizika, že v prípade nastatia katastrofy spĺňajúcej podmienky kontraktu sa kupón nevypláca, ale jeho objem použije upisovateľ dlhopisu na pokrytie časti nákladov plnenia poisťných udalostí.

Obr. č. 2: Vývoj ceny katastrofických dlhopisov.

Pozn.: Dlhopisy vydané zaistovňou Swiss Re.

Zdroj: Bloomberg.

Cena dlhopisu v takom prípade na trhu klesá, čo možno vidieť na grafe najmä v dôsledku hurikánu Katrina, ako aj nedávneho zemetrasenia a tsunami v Japonsku.⁵² Cena dlhopisov, vzťahujúcich sa na veterné pohromy, má ešte volatilnejší priebeh, keďže odzrkadľuje udalosti spôsobené každoročnou hurikánovou sezónou, pričom sezóna v roku 2004 bola viditeľne jedna z najhorších v histórii.

Prepad cien v roku 2008 nie je paradoxne spojený so žiadnou zásadnou prírodnou katastrofickou udalosťou, ale s finančnou krízou, ktorá odlákala investorov z väčšiny rizikových investícií z dôvodu globálnej potreby rekapitalizácie bilancí finančných ústavov.

Keďže rozmery katastrofických udalostí a objem upísaného poistenia v ostatnom čase stúpajú, tlak na potrebu rôznych foriem spoluúčasti na nárazových poisťných škodách veľkých rozmerov bude mať tendenciu rásť. Je preto pravdepodobné, že dlhopisy tohto typu budú v budúcnosti s najväčšou pravdepodobnosťou zohrávať čoraz dôležitejšiu úlohu na trhu.

ZÁVER

V prostredí silnejúcej konkurencie môžu veľké jednorazové výpadky v tržbách spôsobiť podnikom veľké problémy udržať sa na trhu, či udržať si dôveryhodnosť a tak aj cenu akcií podniku v prípade, že je tento kótovaný na burze. Na druhej strane veľká časť ekonomickej aktivity je prirodzene závislá od počasia a v ešte väčšej miere od jej extrémnych vplyvov a prírodných pohrôm. Z tohto dôvodu sa pred niečo viac ako 10 rokmi začal finančný trh prostredníctvom rôznych finančných inštrumentov prepájať s indexami odvodenými od počasia, či prírodnými udalosťami, spôsobujúcimi materiálne škody. Tieto slúžia na zníženie expozície voči takýmto javom a teda na zabezpečenie plynulého riadenia podniku. Do tejto kategórie patria deriváty na počasie, ako aj dlhopisy na prírodné katastrofy. Napriek tomu, že ich používanie zabezpečuje v prvom prípade podniky (najmä energetické) a v druhom prípade najmä poisťovne a zaistovne, ich spo-

⁵² Podľa zdroju Guy Carpenter & Co., sprostredkovateľa zaistenia Marsh & McLennan Co., dosiahla škoda na poistenom majetku v prípade hurikánu Katrina 62 mld. US a v prípade katastrofy v Japonsku v roku 2011 dosiahla škoda na poistenom majetku len za tri mesiace do júna 2011 70 mld. USD.

ločným menovateľom je prepojenie prírodných javov a finančného trhu. Existuje vysoká pravdepodobnosť, že ďalšie zostrovanie konkurencie, prehlbovanie fungovania finančných trhov a integrácie ekonomických procesov spôsobí, že požiadavka po obdobných produktoch bude ďalej rásť.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. CAMPBELL, S. D. – DIEBOLD, F. X. (2002): Weather Forecasting for Weather Derivatives. *Wharton Working paper* 02-42.
2. HELM, D. (2006): *Environmental Policy. Objectives, Instruments and Implementation*. Oxford University Press.
3. National Research Council (2003): *Fair Weather: Effective Partnerships in the Weather and Climate Services*. Washington D.C.: National Academies Press.
4. PEREZ-GONZALEZ, F. – YUN, H. (2011): Risk Management and Firm Value: Evidence from Weather Derivatives. *Stanford University working paper series*. January.
5. STERN, N. (2007): *The Economics of Climate Change. The Stern Review*. Cambridge University Press.

The article is the result of research project Creating excellent department of economic research on civilization challenge in 21. century (ITMS 26240120032). Project is co-financed from EU.

ADDRESS & ©

Ing. Lubomíra GERTLER, PhD.
Katedra financií
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita
Dolnozemska cesta 1/b, 85235 Bratislava
Slovak Republic
lugertler@hotmail.com

VYUŽITÍ PLATEBNÍCH KARET PO NOVELE ZÁKONA O PLATEBNÍM STYKU

Usage of Payment Cards after Change of Act No. 284/2009 Coll.

Liběna KANTNEROVÁ

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Platební karty se staly běžným platebním prostředkem pro všechny generace v naší republice. Článek se zabývá využitím platebních karet u 178 respondentů v období těsně po změně Zákona o platebním styku č. 284/2009 Sb.

Klíčová slova: platební karta – uživatel – využití

ABSTRACT: Payment cards have become a usual payment means for all generations in the Czech Republic. The paper deals with the use of payment cards in the sample of 178 respondents in the period after the change of the Act No. 284/2009 Coll., on Payment System.

Key words: payment card – user – usage

ÚVOD

Pro bankovníctví v posledních letech je příznačný nárůst bezhotovostních transakcí, který souvisí s rozvojem bankovní sítě, informačních technologií, dostupností internetu a internetbankingu. Tomuto vývoji odpovídají i statistické údaje o počtu bezhotovostních plateb v EU – poslední známý údaj z r. 2009 je 175,94 transakcí na občana EU, což je ve srovnání s rokem 2005 nárůst o 11,59 % (statistické údaje ECB). Pro vstup České republiky do EU byl zákon o platebním styku již jednou novelizován. Nyní však byla do praxe uváděna novela, která by měla odstranit některé přetrvávající nejednotnosti v platebních systémech, hlavně by však měla zpřísnit podmínky provádění zákona bankami a zvýšit kvalitu služeb pro jejich klienty (Kantnerová 2009).

Platební karty představují moderní nástroj platebního styku bez nutnosti mít v době nákupu zboží či služby s sebou hotovost. Tento bezhotovostní platební prostředek zaznamenal v porevolučním období v naší republice velký rozvoj, neboť do r. 1990 byl u nás téměř neznámý. Ve světě však zaznamenal největší rozmach již v 50.–60. letech 20. století.

Historie platebních karet však sahá až do počátku 20. století a jako první se uvádějí věrnostní platební karty Western Union z r. 1914. Tento platební instrument tehdy této americké firmě přinesl konkurenční výhodu v tom, že její klienti mohli odesílat telegramy bez držení a použití hotovostních peněžních prostředků.

Od těchto skromných počátků karty zaznamenaly obrovský rozmach jak ve své podobě, tak ve způsobech jejich použití. Dnes představují platební karty v celosvětovém měřítku jeden z nejčastěji používaných platebních prostředků.

LITERÁRNÍ PŘEHLED

Podle S. Poloučka (2006) jsou platební karty dnes používány především k platbám fyzickými osobami – ve větším využití tohoto instrumentu v platebním styku podnikatelských subjektů brání jejich relativně nízké limity použití v jednotlivých transakcích. Přesto však jsou v podnikatelské sféře využívány, a to především zaměstnanci firem, kteří kartami kryjí náklady spojené s jejich služebními cestami, čímž má zaměstnavatel úplný a snadný přehled o všech nákladech spojených s tou kterou služební cestou. V. Polidar (1999) uvádí, že na vznik a rozvoj platebních karet měla vliv konkurence mezi bankami a mezi výrobci elektroniky. Karty první generace se dnes již téměř nevyskytují. Tyto karty byly opatřeny pouze reliéfním písmem otiskujícím se na účtenku a nazývaly se embosované. Druhá generace platebních karet má magnetický proužek. Třetí a neaktuálnější z pohledu bezpečnosti jsou karty čipové, kam patří i nejnovější typ, dosud nepříliš rozšířený, tzv. elektronické peněženky.

Různí autoři dělí platební karty podle různých hledisek souvisejících s formálními nebo bezpečnostními prvky, držitelem karty, bankovní asociací (vý-

stavce) či teritoriem použití. S. Půlpánová (2009) dělí platební karty podle toho, jak se operace promítne na účet klienta.

1. debetní karty – klientský účet je zatížen bezprostředně po realizaci platby (v on-line systému) obecněji poté, co banka obdrží informace o provedení platby. Tento typ karty obvykle neumožňuje přechod účtu do debetu, a tak v podstatě nereprezentuje z pohledu banky úvěrové riziko (samozřejmě je možné definovat riziko operační). Banka má možnost u této karty průběžně opravit limit čerpání s ohledem na vývoj zůstatku klientova účtu.
2. kreditní karty – jejich prostřednictvím banka automaticky poskytuje spotřebitelský úvěr, takže klient může přejít při placení do debetu ve výši úvěrového limitu dohodnutého s bankou. Úvěr je splácen pravidelně nebo nepravidelně, většinou prostřednictvím měsíční splátky v minimální stanovené výši. Klient může na této kartě často využít i tzv. bezúročné období a, pokud uhradí závazek ve stanovené lhůtě (obvykle v rozmezí 15–30 dní), není jeho účet zatížen úrokem.

3. „charge“ karty – původní konstrukce platební karty, která měla vyjít vstříc zákazníkovi přesunem úhrad realizovaných plateb na konec vymezeného (obvykle měsíčního) období. Držitel karty měl zpravidla stanovenou povinnost splatit svůj závazek do 15–30 dnů od data výpisu. Použití této karty bylo většinou předpokládáno v průběhu služební cesty, kdy karta umožnila řešit bezpečnostní rizika a opatrnostní poptávkový motiv. Další dva druhy karet jsou v naší zemi spíše okrajovou záležitostí.
4. „afinity“ karty – představují součinnost bank s nepodnikatelskými subjekty. Banka může jejich prostřednictvím získat skupinu klientů spojených společnými zájmy či členstvím v klubu či organizaci.
5. „co-brandové“ karty – jsou výsledkem partnerství banky a jiné podnikatelské instituce, často např. aerolinií nebo obchodních domů či maloobchodních řetězců. Pro banku představuje tento typ karet nižší akviziční náklady, pro klienta rozšíření možnosti uplatnění karty a často i cenové zvýhodnění; karty dále posilují komunikaci a pozici značky.

Dále uvádím ještě členění podle S. Poloučka (2006).

Kritérium	Druhy karet			
	Bankovní	Obchodní organizace		
Vydavatel	Bankovní	Obchodní organizace		
Způsob zúčtování	Charge	debetní	Kreditní	elektronická peněženka
Funkce	šeková záruční	elektronická	Univerzální	
Teritorium použití	Lokální	vnitrostátní	Mezinárodní	
Uživatel	Osobní	služební		
Rozsah služeb	Základní	specializované	Prestižní	výběrové
Technika záznamu	Magnetické	čipové	elektronické peněženky	

Následující tabulky č. 1 a 2 uvádějí statistické údaje Sdružení pro bankovní karty o stavu platebních karet v České republice na konci roku 2009 a 2010.

Tab. č. 1: Souhrnná statistika SBK za r. 2009 / Total statistics SBK for 2009.

POČET AKCEP- TAČNÍCH MÍST NUMBER OF ACQUIRING PLACES	MC	MC Elec.	Maestro	VISA	Electron	AmEx	DC	JCB	Ostatní	CELKEM
Počet provozoven (outlety) Number of outlets	56 263	49 206	49 206	56 372	49 297	17 906	45 974	32 763	3 721	62 614
Počet provozoven, vybavených pouze imprinterem/Num- ber of establish- ments with the imprinter only	5 900	0	0	5 845	0	2 322	4 649	3 765	1 040	7 119
Počet provozoven vybavených POS terminály/Number of establishments with the POS terminals	49 287	49 182	49 102	49 273	49 273	15 887	41 151	28 856	2 636	53 375
Počet acquirery spravovaných POS terminálů Number of the POS terminals run by acquirers	63 673	59 071	63 527	63 663	59 111	20 681	46 736	31 782	2 992	66 901
Počet obchodníků WEB/Number of WEB merchants	2 295	936	2 206	2 291	2 291	0	234	1 300	327	2 295
Počet provozoven poskytujících cash back/Number of establishments with the cash back service	3 899	0	3 022	3 898	1 201	0	0	0	0	3 899

Zdroj – Source: <http://www.bankovnikarty.cz/pages/czech/main.html>

Tab. č. 2: Souhrnná statistika SBK za 2010 / Total statistics SBK for 2010.

POČET AKCEP- TAČNÍCH MÍST NUMBER OF ACQUIRING PLACES	MC	MC Elec.	Maestro	VISA	Electron	AmEx	DC	JCB	Ostatní	CELKEM
Počet provozoven (outlety) Number of outlets	60 627	53 953	53 953	60 536	53 994	18 428	49 768	36 651	4 279	65 293
Počet provozoven, vybavených pouze imprinterem/Num- ber of establish- ments with the imprinter only	5 483	0	0	5 428	0	2 311	4 070	3 616	1 178	7 145
Počet provozoven vybavených POS terminály/Number of establishments with the POS terminals	54 582	54 504	54 504	54 557	54 557	16 164	45 351	33 040	3 050	57 637
Počet acquirery spravovaných POS terminálů Number of the POS terminals run by acquirers	70 753	65 176	70 633	70 733	65 185	8 421	58 462	38 596	3 050	74 041
Počet obchodníků WEB/Number of WEB merchants	2 899	732	2 659	2 900	2 422	675	673	0	0	2 900
Počet provozoven poskytujících cash back/Number of establishments with the cash back service	4 868	0	3 866	4 867	1 519	3	4	0	0	4 868

Zdroj – Source: <http://www.bankovníkarty.cz/pages/czech/main.html>

METODIKA A CÍL

Pro výzkum stávající situace bylo využito formy dotazníkového šetření, kterou nabízí provider Google. Vytvořený dotazník je uveden níže a byl rozeslán e-mailem respondentům v období březen – květen 2010. Šetření se zúčastnilo celkem 178 respondentů. Jejich složení s ohledem na věk, pohlaví a vzdělání je uvedeno v části diskuse.

Cíl šetření bylo zjistit:

1. složení majitelů karet podle pohlaví, věku a vzdělání;
2. způsob nejčastějšího využívání platebních karet;
3. spokojenost s nabídkou služeb kartami poskytovatelů;
4. co vedlo uživatele platebních karet k tomu, že začali využívat platební kartu v platebním styku;
5. jak často a v jakých objemech uživatelé karty využívají.

Dotazník

Otázka č. 1: pohlaví respondenta:

- muž;
- žena.

Otázka č. 2: věk respondenta:

- do 20 let;
- 20–30;
- 30–40;
- 40–50;
- 50–65;
- nad 65.

Otázka č. 3: vzdělání respondenta:

- základní – vyučen(a);
- středoškolské – učební obor s maturitou;
- vysokoškolské.

Otázka č. 4: vlastnictví platební karty:

- ano;
- ne.

Otázka č. 5: v případě kladné odpovědi na předchozí otázku – využití karty:

- k výběru hotovosti;
- k dobíjení mobilu;
- pro platby v obchodech;
- služba cash back;
- jiné služby.

Otázka č. 6: spokojenost se službou platební karty:

- jsem spokojen(a) zcela;
- nejsem spokojen(a) zcela;
- jsem zcela nespokojen(a).

Pouze pro ty, kteří nejsou spokojeni se službami, které jim karta umožňuje. Prosím uveďte důvod:

- vysoké poplatky;
- špatné mechanické vlastnosti materiálu karty – její časté výměny;
- jejich služby neodpovídají mým požadavkům;
- pomalé odezvy na účtu;
- málo míst, kde se s ní dá platit.

Otázka č. 7: co mě vedlo k používání karty:

- rada pracovníka mé banky;
- rada člena rodiny;
- informace v tisku;
- změna zákona a přesun odpovědnosti v případě zneužití karty v r. 2009;
- snazší dostupnost peněz.

Otázka č. 8: jak často použijete kartu:

- jednou týdně;
- jednou za měsíc;
- častěji.

Otázka č. 9: objem finančních prostředků využitých kartou měsíčně:

- do 1 000,- Kč měsíčně;
- 1 000–5 000,- Kč;
- 5 000–10 000,- Kč;
- více než 10 000,- Kč měsíčně.

Otázka č. 10: vydavatelem Vaší karty je asociace:

- Visa;
- MasterCard;
- jiná.

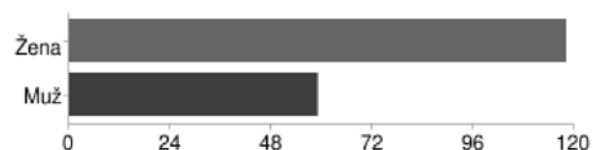
Otázka č. 11: počet karet:

- máte 1 kartu;
- více.

VÝSLEDKY A DISKUSE

1. Pohlaví / Sex:

Žena (female)	118	67 %
Muž (male)	59	33 %

2. Věk / Age:

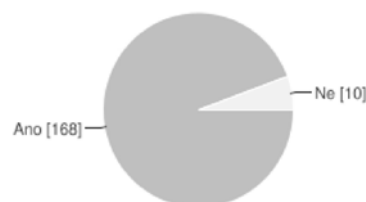
do 20 (under 20)	26	15 %
20–30	106	60 %
30–40	21	12 %
40–50	22	12 %
50–65	2	0,7 %
nad 65 (above 65)	1	0,3 %

3. Vzdělání / education:

Základní – vyučen(a) (basic-vocational school)	18	10 %
Středošk. – uč. obor s maturitou (general/vocational-secondary with secondary school leaving certificate)	119	67 %
Vysokoškolské (university)	41	23 %

4. Máte platební kartu? / Do you have any payment card?

Ano (Yes)	168	94 %
Ne (No)	10	6 %

5. V případě vlastnictví karty, jak ji využíváte? / If so, how do you use it?

K výběrům hotovosti (for cash with drawal)	158	93 %
K dobíjení mobilu (pre-paid cell phones)	17	10 %
Pro platby v obchodech (payments in stores)	134	79 %
K výběru „cash back“ (for cash back service use)	5	3 %
Jiné služby (other)	17	10 %

6. Spokojenost se službou / Satisfaction with service:

Jsem spokojen(a) zcela (absolutely satisfied)	151	89 %
Nejsem spokojen(a) zcela (not satisfied thoroughly)	11	6 %
Jsem zcela nespokojen(a) (dissatisfied)	8	5 %

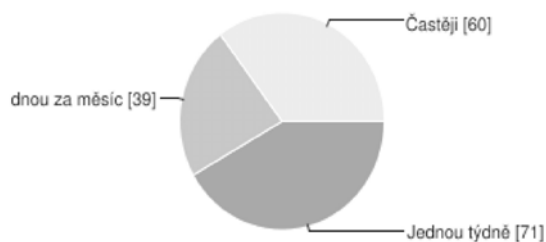
7. Co mě vedlo k používání karty? /

What are the reasons for using a payment card?

Rada pracovníka mé banky (advice of the worker in the bank)	8	5 %
Rada člena rodiny (advice of a family member)	27	16 %
Informace v tisku (information in the media)	2	1 %
Změna zákona a přesun odpovědnosti za zneužití karet v r. 2009 (change of the Act and a shift of responsibility for fraud in 2009)	0	0 %
Snazší dostupnost peněz (better cash availability)	129	78 %

8. Jak často kartu použijete za měsíc? / How many times a month do you use a payment card?

Jednou týdně (once a week)	71	42 %
Jednou za měsíc (once a month)	39	23 %
Častěji (more often)	60	35 %

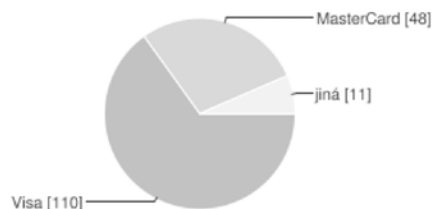

9. Objem finančních prostředků využitých z karty měsíčně / A volume of finances used from the card per month:

Do 1 000 Kč měsíčně (less than 1,000 CZK per month)	29	17 %
1 000–5 000 Kč měsíčně (1,000–5,000 CZK per month)	81	48 %
5 000–10 000 Kč měsíčně (5,000–10,000 CZK per month)	33	20 %
Více než 10 000 Kč měsíčně (more than 10,000 CZK per month)	26	15 %

10. Vydavatelem Vaší karty je asociace / The association that issued your card:

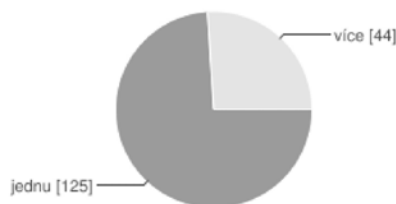
Visa	110	65 %
MasterCard	48	28 %
Jiná (other)	11	7 %

11. Máte jednu nebo více karet? /

Do you have one or more cards?

Jednu (one)	125	74 %
Více (more than one)	44	26 %

DISKUSE

V průzkumu mezi respondenty převažovaly ženy – 118 z celkového počtu 178 respondentů. Věková kategorie byla zastoupena nejčastěji v rozmezí 20–30 let – 106 respondentů ze 178. Vzdělání respondentů bylo nejčastěji středoškolské – případně vyučen(a) s maturitou. To jistě ovlivnilo odpovědi. Přesto lze konstatovat, že 168 respondentů ze 178 má platební kartu a nejčastěji pouze jednu – 125 respondentů. Nejčastěji uváděný důvod využití karty je výběr hotovosti (158 respondentů) a k platbám v obchodech (134 respondentů). S platební kartou je zcela spokojeno 151 respondentů, což je dobrý výsledek, ale zároveň signalizuje, že část respondentů má s kartou problémy a je zde tedy prostor pro zlepšení služeb. V dotazníku byly doplňující otázky na důvod nespokojenosti s kartou, tuto podotázku však bohužel žádný respondent nezodpověděl. Nejčastějším důvodem pro využití této formy platebního styku je uváděna snazší dostupnost peněz – 130 respondentů ze 178. Karty jsou nejčastěji využívány jednou týdně – 71 respondentů ze 178. Nejčastěji použitá finanční suma za měsíc je částka 1 000–5 000 Kč měsíčně – takto odpovědělo 81 respondentů ze 178. V tomto souboru respondentů převažovaly karty vydané asociací Visa – celkem 110 respondentů ze 178.

Této zjištěné situaci odpovídá výsledek srovnatelných konečných dat z konce r. 2009 a 2010 v tab. č. 1

a 2. Banky a obchodníci si uvědomují nárůst významu tohoto platebního prostředku. Banky zřejmě také zareagovaly na změnu zákona o platebním styku. Počet provozoven, akceptujících platební karty, vzrostl ve srovnávaných obdobích o 4,1 %. Počet provozoven vybavených pouze imprinterem vzrostl o 3,7 %. Počet provozoven vybavených POS terminály vzrostl o 8,0 %. Počet acquirery spravovaných POS terminálů vzrostl o 5,9 %. Počet obchodníků WEB vzrostl o 26,4 %. Počet provozoven, poskytujících cash back, vzrostl o 31,6 %.

Je nutné konstatovat, že tato čísla, svědčící o vysokém nárůstu využívání technologie platebních karet, zaznamenala vysoký růst především ve 2. polovině roku 2010, neboť předchozí výpočty k pololetí roku 2010 byly často o 50–70 % nižší – nárůst nebyl tak razantní.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. DVOŘÁK, P. (1997): *Bankovníctví*. Praha: VŠE. ISBN 80-7079-584-0.
2. KANTNEROVÁ, L. (2009): Změna zákona o platebním styku. *Auspicia*, roč. 6, č. 2, s. 34–38. ISSN 1214-4967.
3. POLIDAR, V. (1999): *Management bank a bankovních obchodů*. Praha: Ekopress. ISBN 80-86119-11-4.
4. POLOUČEK, S. (2006): *Bankovníctví*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-462-7.
5. PŮLPÁNOVÁ, S. (2007): *Komerční bankovníctví v České republice*. Praha: VŠE, Oeconomica. ISBN 978-80-295-1180-1.
6. REVENDA Z. et al. (2008): *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. Praha: Management Press. ISBN 98-80-7261-132-4.
7. [online] (2011) <[http:// www.bankovnikarty.cz/pages/czech/main.html](http://www.bankovnikarty.cz/pages/czech/main.html)>, citováno 15. 6. 2011
8. [online] (2011) <[http:// sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=1000001439](http://sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=1000001439)>, citováno 15. 7. 2011

ADDRESS & ©

Ing. Liběna KANTNEROVÁ, Ph.D.
Katedra účetnictví a financí
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
kantner@ef.jcu.cz

2 POLITOLOGIE · POLITICAL SCIENCE

BOSNIAN STANDARDS OR EUROPEAN CRITERIA? CREDIBILITY OF BRUSSELS IN CRISIS

Bosenské standardy nebo evropská kritéria?
Důvěryhodnost Bruselu v krizi

Bedrudin BRLJAVAC

Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

ABSTRACT: There is a wealth of literature and academic writings in which the European Union member states are criticized for not speaking „with a single voice“ with regards to its common foreign policies. Similarly, in this paper I analysed the European Union approach towards Bosnia and Herzegovina in terms of all-embracing Europeanization process of BiH from the angle of the EU’s capabilities to affect domestic policy-making process. We came to conclusion that the EU is deeply divided, incoherent, and weak in terms of its Europeanizing policies in Bosnia thus further deepening political impasse in the country. This also proves that to some extent the EU itself is responsible for long-lasting status quo in the country since it is today having a role of international player from which Bosnian ordinary citizens have quite high expectations. This is a serious credibility gap for the EU since it could not assert and prove itself as an attractive and powerful actor that is capable of resolving cumbersome Bosnian enigma.

Key words: Bosnian Standards – European Union – Europeanization – European Criteria – International Community – Capability-expectations Gap – Credibility Crisis

ABSTRAKT: Existuje mnoho literárních zdrojů a akademických spisů, v nichž jsou státy Evropské unie kritizovány za to, že nemluví jedním hlasem v otázkách společné zahraniční politiky. V podobném duchu jsme analyzovali v tomto článku přístup Evropské unie k Bosně a Hercegovině v podmínkách všeobjímajícího evropeizujícího procesu Bosny a Hercegoviny z pohledu unijních možností ovlivnit tamější domácí politiku. Došli jsme k závěru, že EU je hluboce rozdělená, nejednotná a slabá v otázkách evropeizující politiky v Bosně, což vede k dalšímu prohloubení bezvýchodnosti politické situace v zemi. Také to do určité míry dokazuje, že sama EU je zodpovědná za dlouhotrvající status quo v zemi, protože v současné době hraje roli mezinárodního hráče, od něhož Bosňané hodně očekávají. To způsobuje vážnou trhlinu v důvěře k Evropské unii, protože se Unie nemůže prosadit jako přitažlivý a silný hráč, který je schopen řešit vážné bosenské problémy.

Klíčová slova: bosenské standardy – Evropská Unie – evropeizace – evropská kritéria – mezinárodní společenství – trhlina ve schopnostech a očekáváních – krize důvěryhodnosti

Motto:

Without integrating the Western Balkans, Europe will struggle to manage its out-of-area expansion and its global commitments as problems from the region will keep its focus on local issues

(Antonio Milososki)

1. Bosnian Standards for the EU

Recent statements delivered by M. Dodik, the populist leader of the most popular Bosnian Serb party - the Union of Independent Social Democrats (SNSD), in relation to appointment of Peter Sørensen as a new Head of EU Delegation to Bosnia and Herzegovina, that

he has set measures and conditions in order to establish good cooperation with the European Union provide an indicative picture of unclear and complex relations between Bosnia and Herzegovina (hereinafter, Bosnia or BiH) and the European Union. In fact, Dodik said that Sorensen will have a partner in Republika Srpska only if the solutions for Bosnian problems are not

imposed from the international community (Sajinovic 2011). Thus, even before the international official came to Bosnia, Bosnian politics has prepared some standards and conditions to be respected and considered in his work with local politicians. This is quite a paradoxical situation since it is the EU which is setting the standards to be implemented rather than politicians from the potential candidate and candidate countries. In fact, he and, in other instances, a number of local politicians re-modify the European standards in line with their "Bosnian standards" built in particularistic ideological interests. As a result, such political positions and views the Bosnian politicians hold clearly display, more than anything else, a seriousness of the credibility crisis that the European Union member states are facing in Bosnia and Herzegovina.

In other words, the promise of European Union membership has not be "sufficient instrument" for the Bosnian politicians to make them respect the European values, norms and rules and work on their implementation into domestic policies. Although ruling political elites are from time to time making statements that their objective is the accession into the EU most of them are doing very little to make the country closer to Brussels. Furthermore, most of the ruling Bosnian politicians are still living in the past while the EU-related agenda should encourage them to look towards common and peaceful future. Such political constellations explicitly demonstrate deepness and seriousness in which Bosnian political sphere has been confronted with since the very end of the war in Bosnia 1992-1995. Rather than focusing on issues related with the European integration and the well being of the ordinary citizens, politicians in Bosnia emphasize politics which appeal to emotions thus further increasing inter-ethnic polarization and disputes. That is, it is clearest indication of the post-war arrogance and irresponsible political rhetoric of ethno-nationalist political elites. As K. Bassuener points out, "*the Dayton constitution makes leveraging fear politically profitable and politicians unaccountable. Bosnian politicians pursue their self-aggrandizing, maximalist goals at the expense of the general welfare*". (Bassuener 2009: 1) As a result, under the domination of the same nationalist political elites Bosnia has been suffering more than a decade long status quo.

To put it differently, ethno-nationalist parties have been dominating political life in Bosnia from the first democratic elections held in 1990. Such a trend of preferring strictly ethnic parties by BiH electorate has repeated each election with the only exception of the elections from 2000 when Social Democratic Party (Socijaldemokratska partija, SDP), a multi-national political party, won the elections. Thus, a political competition for votes has been based mainly on extremist rhetoric, so-called politics of outbidding, has continuously taken place in the post-war BiH as nationalist parties have cemented their early seize of power in successive elections (Jarstad 2006: 16). However, on

very important issues ethnic political leaders could not reach necessary compromises for the whole country to continue its reform process toward the EU membership. As the EC concluded: "*In BiH, nationalist rhetoric by key political leaders is challenging the arrangements established by the Dayton/Paris peace agreement and has stalled reforms. Much needed reforms of the police and of the constitutional framework have failed to make progress*" (2007: 5). Although domestic political leaders are rightly blamed for slow reform process in the country rarely is the position and responsibility for the deadlock sought among the European Union members states. Since Europeanization process is a two-way street both the EU and aspirant country hold a responsibility for the pace of the process. Thus, the research question on which this paper is built is: **To what extent the European Union is to be blamed for the long-lasting political deadlock in Bosnia and Herzegovina?**

2. Bosnia and the European Union relations

BiH and the European Union have been in tight economic and political relations more than a decade. That is, in the aftermath of the war in Bosnia which ended in December 1995 the European Union has intensified its strategic activities towards the western Balkan region in whole, including Bosnia. The end of the war was the shift in the EU governance towards the western Balkans in general and BiH in particular. That is, the EU proposed one after another the initiatives that were supposed to strengthen the European perspective of BiH (Hadzikadunic 2005: 51). The first such initiative came from France during its EU presidency in December 1996 within the framework of the so-called Royaumont Process. The initiative's main objective was the stabilization and peace-building in South-East Europe. The Royaumont Process was the first regional strategy towards the WB. Furthermore, the EU developed a regional approach launching a political and economic conditionality for the development of bilateral relations. Better to say, through the PHARE and OBNOVA humanitarian programmes, beginning in 1997, the EU initiated for the first time in the region political and economic conditionality as its economic assistance under the the mentioned initiatives was provided on condition that recipients respect human rights, democracy, and the rule of law (Juncos 2005: 96). This was a clear sign that the EU has changed its approach towards western Balkans region and towards Bosnia from passive and incoherent to more active and united one.

Furthermore, in June 1998 the EU-BiH Consultative Task Force was established. Its major area of responsibility was to provide technical and expert advice in the field of judiciary, education, media, administration, and economy. In Susko's words, this marked BiH official approximation towards the EU membership (2009: 104). Furthermore, the same year

in June the EU and BiH officials signed the “Declaration of Special Relations between EU and BiH”. Then in 1999 the EU has initiated Stabilisation and Association Process (SAP) establishing more concrete and tangible political and economic links with the regional countries. Later in June 2000 in the Feira European Council, the member states agreed that all the SAP countries, including Bosnia, are potential candidates for future EU membership. Also, on 8 March 2000 the EU Commissioner Chris Patten announced the Road Map for BiH as the first step in the framework of SAP. The document identified 18 initial steps which had to be implemented and which could lead to a feasibility study for a SAA with the EU. A new European partnership with Bosnia and Herzegovina was adopted by the Council on 18 February 2008. Following a difficult and slow reform process Bosnian government signed a Stabilisation and Association Agreements (SAA) with the EU in June 2008, which was the first pre-accession tool towards the country’s EU membership (Vučević 2008). Since then little progress has been done due to harsh ethno-nationalist rhetoric. Also, the EU is not faultless for the long-lasting status quo in Bosnia.

3. What is a Europeanization Process?

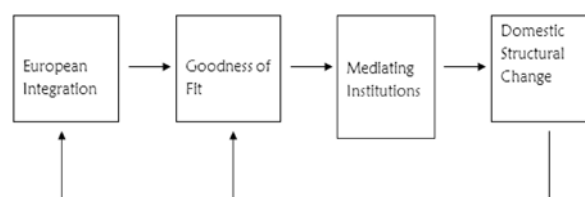
Since Bosnia and Herzegovina has been more than a decade passing through deep and thorough European Union-related reform process, in the literature of the European integration better known as Europeanization process, the European Union is expected to develop more clear-cut and coherent strategy toward this EU aspirant country. That is, Domm stresses that “the recommendation here is for the EU, aided by the EEAS, to move towards a more coherent, credible policy towards Bosnia” (Domm 2011: 64). In fact, Europeanization process is not only about adopting and implementing EU policies, rules, norms and values into the domestic economic, legal and political context it is equally important that the EU has set clear standards, measures and rules which are to be adopted by aspirants on the membership. As Anastasakis – Bechev conclude, “the criteria and benefits of (EU) conditionality must be visible not just to the elites but also to the citizens, in order to sustain momentum for reform along the long and difficult road to accession” (2003: 5). Better to say, Europeanization process as a comprehensive reform and transformation oriented process is a two-way street between the European Union and the countries that aspire for the EU membership. That’s why, it is of paramount importance that the roles and responsibilities both of the European Union and the EU aspirant, in this case Bosnia, are clearly defined and stressed.

The concept of Europeanization has become very popular within the study of European integration. There have been a variety of definitions made in relation to Europeanization. However, most of them interpret

this process as reform process in domestic political and economic system affected by policies decided at the European level. That is, we can define Europeanization as some form of domestic change that is caused by European decision-making. Similarly, Radaelli defines Europeanization as a “processes of (a) construction, (b) diffusion and (c) institutionalization of formal and informal rules, procedures, policy paradigms, styles, ways of doing things and shared beliefs and norms which are first defined and consolidated in the making of EU decisions and then incorporated in the logic of domestic discourses, identities, political structures and public policies” (2000). However, very often it happens that European norms and values are in clash with EU aspirant's values and norms. As R. Domm argues “despite the rhetoric, Europeanization, whereby vast numbers of detailed, non-negotiable rules are adopted by applicant countries, is hardly always consistent with local ownership” (2011: 58). Therefore, it is crucial that the EU find the way and develop solid methods how to diffuse and transmit its rules, policies, values and a European paradigm as an overall concept.

In fact, Europeanization is a logical extension of the EU integration theory. It gained special popularity among academia during the 1990s and beyond (Ladrech 1994; Borzel – Risse 2003). Europeanization process may have two functions. First, it explains the influence of the European politics and institutions on the domestic politics. Second, Europeanization stresses the process of change through which domestic actors adapt to European integration. Such a Europeanization effect is best illustrated through the ‘basic paradigm’, although very general one (Fig. No 1). The paradigm emphasizes that European integration leads to pressures to make necessary adjustments which are then influenced by a domestic factors, and finally to outcomes (Risse et al. 2001: 6-12). Indeed, the Europeanization has critical transformative power in the member states. Here, degree of pressure created by the Europeanization is of crucial importance. That is, this pressure is a function of the degree of fit (misfit) or congruence (incongruence) between “Europe” and the domestic level (Caporaso 2008: 29). As a result, degree of fit or misfit leads to adaptational pressures. Simply put, if the EU policies and its standards are similar to those at the domestic level then pressure for reform is much lower. However, such pressure is a necessary but not a sufficient condition for reforms to be made by domestic actors (Borzel – Risse 2003: 58).

Fig. No 1: Europeanization and Domestic Change.

Source: Risse et al. (2001: 6), in Cowles et al., p. 1-20.

4. Means of the EU conditionality

Europeanization process in aspirant countries such as Bosnia itself is to a largest extent driven by the so-called EU conditionality that stimulates domestic reforms. Better to say, the EU conditionality is based on “strict conditions” that the candidate or potential candidate countries have to meet in order to become full members in EU (Noutcheva 2006: 1). As Schimelfennig and Sedelmeier argue, “*the dominant logic underpinning EU conditionality is a bargaining strategy of reinforcement by reward, under which the EU provides external incentives for a target government to comply with its conditions*” (2004: 670). So far, the EU has established several strategic tools through which it attempts to press the process of institutional adjustment to EU standards and values. Overall, the EU conditionality in the Western Balkans, including Bosnia, is established by the following tools:

1. the general Copenhagen criteria – political, economic and acquis-related – applied to all candidate and potential candidate countries;
2. the 1997 Regional Approach and the 1999 SAP;
3. country-specific conditions to be met before entering the SAA negotiation phase and conditions arising out of the SAAs and the CARDS framework;
4. conditions related to individual projects and the granting of aid, grants or loans;
5. conditions that arise out of peace agreements and political deals (e.g. Resolution 1244 of the UN Security Council, and the Dayton, Ohrid, and Belgrade agreements) (Anastasakis – Bechev 2003: 8).

EU conditionality is aimed at integrating the Balkan states into the EU: its intention is to promote reform, to prescribe criteria attached to EU-granted benefits, and to differentiate among countries by assessing each on its own merit (Anastasakis – Bechev 2003: 1). Although it is often taken for granted that EU member states possess wide-ranging conditionality power which can „naturally“ press domestic officials to implement required EU-related agenda often it results in opposite direction as EU aspirants demonstrates significant level of resistance. That is, while many expected that Europeanizing reform process will have critical impact on the crisis-driven western Balkans region and especially Bosnia as its very unstable part the entire process resulted in fixed positions of ethno-nationalists that are only declaratory ready for Brussels. In addition, the idea that EU conditionality will work in Bosnia and solve its post-war political, economic and legal problems seems to result in complete disappointment as seen so far. In that regard, Sebastian points out that the EU jeopardized and failed to link the power and incentives inherent in its accession conditionality to the constitutional reform process in Bosnia (2009: 344). As Noutcheva notes: in essence, the reforms demanded by the EU as conditions for establishing con-

tractual relations with BiH link its membership prospects to changes in the internal state structure of BiH (2009, pp. 1070-71). However, internal politics in Bosnia could not be significantly affected by EU promise of membership.

5. EU’s Capability-Expectations Gap

The literature of the European studies has been full of praise, potential and arguments perceiving of the EU as a normative, civilian, humanitarian, and even military actor at the international stage. However, the most important thing here is to understand and evaluate practical relevance and concrete results of such academic statements. In other words, it is of utmost importance to measure and explain whether there is relevance between the idea of “European actorness” and tangible results achieved in practical delivery. Thus, in 1993 it was Ch. Hill who analysed the European Union from the angle of its international role and came to conclusion that there is the so-called “capability-expectations gap” – between what the EU has been talking to be doing and what it is actually able to deliver in practice. Hill (1993: 315) points out that the capability-expectations gap has resulted from three closely related factors: namely, the ability to agree, resource availability, and the instruments at the EU’s disposal. As Toje claims, “*without capabilities and frameworks in place, the lack of agreement on foreign policy goals and the means by which they are to be attained could remain clouded in ambiguity*” (2008: 124). That is, for the EU to promote itself as a capable and powerful actor in global politics it is important that it shifts from mere rhetoric about its “actorness” to resolving acute problems in world and in its neighbourhood. As Hill claimed, if the capability-expectations gap is to be closed, the notion of European international activities must be grounded in demonstrated behaviour rather than potential and aspirations (Toje 2008: 123).

In this light, it is important to understand the role and potential of the EU to press for reform process in Bosnia in order to make this country success story instead of the “sick man of Europe”. To put it differently, without confronting Bosnian malaise seriously and constantly accusing the domestic ethno-nationalist political elites inflammatory rhetoric as a primary reason for years-long deadlock the EU is pursuing risky policy which describes it as a weak and not-serious-enough to challenge sensitive global problems. In fact, eighty-eight percent of Bosnians support Bosnia’s European ambitions, according to the poll conducted by the Bosnian agency for European integration for which 1,200 people were questioned (Eubusiness, 2011). Furthermore, the poll results show that support for EU membership is strongest in Bosnia’s Muslim (Bosniak) community with 97 percent in favor, while 85 percent of Bosnian Croats support it and 78 percent of Bosnian Serbs (Kotonika 2011). Such a significant

number of proponents for EU integration among the citizens of all the three ethnic groups is an opportunity for the EU to prove its practical capabilities. However, there is a question mark whether the EU can meet the expectations of the Bosnian citizens? Does it have necessary tools and resources to help resolve Bosnian enigma? Therefore, as Hill stresses it is very important for all sides involved to measure the effectiveness of current Europeanization process in Bosnia and sketch "a more realistic picture of what the Community (EU) .... does in the world" (Hill 1993: 306).

6. The EU's Main Operating Tools

The EU has established bodies and instruments through which it attempts to speed up Bosnia on the road to full membership. One such body is the European Union Special Representative in BiH (EUSR) which is currently acting as a High Representative as well. In March 2001 Lord Paddy Ashdown was named as the first EUSR in BiH. The main and the most important duty of EUSR has been to help the BiH government in making EU reforms. As the Commission stresses, the mandate of the EUSR is to promote overall political coordination and offer the EU advice and facilitation to BiH to help the country meet necessary requirements for the EU membership (EC 2009: 8). The EUSR's Special mandate is derived from the European Union's policy objectives in Bosnia and Herzegovina. These include, in particular, helping achieve progress in implementing the Dayton Peace Agreement as well as in the Stabilisation and Association Process, the process by which BiH moves towards the European Union (EUSRBiH, 2011). In addition, the EUSR regularly reports to the Council of the European Union, the inter-governmental body representing the 27 EU member states, through the High Representative for the Common Foreign and Security Policy and Secretary-General of the Council. Thus, the EUSR has been of crucial importance to put pressure on domestic political leaders to continue with the EU-related reform process. However, due to vague position of the EU on the Bosnian crisis the EUSR has played unclear and ambiguous role.

Thus, very often there has been serious imposition of reform process from the HR/EUSR on local politicians. Probably this was clearest during recent police reform. The Commission Feasibility Study published in November 2003 identified weaknesses in the policing system in BiH and concluded that it is necessary to "proceed with structural police reforms with a view to rationalizing police services" (2003: 26). As BiH political elites could not make compromise on the necessary reforms the EUSR imposed the reforms on them and thus solved the deadlock. This finally enabled the EC to recommend the start of SAA negotiations with the BiH government on 21 October 2005. However, such an imposition was clear forced Europeanizing reform. Previous HR Petritsch summarized the

situation by stressing: "I furthermore wanted to move this country away from a situation where it seemed, that fundamental changes – at times even alien to its local traditions – were being simply imposed on this state and its citizens. More often than not – the country was treated as object" (2006: 4). BiH future in the EU is thus highly uncertain and even problematic because of the underdeveloped domestic policy-making structures and serious marginalization of both political representatives and ordinary citizens from open democratic deliberation. That is, coerced Europeanization by the EUSR has hampered genuine democracy to flourish. Thus, the EU is implicitly paralysing active involvement in policy-making and political responsibility of the Bosnian politicians.

In addition, very often disunited position of the EU member states makes the role of the EUSR in BiH ineffective and highly irrelevant. For instance, the status of the double-hatted OHR/EUSR was sometimes very unclear and disputed. Thus, commenting on the appointment of Lord Ashdown as the EUSR the EUPM official claimed that without dedicated EUSR staff, it was felt that "he was the right person for the job...but he never really was the EUSR" (Mustonen 2007: 20). Also, another EUPM official put it that "the EUSR position was essentially irrelevant." (Mustonen 2007: 20). This was the case when in January 2009, the international community's High Representative and the EUSR in Bosnia and Herzegovina (BiH) unexpectedly announced his resignation in order to take up the post of Slovak Foreign Minister instead. From his early mandate he knew very well that his position was like 'riding a dead horse' as he used to say. Therefore, as J. Batt points out, "the abrupt departure of HR/EUSR Lajcak has exposed drift and disarray in the EU's policy towards BiH" (2009: 1). It would not be far from truth to say that Lajcak did not have clear-cut message of support from Brussels which would help him to do his job effectively. As the International Crisis Group pointed out in its report, "There is some reluctance in Brussels for taking up such responsibilities, especially if its means deployment of the largest ever EUSR office, and increased EC funding." (2007: 27)

7. From American to Brussels Era

Today, it is the EU rather than other bigger world players from international community such as USA, Russia, and China, more heavily involved in the political and economic affairs in the western Balkans and in Bosnia and Herzegovina particularly. During the Yugoslavian crisis in the early 1990s the EU had played very weak and incoherent role due to a serious lack of commitment and political will of its member states to pool more sovereignty in order to build stronger and more coherent security and defence policy at the European level. As Javier Solana points out, "when the Yugoslav wars broke out in the 1990s we watched

as our neighbourhood burned because we had no means of responding to the crisis” (2009). Although, at the beginning of the Yugoslav crisis the Luxembourg Foreign Minister Jacques Poos, then head of the EC Presidency, declared that the organization would intervene in the Yugoslavian crisis because it was “*the hour of Europe, not the hour of the United States*” the opposite proved true since it was a diplomatic fiasco for Europe and a diplomatic and military domination of the USA. Thus, famous Henry Kissinger’s question, “*what is Europe’s phone number?*,” proved its relevance here. What’s more, it was only with US leadership and initiative which created the Dayton peace agreement in November 1995, ending a brutal three and one-half year bloody war in Bosnia (Kim 2008: 1).

However, after the war the EU developed more strategic and tangible approach towards the Western Balkans countries. There has been an understanding that instability and possible conflicts in the region pose direct and serious threat to the EU. As a response, the EU developed more pro-active and comprehensive security and defence policy at the European level. As pointed out by Chris Patten, the European Commissioner for External Relations, “the dreadful humiliation Europe suffered in the Balkans in the early nineties also made us realise that Europe had to finally get its act together” (2003: 2). Among other things, in December 2004, the EU launched a peacekeeping military operation in BiH, replacing NATO’s SFOR mission. In addition, the EU sent its Police Mission to Bosnia in January 2003 to replace the UN’s International Police Task Force (IPTF) as part of the broader rule of law strategy in BiH and in the region. On the other hand, the US put diplomatic and military priority and deployed most of its troops in Iraq and Afghanistan. Following initiation and later signing of SAA the western Balkan countries the region shifted from the US-dominated Dayton era into the the EU-dominated Brussels era. As Javier Solana, the former High Representative of the EU pointed out, the most fundamental objective of the EU at this transition stage is to move from “*the era of Dayton*” to “*the era of Brussels*” (2004). However, the Brussels era has not passed without challenges.

8. Credibility Crisis of the EU in Bosnia

Following the US shift in its foreign policy of prioritizing other regions more than Bosnia such development has left significant diplomatic space for other global powers such as the EU to assert its influence in this highly problematic country. As a result, Hadzidakunic believes that gradual withdrawal of the US from the western Balkans towards more critical world regions has signaled leaving the Balkans region to the EU as its natural and strong ally (2005: 23). Although the Union developed new institutional relations with the regional countries through newly

initiated SAA it has faced a lot of challenges, and especially in Bosnia. The SAA include provisions and measures for future EU membership of the western Balkan countries. In fact, SAA is similar to the Europe Agreements that the EU signed with the Central and Eastern European countries in the 1990s and to the Association Agreement with Turkey. However, since a long-lasting political malaise in Bosnia it is obvious that the “EU’s carrot” in the form of SAA has not worked with the local country’s officials. In fact, Bassuener and Lyon in this light claim that not only did the SAA not generate momentum, but Republika Srpska (RS) is busy unraveling some of the hard-won gains of the previous 13 years, including reforms required by the EU as preconditions for signing the SAA (2009: 2). That’s why, the EU leaders duty is to make the bloc’s values, norms, and standards more attractive and more concrete both for Bosnian politicians and its citizens.

Furthermore, the “EU sticks” have not been effective in interactions with the Bosnian political elites. Better to say, the EU has not developed adequate “stick policy” which could be applied to politicians, political parties, and organizations that support policies that are opposed to Euro-Atlantic integration principles and that question the state institutions. Thus, only recently has the EU foreign minister Lady Ashton demanded that her new Bosnian envoy, part of her newly created diplomatic service, be given new powers by the Council of EU foreign ministers to impose travel bans and asset freezes on obstructionist Bosnian politicians (Waterfield 2010). Even the EU financial aid directed for the country has not been enough motor force that would motivate domestic politicians to implement necessary measures that Brussels had set beforehand. For instance, the EU provides targeted assistance to candidates and potential candidates countries through IPA (Instrument for pre-accession assistance) which supersedes the five previously existing pre-accession instruments, Phare, ISPA, SAPARD, Turkey instrument, and CARDS. Thus, the European Commission has allocated 440 million Euro of support to BiH in its transition from a potential candidate country to a candidate country for the period 2007-2011 under the IPA. BiH as a potential candidate is currently eligible for assistance to transition and institution building and cross-border cooperation. However, the EU has in some instances cut its financial assistance to BiH due to slow reform process. Still, in this way the EU has further pushed the country behind other regional countries on the road to Brussels.

9. European Union divided in Bosnia

Very often the EU leaders seem very divided and deliver oppressing messages when the European integration reforms in Bosnia are concerned. In view of the former US Ambassador Charles English, “*part of the problem is that the EU itself is divided about Bosnia.*”

Among member states, only a handful, most notably the UK, appear to have a clear grasp of the dangers posed by Bosnia's current political dynamics" (Tanner 2011). Probably the best demonstration and proof to this fact has been diverse views and opinions of the EU officials regarding the future design and content of the Bosnian constitutional framework. In fact, the Bosnian authorities are expected to implement the European democratic values and effective bureaucratic standards that are based on the Copenhagen and Madrid criteria, respectively. However, although the Copenhagen and Madrid criteria propose what are the standards and measures that have to be implemented by the Bosnian politicians the EU member states have not demonstrated a common and principled position on the necessary constitutional changes. Thus, while EU officials have been vocal in their demands and calls for constitutional change, they have not been clear enough and committed about the specific requirements expected (Sebastian 2011: 4). As a result, the EU member states are as divided as the local politicians are over the design and shape of the future Bosnian constitution. This has resulted in a huge EU credibility crisis in Bosnia.

Over time there have been even oppressing messages from the EU politicians and officials regarding the content and degree of reform within the country's constitution. To clarify, the European Commission President Barroso pointed out that while constitutional reform was not a strict condition for signing the SAA, "there is [a] link between these two processes. . . The EC and EU have to be convinced that they have a partner in BiH, which will be capable to respect its promises and implement the Agreement that we negotiate now" (2006). Thus, this has been a sort of informal requirement that the EU officials expect from the Bosnian political representatives to implement in order to speed up the whole European integration process. However, there have been a number of European leaders who do not support the idea that Bosnia needs a new or modified constitution in order to enter the EU family. For instance, Welner Almhöfer, Austrian Ambassador to BiH, claims that the European Union had never set the successful implementation of constitutional reforms as a condition for BiH's EU membership (2006). Better to say, the EU authorities have perceived the constitutional reform as an informal conditionality without clearly stated rewards or punishments for BiH politicians.

Even though the EU leaders have often stressed that BiH cannot realize its EU aspirations if it does not reform its constitutional framework most of them have not explicitly stated what are these constitutional reforms expected from the Bosnians. This happened to a large degree due to diverse national interests of the EU member states on foreign policy questions and due to vagueness of the Copenhagen and Madrid criteria that are open to political manipulation. As Govedarica points out: "It is true that the EU has

had no clear stance towards Bosnia. For a long time the EU officials have believed that the mere process of European integration will solve the country's problems. However, when it was clear that it was not the case then the EU could not find adequate alternative instrument" (2010). Better to say, since the EU has not stressed clearly the measures required the Copenhagen and Madrid criteria can be understood in thousand of different ways as is the case with the Bosnian elites. As a result, Bosnian Muslims want to enter Brussels as a country with strong and powerful central state. Bosnian Croats are in support of highly decentralized country. Bosnian Serb leaders see Bosnia in the EU as a weak central state with strong entities. Obviously, the EU should set the standard to solve the Bosnian impasse.

10. Initiative Failure for the Dayton II

Dayton Agreement established the Constitution of BiH in an annex of the Agreement deciding on the division of the country into two Entities: the Bosniak/Croat Federation of BiH (mainly controlled by the Bosniaks and Bosnian Croats), and the Republika Srpska (mainly governed by the Bosnian Serbs). Both country's entities have their own political and administrative structures. The Federation of BiH is divided into three levels: the Entity level, the Cantonal level, and the Municipal level. The RS does not have a cantonal level, it only has municipalities. Overall, the DPA has succeeded in keeping BiH as an independent and sovereign country with a joint multi ethnic government. Thus, the current political system in Bosnia is a product and result of the DPA. Also, one of the most important goals of the DPA, restoration of security and physical infrastructure, has been satisfactorily met. However, the broader objective of organizing a multi-ethnic, democratic, and economically self-sustaining country is still a long way to happen (Daalder – Froman 1999: 107). That is, while the DPA brought the war to an end and laid the foundation for consolidating peace, many observers also believe that the agreement as a document reflects wartime circumstances cannot by itself ensure BiH's future as a functioning and self-sufficient democratic state (Ashdown 2005).

Since domestic politicians could not agree on necessary changes within the constitution it has become more than obvious that external mediation is deadly required if any significant progress is expected. And this happened when the EU authorities decided to take decisive and concrete diplomatic lead in fixing Dayton and thus paving a way for a new era of functional, self-sustaining and democratic BiH. Thus, during the Swedish EU Presidency there has been such initiative on the constitutional reform on 10 October and again on 20-21 October, when Carl Bildt, Sweden's foreign minister, Olli Rehn, the European commissioner for enlargement, and Jim Steinberg, the US deputy secretary of state, called most of Bosnia's political party leaders

together at Butmir, outside Sarajevo, where they outlined a “*package of reforms necessary, as they sold it, for deeper Euro-Atlantic integration of their country*” (Bassuener 2009). In media, the meeting in Butmir was called ‘Dayton 2’ which best demonstrates its importance for the BiH future governance. Also, the Venice Commission was informally involved in the drafting process of the constitution. However, it ended in complete failure. Bosnian Serb representatives rejected the proposed reforms as too drastic while Bosniak and Croat leaders described them as insufficient to solve the long-standing political stalemate. Thus, ambiguous and ill-prepared EU-US initiative at the Butmir NATO base just contributed to deepening of current crisis rather than resolving it (Bieber 2010: 1).

Although EU and US seemed united and coherent in the Butmir process the whole negotiations ended in huge failure as domestic leaders could not be persuaded by the suggested measures. However, as Bosnia is for a long time passing from Dayton to Brussels era the EU is the most responsible actor for Butmir’s constitution failure. As Joseph points out, “*Washington’s central policy challenge has shifted from getting the Bosnians to cooperate to goading the Europeans to act. Although Brussels has far more at stake than Washington does, and although it finally has a collective foreign minister, it still act only when galvanized by the Americans or by crisis, or both*” (2010: 62). That is, the EU do not know how to behave like a global player what is happening in Bosnia. What’s more, civil society was completely excluded from the Butmir negotiations. This was a clear threat to democratic deliberation that EU diplomats claim to be an important European value. Furthermore, the Butmir meeting has not even mentioned a controversial principle of ethnic voting. Even though the EC clearly stressed that the ‘entity voting’ has often prevented swift adoption of legislation which hinders country’s rapid progress towards the EU membership (EC 2009: 9). Thus, Butmir talks was a good showcase for domestic and global public that international community is still relevant actor in Bosnian enigma. However, status quo remained.

11. Concluding Remarks

It is natural part of transition process that the European Union expects Bosnian government to implement necessary economic, political, legal and administrative reforms as a part of the country's Europeanization process through which it has been going through since late 1990s. However, Bosnia is for a long time in a serious impasse situation due to opposing views of the three ethnic groups on the future design of the country's constitutional framework and the country in general. Also, the EU is equally responsible for the current status quo since its member states are not united in terms of defined standards and measures expected from

Bosnian politicians. It seems that European leaders believe that mere process of European integration of Bosnia will bring stability, prosperity and genuine reconciliation to the country. That is, the European politicians expect the Bosnian political elites to make necessary reforms including constitutional changes that will satisfy all three ethnic groups although they know that it is a sort of mission impossible. Although the Copenhagen and Madrid criteria propose what are the standards and measures that have to be implemented by the Bosnian politicians the EU member states have not demonstrated a common and principled position on the necessary constitutional changes. As a result, BiH politicians successfully manipulate with reluctance and ambiguous opinions of EU leaders. This is a serious credibility gap for the EU since it could not assert and present itself as an attractive and powerful actor that is capable of solving Bosnian intrigue.

Although the EU has deployed a variety of strategic tools, instruments and bodies in the post-war Bosnia in order to help the country's reform process on the road to the EU membership it is difficult to say that such approach has been successful and useful. For instance, very often disunited position of the EU member states makes the role of the EUSR in BiH ineffective and highly irrelevant as happened to former EUSR Miroslav Lajcak. Furthermore, as pivotal agreement, the SAA, has not generate expected momentum for reform process in Bosnia and it should be examined in order to make it in line with real needs of BiH. I think that EU leaders are very often making the same mistake of ignoring the real problems of Bosnia because they believe that mere European integration process will make the country democratic, stable and peaceful. It seems that the European diplomats are making the same mistake again and again since BiH politicians thus manipulate with their reluctance and ambiguous position. As a result, the European diplomats stay in a vicious circle between their ‘European values’ and radically opposing interests of the three ethnic elites. As Batt points out, “*the EU needs to rebuild its credibility in BiH by forging a unified position on a long-term strategy for the country, actively engaging in the constitutional reform process and giving more effective support to the next EUSR*” (2009: 1). Thus, if the EU wish to become significant and credible global actor it should first solve problems at its backyard.

REFERENCES

1. ANASTASAKIS, O. – BECHEV, D. (2003): *EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process*. South East European Studies Programme, European Studies Centre, St Antony’s College University of Oxford, April.
2. ASHDOWN, P. (2005): *A superb agreement to end a war, but a very bad agreement to make a state*. Former HR in BiH, Lord Paddy Ashdown,

- Farewell, Sarajevo, *The Guardian*, 2 November, www.guardian.co.uk/article/o.i6o64.8Q.oo.html.
3. BASSUENER, K. (2009): It is Time for Plan B for Bosnia. *European Voice*, 22. 10. 2009.
  4. BASSUENER, K. (2009): *How to pull out of Bosnia-Herzegovina's dead-end: A strategy for Success*. Democratization Policy Council, February.
  5. BASSUENER, K. – LYON, J. (2009): *Unfinished Business in Bosnia and Herzegovina: What Is To Be Done?* May. United States Institute of Peace, www.usip.org.
  6. BATT, J. (2009): *Bosnia and Herzegovina: the international mission at a turning point*. FRIDE. Policy Brief, No 5 – February.
  7. BIEBER, F. (2010): *Constitutional reform in Bosnia and Herzegovina: preparing for EU accession*. European Policy Center, Policy Brief, April 2010.
  8. BORZEL, T. – RISSE, T. (2003): Conceptualizing the Domestic Impact of Europe. In: Featherstone, K. – Radaelli, C. M. (eds.). *The Politics of Europeanization*, Oxford University Press, pp. 55–78.
  9. CAPORASO, J. (2008): The Three Worlds of Regional Integration Theory. In: GRAZIANO, P. – VINK, M. P. (2008). *Europeanization: New Research Agendas*. Palgrave Macmillan.
  10. DAALDER, I. H. – FROMAN, M. B. G. (1999): Dayton's Incomplete Peace. In: *Foreign Affairs*. November/December, pp. 106-113.
  11. DOMM, R. (2011): Next steps on Bosnia-Herzegovina: key elements to a revised EU strategy. *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 11, No. 1, March, 53–67.
  12. EC, European Commission (2003): *Report from the Commission to the Council on the preparedness of Bosnia and Herzegovina to negotiate a Stabilization and Association agreement with the European Union*, Brussels, 18 November, available at www.dei.gov.ba.
  13. EC, European Commission (2007): *Commission Staff Working Document: Bosnia and Herzegovina 2007 Progress Report*, Brussels, 6. 11. .
  14. EC, European Commission (2009): *Commission Staff Working Document, Bosnia and Herzegovina 2009 Progress Report accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010*, Brussels, 14. 10.
  15. Eubusiness (2011): Nine in 10 Bosnians want EU membership: poll, 24 March, www.eubusiness.com.
  16. EUSRBiH (2011): European Union Special Representative for BiH: EUSR Mandate, Official Website of EUSRBiH, available at <http://www.eusrbih.org/gen-info/?cid=2000,1,1>.
  17. GOVEDARICA, D. (2010): The Executive Director at Open Society Fund-Bosnia and Herzegovina, Personal Interview, May.
  18. HADŽIKADUNIC, E. (2005): *Od Dejtona do Brisela*. Sarajevo: ACIPS.
  19. HILL, Ch. (1993): The Capability-Expectations Gap or Conceptualising Europe's International Role. *Journal of Common Market Studies* 31(3): 305–328.
  20. ICG (2007): *Ensuring Bosnia's Future: A new international engagement strategy*. International Crisis Group, Europe Report N°180 – 15 February 2007.
  21. JARSTAD, A. (2006): *Dilemmas of War-to-Democracy Transitions*. The Paper prepared for presentation at the conference State, Conflict, and Democracy, 12- 13 May 2006 at Lund University, Sweden.
  22. JOSEPH, E. (2010): Bosnia and Herzegovina. In: *Western Balkans Policy Review*. A Report of the CSIS Lavrentis Lavrentiadis Chair in Southeast European Studies, Center for Strategic and International Studies, September.
  23. JUNCOS, A. E. (2005): The EU's post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina: (re)Integrating the Balkans and/or (re)Inventing the EU? In: *Southeast European Politics*, Vol. VI, No. 2, pp. 88–108.
  24. KIM, J. (2008): *Bosnia: Overview of Current Issues, Foreign Affairs, Defense, and Trade Division*. Congressional Research Service, Library of Congress, June 16.
  25. KOTONIKA, M. (2011): Waitlisted: *The Western Balkans*. Center for Strategic and International Studies, April 5.
  26. Ladrech, R. (1994): Europeanization of Domestic Politics and Institutions; the Case of France. *Journal of Common Market Studies*, 32 (1), pp. 69–88.
  27. MUSTONEN, J. (2007): Coordination and Cooperation on Tactical and Operational Levels: Studying EU-ESDP Crisis Management Instruments in Bosnia and Herzegovina. *CMC Finland Civilian Crisis Management Studies*, 1, 1.
  28. NOUTCHEVA, G. (2006): *EU Conditionality, State Sovereignty and the Compliance Patterns of Balkan States*. Centre for European Policy Studies, Paper prepared for the 3rd Pan-European Conference on EU Politics, European Consortium for Political Research, Bilgi University, Istanbul, 21–23. September.
  29. PETRITSCH, W. (2006): My lessons learnt in Bosnia and Herzegovina. In: 9th International conference, Balkan Political Club, *Bosnia and Herzegovina: Crossing from Dayton's to Brussels Phase and the Role of the International Community*, Sarajevo, 6 May 2006.
  30. RADAELLI, C. (2000): Wither Europeanisation? Concept stretching and substantive chance. *European Integration Online Papers* 3, No 7, accessed online on February 5, 2011 at <http://eiop.ot.at/eiop/comment/1999-007c.htm>.

31. RISSE, T. – COWLES M. G. – CAPORASO, J. (2001): *Europeanization and Domestic Change: Introduction*. In: Cowles et al., p. 1–20.
32. SAJINOVIC, D. (2011): *Nema razgovora dok se narušava Dejton*. Nezavisne novine, 24. 07. 2011.
33. SCHIMMELFENNIG, F. – SEDELMEIER, U. (2004): Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, 11, 4 August, 669–687.
34. SEBASTIAN, S. (2009): The Role of the EU in the Reform of Dayton in Bosnia-Herzegovina. *Ethnopolitics*, Vol. 8, Nos. 3–4, 341–354, September – November.
35. SEBASTIAN, S. (2011): *Breaking the Impasse: Constitutional Reform in Bosnia*. No. 69 – March 2011, FRIDE.
36. SOLANA, J. (2004): *The European Journey*. London, UK: Institute for War and Peace Reporting: Balkan Crisis Report No. 493, April 22, available at www.iwpr.net.
37. SOLANA, J. (2009): *EU makes its mark on the world stage*. Guardian, 11 October 2009, www.guardian.co.uk.
38. ŠUŠKO, D. (2009): EU Enlargement and the Case of Bosnia and Herzegovina: A Brief Historical Sketch. *Journal of the Faculty of Arts and Social Sciences*, No. 2, Spring. International University of Sarajevo.
39. TANNER, A. (2011): Bosnian Serb leader threat to stability: U.S. Cables. Reuters, April.
40. TOJE, A. (2008): The Consensus-Expectations Gap: Explaining Europe's Ineffective Foreign Policy. *Security Dialogue*, Vol. 39 (1): 121–141, 2008.
41. VUCHEVA, E. (2008): Bosnia signs EU pre-accession deal. *Euobserver*, 17. 06. 2008.
42. WATERFIELD, B. (2010): Baroness Ashton moves to take control of Bosnia. *Telegraph*, July.

ADDRESS & ©

M. sc. Bedrudin BRLJAVAC
Department of Political Science
Faculty of Political Science
University of Sarajevo
Bile vode B.B., 70 202 JAJCE
Bosnia and Herzegovina
bedrudin07@yahoo.com

KOALICE, STAROSTOVÉ A ZASTOUPENÍ POLITICKÝCH STRAN V RADÁCH OBCÍ S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ PO KOMUNÁLNÍCH VOLBÁCH V ČESKÉ REPUBLICE V ROCE 2010

Coalition, Mayors and Representation of Political Parties in Councils
of Municipalities with Extended Competence after 2010 Elections

Lubomír PÁNA - Jiří DUŠEK

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Analýza výsledků voleb se stala nedílnou součástí činnosti politologů. Provedená analýza koalice v obcích s rozšířenou působností, politické příslušnosti starostů a zastoupení politických stran v těchto obcích po komunálních volbách v roce 2010 ukazuje, kdo je realizátorem politiky v těchto obcích a které politické strany se na ni podílejí. Zjištěné závěry mohou politické strany využít při přípravě na krajské volby 2012 a samozřejmě při dalších komunálních volbách v roce 2014.

Klíčová slova: komunální volby – obce s rozšířenou působností – koalice – starostové – rady

ABSTRACT: An analysis of election results has become an integral part of political scientists' work. An analysis of coalitions in municipalities with extended competence, of the political affiliation of mayors and of representation of political parties in these municipalities after local government elections in 2010 shows who is the policy maker in these municipalities and which political parties take part in it. The conclusions of such an analysis can be used by political parties during preparation for 2012 regional elections and, of course, during preparation for the next local elections in 2014.

Key words: local elections – municipalities with extended competence – coalition – mayors – councils

---

ÚVOD

Komunální politika je vertikálně nejnižší úroveň politického života v České republice. Podoba nejnižší úrovně politiky je produktem svěbytného historického a politického vývoje, ve kterém se více či méně odráží vliv politiků a politických stran na celorepublikové úrovni. Je často diskutovanou otázkou, zda je komunální úroveň skutečně plnohodnotnou součástí českého politického systému či nikoliv. Rozdílná velikost obcí má vliv na strukturu místních zastupitelských orgánů, čímž se dá říci, že, čím větší obec, tím větší ovlivnění politickým systémem. Komunální volby do zastupitelského orgánu obce, který je jejím rozhodujícím samosprávným orgánem, jsou proto pro každou obec záležitostí jejího dalšího vývoje.

Jak v českých, tak v dalších evropských zemích rozhodovala územní společenství od počátku o některých svých záležitostech. Rozhodovala prostřednictvím všech svých obyvatel, jejich vybrané části, či několika vybraných zástupců.

Krátce po roce 1848 se musela šlechta poprvé ucházet o zvolení svými poddanými, aby si zajistila vliv na území příslušných obcí. Po roce 1867 se Če-

chům dařilo získávat podstatný podíl na správě vesnických obcí a měst. Volební právo nebylo přiznáno všem. Volit mohli pouze muži splňující podmínky stanovené v zákoně. Síla hlasů byla nerovná v závislosti na výši daňových odvodů. Hlasování bylo veřejné.

Na přímé, rovné, všeobecné a tajné volební právo nejen do obecních zastupitelstev si museli tehdejší občané rodícího se Československa počkat až do roku 1920. Právní norma, upravující tuto oblast, nesla název Zákon, kterým vydává se řád volení v obcích republiky Československé (zákon č. 75/1919 Sb., novelizován zákonem č. 253/1922 a č. 122/1933 Sb.). Aktivní volební právo příslušelo občanům Československé republiky, kteří překročili 21. rok věku, pasivní právo bylo mimo jiné vymezeno 30 roky věku. Volebním dnem byla neděle.

Do roku 1990 fungovala organizace státní správy českého, resp. československého, státu, tak, že výkon státní moci spadal do pravomocí národních výborů, které měly svou působnost na úrovni krajské, okresní, městské, obvodní a místní. Národní výbory se skládaly z poslanců, kteří byli voleni na čtyřleté volební období, pouze v roce 1933 bylo období prodlouženo na šest let.

Přijetím zákona č. 367/1990 Sb., o obcích (obecní zřízení), byly položeny právní základy nového územního členění, kdy je obec samostatně spravována zastupitelstvem. Ústava dále připisuje obci status veřejnoprávní korporace, která může mít vlastní majetek a hospodaří dle vlastního rozpočtu. V současné době se život v obcích řídí zákonem č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších změn.

Územní členění ČR

Členění území a obcí se vyvíjí v čase. V každé době však respektuje existující společensko-politické podmínky. Současně se však projevuje princip historické inercie. Nové jednotky odpovídají změněným podmínkám, mají však v sobě zakomponovanou „stopu“ z předcházejících vývojových stadií [3].

Sídelní síť České republiky je poměrně stará, většina dnes existujících sídel pochází z období raného až vrcholného středověku, sídla v úrodných oblastech však mnohdy i z dob podstatně starších. Zhruba do konce 16. století bylo osídlení území dnešního Česka až na výjimky dokončeno a, přestože i v dalších staletích docházelo ke vzniku a zániku jednotlivých sídel, sídelní síť Česka se do dnešních dnů zachovala v podstatě v podobě, jakou měla v období po třicetileté válce. Také zmíněné procesy urbanizace a vytlidňování venkova, které proběhly v posledních dvou staletích, na tento poměrně stabilní systém nejen navázaly, ale

výrazně proměnily jeho velikostní strukturu a míru koncentrace obyvatelstva v jednotlivých skupinách sídel. V současnosti je typický velký počet relativně malých obcí. Sídelní síť nemá v celé České republice jednotný charakter [7].

Obce jako základní územní samosprávné společenství občanů jsou v České republice k dnešnímu dni evidovány v počtu 6 252 jednotek. Již v říšském obecním zákoně o obcích z roku 1849 byla zakotvena zásada, že „základem svobodného státu je svobodná obec“ [5]. Tento zákon přinesl velké změny a v roce 1850 poprvé umožňoval přímou volbu starosty obce a obecního zastupitelstva. Neznamenal však všeobecné hlasovací právo. Hlasovací právo bylo v té době vázáno na příjmy a volit mohl jen ten, kdo zaplatil minimální roční daň 5 zlatých. Obecní představenstvo se skládalo ze starosty a alespoň dvou radních. Po roce 1989 dochází ke změnám v postavení obcí, k jejich dělení a radikálnímu zvýšení počtu (bližší viz tab. č. 1). Územní reforma v roce 2003 pak přináší další změny a vznikají obce s rozšířenou působností, tzv. obce III. stupně (dále jen ORP). Obcí s rozšířenou působností je v České republice 206. Vykonávají řadu správních funkcí, např. evidenci obyvatelstva, vydávání osobních a cestovních dokladů, vydávání řidičských a technických průkazů, evidenci motorových vozidel, živnostenských oprávnění, a do roku 2011 vyplácely také sociální dávky.

Tab. č. 1: Počet obcí v ČR v letech 1961–2010.

Území	1961	1970	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Česká republika	8726	7511	4778	4100	6251	6258	6254	6249	6249	6248	6248	6249	6249	6249	6250
Hl. město Praha	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Středočeský kraj	1568	1335	816	770	1148	1148	1148	1146	1146	1146	1146	1146	1146	1145	1145
Jihočeský kraj	1069	742	344	298	623	623	623	623	623	623	623	623	623	623	623
Plzeňský kraj	773	624	307	258	505	506	503	501	501	501	501	501	501	501	501
Karlovarský kraj	192	172	87	84	132	132	132	132	132	132	132	132	132	132	132
Ústecký kraj	579	502	347	224	354	354	354	354	354	354	354	354	354	354	354
Liberecký kraj	309	277	169	129	216	216	216	216	216	215	215	215	215	215	215
Královéhrad. kraj	620	518	405	302	448	448	448	448	448	448	448	448	448	448	448
Pardubický kraj	588	552	394	334	453	453	453	452	452	452	452	451	451	451	451
Vysočina	947	832	555	491	730	730	729	729	729	704	704	704	704	704	704
Jihomor. kraj	725	692	609	556	647	647	647	647	647	672	672	673	673	673	673
Olomoucký kraj	527	491	306	244	393	394	394	394	394	397	397	398	398	398	399
Zlínský kraj	369	361	269	246	300	304	304	304	304	304	304	304	304	305	305
Moravskosl. kraj	459	412	169	163	301	302	302	302	302	299	299	299	299	299	299

Zdroj: [4].

METODIKA A CÍL

Cílem příspěvku je provést analýzu povolební situace v jednotlivých ORP ve vazbě na typy politických koalic vzniklé po posledních komunálních volbách v roce 2010. Dále se příspěvek zabývá zastoupením politických stran v radách obcí a počty starostů v ORP podle politických stran. Metodologicky příspěvek vychází z výsledků a postupů S. Balíka [1] v rámci publikace *Česká komunální politika v obcích s rozšířenou*

působností. Koalice, voličské vzorce a politické strany na místní úrovni v letech 1994–2006. Údaje o povolebním uspořádání byly získávány vlastním průzkumem, zejména z oficiálních webových stránek každé obce s rozšířenou působností – blíže viz <http://www.obcemesta.info> [6]. Volební strana, za kterou kandidoval starosta či primátor, byla zjištěna z portálu Volby Českého statistického úřadu [7]. Na vyhledávání a porovnávání údajů se podíleli studenti 2. ročníku VŠERS M. Fraňková, J. Kubovský a P. Pulcová.

Tab. č. 2: Třídy a typy koalic.

Třída koalic	Typ koalic
minimální vítězná (nejmenší počet mandátů)	minimální vítězná ideově propojená minimální vítězná ideově nepropojená
nadměrná	velká nadměrná ideově propojená nadměrná ideově nepropojená široká všestranická (všeobecní)

Zdroj: [1; vlastní úprava].

Mimo základní typy stojí ještě koalice tzv. jednobarevná a menšinová. Samotná metoda členění vychází z následujících předpokladů.

Tab. č. 3: Metodika členění koalic.

MVIP (minimálně vítězná ideově propojená)	> minimálně vítězná (tj. přesně o 1 mandát)
	> ideově blízko
	> opozice vícečlenná
MVIN (min. vítězná ideově nepropojená)	> minimálně vítězná
	> různé ideologie
	> opozice vícečlenná (příčemž min. 1 stranu lze ideologicky zařadit mezi 2 libovolné v koalici)
VELKÁ	> jak nadměrná, tak minim. vítězná
	> 2 strany ideově přesně proti sobě / popř. i více stran, ovšem pokud není naplněna NIN či MVIN
	> v opozici min. 2 strany
NIP (nadměrná ideově propojená)	> nadměrná (tj. min. o 2 mandáty)
	> ideově blízko
	> opozice vícečlenná
NIN (nadměrná ideově nepropojená)	> nadměrná
	> různé ideologie
	> opozice vícečlenná (příčemž min. 1 stranu lze ideologicky zařadit mezi 2 libovolné v koalici)
ŠIROKÁ	> nadměrná
	> různé ideologie
	> 1 strana v opozici
VŠEOBECNÍ	> všechny strany se podílejí na koalici (tzn. v opozici není žádná strana)
JEDNOBAREVNÁ	> koalici tvoří pouze 1 strana (může a nemusí mít většinu)
MENŠINOVÁ	> koalice nemá většinu

Zdroj: [1; vlastní úprava].

VÝSLEDKY A DISKUSE

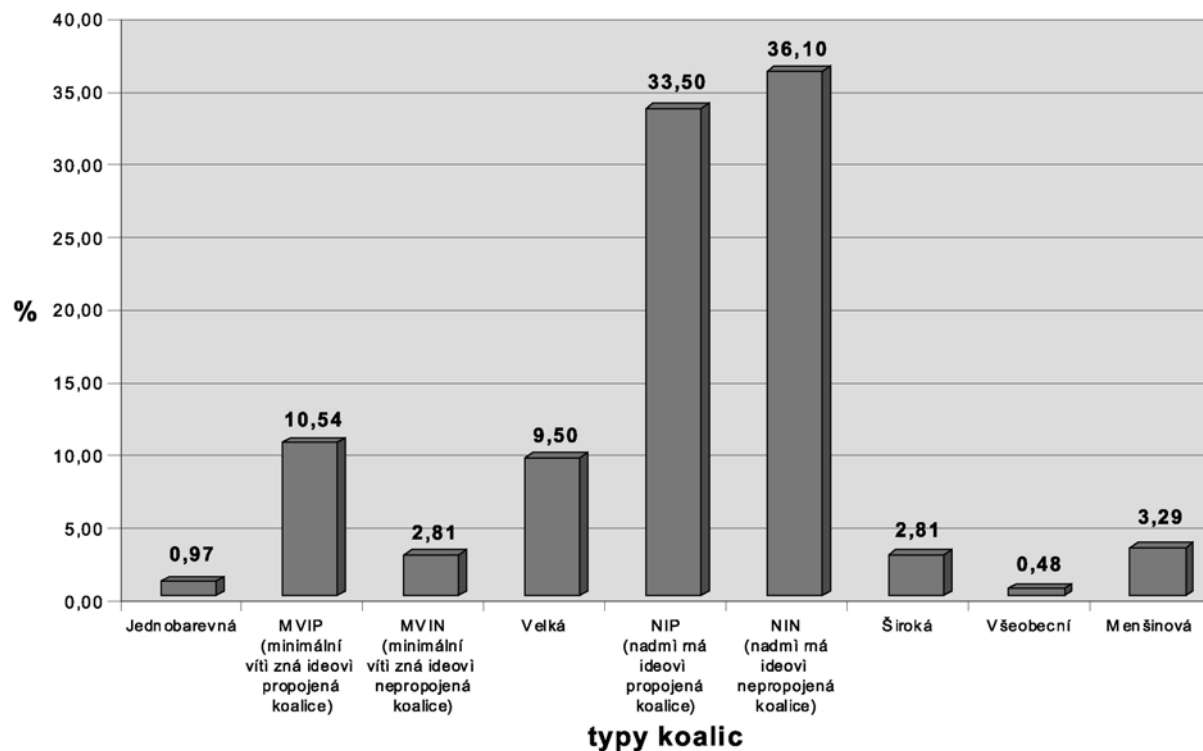
Problematika volebních systémů je natolik komplexní, že se oprávněně stala jedním z nejpůvodnějších politologických témat. Parlamentní volební systémy přispívají k vymezení politické dimenze centrálního politického systému země a jejich vlastnosti mohou podstatně ovlivnit výběr nejvyšších politických elit. Proto se analýzy zaměřují především na celostátní volby a volební systémy, jelikož jsou to zejména nejvyšší zákonodárné sbory, které disponují všemi nástroji tzv. volebního (či obecněji ústavního) inženýrství pro modifikaci volebních pravidel, která mohou v zájmu zachování a posílení vlastní pozice upravit ve svůj prospěch.

Důležitost volebních systémů nižších rovin politické vertikály však není o nic menší. Význam lokálních voleb spočívá především v menší vzdálenosti mezi voliči a jejich reprezentanty a s tím související větší zodpovědnosti zvoleného kandidáta vůči voličům. Místní zastupitelé mohou, díky své podrobné znalosti podmínek, v rozhodovacím procesu dosahovat vyšší úrovně konsenzu s lokálními zájmy, pro které následně mohou hledat podporu i na vyšších politických úrovních. Různorodost sociálních či ekonomických podmínek v jednotlivých regionech si také vyžaduje odlišné formy reprezentace místních zájmů v agendě zákonodárného sboru. Způsobů agregace požadavků místních zájmových skupin v politické orientaci vedení regionu je mnoho. V některých případech je kupříkladu vhodné

umožnit reprezentaci důležitých minoritních či dokonce marginálních skupin společnosti v zastupitelském orgánu na úkor akceschopnosti místní samosprávy. Naopak v regionech se sociálně či ekonomicky homogenními podmínkami by přílišná fragmentace politických sil v zastupitelstvu mohla způsobit až destabilizaci místního politického systému, a zbrzdit tak rozvoj regionu [2].

Při analýze zjištěných dat proto nebylo vždy možné jednoznačně určit, o jaký typ koalice se v tom kterém případě jedná. Například rozhraní mezi koalicí nadměrnou, ideově nepropojenou a velkou je překvapivě úzké. Velká koalice totiž může v jistých případech zahrnovat i více než 2 strany opačných pólů politického spektra. Například koalice vs. opozice utvořená v roce 2002 v Jindřichově Hradci (ODS, ČSSD, SNK, KDU-ČSL vs. KSČM, SZ, SNK) byla např. S. Balíkem vyhodnocena jako velká. Z toho tedy vyplývá, že při určování a rozřazování koalic se nutně projevuje i subjektivní názor autora. Zjištěné výsledky tak lze zcela evidentně podrobit další diskuzi a může se projevit i nesouhlas s dílčím úsudkem a metodickým postupem. Dalším úskalím může být také správné určení vzniklé koalice, neboť například v Českém Krumlově nemají všechny strany koalice zastoupení v městské radě, a může tak být chybně stanoveno koalici složení (koalice: ČSSD, TOP 09, KDU-ČSL, Nezávislí a Zelení – nemají radního, SN-MPV/opozice: KSČM, ODS, Sportovci pro město).

Graf č. 1: Procentuální zastoupení koalic v ORP po volbách v roce 2010.

Zdroj: Vlastní výzkum, stav k 13. 10. 2011.

Tab. č. 4: Četnost jednotlivých typů koalic v ORP po volbách v roce 2010.

Typ koalice (stav k 13. 10. 2011)	abs. počet	v %
Jednobarevná	2	0,97 %
MVIP	22	10,54 %
MVIN	6	2,81 %
Velká	20	9,50 %
NIP	67	33,50 %
NIN	75	36,10 %
Široká	6	2,81 %
Všeobecní	1	0,48 %
Menšinová	7	3,29 %
Celkem	206	100 %

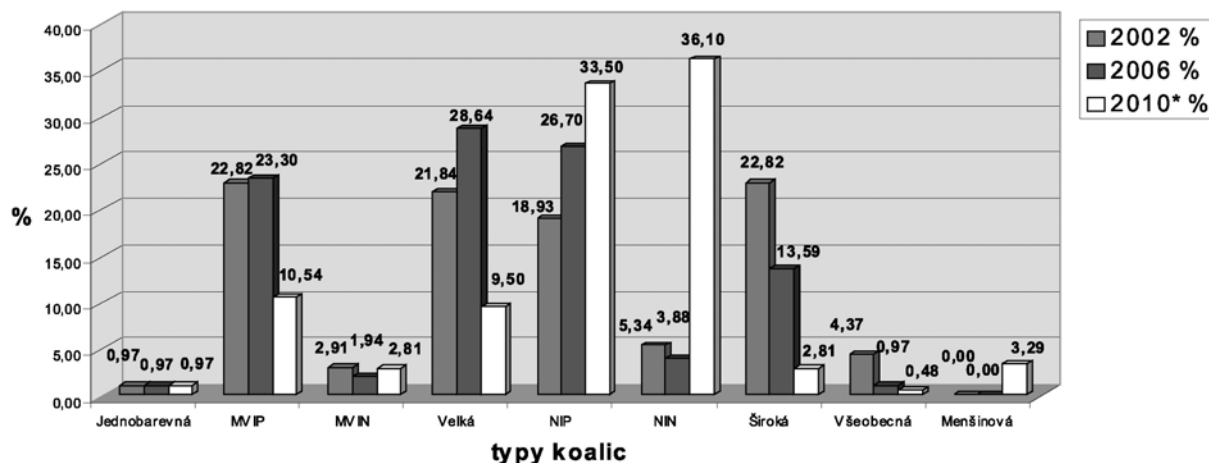
Zdroj: Vlastní výzkum.

Tab. č. 5: Procentuální srovnání četnosti koalic v ORP po volbách 2002, 2006 a 2010.

Typ koalice	Rok 2002	Rok 2006	Rok 2010
Jednobarevná	0,97 %	0,97 %	0,97 %
MVIP	22,82 %	23,30 %	10,54 %
MVIN	2,91 %	1,94 %	2,81 %
Velká	21,84 %	28,64 %	9,50 %
NIP	18,93 %	26,70 %	33,50 %
NIN	5,34 %	3,88 %	36,10 %
Široká	22,82 %	13,59 %	2,81 %
Všeobecní	4,37 %	0,97 %	0,48 %
Menšinová	0,00 %	0,00 %	3,29 %

Zdroj: [1; vlastní výzkum].

Graf č. 2: Procentuální srovnání četnosti koalic v ORP po volbách v roce 2002, 2006 a 2010.

Zdroj: [1; vlastní výzkum].

V porovnání se stavem po volbách v roce 2002 a 2006 lze u situace po roce 2010 zaznamenat výrazný nárůst u koalic NIN a NIP. Naopak u koalic MVIP na jedné straně a velkých, širokých a všeobecných na straně druhé si můžeme povšimnout výrazného poklesu jejich četnosti. V případě NIN a NIP by se dalo hovořit o tom, že se projevila širší nabídka koaličních partnerů, když se na scéně objevily například strany VV a TOP 09. Po posledních volbách tak vzniklo větší množství nadměrných koalic. V případě poklesu počtů těchto koalic, které sdružovaly většinu ideologicky rozdílných stran (popř. naprosto všechny), se může projevovat potřeba či možnost – nové politické subjekty se svými kandidáty – uzavírat ideologicky propojenější koalice. Zde pochopitelně narážíme na enormní nárůst NIN (tj. ideově nepropojených) společenství. Určité metodologické obtíže byly již nastíněny výše. Po případné diskuzi a korekci dat lze dojít k potvrzení i u této hypotézy, resp. možné příčiny stávajícího vývoje. Jako jistý fenomén se po posledních komunálních volbách

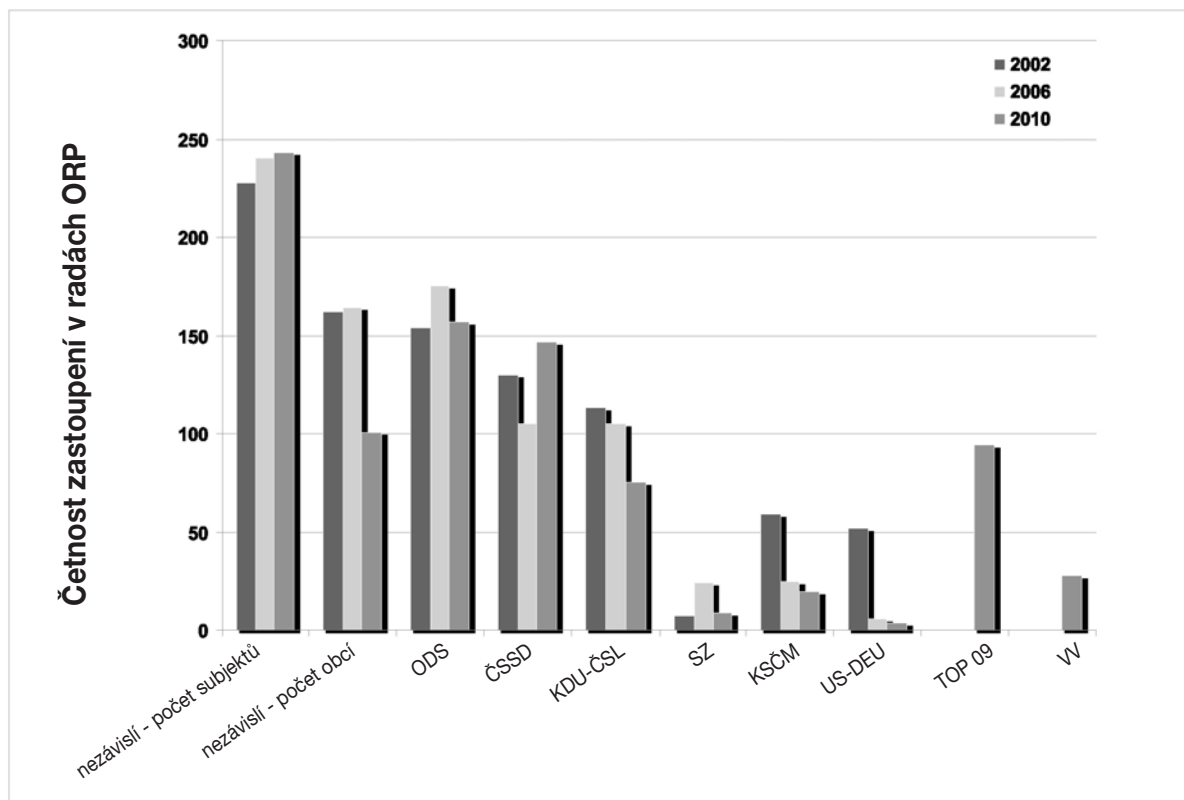
vzhledem k volbám předchozím jeví celkem 7 ORP, kde k 13. 10. 2011 menšinová koalice funguje. Jde o Českou Lípou, Hlučín, Liberec, Písek, Roudnici nad Labem, Tišnov a Znojmo. Tato situace byla v mnohých případech způsobena rozpadem čerstvých povolebních koalic, kdy uzavřená společenství obvykle opustila jedna strana, a ty zbylé si tak musely zajistit podporu opozice, aby nemuselo dojít k celkovému přerozdělení sil a vzniku koalic nových. Avšak nestalo se tak a kromě Liberce a Písku (kde se zcela jednoznačně nepodařilo objasnit, kdo z opozice podporuje vládnoucí koalici) přislíbila dotčeným menšinám podporu vždy KSČM. Dalším zajímavým typem koalice, zastoupeným po roce 2010, jsou 2 případy jednobarevných koalic (Bohumín a Karviná). Zde jde již o kontinuální vývoj. U koalic typu MVIN nenastaly během sledovaného časového období výkyvy.

Z hlediska zastoupení politických stran v radách ORP uspěly velké strany, ODS a ČSSD, ale také strany, které v minulých volbách zastoupeny nebyly, jedná se

o TOP 09 a Věci veřejné. Jak je patrné z grafu č. 3, počet zastoupení v radách ORP se u nezávislých kandidátů propadl o jednu třetinu: v roce 2002 – 162, 2006 – 164 a v roce 2010 jen 101. ODS zaznamenala nepatrný pokles v roce 2002 – 154, 2006 – 175 a v roce 2010 – 157, ČSSD naopak výrazné posílení oproti roku 2006 – nárůst o jednu třetinu (2002 – 130, 2006 – 105,

2010 – 147). Nejpřekvapivější výsledky jsou u nové strany TOP 09, která je zastoupena v 94 radách ORP. U Věci veřejných bylo zastoupení v letech 2002 a 2006 nulové, v roce 2010 mají své zástupce již ve 28 radách. Další strany, jmenovitě KDU-ČSL, SZ, KSČM, US-DEU, zaznamenaly v zastoupení v radách ORP značný pokles.

Graf č. 3: Zastoupení politických stran v radách ORP v letech 2002–2010.

Zdroj: Vlastní výzkum.

Z výsledků jednoznačně vyplývá, že oproti minulým volebním obdobím byly ve volbách 2010 na vzestupu, kromě ČSSD, mladé strany, které získaly nové zastoupení v radách ORP. Nové strany ve svých volebních programech sice neslibují žádné zásadní výhody, ale dle výsledků voleb je patrné, že voliči v mnoha regionech vyžadovali zásadní změnu.

Vyhrát volby či úspěšně uzavřít koalici lze sice považovat za základní předpoklad získání pozice starosty ORP, v praxi se však ukazuje skutečná obtížnost při povolebních vyjednáváních. Demonstrovat to lze na příkladu Týna nad Vltavou, kde se do 21členného zastupitelstva dostalo rekordních 10 stran (počet mandátů v rozmezí 1–3). Při takto obtížných vyjednáváních se pak ukáže skutečná politická síla jednotlivých stran a také ochota k věcným či personálním kompromisům.

Ze zkoumaných výsledků je patrné, že největší počet starostů vzešel z těchto stran: ODS, nezávislí a ČSSD. Při výpočtu bylo následně zjištěno, že v roce

2006 a 2010 si tyto strany rozdělovaly stejný počet starostenských postů, a to 190 z celkového počtu 206. ODS v roce 2010 nenavázala na úspěchy z předchozích voleb. V roce 2006 za stranu ODS obsadilo svá místa 123 starostů, ale v roce 2010 to bylo pouze 73. 50 zbývajících hlasů nepřešlo do nových stran, ale ODS je jako by „věnovala“ ČSSD, kde došlo k nárůstu ze 17 starostů na 50. Nezávislí si polepšili z 50 na 67. V ostatních stranách nedošlo k výrazným změnám. Projevila se zde i existence dvou nových stran: TOP 09 s počtem 3 starostů a VV, které obsadily 2 místa. Specifickým úkazem komunálních voleb 2010 byly výrazné vnitřní spory při sestavování kandidátek do komunálních voleb, zejména v ODS, což vedlo k tomu, že někteří významní členové (i v pozici starostů či primátorů) stranu opustili a svůj mandát pak obhájili pod hlavičkou jiné politické strany či hnutí (např. J. Thoma v Českých Budějovicích či P. Vondryš ve Strakoncích).

Tab. č. 6: Počty starostů v ORP podle politických stran po volbách 2010.

Politická strana	abs. počet	v %
ODS	73	35,44 %
Nezávislí	67	32,52 %
ČSSD	50	24,27 %
KDU-ČSL	10	4,85 %
TOP 09	3	1,46 %
VV	2	0,97 %
KSČM	1	0,49 %
Celkem	206	100 %

Zdroj: Vlastní výzkum.

Tab. č. 7: Počty starostů v ORP podle politických stran po volbách 1994-2010 [1 – 1994-2006, vlastní výzkum – 2010].

Politická strana	1994		1998		2002		2006		2010		Celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
ODS	114	55,34	83	40,29	93	45,15	123	59,71	73	35,44	486	47,19
Nezávislí	25	12,14	49	23,79	51	24,76	50	24,27	67	32,52	242	23,5
ČSSD	15	7,28	30	14,56	26	12,62	17	8,25	50	24,27	138	13,4
KDU-ČSL	21	10,19	25	12,14	18	8,74	12	5,83	10	4,85	86	8,35
ODA	16	7,77	7	3,4	0	0	0	0	0	0	23	2,23
US (DEU)	-	-	9	4,37	10	4,85	1	0,49	0	0	20	1,94
KSČM	1	0,49	0	0	3	1,46	1	0,49	1	0,49	6	0,59
ČSNS	2	0,97	1	0,49	1	0,49	1	0,49	0	0	5	0,49
KAN	1	0,49	1	0,49	1	0,49	0	0	0	0	3	0,29
SD (OH)	3	1,46	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0,29
SV-SOS	0	0	1	0,49	1	0,49	1	0,49	0	0	3	0,29
TOP 09	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1,46	3	0,29
VV	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0,97	2	0,19
DEU	2	0,97	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,19
ČMAS	1	0,49	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,09
KDS	1	0,49	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,09
MDS	0	0	0	0	1	0,49	0	0	0	0	1	0,09
SLD	1	0,49	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,09
SOS	-	-	0	0	1	0,49	0	0	0	0	1	0,09
SPR-RSČ	1	0,49	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,09
SPŽR	1	0,49	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,09
ZS	1	0,49	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,09
Celkem	206	100%	206	100%	206	100%	206	100%	206	100%	1030	100%

Zdroj: [1 – 1994-2006, vlastní výzkum – 2010].

ZÁVĚR

Závěry z provedených analýz vytvořených koalic, politické příslušnosti starostů a zastoupení politických stran v radách obcí s rozšířenou působností po komunálních volbách v roce 2010 a porovnání s minulými volbami je možné využít nejen laickou či odbornou

veřejností, ale i managementem politických stran při stanovování taktiky a strategie v jednotlivých obcích a krajích při přípravě a průběhu voleb do krajských zastupitelstev v roce 2012.

V souvislosti s významným nárůstem koalic typu NIN a NIP po komunálních volbách 2010 je nutné uvést širší množství potenciálních koaličních partnerů, s kte-

rými bylo možné spolupracovat a kteří se nově etablovali na politické scéně. Z pozvolného růstu volební účasti ze 45,02 % v roce 1998 na posledních 48,5 % je zřejmé, že občané se o komunální politiku začínají zajímat a chtějí vědět, kdo povede jejich obec nebo město, a při volbě to velmi zvažují. Náhlé a razantní změny ve volebních kandidátkách voliči nevnímají příliš pozitivně, což se v některých regionech následně projevilo i na jejich volební přízni. Obdobně negativně voliči hodnotí vznik „účelových“ koalic, které zásadním způsobem nerespektují výsledky voleb: jako příklad lze uvést povolební koalici ČSSD a ODS na pražském magistrátě.

Porovnáme-li volební výsledky z hlediska získání pozice starosty, je patrné, že největší počet starostů vzešel opět z řad ODS, nezávislých a ČSSD. V konstelaci se 36,10% podílem nadměrných ideově nepropojených koalic mají současní starostové mnohem obtížnější pozici udržet stávající koalici a realizovat svůj volební program, než tomu bylo v minulých letech. Zajímavým příspěvkem k problematice komunálních voleb pak do budoucna bezesporu bude „Analýza slučitelnosti návrhů legislativních změn nezbytných pro přímou volbu starostů v malých obcích ve volbách v roce 2014 s ústavním pořádkem České republiky“, kterou zpracovalo Ministerstvo spravedlnosti a která v roce 2012 otevře odbornou i laickou diskusi v otázce přímé volby starostů a jejich kompetencí v dalších komunálních volbách.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BALÍK, S. (2008): *Česká komunální politika v obcích s rozšířenou působností. Koalice, voličské vzorce a politické strany na místní úrovni v letech 1994–2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 387 s. ISBN 978-80-7325-144-4.
2. ČMEJREK, J. et al. (2004): *Politika v regionálním rozvoji. Úvod do studia*. Praha: CREDIT Praha. 162 s. ISBN 80-213-1157-6.
3. GALVASOVÁ, I. et al. (2007): *Spolupráce obcí jako faktor rozvoje*. Brno: Georatown. 140 s. ISBN 80-251-20-9.
4. *Počet obcí podle krajů* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2011, poslední revize 21. 1. 2011 [cit. 2012-02-15]. Dostupný z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989>.
5. SEMOTANOVÁ, E. et al. (2007): *Česko: Ottův historický atlas*. Praha: Ottovo nakladatelství. 408 s. ISBN 978-80-7360-577-3.
6. *Územní členění v České republice* [online]. J. Matoušek, 2012 [cit. 2012-02-16]. Dostupný z <<http://www.obce-mesta.info/>>.
7. *Velikostní struktura obcí* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2004, 26. 10. 2006 [cit. 2012-02-10]. Dostupný z <http://www.czso.cz/csu/2003edicni-plan.nsf/o/4120-03-casova_rada_1961_2001-3_velikostni_struktura_obci_>.
8. *Volební server ČSÚ* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2012 [cit. 2012-02-14]. Dostupný z <<http://www.volby.cz/>>.

ADDRESS & ©

doc. Dr. Mgr. Lubomír PÁNA, Ph.D.
Katedra společenských věd
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
pana@vsers.cz

Ing. Jiří DUŠEK, Ph.D.
Katedra managementu a marketingu služeb
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
dusek@vsers.cz

MEDIÁLNÍ KAMPANĚ ČESKÝCH POLITICKÝCH STRAN A JEJICH VLIV NA VÝSLEDKY VOLEB DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY V ROCE 2010

Media Campaign of Czech Political Parties, and Its Impact on Results of
Elections into Chamber of Deputies of Parliament of the Czech Republic in 2010

Štěpán STRNAD

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Média se v současnosti stávají jedním z nejvýznamnějších aktérů politického trhu, který se výrazně podílí na průběhu a výsledku volebních kampaní politických stran. Jejich vliv je umocňován zejména ve spojení s výzkumy veřejného mínění, které ovlivňují rozhodování voličů. Cílem článku je analyzovat volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2010 z pohledu medializace politických stran v průběhu volební kampaně a jejího následného vlivu na výsledky voleb.

Klíčová slova: politický marketing – volby – politické strany – média

ABSTRACT: Media are becoming one of the most important actors of the political market nowadays because they are strongly participating on the shape and the results of the election campaigns of political parties. Their power is amplified particularly in connection with the researches of public opinion, influencing the voters' decisions. The aim of the article is to analyze the results of the elections into the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic in 2010 from the point of view of publicizing the political parties during the election campaign and its further impact on the election results.

Key words: political marketing – elections – political parties – media

ÚVOD

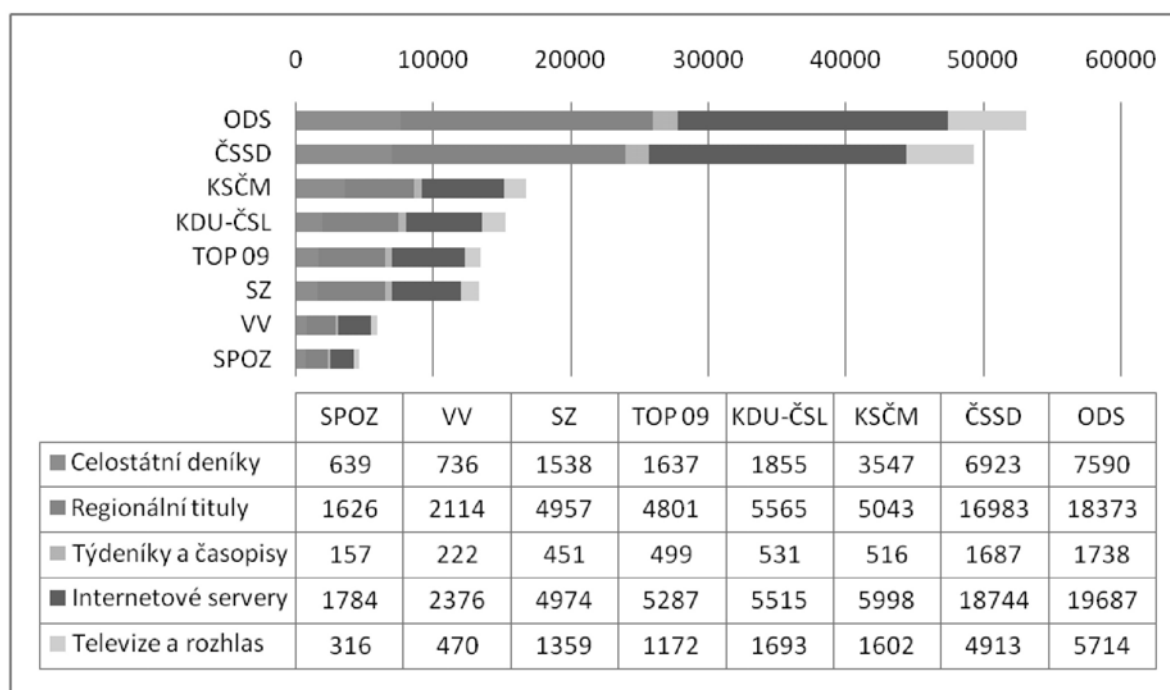
Činnost a představitelé politických stran jsou ve stále větším rozsahu medializovány. Komunikační kanály mezi politiky a voliči představují tisk, televize, rozhlas a nověji dynamicky se rozvíjející internet prostřednictvím řady sociálních sítí. Mediální oblast tak představuje velmi pestrou paletu prostředků, skrze které politické strany (resp. mediální poradci, viz níže) mohou promluvit do výsledného volebního zisku jednotlivých stran. Jedním z nejvýrazněji vnímaných politických cyklů jsou parlamentní volby. Zvláště volby do Poslanecké sněmovny jsou vnímány veřejností, médií i samotnými stranami jako klíčový moment rozhodovacího procesu. Je tedy přirozené, že předvolební soutěži politických stran je v médiích věnována po dobu trvání předvolební kampaně značná pozornost. Nej-

více prostoru věnují volebnímu zpravodajství média veřejnoprávní, především televize (Česká televize a její kanály ČT1, ČT2 a zpravodajský kanál ČT24).

Mediální kampaň

Pozice politické strany v médiích určuje klíčový aspekt v její komunikační strategii směrem k voličům, a to míru, se kterou může prezentovat svůj program a kandidáty. Pozice jednotlivých politických stran se v tomto aspektu výrazně odlišují. Je zřejmé, že možnosti parlamentních subjektů jsou mnohem širší a otevřenost mediálního prostoru větší, než je tomu v případě nových politických subjektů, jejichž medializace je do značné míry dána výsledky předvolebních průzkumů (tj. překročením, resp. nepřekročením 5% volební klauzule), ale také například osobou lídra strany či specifickým programem.

Graf č. 1: Zastoupení stran v jednotlivých skupinách médií (leden až duben 2010).

Zdroj: NEWTON Media a.s. (2010b).

Výjimečné postavení získala v tomto ohledu TOP 09. Tato „staro-nová“ strana byla díky bývalým členům KDU-ČSL již od svého vzniku považována za „parlamentní“, což jí zaručilo značnou mediální pozornost od samého počátku její existence. Nicméně i publicita jednotlivých parlamentních stran se může velmi lišit (viz graf č. 1). Je to dáno především jejich volebními výsledky. Největší mediální prostor (tištěný, televizní, rozhlasový i internetový) tak pravidelně zaujímají dvě nejsilnější české politické strany – ODS a ČSSD. V období předvolebních kampaní představoval podíl těchto dvou stran 60 % souhrnné medializace všech (ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL, TOP 09, VV a SPOZ) (NEWTON Media a.s. 2010a: s. 8). Jako jednoznačně nejúspěšnější „novou“ politickou stranu tak můžeme označit TOP 09. Nejvíce medializovanou neparlamentní stranou pak byly VV, které vykazovaly prudký vzestup publicity, když jejich dubnový počet příspěvků byl o 536 % vyšší než v lednu (takto strmý vzestup nenastal u žádné z ostatních sledovaných stran) (NEWTON Media a.s. 2010b).

Pokud zaměříme pozornost na oblast televizního vysílání, dominovaly přímé přenosy a interaktivní přístup se zapojením diváků. Česká televize si již tradičně zajistila největší podíl sledovanosti úspěšným pořadem Otázky Václava Moravce, který v průběhu předvolebních kampaní rozšířil svůj vysílací formát (Speciál Otázky Václava Moravce). Z hlediska politických stran se tak jednalo o velmi důležitý pořad, neboť politické debaty mají poměrně významný dopad na rozhodování voličů. Volebního speciálu Václava Moravce se účastnily pouze ty strany, které by dle

průzkumů krajských voličských preferencí překročily ve volbách volební klauzuli. Zajímavým aspektem televizních debat byl fakt, že jim předcházela, ale také následovala veřejná diskuse, která hodnotila výkon všech politických představitelů v tisku nebo na internetu. Sledování televize se stalo v tomto případě sociální aktivitou, což není v České republice u politických témat příliš obvyklé (Čaloud – Foltýn – Havlík – Matušková 2006: 47).

Obě nově vzniklé politické strany (VV a TOP 09) ze zmíněných průzkumů voličských preferencí vyšly se silnou pozicí, výrazně přesahující hranici 5 %, čímž si zajistily účast svých kandidátů v debatách diskusního speciálu ve všech krajích, podobně jako kandidáti parlamentních stran ODS, ČSSD a KSČM, které by své mandáty ve Sněmovně opět obhájily. Naopak dvěma stávajícím parlamentním subjektům průzkumy voličských preferencí předpovídaly nepřekročení stanovené 5% hranice v osmi krajích (KDU-ČSL) a v jedenácti krajích (Zeleným). Je však nutné zdůraznit, že průzkumy volebních preferencí mohou vykazovat statistickou chybu, pohybující se mezi 2 až 2,5 %. Politické strany, které se ve zmíněném průzkumu umístily pod zákonnou hranici vstupu do Sněmovny, mohly tedy ve skutečnosti získat potřebné hlasy pro její překonání. Interpretace předvolebních průzkumů je klíčová zvláště pro malé politické strany, neboť lidé se často přiklánějí k těm stranám, které podle průzkumů mají šanci do Sněmovny proniknout. Mezi další významné psychologické efekty patří právě účast politických stran v předvolebních televizních debatách. Vytváří totiž dojem relevance daného subjektu v očích voličů.

V mnohem větší míře než v předešlých předvolebních kampaních byl v roce 2010 využit internet, se zvláště zacíleným prostorem sociálních sítí. Všechny významné internetové zpravodajské portály připravily speciální zpravodajství o volbách, přenášely on-line zpravodajství z mítinků, tiskových konferencí i volebních místností. Zprostředkovávaly okamžité reakce politiků, aktuální voličské výzkumy a následně i výsledky voleb.

Spin doctors

V českých předvolebních kampaních již od poloviny 90. let posiluje trend personalizace a profesionalizace dvou nejsilnějších politických stran, který, umocněn podobou české stranické mapy a její bipolaritou, vytváří atmosféru volebního klání jako duelu ODS a ČSSD a ve veřejném vnímání tak upozorňuje pozornost ke zbytku relevantních subjektů.

Za klíčové volby, které znamenaly významný předěl v profesionalizaci vedení volebních kampaní v českém kontextu, jsou považovány parlamentní volby 2006. Právě ony se vyznačovaly výrazným přijetím principů a mechanismů politického marketingu ve strategiích nejsilnějších stranických aktérů. V souvislosti s tímto procesem se začalo hovořit o amerikanizaci volební kampaně. Definovat politický marketing bychom mohli jako sadu technik, kdy „*politická strana anebo kandidát využívají průzkumů veřejného mínění a analýzy prostředí, aby vytvořili, nabídli a propagovali konkurenceschopnou nabídku, která podpoří jejich cíle a zároveň uspokojí skupinu voličů výměnou za jejich voličskou podporu*“ (Matušková 2010: 22).

V souvislosti s přijetím konceptu tzv. permanentní kampaně se začíná posilovat pozice politických poradců, stratégů a konzultantů (více například viz Šaradín 2007). Tento trend se mimo jiné výrazně projevuje v aplikaci metod public relations politickými stranami a jejich stále sofistikovanějším použití ve vztazích s médii.

Public relations v politické oblasti bychom mohli obecně definovat jako sadu strategií a taktik, jejichž cílem je vyvolat pozitivní dojem z určitého kandidáta či strany u veřejnosti. Mají vizuální, mluvenou či psanou podobu. Jedná se například o systém vizuální identifikace, tiskové konference, kontakty s médii, setkání s místními komunitami, slavnosti a akce, filmy, fotografie, internet, publikace, sponzoring, lobbying a mnoho jiných nástrojů (Jabłoński 2006: 113). Pokud se zaměříme pouze na oblast media relations, označuje tzv. spin-doctoring činnost, kdy dochází ke kontrole agendy médií formováním toho, co vidíme a co slyšíme. Odborníci, kteří se touto činností zabývají a vykonávají ji pro jednotlivé politické strany, jsou často označováni jako tzv. spin doctors. Tím je „*osoba (především v politice), která se snaží ovlivnit veřejné mínění tím, že dává informacím, které prezentují média veřejnosti, příznivou interpretaci a význam (ve prospěch zastupovaného subjektu)*“ (Šaradín 2007: 43).

Podle E. Louwa (2005: 297) se jedná o profesionální *manažery dojmů*, kteří se stali jakousi styčnou plochou mezi politiky a novináři. Novináři tuto skupinu politických poradců vnímají jako profesionální mistry v zakrývání pravd a demagogy. Spin doctors jsou experti na tvorbu publicity, vědí, jak používat média pro svůj užitek, a ovládají umění „televizace“ politiky. Z politiků se tak stávají herci a získávají postupně stejné charakteristiky jako tzv. celebrity. Hranice mezi politiky, popovými a hereckými hvězdami, modelkami a populárními sportovci jsou od chvíle, kdy používají stejné komunikační prostředky, téměř nezatelné (Abrahamson 1990).

Vliv předvolebních průzkumů veřejného mínění na výsledky voleb

Vedení kampaně hlavními politickými stranami bylo v porovnání s lety minulými mimořádně dlouhé vzhledem k jejich zahájení již na podzim 2009 v souvislosti s očekávanými předčasnými volbami, které se nakonec nekonaly. Jedním z charakteristických rysů současných volebních kampaní v České republice, který sílí od voleb roku 2006, je užívání negativní reklamy. Jedná se o mimořádně efektivní nástroj, který podporuje polarizaci politické scény a může odradit voliče od podpory strany, vůči které je negativní reklama vedena (Čaloud – Foltýn – Havlík – Matušková 2006: 63-64).

Není tedy s podivem, že politické strany vykazují zvýšený zájem o data a informace z průzkumů veřejného mínění. Nejedná se pouze o to, zda jsou výsledky průzkumu volebních preferencí využity směrem k politickým stranám, ale především o to, jak dobře s nimi strany umí pracovat. V současnosti již není možné průzkumy veřejného mínění ignorovat a hlavní české politické strany se jim stále intenzivněji snaží naslouchat.

Ve dnech 1. až 8. března 2010 provedlo Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR šetření tehdy aktuálního volebního modelu. Volební model vycházel z aktuálních stranických preferencí a simuloval reálné rozvržení voličských hlasů v hypotetických volbách. Nezahrnoval tedy respondenty, kteří se voleb nechtěli zúčastnit, a také ty, kteří stále nebyli rozhodnuti, kterou stranu by volili. Výsledky byly následovné: ČSSD (32,5 %), ODS (25,5 %), KSČM (12 %), TOP 09 (10 %), VV (7 %), SZ (4,5 %), KDU-ČSL (4,5 %), ostatní (1,5 %). Je zde vidět posilování dosud neparlamentních stran, jako jsou VV a TOP 09. Ze získaných dat dále vyplývá, že deklarovaná volební účast 58 % byla v době průzkumu nižší než reálná účast v posledních parlamentních volbách v červnu 2006 (64,5 %) (CVVM 2010a). V květnu 2010 Centrum pro výzkum veřejného mínění šetření tehdy aktuálního volebního modelu opakovalo se stejnými podmínkami. Závěry výzkumu hodnotily pozice stran takto: ČSSD (30,5 %), ODS (19 %), KSČM (14 %), TOP 09 (13 %), VV (11,5 %), SZ (4,5 %), KDU-ČSL (3,5 %), ostatní (2 %). Předpoklad volební

účasti byl 61 % (CVVM 2010b). Skutečné výsledky voleb pak byly následující: ČSSD (22,08 %), ODS (20,22 %), KSČM (11,27 %), TOP 09 (16,70 %), VV (10,88 %) (ČSÚ 2010).

Můžeme říci, že volby 2010 byly v řadě bodů zlomové. Došlo k výrazné proměně parlamentních stran, k oslabení nejsilnějších subjektů jak v pravé (ODS), tak levé části politického spektra (ČSSD), k nahrazení středo-právěho subjektu (KDU-ČSL), který byl po více než dvaceti letech z parlamentní pozice voliči vyřazen, stejně jako Strana zelených, která neobhájila své mandáty po svém vůbec prvním parlamentním působení. Vzniklý prostor parlamentního stranického spektra vyplnily zcela nové subjekty: TOP 09 a Věci veřejné.

Výrazný podíl na volebních výsledcích mají právě média a způsob mediální komunikace politických stran směrem k voličům. Podle šetření CVVM z března 2010 důvěřují voliči nejvíce televizi (62 %), rádiu (59 %) a tisku (50 %) (CVVM 2010b). To je důvodem, proč je mezi všemi dostupnými komunikačními kanály televizní vysílání politickými stranami vnímáno jako klíčové. Ukazuje se, že předvolební debaty jsou mnohem efektivnějším nástrojem při komunikaci s voliči než např. předvolební spoty. Pokud oba nové stranické subjekty (TOP 09 a VV) překročily v krajských předvolebních průzkumech volebních preferencí klauzuli 5 % nutných hlasů pro vstup do parlamentu a tedy jejich krajští lídři měli možnost prezentovat nové strany v televizních a rozhlasových diskuzích, vedlo to k tomu, že TOP 09 a VV začaly být veřejným míněním vnímány jako možné alternativy některých stávajících parlamentních stran. Vzhledem ke své výrazné medializaci získaly v očích voličů nálepku volitelných stran. Průzkumy veřejného mínění tedy měly tento zásadní psychologický efekt.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ABRAHAMSON, J. B. (1990): *The Electronic Commonwealth. The impact of New Media Technologies on Democratic Politics*. New York: Basic Books.
2. CVVM: Stranické preference a volební model v březnu 2010 [online]. 10. 3. 2010a [cit. 25. 4. 2011]. Dostupné na WWW: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101023s_pv100317.pdf
3. CVVM: Stranické preference a volební model v květnu 2010 [online]. 19. 5. 2010b [cit. 25. 4. 2011]. Dostupné na WWW: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101038s_pv100519.pdf
4. ČALOUD, D. – FOLTÝN, T. – HAVLÍK, V. – MATUŠKOVÁ, A. (2006): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
5. ČSÚ: *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28. 05.–29. 05. 2010, Celkové výsledky hlasování* [online]. 2010 [cit. 25. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>
6. JABŁOŃSKI, A. W. et al. (2006): *Politický marketing. Úvod do teorie a praxe*. Brno: Barrister & Principal.
7. LOUW, E. (2005): *The Media and Political Process*. London: Sage.
8. MATUŠKOVÁ, A. (2010): *Politický marketing a české politické strany. Volební kampaně v roce 2006*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU.
9. NEWTON Media a.s.: *Mediální analýza vyvážení vysílání České televize vypracovaná pro Radu České televize* [online]. 2010a [cit. 25. 4. 2011]. Dostupné na http://img2.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/radact/dokumenty/2010_vyvazeni_vysilani_05.pdf
10. NEWTON Media a.s.: *Největšímu zájmu médií se před volbami těšila ODS, v inzerci nemá ČSSD konkurenci* [online]. 26. 5. 2010b [cit. 25. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <http://www.mediainfo.cz/279/1685.html>
11. ŠARADÍN, P. (ed.) (2007): *Politické kampaně, volby a politický marketing*. Olomouc: Periplum.

ADDRESS & ©

Mgr. Štěpán STRNAD
Katedra společenských věd
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
strnad@vsers.cz

3 VYBRANÉ PŘÍSPĚVKY Z DALŠÍCH HUMANITNÍCH OBORŮ · SELECTED ENTRIES FROM OTHER FIELDS IN THE HUMANITIES

PRŮMYSLOVÉ VYUŽITÍ VYBRANÝCH ENERGETICKÝCH PLODIN

Industrial Utilization of Energy Crops

Kateřina KOVÁŘOVÁ – Aleš HES

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: Energetický potenciál biomasy je značný a je třeba ho co nejvíce uplatnit v rámci obnovitelných zdrojů energie. Největší podíl získané energie celkem z biomasy mají záměrně pěstované energetické plodiny. Ve srovnání vybraných víceletých a vytrvalých plodin s hlavními konkurenty na trhu lze konstatovat, že tato biopaliva mají srovnatelnou výhřevnost s hnědým uhlím, v produkci emisí závisí na formě spalovaného materiálu. V nákladech na pěstování vybraných energetických plodin je nejperspektivnější šťovík. Tyto plodiny však v současné době nemají šanci se bez dotací na trhu paliv prosadit. Příspěvek byl zpracován v rámci VZ MSM 6046070906 „Ekonomika zdrojů českého zemědělství a jejich efektivní využívání v rámci multifunkčních zemědělskopotravinářských systémů“ Provozně ekonomické fakulty České zemědělské univerzity v Praze.

Key words: Mechanisms of Kyoto Protocol – trading quotas – trade in the EU and the Ukraine – International Energy Agency (IEA) – Carbon Market – SWOT-analysis – investment

ABSTRACT: The energetic potential of the biomass is very large and must be used in the frame of renewable energy sources. The largest percentage of energy produced from biomass is in intentionally growing plants especially. The comparison of the selected perennial plants with the main competitors at the market shows that the biofuel has the comparable calorificity as the brown coal and the emission depends on the form of the burnt material. From the cost point of view, the sour dock is the most perspective plant. This plant has no chance at the market without subventions. This contribution was processed within the Research Project of MSM 6046070906 „The economics of Czech agricultural resources and their effective use within multifunctional systems of agriculture and food“, Faculty of Economics and Management, Czech University of Life Sciences in Prague.

Key words: biomass – energy sources – biofuel – cost – dock

ÚVOD

V současné době se začíná usilovně hledat náhrada za fosilní energetické zdroje, jejichž vyčerpání se blíží. Jedním z důležitých příspěvků obnovitelných zdrojů energie je biomasa. V současné době se biomasa využívá především pro výrobu tepla. Její význam však nespočívá jen v získání nového zdroje energie, protože pěstovaná biomasa má mnohem širší souvislosti. Například významně přispívá k omezení skleníkového efektu, její intenzivní zeleň zlepšuje ekologii krajiny, umožňuje efektivní využití půdy a v neposlední řadě má i významné sociální aspekty, neboť přispívá k vytvoření nových pracovních příležitostí.

Dostatečné zásoby biopaliva z biomasy lze u nás úspěšně zajistit. Pro pěstování biopaliv lze s výhodou

využít půdu, která není potřebná pro produkci potravin nebo krmiv a která se v ČR rozlohou blíží téměř 1 mil. hektarů (465 tis. ha orné půdy a 523 tis. ha luk a pastvin) (Petříková 2006).

Cílem energetického využití biomasy v ČR je zabezpečení cca 6 % primárních zdrojů energie v České republice. V roce 2010 bylo roční energetické využití biomasy cca 30 PJ a dále by mělo vzrůst až na cca 95 PJ, z čehož by výroba elektrické energie z biomasy představovala cca 1700 GWh a produkce rostlinných fytopaliv cca 9,2 PJ (tab. č. 1). Tyto cílové hodnoty jsou v souladu s požadavky EU, jsou podporované legislativou i dotační politikou. Za energetickým využíváním biomasy však silně zaostává surovinové využívání biomasy (Váňa 2004).

Tab. č. 1: Energetický potenciál biomasy / Energy potential of biomass.

Druh biomasy	Energie celkem v %	Celkem PJ	Z toho teplo PJ	Elektrina GWh
- dřevo a dřevní odpad	24	33,1	25,2	427
- sláma obilnin a olejnin	11,7	15,7	11,9	224
- energetické rostliny	47,1	63	47,7	945
- bioplyn	16,3	21,8	15,6	535
Celkem	100	133,6	100,4	2231

Zdroj: Petříková (1998).

Energetická biomasa se nejčastěji využívá ve formě nejrůznějších odpadních hmot organického původu nebo vedlejších produktů. Jedná se především o dřevní či lesní odpady nebo slámu: obilní, řepkovou, kukuřičnou apod. Záměrné pěstování rostlin pro energetickou biomasu má stále větší význam. Rostliny vhodné pro pěstování k energetickému a průmyslovému využití v našich podmínkách lze rozdělit na:

- jednoleté: např. obiloviny, řepka, konopí, len, lnička a další alternativní olejnin, topinambur aj.
- víceleté a vytrvalé: např. ozdobnice čínská, chraslice (lesknice) rákosovitá, křídlatka japonská, rákos obecný, šťovík aj.
- rychle rostoucí dřeviny: např. topoly, vrby, olše aj.

Poměrně známé jsou u nás plantáže rychle rostoucích dřevin. Méně známé jsou energetické rostliny bylinného charakteru, kdy je jejich pěstování technologicky jednodušší v porovnání s dřevinami používanými pro stejný účel (Kovářová 2002). energii z těchto rostlin lze získat chemickými, popř. bio-chemickými procesy. Základní technologií je spalování (dřevo energetických stromů, rostlinné pelety, brikety, štěpka apod.) a doplňují ho další technologie. Např. lisování semen řepky olejky (bionafta), fermentace cukrů (alkoholové kvašení cukrové řepy, obilí, kukuřice apod.), pyrolýza suché biomasy a další. Energetické plodiny mohou být využity pro výrobu elektřiny, tepla a mohou sloužit k pohonu vozidel. Pro výrobu pohonných hmot má největší tradici pěstování řepky olejné.

CÍL A METODIKA

Cílem příspěvku je porovnat průmyslové využití vybraných energetických plodin z hlediska výhřevnosti, produkovaných emisí a nákladů s hlavními konkurenty na trhu. Současná doba stále více prověřuje zásoby standardních energetických zdrojů, založených na ropě, zemním plynu a chemických derivátech. Jejich kapacitní omezenost způsobuje to, že přírodní zdroje energie nabývají stále více na významu jak ve vědeckých, tak i v komerčních kruzích. Pro rostoucí počet lidstva na světě a jeho rostoucí potřeby představují energetické plodiny konkrétní a přirozenou cestu řešení budoucí energetické krize.

Pro spalování biomasy byly vyvinuty kotle o různých výkonech. V nich byla sledována výhřevnost paliva a měřeny emisní limity. Výhřevnost různých druhů paliv byla sledována v podobě spalného tepla sušiny bez odečtení popelovin. Spalné teplo se vyjadřuje jako množství uvolněného tepla při spalování energetického materiálu v jeho absolutně suchém stavu. Uvedené hodnoty spalného tepla v GJ/t byly vyjádřeny jako průměr za rok.

Emisní limity byly měřeny speciálními přístroji v různých časových intervalech a z nich pak byly vypočteny průměrné hodnoty. Paliva byla spalována ve formě slámy, briket a špalíček.

Náklady na tunu sušiny biopaliva byly vypočteny na základě Normativů pro zemědělskou a potravinářskou výrobu (Kavka et al. 2006). Byly sledovány celkové náklady na výnos tuny sušiny a na ha. Náklady byly stanoveny nejprve pro jednotlivá biopaliva, individuálně. Tyto náklady pak byly porovnány s cenou uhlí. U vybrané víceleté trávy (ozdobnice) byly počítány náklady ještě podrobněji na 10 a 20leté období, protože se z agrotechnického hlediska tuto plodinu nevyplatí krátkodobě pěstovat.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Výhřevnost

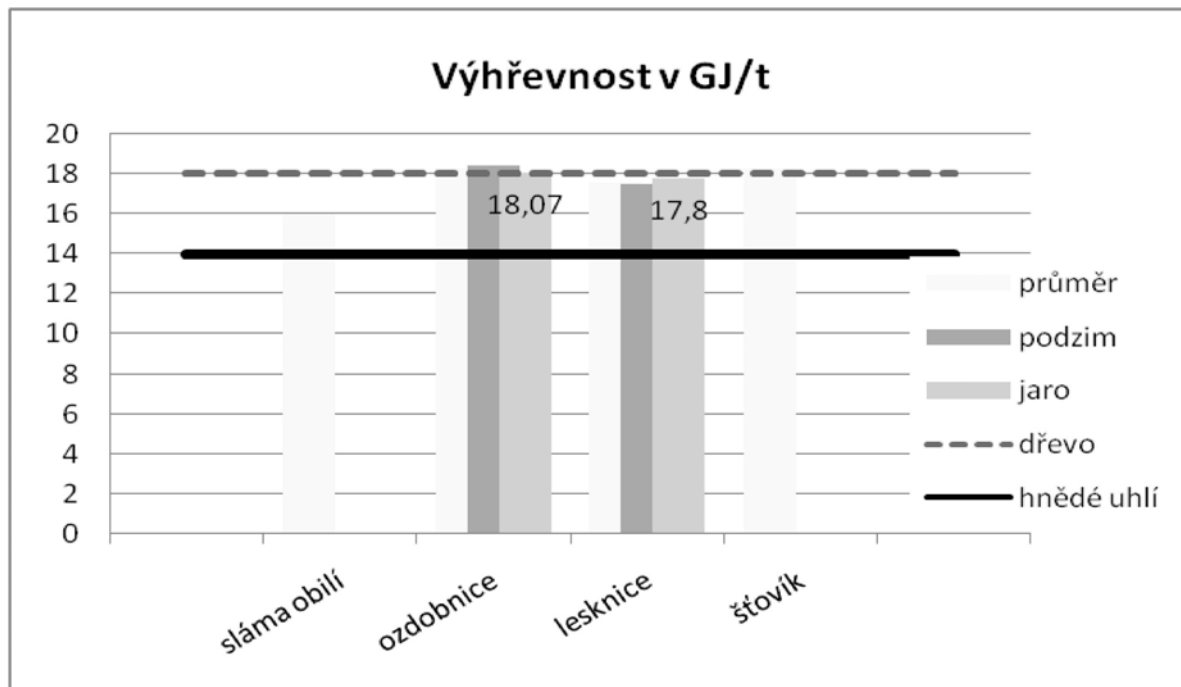
Při spalování energetických plodin je základním kritériem výhřevnost. Dřevo, nejběžnější tuhé biopalivo, má obecně srovnatelnou výhřevnost s hnědým uhlím (cca 15 MJ/kg). Výhřevnost energetických dřevin se pohybuje v rozmezí od 17 do 13 MJ/kg při doporučené vlhkosti 20 %. V případě, že vlhkost vzroste, výhřevnost se pohybuje jen do 13 MJ/kg. Vedle dřevěných biopaliv (pelety, brikety) se prosazují i alternativní paliva – rostlinné pelety a brikety. Pro jejich výrobu se využívají nejrůznější energetické rostliny. Pro přímé spalování jsou efektivní rostliny, které dosahují výnosu kolem 10 t suché hmoty z 1 ha (Petříková et al. 2006).

Efektivní výhřevnost biopaliva je značně závislá na jeho vlhkosti při spalování. Spalováním fytomasy ozdobnice bylo dosaženo průměrné hodnoty spalného tepla 18,29 GJ/t, což při průměrné 15 až 20% vlhkosti sušiny sníží výhřevnost ozdobnice přibližně

o 20 %. Skutečná výhřevnost ozdobnice se tedy pohybuje v rozmezí od 14,6 do 15,5 GJ/t a je srovnateln s výhřevností hnědého uhlí horř kvality využívaného k vytpn domácností, hlavn vřak tuzemskými teplr-

nami. Podobn biomassa chrastice s průměrnou hodnotou spalného tepla 17,61 GJ/t dosahuje výhřevnosti kolem 14,5 GJ/t p 20% vlhkosti, zatímco p obsahu vody 50 % jíž jen pouhých 9,9 GJ/t.

Graf . 1: Spalné tepla biomasy v různých termínech sklizn za rok / Combustion heat of biomass in a term of crop year.

Z grafu č. 1 je zřejm, že rozdíly v energetickm obsahu fytomasy rostlin sklizen na podzim a na jaře jsou minimln. Mrn pokles spalného tepla ozdobnice u jarní sklizn lze vysvětlit uloženm některých energeticky bohatých látek na zimní období ze stébel do oddenků a také jejich sten vyluhování. Pro vhodn termín sklizn je tedy více určující rozdíl mezi náklady, vynaloženými na dosouřen na podzim, a ztrátou ve výnosech na jaře nž samotn energetick obsah sklizeného materiálu (Hjkov 2010).

Emise

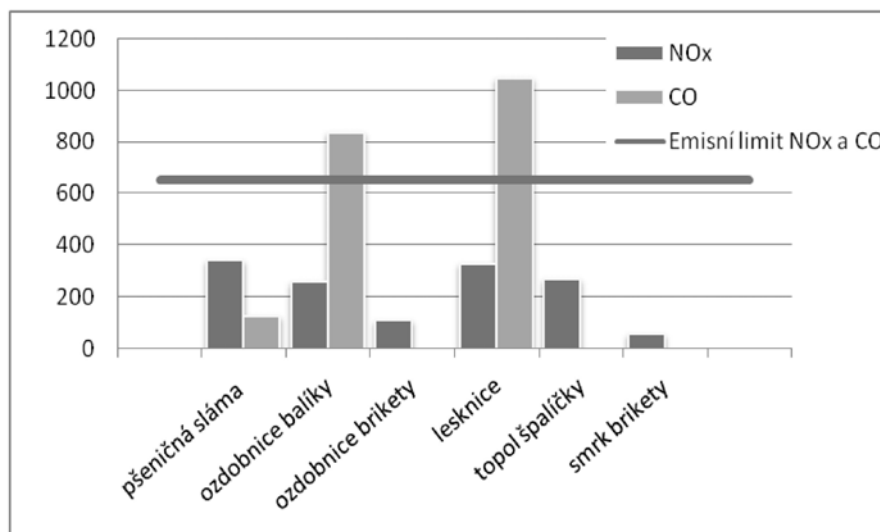
P spalování biomasy vznikj emise oxidů uhlíku, dusíku, sry a dalřch řkodlivch látek stejn jako p spalování tradičních paliv. Jejich množství vypouřten do ovzduř je ovlivnovno obsahem těchto prvků v palivu. Biopaliva mají v porovnání s uhlím niřř obsah dusíku a sry, kdy vlivem jarovizace je obsah těchto prvků ve fytomase niřř. Proveden mřen ukázala, že množství řkodlivch emisí také znan ovlivnuje způsob jejich spalování.

Spalováním biomasy v kotli konstruovanm na obiln slámu bylo dosažen dobrých výsledků u emisí

NO_x, emise byly velmi nzk. Naopak povolen emisní limit CO byl překročen u ozdobnice o 30 %, u chrastice dokonce o 60 %, zde by bylo potřeba provést konstrukn úpravu kotle nebo biomasu spalovat v kombinaci s jinými palivy, popř. biopalivy (graf č. 2). Právě nkter biopaliva v souasn době el oprvnn kritice z hlediska vysok produkce emisí. Velk naděje jsou dnes vkládány do biopaliv tzv. třetí generace, kter se zskvj pedevřm z mořských řas. Také jíž probhj vdeck pokusy s tzv. biopalivy tvrt generace, získávanými z GMO bakterií (Karpřkov 2010).

P spalování lisovaného paliva v akumulčních kamnech nebyly limity pro emise CO překročeny (brikety ozdobnice 3 500 mg/m³, brikety smrk 2 370 mg/m³, limit 10 000 mg/m³). Podle P. Hutly et al. (2004) je mořn spalováním pelet z chrastice v kotli pro dřevní pelety dosáhnout koncentrací CO a NO_x v kouřových plynech srovnatelných s dřevními peletami, a splnit tak pořadavky na ochranu ovzduř. Velkou výhodou chrastice jako paliva je její zvyřen teplota tání popela (1 190 °C) oproti obiln slámě (860 °C), mž se dá zabránit spékání popela v topeniřti.

Graf č. 2: Průměrné hodnoty emisí CO a NO_x ve spalinách biopaliv [mg/m³] / Average value of CO and NO_x emissions in combustion gas biofuel [mg/m³].

Náklady

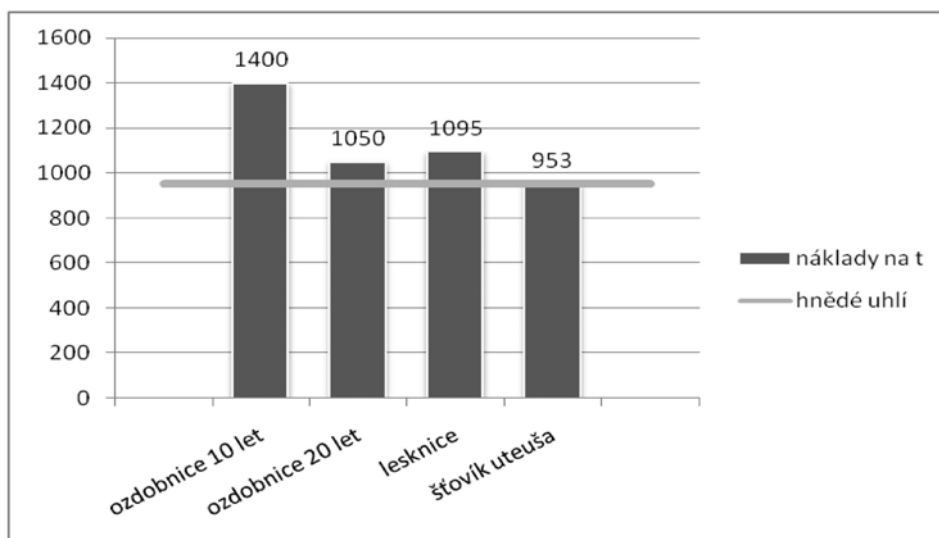
Rozhodujícím faktorem pro pěstování a využití energetických plodin je cena vypěstované biomasy jako paliva nebo suroviny pro výrobu biopaliv a tudíž náklady na jejich pěstování (Kára et al. 2005). Ekonomika spalování biopaliv je dána cenou paliva, personálními náklady na obsluhu a náklady na zařízení a stavbu. Ceny slámy a další biomasy energetických plodin jsou nižší než ceny hnědého uhlí, ale náklady na kotle a další přídavná zařízení pro jejich spalování jsou mnohonásobně vyšší se zřetelem na potřebné sklady a manipulační techniku (Moudrý – Stražil 1998).

Z uvedených plodin je výši nákladů s hnědým uhlím srovnatelný pouze šťovík (Kavka et al. 2008 – standardní technologie, výnos 7,5 t/ha), zatímco vytrvalé

trávy jsou za daných podmínek nekonkurenceschopné. Přeměnou sklizené biomasy na určitou formu biopaliva (balíky, pelety, řezanka) se náklady ještě zvýší, v případě lisování až o 50 %, v případě řezanky jde pouze o náklady na dosoušení v případě potřeby. Při vhodném termínu sklizně nebo při zpracování v mokřem stavu (např. bioplynová stanice) není vždy nutné fyto masu dosoušet. Pro zvýšení konkurenceschopnosti biopaliv jsou tak nadále nutné dotace na založení, pěstování či zpracování rostlin pro energetické účely.

Na využívání energetických plodin lze v současnosti získat několik podpor. Podpora pěstování energetických plodin, tzv. uhlíkový kredit, je poskytována v rámci celé EU. Jedná se o podporu cíleně pěstované biomasy, primárně určené pro energetické účely.

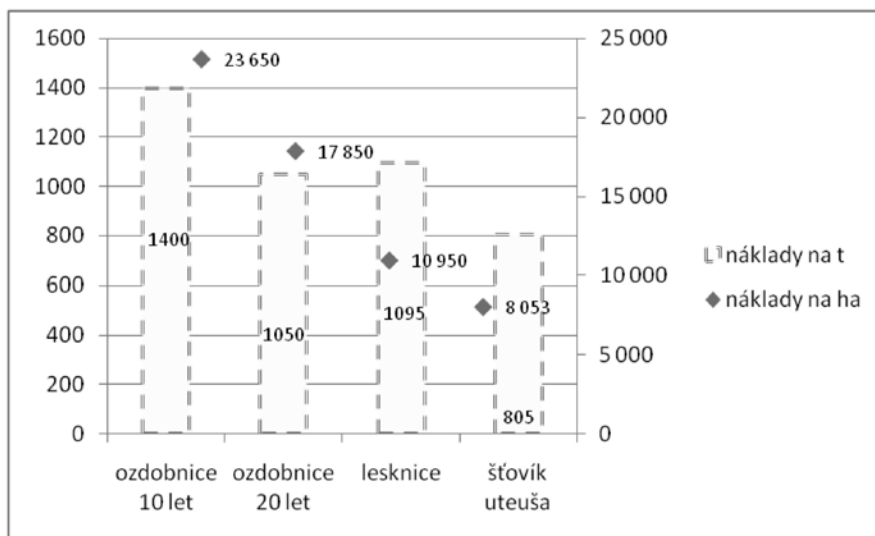
Graf č. 3: Porovnání nákladů na t sušiny biopaliva s uhlím srovnatelné výhřevnosti [Kč/t] / Cost comparison per tonne of dry mass biofuel with coal [CZK/t].

Z Programu rozvoje venkova (PRV) na období 2007–2013 lze v rámci několika opatření získat podporu na výstavbu zařízení pro zpracování a využívání obnovitelných zdrojů energie. Jedná se především o investice do pořízení technologií, zařízení staveb pro výrobu pevných biopaliv (pelety, brikety), výstavbu bioplynových stanic, kotelen a výtopen, jež jako vstupní materiál využívají jak záměrně pěstovanou biomasu (fytomasu i dendromasu), tak odpadní (zbytkovou) biomasu.

Ozdobníci se kvůli drahé sadbě nevyplatí zakládat na kratší dobu. Hodnotou nákladů 1 400,- Kč/t převyšuje hnědé uhlí téměř o 50 % celkových nákladů na jeho těžbu (graf č. 3). Dotace na plochu pěstování by mohla rozdíl v rozmezí 10 až 15 % u chrastice a 20leté ozdobnice oproti tradičnímu palivu a tedy jejich obchodovatelnost na trhu energií zlepšit.

Graf č. 4: Porovnání nákladů na t sušiny a nákladů na ha [Kč/t, Kč/ha] / Cost comparison per tonne of dry mass and cost per hectare [CZK/t, CZK/hect].

Výnos ozdobnice je v grafu č. 4 počítán 17 t/ha, u chrastice a šťovíku (intenzivní technologie) 10 t/ha. Při srovnání nákladů plodin se stejným výnosem je šťovík nákladově méně náročný než chrastice. Brzké dozrávání šťovíku umožňuje dosoušení sklizeného materiálu přímo na poli, a tak ušetření vysokých nákladů na dosoušení (cca 500 Kč/t). V porovnání s ozdobnicí mají šťovík i chrastice nižší náklady nejen na tunu sušiny, ale též na hektar, protože dvojnásobný nárůst nákladů oproti chrastici a trojnásobný nárůst nákladů oproti šťovíku na hektar je nepoměrný k téměř dvojnásobnému výnosu ozdobnice (10 x 17 t/ha). Vysoký výnosový potenciál a vytrvalost ozdobnice tedy nejsou schopny pokrýt drahou sadbu této plodiny. Za současných tržních podmínek nemají tyto plodiny šanci prosadit se na trhu paliv bez čerpání dotací na jejich pěstování (Hájková 2010).

ZÁVĚR

Záměrné pěstování energetických plodin je klíčové pro zvyšování podílu biomasy na celkové primární energetické spotřebě, protože tyto plodiny mají vysoký energetický potenciál. Při porovnávání jejich průmyslového využití z hlediska výhřevnosti, produkovaných emisí a nákladů lze konstatovat, že:

- Výhřevnost biopaliv ze šťovíku a energetických trav je srovnatelná s hnědým uhlím, běžně spalovaným v lokálních výtopnách a teplárnách od 14,5 do 15,5 GJ/t a je značně závislá na množství vody ve spalovaném materiálu.
- Biopaliva mají v porovnání s uhlím nižší obsah dusíku a síry. Množství škodlivých emisí ovlivňuje způsob spalování jednotlivých biopaliv. Lisovaná biopaliva dosahují lepších hodnot emisí CO.
- Pro získání kvalitnějších biopaliv je lepší uskutečnit jejich sklizeň na jaře, kdy nižší obsah prvků ve fytomase plodin zlepšuje vlastnosti paliva určeného ke spalování (nižší emise, vyšší teplota tavení popela apod.). Porost těchto plodin přes zimní období většinou nepoléhá, což zaručuje sklizeň bez větších ztrát (do 25 %) a je kompenzován snížením vlhkosti až o 50 %. Takto sklizený materiál lze bez nákladného dosoušení rovnou zpracovat. Lisováním biomasy se zvyšují náklady na biopalivo o dalších téměř 50 %.
- Ekonomicky nejpříznivější se z vybraných energetických plodin jeví pěstování šťovíku pro energetické účely.

Všechny záměrně pěstované energetické plodiny se budou z hlediska výsledné ekonomiky na trhu paliv bez

dotací jen obtížně prosazovat. S využitím dotací se jejich ekonomika a konkurenceschopnost na trhu paliv výrazně zlepší.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. HÁJKOVÁ, T. (2010): *Průmyslové využití energetických plodin*. Diplomová práce. Praha: PEF ČZU. 76 s.
2. HUTLA, P. et al. (2004): *Systémové využití energetické biomasy v podmínkách ČR*. Závěrečná zpráva VÚZT. Praha. 92 s.
3. KÁRA, J. – STRAŠIL, Z. – HUTLA P. – UŠŤÁK, S. (2005): *Energetické rostliny. Technologie pro pěstování a využití*. Praha: VÚZT. 80 s.
4. KARPÍŠKOVÁ, D. (2010): *Biomasa, co je dobré vědět, než ji začneme spalovat*. Dostupné z <http://nazeleno.cz/> Bizon, s. r. o. ISSN 1803-4160.
5. KAVKA, M. et al. (2006): *Normativy pro zemědělskou a potravinářskou výrobu*. Praha: ÚZPI. 400 s.
6. KAVKA, M. et al. (2008): *Výběr z normativů pro zemědělskou výrobu ČR*. Praha: ÚZPI. 400 s.
7. KOVÁŘOVÁ, M. – ABRHAM, Z. – JEVIČ, P. – ŠEDIVÁ, Z. – KOCÁNOVÁ, V. (2002): *Pěstování a využití energetických a průmyslových plodin*. Biom.cz [online]. 2002-07-10 [cit. 2011-02-28]. Dostupné z <http://biom.cz/cz/odborne-clanky/pestovani-a-vyuziti-energetickych-a-prumyslovych-plodin>. ISSN 1801-2655.
8. MOUDRÝ, J. – STRAŠIL, Z. (1989): *Energetické plodiny v ekologickém zemědělství*. Hradec Králové: VH Press. 56 s.
9. PETŘÍKOVÁ, V. (1998): *Využívání rostlinných materiálů jako zdroje energie*. Mezinárodní konference: Obnovitelné zdroje energie. Kroměříž.
10. PETŘÍKOVÁ, V. (2006): *Biomasa z energetických rostlin*. Biom.cz [online]. 2006-04-19 [cit. 2011-02-18]. Dostupné z <http://biom.cz/cz/odborne-clanky/biomasa-z-energetickych-rostlin>. ISSN 1801-2655.
11. PETŘÍKOVÁ, V. – SLADKÝ, V. – STRAŠIL, Z. – ŠAFAŘÍK, M. – UŠŤÁK, S. – VÁŇA, J. (2006): *Energetické plodiny*. Praha: Profipress. 127 s.
12. VÁŇA, J. (2004): *Využívání obnovitelných surovin v České republice*. Biom.cz [online]. 2004-04-07 [cit. 2011-02-18]. Dostupné z <http://biom.cz/cz/odborne-clanky/vyuzivani-obnovitelnych-surovin-v-ceske-republice>. ISSN 1801-2655.

Príspevek byl zpracován v rámci VZ MSM 6046070906 „Ekonomika zdrojů českého zemědělství a jejich efektivní využívání v rámci multifunkčních zemědělskopotravinářských systémů“ Provozně ekonomické fakulty České zemědělské univerzity v Praze.

ADDRESS & ©

doc. Ing. Kateřina KOVÁŘOVÁ, Ph.D.
doc. Ing. Aleš HES, CSc.
Katedra obchodu a financí
Provozně ekonomická fakulta
Česká zemědělská univerzita
Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchbátka
Czech Republic
kovarovak@pef.czu.cz
hes@pef.czu.cz

PODPORA VÝZKUMU A TRANSFER TECHNOLOGIÍ V JIHMORAVSKÉM KRAJI

Support of Research and Technology Transfer in Region of South Moravia

*Vladimír ŽÍTEK - Viktorie KLÍMOVÁ - Lucie WINKLEROVÁ
- Barbora FEIXOVÁ*

Brno, Czech Republic

ABSTRAKT: Výzkum představuje jednu z klíčových komponent znalostní ekonomiky. Přestože patří Jihomoravský kraj v rámci České republiky v této oblasti k vůdčím regionům, je otázkou, zda využívá existující infrastrukturu, lidské zdroje a finanční toky k dalšímu rozvoji. Analýza nejvýznamnějších dotačních programů prokázala, že tomu tak je. Jak v případě operačních programů (OP VaVpI, OP VK, OPPI), tak i v 7. RP dosahují subjekty, působící v tomto kraji, vysoké úspěšnosti, a to jak z hlediska počtu realizovaných projektů, tak z hlediska výše získaných dotací. Důležitou roli pak hrají též univerzity, zejména MU a VUT, u kterých lze doložit dílčí úspěchy v oblasti transferu technologií a současně existující pozitivní očekávání dalšího progressu.

Klíčová slova: výzkum – transfer technologií – inovace – operační programy

ABSTRACT: The research represents one of the key components of knowledge economy. Although the Region of South Moravia is one of the leading regions within the Czech Republic, it is a question whether it uses the existing infrastructure, human resources and financial sources for further development. The analysis of the most significant subsidy programs answered the question affirmatively. As in the case of operational programmes (RDIOp, OPEC, OPEI), also in the FP7 the enterprises operating in this region have a high success rate, from the perspective of number of implemented projects as well as amount of obtained subsidies. An important role in this is played by universities, especially Masaryk University and University of Technology, for which we can find the evidence that they achieve partial successes in the field of technology transfers and also positive expectations for further progress.

Key words: research – technology transfer – innovation – operational programmes

ÚVOD

Výzkum a vývoj (VaV) jsou považovány za jeden z hlavních zdrojů pro inovace, jsou náročné nejen z hlediska šíře a složitosti řešených problémů, ale také z hlediska finančních a lidských zdrojů. Efektivně vynaložené zdroje mohou vést ke zvyšování konkurenceschopnosti celé země i jednotlivých regionů [17].

Česká republika nevyhází z hlediska veřejné podpory výzkumu, reprezentované podílem výdajů na VaV na HDP, dlouhodobě příliš dobře. Uvnitř země pak existují značné meziregionální rozdíly. Výzkumné instituce jsou výrazně koncentrovány, o čemž vypovídají též dostupné statistiky. Kromě Prahy a jejího zázemí, představovaného Středočeským krajem, lze za významné centrum VaV považovat Jihomoravský kraj (JmK), na který je zaměřen tento článek, a to především díky pozici města Brna.

Mezi lety 2001–2009 se počet výzkumných pracovišť (v JmK) zdvojnásobil ze 182 na 365, a to jak v sektoru vysokých škol (ze 13 na 27), tak zejména v podnikatelském sektoru (ze 127 na 298). Uvedených

365 pracovišť představuje 15,6% podíl na celkovém počtu pracovišť v ČR (více má jen Praha – 627) [4].

Podíváme-li se na další charakteristiky výzkumu a vývoje v JmK, tak v roce 2009 dosáhly celkové výdaje na VaV 8,127 mld. Kč (14,7% podíl na výdajích ČR), vyšší má Praha (20,9 mld. Kč) a Středočeský kraj (10,1 mld. Kč), který má vůbec nejvyšší podíl podnikatelských výdajů na VaV. Pokud jde o lidské zdroje, pracuje v JmK 8 440 výzkumníků (19,6 % všech výzkumníků v ČR), více má jen Praha (18 172). [4]

METODIKA A CÍL

Cílem příspěvku je posouzení pozice Jihomoravského kraje z hlediska využívání možnosti čerpání finančních prostředků na podporu výzkumu a vývoje z Operačních programů (OP) a 7. rámcového programu (RP). Jelikož údaje potřebné pro takové hodnocení nejsou v syntetické podobě dostupné, je základním předpokladem dosažení cíle výběr dat z databázi Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a CzechInvestu, v případě 7. RP se pak jedná o data

shromažďovaná Technologickým centrem Akademie věd ČR. Vzhledem k pozici kraje v oblasti VaV předpokládáme vysokou míru úspěšnosti. Současně je dalším cílem zjistit, jaké jsou podmínky a bariéry přenosu výsledků výzkumu a vývoje do praxe. Za tímto účelem jsou realizovány řízené rozhovory se zástupci vybraných institucí, které lze označit za významné subjekty v oblasti transferu technologií v Jihomoravském kraji. Na jejich základě je následně možné závěry, na kterých panuje shoda, zobecnit.

VÝSLEDKY A DISKUSE

1. Podpora výzkumu a vývoje

Podobně jako další členské státy Evropské unie i Česká republika si je vědoma, že hlavním předpokladem pro růst vlastní konkurenceschopnosti je kvalitní podpora výzkumu a vývoje. Významným zdrojem této podpory jsou především operační programy Výzkum

a vývoj pro inovace (OP VaVpI), Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OP VK) a Podnikání a inovace (OPPI) [5]. Soubor těchto tří operačních programů, které jsou vzájemně provázané, představuje důležitý prvek pro naplňování unijních cílů, definovaných např. v Lisabonské strategii nebo nově ve strategii Evropa 2020. Dalším významným zdrojem je 7. rámcový program, který je hlavním nástrojem financování evropského VaV.

Operační program Výzkum a vývoj pro inovace podporuje jak existenci a působení výzkumných, vývojových a inovačních center, tak i vysokoškolský výzkum. Na OP VaVpI je celkem alokováno 2,436 mld. EUR. Přibližně třetina prostředků je alokována na prioritní osu 1 (Evropská centra excelence) a stejný objem na prioritní osu 2 (Regionální VaV centra). O něco menší váhu mají osy 3 (Komericializace a popularizace VaV) a 4 (Infrastruktura na VŠ) [10].

Tab. č. 1: Alokace OP VaVpI v Jihomoravském kraji (stav k 9. 8. 2011).

	Finanční alokace (mil. Kč)					Počet projektů				
	PO1	PO2	PO3	PO4	Celkem	PO1	PO2	PO3	PO4	Celkem
JmK	8 259	4 691	201	3 058	16 200	3	11	2	7	23
ČR	17 939	14 956	800	8 980	42 675	7	33	3	22	65
JmK	46 %	31 %	25 %	34 %	38 %	43 %	33 %	67 %	32 %	35 %

Zdroj: MŠMT. Seznam příjemců podpory z fondů EU [online]. [2011-08-19]; vlastní výpočty.

Jihomoravský kraj má z hlediska čerpání OP VaVpI zcela dominantní postavení, a to díky alokaci 38 % všech prostředků, následuje jej kraj Středočeský (28 %) a s velkým odstupem kraj Moravskoslezský (11 %). Při přepočtu na 1 000 obyvatel se tato pozice ještě zvýrazní, v JmK dosahuje finanční alokace výše 13,7 mil. Kč, ve Středočeském 9,5 mil. Kč, následuje kraj Olomoucký s 5,2 mil. Kč na tis. obyvatel.

Rozdělení finančních prostředků z Operačního programu Výzkum a vývoj pro inovace v rámci kraje je výrazně soustředěno do krajského města Brna. Ostatní města v kraji v dotacích z OP VaVpI zaostávají. Silná koncentrace dotací je dána i tím, že projekty do OP VaVpI podávají zejména univerzitní vysoké školy, provádějící výzkum a vývoj, tj. Masarykova univerzita

(MU), Vysoké učení technické (VUT), Mendlova univerzita, Veterinární a farmaceutická univerzita a výzkumné ústavy (Akademie věd) a instituce (např. Masarykův onkologický ústav), které se nacházejí právě v Brně [12].

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost se zaměřuje na podporu v oblasti vzdělávání a učení. Klade také důraz na utváření vhodného prostředí pro výzkumné, vývojové a inovační aktivity a stimulaci spolupráce mezi vzdělávacími institucemi a výzkumnou a výrobní sférou. Na OP VK je alokováno 2,15 mld. EUR. Podpora výzkumu a vývoje je v OP VK zahrnuta v rámci prioritní osy 2 (Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj) [11].

Tab. č. 2: Alokace PO 2 OP VK v Jihomoravském kraji (stav k 8. 3. 2011).

Příjemci OP VK / opatření	Finanční podpora (mil. Kč)				Počet projektů			
	2.2	2.3	2.4	PO 2	2.2	2.3	2.4	PO 2
Jihomoravský kraj	1 031,9	466,4	385,2	1 885,3	99	36	24	160
Masarykova univerzita	644,3	191,9	166,2	1 002,4	61	15	10	86
Vysoké učení technické	260,6	143,1	155,4	559,1	26	11	9	46
Mendlova univerzita	46,6	108,5	63,6	218,7	5	7	5	17
Veter. a farmac. univ.	54,9	7,0	0,0	61,9	4	1	0	5

Pozn.: Prioritní osa 2 Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj zahrnuje opatření 2.2 Vysokoškolské vzdělávání,

2.3 Lidské zdroje ve výzkumu a vývoji a 2.4 Partnerství a sítě (opatření 2.1 Vyšší odborné vzdělávání bylo z přehledu ze zřejmých důvodů vypuštěno, současně lze však uvést, že je stejně co do objemu prostředků marginální).

Zdroj: MŠMT. Seznam příjemců OP VK [online]. [2011-03-18]; vlastní výpočty.

Obdobně jako v případě OP VaVpI také v OP VK je nejúspěšnějším regionem Jihomoravský kraj (37 %), následován krajem Olomouckým (21 %) a Moravskoslezským (13 %). Při porovnání přepočtených hodnot výše finanční podpory na 1 000 obyvatel není vedoucí pozice Jihomoravského kraje příliš výrazná, je pouze o několik desítek tisíc korun před Olomouckým krajem (oba 2,1 mil. Kč), třetím v pořadí je pak Plzeňský kraj (0,8 mil. Kč na tis. obyvatel).

Dle očekávání jsou největšími příjemci dotací v prioritní ose č. 2 univerzity. Podporovány jsou zejména aktivity zaměřené na modernizaci a zatraktivnění vysokoškolského vzdělávání, na zlepšení podmínek pro pracovníky VaV a na vytváření vazeb mezi

vzdělávacími a výzkumnými institucemi a veřejným a soukromým sektorem [13].

Operační program Podnikání a inovace je kromě podpory podnikatelského prostředí zaměřen také na podporu inovací, stimulaci poptávky po výsledcích VaV, komercializaci výsledků VaV a na další oblasti. Je na něj vyčleněno 3,578 mld. EUR [9].

Podpora infrastruktury pro VaV je zahrnuta v rámci programu **Potenciál**, který pomáhá společnostem zavádět a zvyšovat kapacity potřebné pro realizaci výzkumných, vývojových a inovačních aktivit. Rozvoj vědeckotechnických parků, podnikatelských inkubátorů a center pro transfer technologií podporuje program **Prosperita**. Zavádění novinek do výroby pak podporuje program **Inovace** [2].

Tab. č. 3: Realizace vybraných programů OPPI v JmK (stav k 26. 9. 2011).

	Program			
	Potenciál	Prosperita	Inovace	Celkem
JmK: Počet žádostí/udělených dotací	155/42	53/10	349/138	557/190
ČR: Počet žádostí/udělených dotací	853/226	179/42	2331/931	3363/1239
Podíl JmK (%)	18/19	30/24	15/15	17/15
JmK: Finanční podpora (mil. Kč)	608,0	575,5	1 171,8	2355,3
ČR: Finanční podpora (mil. Kč)	3 475,2	2 992,6	12 266,0	18 733,8
Podíl JmK (%)	17	19	10	13

Zdroj: CzechInvest. Statistika čerpání dotací z programů OPPI [online]. [2011-09-26]; vlastní výpočty.

Z hlediska celkového objemu poskytnuté podpory ve výše uvedených vybraných programech OPPI patří Jihomoravskému kraji s 13% podílem druhá pozice za Středočeským krajem (17 %), následují kraje Moravskoslezský a Zlínský (oba 12 %). Seřadí-li se kraje podle získané finanční podpory na 1 000 obyvatel, posune se Jihomoravský kraj s 2,0 mil. Kč až na šesté místo (s prakticky stejnou hodnotou, jako má pátý Pardubický kraj). Pořadí vévodí Zlínský kraj (3,7 mil. Kč), druhý v pořadí je Středočeský (2,6 mil. Kč), třetí Královéhradecký (2,5 mil. Kč) a čtvrtý kraj Vysočina (2,4 mil. Kč na tis. obyvatel).

O dotace z OPPI žádají jak nepodnikatelské subjekty (veřejné výzkumné instituce, univerzity a ostatní vzdělávací instituce), tak především subjekty podnikatelské, které vyvíjejí novou technologii či službu nebo např. chtějí svůj nápad chránit patentem. Z uni-

verzit se jedná zejména o Masarykovu univerzitu a VUT. Zapojení univerzit do tohoto programu je však podstatně menší, než tomu je u OP VaVpI a OP VK [3].

7. rámcový program je hlavním nástrojem financování evropského VaV a zahrnuje čtyři specifické programy: Spolupráce, Myšlenky, Lidé a Kapacity. Pokud vezmeme v úvahu všechny specifické programy, které 7. RP nabízí, tak v Jihomoravském kraji byla od roku 2007 účast českých týmů celkem na 99 projektech, z čehož nejvíce týmů pocházelo z Masarykovy univerzity (celkem 24), další velkou účast mělo VUT s 15 týmy a Centrum dopravního výzkumu s 11 týmy. Alespoň na jednom z projektů se podílely např. Mendelova univerzita, Fakultní nemocnice u sv. Anny, Jihomoravské centrum pro mezinárodní mobilitu a další [14].

Tab. č. 4: Základní přehled počtu účastí v 7. RP (období 2007 – říjen 2010).

Kraj	Počet týmů	Počet týmů (%)	Celkové náklady (tis. EUR)	Příspěvek EK (tis. EUR)
Praha	340	55,46	86 150,8	63 799,7
Jihomoravský	99	16,15	28 632,6	22 760,2
Středočeský	43	7,01	8 175,8	4 940,4
ČR celkem	613	100,00	146 572,0	108 836,7

Zdroj: Databáze Projects Technologického centra AV ČR.

Z předchozí tabulky je patrné, jak velké jsou rozdíly mezi jednotlivými kraji z hlediska zapojení do 7. RP. V podstatě lze říci, že samostatnou kategorii tvoří hlavní město Praha, následováno s velkým odstupem Jihomoravským krajem. Všechny další kraje počínaje Středočeským pak získávají z tohoto programu řádově nižší finanční příspěvky. Prakticky ke stejným výsledkům lze dojít přepočítáním celkových nákladů financovaných projektů na 1 000 obyvatel. Pořadí potom vypadá následovně: 1. Praha (69,0 mil. EUR), 2. Jihomoravský kraj (24,8 mil. EUR), 3. Jihočeský a 4. Středočeský kraj (oba shodně 6,6 mil. EUR na tis. obyvatel).

2. Transfer technologií

V Jihomoravském kraji je transfer technologií podpořen nejen přítomností tradičních univerzit; důležitou roli hraje také Jihomoravské inovační centrum, jehož existence je z pohledu ostatních krajů jedinečná a zvláště inspirativní, a to zejména díky komplexnosti a škále poskytovaných služeb. Z vysokých škol jsou pak pro transfer technologií vytvořeny nejvhodnější podmínky na VUT, které díky svému zaměření skýtá 80 % potenciálu, a na Masarykově univerzitě, kde mají největší potenciál fakulty lékařská, přírodovědecká a informatiky, na dalších dvou univerzitách, Mendelově a Veterinární a farmaceutické, není zatím transfer technologií systematicky podporován [7]. Na transfer technologií je kladen významný důraz také v Regionální inovační strategii JmK pro období 2009–2013, kde představuje jednu ze čtyř prioritních os celé strategie. V tomto kontextu je zřejmé, že Jihomoravský kraj patří k regionům, kde existuje široká shoda na podpoře VaV, a to jak ze strany výzkumníků či inovačně zaměřených podnikatelů, tak i politiků.

Jihomoravské inovační centrum (JIC) vzniklo v roce 2003 na základě podnětu Regionální inovační strategie jako zájmové sdružení právnických osob, jehož členy jsou Jihomoravský kraj, statutární město Brno a výše zmíněné čtyři brněnské vysoké školy. Činnosti JIC lze rozdělit do tří oblastí: inkubační program, transfer technologií a rozvoj klastrů. JIC se zaměřuje především na podporu inovačního podnikání a komerčního využití výzkumu a vývoje a v neposlední řadě také zprostředkovává propojení univerzit a vědecko-výzkumných institucí s podnikatelskou sférou s cílem maximalizovat přínos výzkumu a vývoje na regionální a národní úrovni [6]. V této oblasti JIC na-

příklad dlouhodobě a za finanční podpory statutárního města Brna realizuje projekt „Inovační vouchery“, kdy podnikatelé získávají prostředky na nákup výzkumu na vysokých školách. JIC získává informace a podněty také ze zahraničí, kde jsou čerpány nejen informace o postupech a novinkách, ale hlavně kontakty na potenciální dodavatele či odběratele technologií.

Centrum pro transfer technologií (CTT) Masarykovy univerzity představuje institucionální zázemí pro vnější uplatnění výsledků VaV. CTT spravuje duševní vlastnictví MU a spolupracuje s akademiky i studenty při jeho identifikaci, ochraně a komerčním využití formou licencí, spin-off, konzultací, poskytování vzorků materiálů apod. CTT je také kontaktním místem pro firmy se zájmem o spolupráci s univerzitou v oblasti VaV, využití laboratorních kapacit, kontrahovaného výzkumu, licencí, odborných konzultací aj. [1] Protože je univerzita zaměřena z větší části na základní výzkum, lze v souvislosti s transferem technologií hovořit spíše o transferu znalostí, kdy jsou firmám nabízeny především kvalitní odborníci.

Posláním **Útvaru transferu technologií (ÚTT) VUT v Brně** je šíření inovací a přenos poznatků mezi aplikační sférou a univerzitou. ÚTT realizuje své poslání ve čtyřech hlavních oblastech: řízení transferu technologií, podpora inovační kultury a podnikatelství na VUT, vytváření partnerství se subjekty aplikační sféry a podpora zakládání inovačních spin-off firem a studentských start-up firem [15]. Významné je jeho působení ve funkci Regionální kontaktní organizace, která pomáhá subjektům z celého kraje zapojovat se do 7. rámcového programu.

Díky tomu, že VUT je oproti MU více technologicky zaměřenou vysokou školou, má ÚTT velmi dobrou výchozí pozici pro zajištění transferu technologií. Až čas však ukáže, zda bylo tohoto potenciálu patřičně a úspěšně využito. Prozatím je možné říci, že se ÚTT spíše snaží upevnit si a obhájit svou pozici v tomto procesu [16].

Překážky pro rozvoj transferu technologií

Na základě rozhovorů se zástupci JIC, CTT a ÚTT je možné určit základní bariéry pro rozvoj transferu technologií v Jihomoravském kraji, které je, s ohledem na výše uvedenou skutečnost, že se jedná o významné subjekty transferu technologií v Jihomoravském kraji, zřejmě možné zobecnit.

- Špatně nastavené hodnocení vědců dle Rejstříku informací o výsledcích (RIV). Problémem je přesvědčit vědce o tom, že komercializace je pro jeho další činnost důležitá a může být pro něj zajímavá i z pohledu prestiže. Dalším důvodem odmítnutí spolupráce s komerční sférou je i to, že výzkumnému pracovníkovi již na tuto činnost nezbývá čas a existují pro něj jiné priority.
- Financování subjektů, zabývajících se TT, prostřednictvím operačních programů, což způsobuje, že většinu času některých pracovníků těchto organizací zaberou úkoly spojené s administrací těchto projektů. Současně není dosud vyřešeno, jakým jiným způsobem by tyto subjekty měly být dlouhodobě financovány.
- Na univerzitách nejsou dobře nastaveny postupy pro komercializaci. Existují sice směrnice, které se tímto procesem zabývají, ale jejich praktické využití je problematické a často administrativně zdoluhavé.
- Nedostatek pracovníků, kteří mají nejen teoretické, ale především praktické zkušenosti s transferem technologií. S tímto problémem by mohli pomoci přizvání zahraniční odborníci z institucí, které jsou při transferu technologií dlouhodobě úspěšné. Avšak zde vyvstává problém se zajištěním potřebných finančních prostředků, což by mohly eliminovat některé z projektů zahajovaných v současnosti, kde je s tímto typem výdajů počítáno.

Výše uvedená zjištění potvrzují názor, že v České republice je sektor veřejného výzkumu do značné míry izolován od socioekonomického rozvoje na regionální i národní úrovni a vyznačuje se jistou pasivitou vůči spolupráci s aplikační sférou [8].

ZÁVĚR

Oblast VaV je v ČR významně koncentrována, což potvrzují klíčové ukazatele jako výdaje na VaV či počty výzkumníků. Je to právě tradice a dostupnost lidských zdrojů, které jsou rozhodujícím faktorem současného vývoje této oblasti. Provedené analýzy zaměřené na jeden z vůdčích regionů, kterým je Jihomoravský kraj, prokázaly, že též schopnost čerpat podporu na VaV je těmito skutečnostmi výrazně ovlivněna. Současně se ukazuje, že schopnost získat prostředky z těchto programů a spolupráce různých subjektů na projektech hraje zásadní roli v rozvoji transferu technologií. K pozitivním výsledkům JmK přispívá široká shoda (i politická) na potřebnosti podporovat výzkum a inovace. Lze předpokládat, že projekty a jejich vzájemná synergie, které jsou nyní na počátku realizace, budou znamenat posun ve schopnosti využívat výsledky VaV v praxi a přispějí k dalšímu zlepšení pozice JmK nejen v rámci ČR.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. Centrum pro transferu technologií Masarykovy univerzity. [online]. Dostupné z: <<http://ctt.muni.cz/>> [cit. 2011-04-04]
2. CzechInvest: *Podnikání a inovace* [online]. [cit. 2011-03-22]. Dostupné z: <www.czech-invest.org/podnikani-a-inovace>.
3. CzechInvest. *Statistika čerpání dotací z programů OPPI* [online]. [cit. 2011-09-26]. Dostupné z: <www.czechinvest.cz>.
4. ČSÚ (2010): *Ukazatele výzkumu a vývoje za rok 2009*. Praha: ČSÚ, 2010. kód 9601-10. ISBN 978-80-250-2038-8.
5. FEIXOVÁ, B. (2011): Podpora výzkumu a vývoje z Evropské unie v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji. In: *XIV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita, s. 100-110. ISBN 978-80-210-5513-1.
6. Jihomoravské inovační centrum. *Podporujeme inovační podnikání v Jihomoravském kraji*. [online]. Dostupné z: <<http://www.jic.cz/zakladni-informace-o-jic>>. [cit. 2011-03-22].
7. Jihomoravské inovační centrum. *Technology Transfer Point*. [online]. Dostupné z: <<http://risjmk.webnode.cz/technology-transfer-point/>> [cit. 2011-08-05].
8. KLUSÁČEK, K. – KUČERA, Z. – PAZOUR, M. (2008): *Bílá kniha výzkumu, vývoje a inovací v ČR*. Praha: Sociologické nakladatelství. 96 s. ISBN 978-80-86429-99-1.
9. MPO (2010): *Operační program Podnikání a inovace*.
10. MŠMT (2008): *Operační program Výzkum a vývoj pro inovace*.
11. MŠMT (2007): *Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost*.
12. MŠMT: *Seznam příjemců OP VaVpI* [online]. [cit. 2011-08-19]. Dostupné z www.msmt.cz/strukturalni-fondy/seznam-prijemcu-v-ramci-op-vavpi?highlightWords=list+beneficiaries.
13. MŠMT: *Seznam příjemců OP VK* [online]. [cit. 2011-03-18]. Dostupné z www.msmt.cz/strukturalni-fondy/souhrnny-seznam-prijemcu-financni-pomoci.
14. Technologické centrum Akademie věd: *Databáze Projects* (výběr).
15. Útvar transferu technologií VUT v Brně. [online]. Dostupné z www.vutbr.cz/ut [cit. 2011-04-04].
16. WINKLEROVÁ, L. (2011): Transferu technologií v Jihomoravském kraji. In: *XIV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita, s. 56-63. ISBN 978-80-210-5513-1.

17. ŽÍTEK, V. – KLÍMOVÁ, V. (2009): Výzkum a vývoj v regionech nových členských států EU. In: *XII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita, s. 66–71. ISBN 978-80-210-4883-6.

ADDRESS & ©

Ing. Vladimír ŽÍTEK, Ph.D.
Ing. Viktorie KLÍMOVÁ, Ph.D.
Ing. Lucie WINKLEROVÁ
Ing. Barbora FEIXOVÁ
Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta
Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno
Czech Republic
zitek@econ.muni.cz
klimova@econ.muni.cz
winklerova@mail.muni.cz
206666@mail.muni.cz

NĚKTERÉ POZNATKY Z VÝZKUMU NA PŘÍKLADU ZEMĚDĚLSKÉ ČINNOSTI (DISKUSE)

Some Findings from Research on Example of Agricultural Activities (Discussion)

Jindřiška KOUŘILOVÁ

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Prostředky vynaložené na výzkum jsou zhodnocovány jak po linii zvolených metod, objemu a struktury rozpočtu, kvality zpracovatelů, tak po linii zkoumaných subjektů. Zde je efekt úměrný tomu, do jaké míry se podaří zachytit rychle se měnící podmínky politické, ekonomické a sociální, které určují mnohdy nečekané zvraty a výpovědní schopnost výsledků snižují. V dalším je zapotřebí uplatnit vyšší měrou procesní způsob zpracování úkolu a vyhodnocovat situaci v rámci spolupráce několika profesí získáváním informací přímo z podniků ještě větší měrou. Příspěvek se zabývá jak okolnostmi vlastního zpracování úkolu, tak konkrétními momenty vývoje situace, které mohou změnit kvalitu výstupních informací a tudíž i navrhovaná opatření. Příklad je zpracován na základě výsledků výzkumů, ilustrovaných na výzkumu k zemědělskému hospodaření MSM 6007665806.

Klíčová slova: zemědělství – výzkum – podpora výzkumu – spolupráce profesí

ABSTRACT: Research sources can be evaluated in two directions: firstly – the research and organisation methods selection, the volume and structure of the budget; secondly – the direction of surveyed subjects involved in the researching. There is the effect to catch rapidly changing conditions of political, economic, social spheres that often determine the unexpected reversion and can decrease good information results as well. Further on, there is a need to apply the procedural way of carrying out the task and assessing the situation in the cooperation among several professions, obtaining the information directly from enterprises in a higher amount. The paper deals with both of directions more in detail including specific moments of development that may change the quality of the information output. The case is analyzed on the basis of the results of the research on farming MSM 6007665806.

Key words: agriculture – research – support of research – professional collaboration

ÚVOD

Jestliže teoreticky polovina výměry republiky je obhospodařována zemědělsky, logicky závisí z velké části na tomto odvětví, zda bude příroda zachována pro další generace, zda budeme disponovat kvalitní domácí produkcí, použitelnými přírodními zdroji či odpovídajícím osídlením. K tomu směřuje i řada podpor poskytovaných prostřednictvím výzkumné činnosti.

V rámci dotazníkové akce adresované zemědělským podnikům během práce na grantových úkolech se objevila řada různých názorů. Mezi nimi zazněla vyjádření ve smyslu: „*Jaký výzkum, když prioritně zvířata musejí být nakrmena a seno sklizeno.*“ „*Stejně se nic nevyzkoumá.*“ „*Výsledky výzkumu, které jsme viděli, byly k smíchu.*“

Je obtížné konstatovat, zda jde o podložené zkušenosti, či naopak o absenci zkušeností a informací na základě nezájmu nebo nedostatku času, zklamání v daném momentě a v dané situaci. Nelze však pochybovat o tom, že ve skutečnosti je takovýchto názorů nepoměrně více, a co hůře, mnohdy mohou být odůvod-

něné. Ať je tomu jakkoliv, nabízí se k bližším úvahám mnohé náměty.

METODIKA A CÍL

Cílem příspěvku je ve stručnosti prezentovat některé momenty, které dle našeho názoru mohou ovlivnit průběh, výsledky výzkumných aktivit a jejich využití. Jako ilustrace byla zvolena zemědělská činnost se zaměřením na hospodaření ve vyšších nadmořských výškách, kde se vzájemně nejvíce prolínají podmínky sociální, ekologické a ekonomické. Je zřejmé, že vlastní efekt prostředků vložených do výzkumných prací má vazby jak na zpracovatele a jejich postupy, tak současně je ovlivňován chováním zkoumaných objektů, změnami podmínek. Proto i postup byl rozdělen na část vlastního výzkumu jako procesu a na část vlivů vycházejících ze zkoumané problematiky u subjektů v daných podmínkách. V tomto směru je možné vyjít ze zkušeností přenesených i osobních; např. z výzkumné činnosti na několika pracovištích (v průběhu let Ekonomický ústav ČSAV, Ústav krajinné ekologie ČSAV,

Zemědělská a Ekonomická fakulta JU). Co se týká oblasti zemědělství jako předmětu sledování, východiskem jsou v tomto směru publikace vlastní, obsahující citace četných autorů, vč. poznatků z osobních návštěv podniků samotných (pro naše účely např. Kouřilová 2010).

VÝSLEDKY A DISKUSE

Efekt prostředků vložených do výzkumných činností je v konečné podobě složen a ovlivňován dvěma navzájem na sobě téměř nezávislými oblastmi, a to: oblast postupů zpracovatelů a oblast objektů sledovaných.

1. Postupy zpracovatelů

Zde uvedené poznatky si neosobují nároky na zobecnění; vycházíme z osobních zkušeností, zkušeností okolí, konkrétních případů. Většině účastníků zpracovávaných grantů nejsou jistě obdobné problémy neznámé.

Rozpočet na výzkumné práce má svou strukturu, která nemusí být naplánována účelně nebo se významně zrychlí čerpání její složky v rámci „přátelských spoluprací“ v podobě recipročních smluv; zejména v oblasti služeb bývá rozpočtovaná částka dočerpána v polovině období. Ke konci období tak nezbyvá na finální potřebu, např. na poštovné na dotazníkovou akci vůči podnikům, nebo na nenahraditelnou práci se zpracováním závěrečných základních dat. Přitom detailní potřebné informace nakoupené od institucí mívají nižší výpovědní schopnost, jsou určeny pro jiné účely a jsou i několikanásobně dražší.

Aby byla uznána odborná kniha (monografie), musí být vydána v počtu nejméně 200 kusů. Avšak každý obor a specializace má jiný okruh uživatelů, a jsou tak znevýhodněni jak ten, komu stačí např. 100 výtisků, tak i ten, kdo by potřeboval prostředky na 300 výtisků. Může se tak svým způsobem vytvářet zbytečně vázané umrtvené zdroje.

Z objemu prostředků vložených do výzkumné činnosti se vrací část zpět do státního rozpočtu: na nakoupených službách, materiálu, investicích 10 % a 20 % (nově očekávané celkově vyšší sazby) na DPH; dále např. na mzdových nákladech 31,5 % hrubé mzdy na sociálním pojištění; 15 % ze základu propočtu daně z příjmů. Dalších 13,5 % na zdravotním pojištění posiluje rozpočty pojišťoven. Teoreticky tyto částky redukuje čistý vklad.

Nikoli všechny části výzkumných prací jsou zcela k tématu; některé části jsou vykazovány v téměř nezměněné podobě hned v několika grantech současně bez poukázání na vzájemné souvislosti či jsou účelově „znovu oprašovány“ – spíše usilují o *body*. Poměrování pouze dosažených bodů za publikace postrádá na pracovištích současně přiřazení reálně vynaložených rozpočtovaných nákladů jednotlivých autorů; některý ze spoluautorů má ve stejných podmínkách znatelně vyšší režii nežli jiný se stejným ohodnocením (může jít např.

o zmíněné protisluzby). S určitou mírou ironie se občas propočítává zejména méně oblíbenému spolupracovníkovi, kolik vynaložených nákladů celkem představuje jím zpracovaná stránka. Specialisté mají lehčí postavení s citacemi (viz vzájemné citování bez širšího konkurenčního záběru), mohou být v tomto smyslu i vzájemně spřáteleni (v legislativě nazývané osoby spojené).

Známy je i problém kolektivní versus individuální jednání; *psychika ega*, raději sám pomalu, než převzít dobře vymyšlené.

Udržování přísně profesního přístupu, který je spíše příhodný pro prohlubování teorie, nežli pro zaměření na praxi pro její mnohačetné, variabilní podmínky. Výsledek tak bývá na úkor spolupráce profesí, přinášející mnohdy objektivnější pohledy na problém a jeho řešení.

Ilustrativně byly v rámci EF JU konfrontovány pohledy psychologa (Nichtburgerová 2011) a ekonoma na identické situace:

- Mějme objekt upravené zemědělské usedlosti s květinami. Psycholog praví: „*Člověk si musí říci, že tady žijí šťastní a spokojení lidé, kterým se podařilo spojit podnikání v zemědělství a rozvoj venkovských oblastí.*“ Pohled ekonoma na základě návštěvy této zemědělské usedlosti a zde získaných dostupných informací je výrazně odlišný. Pro dlouhodobější přežití a spokojenost je napřesrok stejně třeba dotací, vyšší podpory místních institucí, vstřícnějšího postoje veřejnosti a podpory finančních toků v regionu, nikoliv tak přísného dodržování hygienických parametrů např. v případě bioprodukce či prodeje ze dvora, jako je tomu například v Rakousku.
- Inklinování každého jedince ke konkrétnímu zaměstnání. Psycholog praví: „*To, jaké jsme si zvolili povolání (jestli jsme zemědělci, advokáti, manažeři atd.), souvisí s tím, jaký máme tzv. modální osobní styl. Lidé vyhledávají taková profesní prostředí, která odpovídají jejich založení, postojům a hodnotám, kde mohou zastávat role, které jim vyhovují a těší je.*“ Ekonom při volbě povolání sice předpokládá určitý vztah k zemědělské činnosti, zvířatům a přírodě (předpokládáme, že větší část zemědělců vykazuje vztah kladný a těší je), ale současně vidí i způsob řešení nezaměstnanosti v místě, vidinu štědrých dotací, morální předpoklad převzít hospodaření v rodině (a další, méně prozaické důvody).
- Psycholog spojuje pocit úspěšnosti, spokojenosti a radosti vyjadřující míru naplňování očekávání, cílů a potřeb, ambicí; projevem spokojenosti se zvoleným povoláním je mzda. Ta vystupuje zvláště v kontextech, kdy zaměstnanec srovnává svůj plat z hlediska vynaloženého úsilí, náročnosti pracovních podmínek, pracovních výsledků a vnímá ho i z hlediska významu, prestiže a ohodnocení svého povolání společností. Ekonom podotýká možnou

kompensaci části mzdy profesní činností, která plně mnohé jedince uspokojuje, např. zmíněná práce v prostředí přírody a vlastní management. Avšak cena práce zůstává hluboko pod průměrem ČR, dochází ke značným diferenciacím zejména ve sféře podnikatelské odměny, tudíž i k rozdílu v očekávání, uspokojení v reálné situaci či dokonce opuštění hospodaření. V tomto případě hledisko a návrh opatření dané psychologem mohou doplňovat propočty ekonomů: na jakou částku přijde stát alternativní řešení péče o konkrétní území v krajině, řešení zaměstnanosti nebo výpadek produkce.

2. Vlivy vnějšího prostředí, chování sledovaného subjektu

- Zvolené metody a získané výsledky mohou ztratit na své výpovědní schopnosti v důsledku *vyšší závislosti* na klimatu, přírodních podmínkách, odběratelích, regionu, osídlení a institucích. K tomu přistupují *rychlé změny společensko-ekonomických podmínek: sledovaný vývoj ve sféře politické, hospodářské, vlivu konání institucí EU, třetích zemí. Právě zde se jedná o vytváření obrazu zemědělských aktivit, vycházejícího z médií, který nebývá příliš příznivý.* Relativně malý zůstává zájem politiků o oblasti s malou koncentrací voličských hlasů v zemědělských regionech, laxní přístup k zajišťování podmínek konkurenceschopnosti, bilance dovozu či podmínek trhu.
- Mezi další, negativně pocíťované skutečnosti v důsledku činnosti institucí patří vývoj v objemu a struktuře *dotací.*

Zkušenosti z ještě počátečních let po roce 2000 vycházely z názoru, že zemědělství není obor, kde je možné zbohatnout; avšak nyní se náhledy bleskurychle mění. V rámci aktuálních společenských podmínek mohou získané dotace za víceméně extenzivní činnost vynést zemědělského podnikatele k dalším nezanedbatelným finančním tokům. Vzniká tedy významně diferencovaná situace, kdy se narušující zprůměrované hodnoty stávají problémem. Podle agentury ČEKIA (2010) se třetina zemědělských podniků pohybuje v kategorii vysokých existenčních rizik.

- Nedostatečnou se může jevit i *provázanost podporovaných programů: dotace na ochranu vyder, kormoránů, současně i na produkci ryb na konkrétním území; v dalším např. podpora nevhodného pěstování konkrétních plodin na orné půdě a následná potřeba čištění vodních toků a rybníků v důsledku častých splachů půdy.* Přínosy výzkumných výsledků se tak poněkud stírají, zdroje vynaložené na výzkum snižují svou efektivnost.
- Propočtené akce, ustavené předpoklady a posléze úspěšně realizované záměry mohou narušit *náhlá rozhodnutí* instituce. Takto v důsledku necitlivého přístupu negativně změnilo rozhodnutí jedné instituce (byť později nesměle dementované) například

situaci vycházející z plánu výroby mléka a tím i během několika dnů úspěšně zavedený prodej čerstvého, zdravotně velmi příznivého produktu v automatech, a to s negativním dopadem do ekonomiky podniků. Obdobně lze uvést diskutovanou agendu pěstování energetických plodin, nezvládnutou agendu fotovoltaických elektráren a další.

Nelze než souhlasit s názorem (Matoušková 2000), že ještě větší vliv než odhadovaných 25 % meziregionálních rozdílů v HDP na obyvatele, které nejsou vysvětleny uváděnými čtyřmi základními faktory (ekonomickou strukturou, rozsahem inovací, dopravní dostupností regionu, kvalifikací pracovní síly), může být způsoben kvalitou správy neboli institucí.

- Otázkou do budoucna není jen práce a kvalita rozhodování institucí, ale i rozhodování podniků a lidí v nich. Zejména, co se týká i ochoty akceptovat vysoké *pracovní nasazení: zvláště při neodpovídající technice a technologii, při potřebě investic; vysoký je počet odpracovaných hodin zejména v sezóně v náročném prostředí.* Náročnou je i *nezbytnost znalosti vícero odborností, počínaje chovem zvířat přes mechanizaci, pravidla ochrany krajiny po ekonomické disciplíny, vč. znalostí dotačních podmínek a sankcí, vyrovnávání se se stresovými situacemi, kterých je velké množství a přicházejí z různých stran.*
- Po další, druhé linii sledovaných objektů v rámci výzkumu nebývá zpracována škála *rizikových okolností, za kterých získané výsledky budou platit, viz velké množství různých vlivů spolu reagujících, absence a nedoceňování bližší analýzy podmínek činnosti zkoumaných objektů na základě jejich výpovědi.* Odlišné jsou i *metody společenských a biologických věd, mnohdy spolu obtížně komunikujících.*

ZÁVĚR

Prostředky vložené do výzkumných činností se do budoucna zřejmě nebudou zvyšovat. Přínos těchto prostředků, z nichž se nemalá část vrací státu na daních z mezd a nákupů, je možné zvýšit ve dvou liniích. A to po linii zpracovatelů samotných, např.: možné odůvodněné zásahy do struktury rozpočtu a podmínek uznávání výsledků, sledování linie toku prostředků přes zúčastněné subjekty, míra využívání služeb konkrétních subjektů (tzv. osoby blízké), omezení několikanásobného zaplacení využití jednoho výsledku v několika grantech, objektivnější systém hodnocení nebo omezení uplatňování psychiky ega. Při menší ochotě ke spolupráci zúčastněných disciplín se prostředky mohou tříštit v protichůdných cílech. Rychlé politické, ekonomické a sociální změny, neočekávaná nebo špatná rozhodnutí institucí, jakož i nereálné předpoklady o vývoji venkovského osídlení mohou dále snížit výpovědní schopnost získaných dat a informací.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. KOUŘILOVÁ, J. (2010): *Multifunkční ekologické a konvenční zemědělství se zřetelem na podhorské a horské oblasti*. Díl II. Č. Budějovice: EF JU. 113 s. ISBN 978-807204-683-6.
2. MATOUŠKOVÁ, Z. (2000): *Regionální a municipální ekonomika*. Praha: VŠE. 156 s. ISBN 80-245-0061-2.
3. NICHTBURGEROVÁ, D. (2010): *Psychologické poradenství*. Přípravovaná výzkumná studie, zaměřená na zemědělství a další profese. Č. Budějovice: EF JU.
4. <http://www.ipoint.cz/zpravy/23570485-cekia-nejrizikovejsimi-obory-podnikani-v-cr-jsou-zemedelstvi-zpracovatelsky-prumysl-obchod-a-doprava/> Vyhledáno 2. 11. 2010

REFERENCES

Anderson, DR (1974), Edgerton, JW (1983), Gaeth, GJ & Shanteau, J. (1984), Murphy, AH & Winkler, RL (1977), Rajala, DW & Sage, AP (1979)

Případ je zpracován na základě výsledků výzkumů, ilustrovaných na výzkumu k zemědělskému hospodaření MSM 6007665806.

ADDRESS & ©

doc. Ing. Jindřiška KOUŘILOVÁ, CSc.
Katedra účetnictví a financí
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
kourilova@ef.jcu.cz

UDRŽITELNÝ CESTOVNÍ RUCH – SROVNÁNÍ ZVOLENÝCH MEZINÁRODNÍCH PROGRAMŮ EKOCERTIFIKACE

Sustainable Tourism – Comparison of Selected International Programs
of Eco-certification

*Klára MARGARISOVÁ - Kateřina ŠŤASTNÁ
- Lucie KVASNIČKOVÁ STANISLAVSKÁ*

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: Vzhledem k požadavku udržitelného rozvoje jako nového rámce strategie civilizačního rozvoje se i v oblasti cestovního ruchu objevují různé šetrné formy cestovního ruchu podporované na národní i mezinárodní, organizační i institucionální úrovni. Udržitelnost cestovního ruchu je podporována formou poskytování služeb v oblasti environmentálního vzdělávání včetně zavádění různých programů na podporu environmentální uvědomělosti podnikatelských subjektů působících v oblasti turismu. Předkládaný příspěvek se věnuje problematice udržitelného cestovního ruchu, v teoretické rovině vymezuje cestovní ruch, jeho šetrné formy a charakterizuje subjekty působící v dané oblasti. Cílem příspěvku je prostřednictvím srovnávací analýzy porovnat na základě zvolených kritérií vybrané ekocertifikace, konkrétně EU Ecolabel, Green Key a ECEAT QUALITY LABEL.

Klíčová slova: cestovní ruch – venkovský – udržitelný rozvoj – udržitelný cestovní ruch

ABSTRACT: Regarding to the requirement of sustainable development, as a new frame of the strategy of civilization development, various frugal forms of tourism appear there. These forms are supported at the national and international level as well as at the organizational and institutional level. Tourism sustainability is supported by means of environmental education including implementing several programmes to raise the environmental awareness of owners and managers of tourist and leisure-time enterprises on the necessity and possibilities of running a responsible business. This paper focuses on sustainable tourism. From a theoretical point of view this paper describes tourism, its frugal forms and characterizes subjects acting in that field. By means of comparative analysis based on selected criteria this paper aims at the comparison of chosen ecolabels – EU Ecolabel, Green Key and ECET QUALITY LABEL.

Key words: tourism – rural – sustainable development – sustainable tourism

---

ÚVOD

Cestovní ruch je jednou z ekonomických aktivit, která má potenciál podílet se na budoucím ekonomickém růstu i růstu zaměstnanosti v EU. Pokud se zaměříme jen na příspěvek tradičních poskytovatelů služeb a výrobků v oblasti cestovního ruchu (restaurace, kavárny, cestovní kanceláře, půjčovny aut, letecké společnosti atd.), podílí se cestovní ruch přibližně 4 % na tvorbě HDP EU. Pokud však bereme v úvahu i další aktivity, s cestovním ruchem spojené, jedná se až o 10 % HDP a 12 % všech pracovních míst v EU. V oblasti zaměstnanosti nabízí odvětví cestovního ruchu příležitosti zvláště pro mladé pracovníky. Podíl této pracovní síly je tu až dvojnásobný než ve zbytku ekonomiky (Commission of the European Communities 2007).

Pojem cestovní ruch je spojován s mnoha významy. Autoři ve svých definicích zdůrazňují různé stránky

cestovního ruchu, kde kladou důraz nejen na odlišení cestovního ruchu od cestování, ale rovněž na postižení různých sociálních či ekonomických stránek. Mezníkem v definování cestovního ruchu byla Mezinárodní konference o statistice cestovního ruchu v Ottavě v roce 1991, kde došlo k obsahovému vymezení mnoha pojmů z oblasti cestovního ruchu. Cestovní ruch byl definovaný jako „činnost osoby cestující na přechodnou dobu do místa mimo její běžné životní prostředí, a to na dobu kratší než je stanovena, přičemž hlavní účel její cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě“ (Malá 1999: 11; Indrová et al. 2009: 12). Výše uvedená definice zdůrazňuje nevýdělečnost cesty a dočasný charakter cestovního ruchu, nicméně dle našeho názoru opomíjí důležitost vzniku sociálních vztahů, s cestovním ruchem neoddělitelně spojených. Cestovní ruch vnímáme jako společensko-ekonomický jev. Definice cestovního ruchu např. dle UNWTO nebo AIAEST uvádí

ve své publikaci K. Ryglová (2007). M. Čertík (2000) ve své definici popisuje cestovní ruch jako komplex mnoha nabízených služeb.

Vzhledem k současnému zájmu o životní prostředí a trvalou udržitelnost ekonomických aktivit v EU jsou i na oblast cestovního ruchu kladeny nové požadavky. Jedná se zejména o snížení příspěvku k emisím skleníkových plynů, ale také o šetrné hospodaření s přírodními zdroji a energiemi. Nové nároky jsou kladeny i na turistické destinace ve smyslu přizpůsobení nabízených produktů poptávce (Commission of the European Communities 2007). Podle Kolektivu autorů (2007) je trvale udržitelný rozvoj země přetrvávajícím globálním problémem, který v současném období neztrácí na své aktuálnosti a významu (Kolektiv Konsorcia SPROR plus 2009). Podle Komise OSN pro životní prostředí a rozvoj z roku 1987 je trvale udržitelný rozvoj takový způsob rozvoje, který zabezpečuje uspokojení současných potřeb, aniž by ohrozil možnosti uspokojení potřeb generací budoucích (Světová komise pro životní prostředí 1987). Trvale udržitelný rozvoj je možné definovat z různých úhlů pohledu a hledisek, jedná se o definice procesní, systémové, manažerské a humanistické. Různé definice udržitelného rozvoje uvádí Kolektiv Konsorcia SPROR plus (2009: 10), podle kterého je udržitelný rozvoj „*cíleným procesem změn v chování lidské společnosti k sobě samé i ke svému okolí (krajině a jejím zdrojům), směřujícím ke zvyšování současného i budoucího potenciálu uspokojování lidských potřeb a aspirací s ohledem na limity krajiny a jejích zdrojů*“. Kolektiv Konsorcia SPROR plus (2009) rovněž uvádí, že snahou udržitelného rozvoje je skloubit ekonomický a sociální rozvoj s aspekty životního prostředí. Na základě charakteristiky trvale udržitelného rozvoje lze vymezit trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu. Podle Kolektivu autorů (2007) trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu zajišťuje potřeby účastníků tím, že pomáhá rozvoji území, avšak s přihlédnutím k šetrnému využívání přírodních a kulturních hodnot, a vede k dlouhodobé prosperitě dané oblasti, aniž by ohrozil uspokojení potřeb budoucích generací. Kolektiv Konsorcia SPROR plus (2009) uvádí, že udržitelný cestovní ruch uspokojuje potřeby současných turistů a hostitelských regionů s ohledem na ochranu a zhodnocení příležitostí pro budoucnost. Podobný pohled na problematiku uvádí i M. Pásková s J. Zelenkou (2002).

Podle M. Pourové (2000) se v současné době stále více prosazuje celá řada nových forem cestovního ruchu, které spojuje šetrnost vůči cílovým místům pobytu, ohleduplnost vůči přírodě i celému životnímu prostředí, vůči kulturnímu a historickému bohatství i ohleduplnost ve vztazích mezi lidmi. M. Pourová (2000) se zmiňuje o tzv. zeleném cestovním ruchu, který probíhá ve volné krajině nebo v mírně osídlených oblastech a je charakterizován touhou návštěvníků splynout s přírodou i lidským prostředím, má aktivní náplň a respektuje a chrání přírodu. M. Pásková s J. Zelenkou (2002) označují šetrnou formu ces-

tovního ruchu jako tzv. alternativní cestovní ruch, který probíhá většinou na venkově a oproti masovému cestovnímu ruchu respektuje potřeby a zvyky místní komunity. Podle M. Pourové (2000) zelený cestovní ruch v konkrétní podobě vystupuje především jako ekoturistika a venkovský cestovní ruch, který má celou řadu podob, z nichž nejtypičtější jsou: vesnická turistika, agroturistika, ekoagroturistika a chataření.

K environmentální uvědomělosti jednotlivých poskytovatelů produktů v oblasti cestovního ruchu, ale i účastníků cestovního ruchu by měly napomáhat různé programy environmentálního vzdělávání včetně možnosti získání ekocertifikace. Právě udělení ekoznačky by mělo certifikované poskytovatele odlišit od ostatních konkurentů, kteří nedodržují zásady trvale udržitelného rozvoje, a poskytnout jim tak konkurenční výhodu.

MATERIÁL A METODIKA

Teoretická východiska práce byla zpracována pomocí analýzy sekundárních zdrojů dat, k srovnání zvolených ekoznaček byla provedena srovnávací analýza. Za účelem kriteriálního srovnání ekoznaček byly nejprve zvoleny organizace a instituce působící v oblasti udělování ekocertifikací – Evropská komise, Foundation for Environmental Education (FEE) a European Centre for Ecological and Agricultural Tourism (ECEAT). Porovnávány byly ekoznačky EU Ecolabel, Green Key a ECEAT QUALITY LABEL. Jednotlivé ekocertifikace byly srovnávány na základě následujících kritérií: označení, poskytovatel, geografický rozsah, věcný rozsah, cena, dostupnost v ČR, poskytovatel v ČR a počet certifikovaných ubytovacích jednotek v ČR. Syntézou dosažených výsledků byly vyvozeny závěry.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Charakteristika zvolených ekoznaček ECEAT QUALITY LABEL

Mezinárodní značka určená pro podniky v oblasti cestovního ruchu s přínosem pro udržitelný rozvoj. Jedná se o systém hodnocení „eko“ kvality ubytovacích služeb (ECEAT 2011a). ECEAT QUALITY LABEL je udělována jednotlivými Evropskými národními centry pro ekoagroturistiku, které jsou členy ECEAT International. Držitelé značky ECEAT QUALITY LABEL se prezentují dodatečnou kvalitou vzhledem k obvyklým měřítkům kvality. Tato kvalita navíc spočívá v environmentální, společensko-kulturní a ekonomické udržitelnosti.

Značka ECEAT QUALITY LABEL je udělována ubytovacím zařízením typu hotel, chalupa, pension nebo kemp. Každé takové zařízení by svým hostům mělo poskytovat odpovídající „eko“ informace, dále by mělo podporovat zemědělství šetrné k životnímu prostředí, efektivně a odpovědně užívat vodu a energii, následovat metody zelené architektury, redukovat produkci odpadů, podporovat šetrnou dopravu, přispívat

k ochraně přírody, udržitelnému kulturnímu dědictví a k podpoře místní ekonomiky včetně zlepšování environmentálních aktivit. Výše uvedené požadavky se shodují s jednotlivými oblastmi, které jsou hodnoceny v rámci orientačního testu (ECEAT 2011b).

Značku ECEAT vlastní více než 1 300 farem, B&B's a hotelů v celé Evropě. Dle informací od M. Buriana, předsedy ECEAT ČR, má v současné době platné osvědčení ECEAT QUALITY LABEL v Česku 24 podniků, z nichž je 17 farem, což je v rozporu s informacemi uvedenými na webových stránkách ECEAT International.

Green Key

Green Key je nevládním, nekomerčním a nezávislým programem, který je uznávaný a podporovaný ze strany World Trade Organisation (WTO) a United Nations Environment Programme (UNEP) (GREEN KEY 2011a). Green Key vznikl v Dánsku (z původního Milieubarometer) v roce 1994, v roce 2002 si ho přisvojila Foundation for Environmental Education (FEE), a Green Key se tak stal mezinárodním programem (FEE 2011b). FEE je nevládní neziskovou organizací, která propaguje udržitelný rozvoj prostřednictvím environmentálního vzdělávání. FEE se věnuje celkem pěti vzdělávacím programům, z nichž jeden, Green Key, je zaměřen na oblast cestovního ruchu.

Green Key program spočívá na 5 pilířích (GREEN KEY 2011b). Účelem programu Green Key je zvýšit uvědomění si důležitosti odpovědného cestovního ruchu a ukázat způsoby a možnosti odpovědného a udržitelného podnikání v této oblasti. Program Green Key se zaměřuje na vzdělávání organizací působících v oblasti cestovního ruchu, dále pak na jednotlivé orgány a úřady, zákazníky i místní komunitu (GREEN KEY 2011b).

Ekoznačka udělovaná turistickým zařízením, jako jsou hotely, kempy a atraktivity, má označení Green Key (FEE 2011a). Ekoznačka Green Key je udělována na rok (FEE 2011b). K udělení ekoznačky Green Key musí žadatelé splnit požadavky, které jsou zformulovány do jednotlivých kritérií (GREEN KEY 2011b). Jedná se o kritéria týkající se životního prostředí, včetně kritérií obsahujících požadavky v oblastech, jako školení zaměstnanců, monitoring využití energie, praní a úklid, jídlo a nápoje, interní prostředí, parkoviště a plochy k parkování, vzdělávání, doprava aj. (GREEN KEY 2011b).

V každé zemi je ustanovena národní řídicí skupina, která zajišťuje spolehlivost a důvěryhodnost celého národního Green Key programu. Národní řídicí skupina schvaluje veškeré žádosti o získání Green Key ze strany organizací. Každá organizace, která jednou ekoznačku Green Key získala, je pravidelně kontrolována ze strany národního Green Key operátora (GREEN KEY 2011c).

Česká republika doposud není zemí, ve které mohou být jednotlivá ubytovací zařízení certifikována a následně označena značkou Green Key. Z e-mailové korespondence s Mezinárodním koordinátorem FEE však vyplynulo, že tomu tak pravděpodobně bude v roce 2012 v rámci spolupráce s Radisson Blu.

Ekoznačka EU

Ekoznačka EU je dobrovolný systém, který funguje od roku 1992 a jehož úkolem je povzbuzovat nabídku výrobků a služeb šetrnějších k životnímu prostředí. Produkty, které splní požadovaná kritéria, nesou logo květiny. Evropská ekoznačka je součástí širšího akčního plánu Udržitelné spotřeby a produkce a udržitelné průmyslové politiky, který byl přijat evropskou komisí v červenci 2008 (Evropská komise 2010). Škála výrobků a služeb, které mají možnost EU Flower získat, je značně široká a je nadále obohacována. Zahrnuje např. čisticí prostředky, papírové výrobky, textilní výrobky, elektronické přístroje či ubytování (Evropská komise 2010).

Kritéria, která produkty musí plnit, platí na celounijní úrovni a jejich nastavení zaručuje kvalitu výrobků a jejich šetrnost k životnímu prostředí. Nejsou založena na jednom faktoru, ale zohledňují celý životní cyklus daného produktu (Evropský parlament a rada 2010). Každý členský stát Evropského společenství určuje v rámci státní správy nebo mimo ni subjekt či subjekty odpovědné za realizaci programu evropského ekoznačení (Evropský parlament a rada 2010). V České republice je to Agentura pro ekologicky šetrné výrobky – součást České informační agentury životního prostředí (CENIA) a garantem je Ministerstvo životního prostředí (CENIA 2011).

V oblasti služeb mohou logo květiny získat zatím jen služby spojené s cestovním ruchem (Evropská komise 2011). Jedná se konkrétně o ubytovací služby a kempy. Pokud je kemp či jiná ubytovací jednotka opatřena logem květiny, dává tak zákazníkovi najevo, že daný subjekt omezuje spotřebu energie a vody, redukuje produkci odpadu, podporuje využívání obnovitelných zdrojů a vzdělávání v environmentální oblasti, nevyužívá uhlí a tzv. těžké oleje (s obsahem síry nad 0,1 %) coby zdrojů energie (Evropská komise 2011). Dle stránek Euroskop.cz se v České republice do systému ekoznačky EU zapojilo 7 hotelů a penzionů, 1 kemp a dva subjekty v kategorii textilní výrobky (Euroskop 2011). Seznam, na nějž se odkazuje Evropská komise, přiznává držení evropské ekoznačky 11 podnikům z České republiky. Jedná se o 1 kemp, 5 hotelů a 4 producenty.

Srovnání zvolených programů ekocertifikace

Srovnání zvolených programů ekocertifikace shrnuje níže uvedená tab. č. 1.

Tab. č. 1: Srovnání zvolených programů ekocertifikace.

Kritérium	ECEAT quality label	Green Key	Ekoznačka EU
Označení			
Organizace / orgány garantující certifikaci	European Centre for Ecological and Agricultural Tourism	Foundation for Environmental Education	Evropská komise
Regionální rozsah	14 evropských zemí (certifikované jednotky pouze v 7)	27 zemí světa	Členské státy EU (značku mohou získat i podniky importující do zemí EU)
Věcný rozsah	Ubytování	Ubytování, atraktivita	21 hlavních skupin produktů
Cena	Dle typu organizace mezi 100–500 EUR (+ 3 500 Kč – vstupní poplatek)	Dle typu organizace mezi 200–1 000 EUR	Dle typu organizace mezi 200–1 200 EUR
Dostupnost v ČR	Ano	Zatím ne (pravděpodobně od roku 2012)	Ano
Poskytovatel v ČR	European Centre for Ecological and Agricultural Tourism	V budoucnu pravděpodobně Sdružení TEREZA	CENIA, česká informační agentura životního prostředí
Certifikované ubytovací jednotky v ČR	24	0	6

Zdroj: Vlastní zpracování.

ZÁVĚR

Co do regionálního rozsahu má největší záběr program Green Key, jelikož na rozdíl od dvou dalších sledovaných programů umožňuje i certifikace subjektů mimo hranice Evropy. Ekoznačka EU sice umožňuje certifikace podniků, které nemají své sídlo v členských zemích EU, ale importují své produkty, to se však logicky netýká ubytování.

Ekoznačka EU je udělována celkem 21 skupinám produktů (např. čisticí prostředky, papírové výrobky, textilní výrobky, elektronické přístroje, ubytování atd.); zbývající dva systémy certifikace se váží pouze k oblasti cestovního ruchu, přičemž Green Key je možné získat nejen pro ubytovací jednotky, ale také pro tzv. atraktivitu (dominantní složka nabídky v cestovním ruchu: přírodní, kulturně historické, organizované, sociální).

Všechny sledované programy jsou zpoplatněny. Relativně nejlevnější je získání certifikace ECEAT QUALITY LABEL, nicméně cena se vždy odvíjí od velikosti subjektu a země, ve které se nachází. V rámci Ekoznačky EU navíc platí zvýhodnění pro malé a střední podniky. Všechny zkoumané certifikace je nutné po roce obnovovat, s čímž je spojen i poplatek, avšak obvykle nižší, než je cena první certifikace.

Dvě ze srovnávaných certifikací jsou dostupné v ČR, jedná se o ECEAT QUALITY LABEL a Ekoznačku EU. Certifikace Green Key v ČR dosud do-

stupná není, avšak dle vyjádření mezinárodního koordinátora N. Dubrocarda se jedná o certifikaci poboček řetězce Raddison Blu. V budoucnu by měla být tato certifikace v ČR koordinována prostřednictvím Sdružení TEREZA.

Co se týče propojení systému certifikace s oblastí venkovského cestovního ruchu, má k této oblasti nejbliže ECEAT QUALITY LABEL.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. CENIA (2011). *Ekoznačení Evropské unie*. [http://www-1.sysnet.cz/Test/web-pub4.nsf/\\$pid/MZPM SFHNSYW8, 2011](http://www-1.sysnet.cz/Test/web-pub4.nsf/$pid/MZPM SFHNSYW8, 2011) (accessed June 10, 2011).
2. Commission of the European Communities (2007). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0621:FIN:EN:PDF> (accessed Sept 22, 2011)
3. ČERTÍK, M. (2001): *Cestovní ruch*. Praha: OFF. ISBN 80-238-6275-8.
4. ECEAT (2011a): <http://www.eceat.cz/eceat-quality-label/> (accessed Sept 22, 2011).
5. ECEAT (2011b): <http://www.eceat.org/fx/en/10/index.html/> (accessed August 22, 2011).
6. EUROSOP (2011): *Ekoznačka EU – Květina*. <http://www.euroskop.cz/599/sekce/ekoznačka-eu--kvetina/> (accessed June 11, 2011).
7. EVROPSKÁ KOMISE (2010): *Environment - Eco-*

- label - *What is the Ecolabel?* http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/about_ecolabel/what_is_ecolabel_en.htm, 2010 (accessed June 10, 2011).
8. EVROPSKÁ KOMISE (2011): Product categories. http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/ecolabelled_products/categories/camp_site_service_en.htm, 2011 (accessed June 10, 2011).
  9. Evropský parlament a rada (2010). Nařízení evropského parlamentu a rady (ES) č. 66/2010.
  10. FEE (2011a): <http://www.fee-international.org/en> (accessed Sept 22, 2011).
  11. FEE (2011b): <http://www.fee-international.org/en/Menu/Programmes/Green+Key> (accessed June 08, 2011).
  12. GREEN KEY (2011a): <http://www.kmvk.nl/greenkey/faq.lp> (accessed June 08, 2011).
  13. GREEN KEY (2011b): <http://www.kmvk.nl/greenkey/index.lp> (accessed June 08, 2011).
  14. GREEN KEY (2011c): <http://www.kmvk.nl/greenkey/criteria.lp> (accessed June 08, 2011).
  15. INDROVÁ, J. et al. (2009): *Cestovní ruch (základy)*. Praha: VŠE. ISBN 978-80-245-1569-4.
  16. KOLEKTIV AUTORŮ (2007): *Venkovský cestovní ruch, jeho specifika a podmínky pro rozvoj*. Praha: VŠE. ISBN 80-245-1159-2.
  17. KOLEKTIV KONSORCIA SPROR PLUS (2007): *Cestovní ruch a udržitelný rozvoj*. Praha: MMR ČR.
  18. MALÁ, V. (1999): *Cestovní ruch (vybrané kapitoly)*. Praha: VŠE. ISBN 80-7079-443-7.
  19. PÁSKOVÁ, M. – ZELENKA, J. (2002): *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: MMR. 448 s.
  20. POUROVÁ, M. (2000): *Agroturistika. Možnosti rozvoje a perspektiva v České republice*. Praha: ČZU.
  21. RYGLOVÁ, K. (2007): *Cestovní ruch*. Soubor studijních materiálů. Ostrava: Key Publishing. ISBN 978-80-87071-44-1.
  22. Zpráva „Naše společná budoucnost“ (1987). Světová komise pro životní prostředí.

Tento příspěvek vznikl za podpory grantu IGA. Registrační číslo projektu: 201111140048, „Zhodnocení současného stavu a vývoje certifikace ubytování v soukromí v České republice“.

ADDRESS & ©

Ing. Klára MARGARISOVÁ
Ing. Kateřina ŠTASTNÁ
Ing. Lucie KVASNIČKOVÁ STANISLAVSKÁ
Katedra řízení
Provozně ekonomická fakulta
Česká zemědělská univerzita
Kamýcká 129, 165 21 Praha
Czech Republic
margarisova@pef.czu.cz
stastnak@pef.czu.c
kvasnickova@pef.czu.cz

NOUZOVÉ ZÁSOBOVÁNÍ VODOU V KRIZOVÝCH SITUACÍCH

Emergency Water Supply in Crisis Situations

Jiří DUŠEK - Radka DUŠKOVÁ

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Předkládaný příspěvek se zabývá problematikou nouzového zásobování pitnou vodou v krizových situacích v Jihočeském kraji a pracovními postupy v ochraně obyvatelstva při přípravě a provádění opatření nouzového zásobování vodou. Cílem příspěvku je stanovit specifika nouzového zásobování pitnou vodou v krizových situacích a porovnat problematiku možností nouzového zásobování pitnou vodou v krizových situacích ve vybraných regionech.

Klíčová slova: individuální zásobování pitnou vodou – nouzové zásobování vodou – Služba pro nouzové zásobování vodou – krizová situace – Systém nouzového zásobování vodou

ABSTRACT: The following contribution deals with those problems related to the emergency water supply in crisis situations in the Region of South Bohemia and with working procedures related to the protection of residents during the preparation and application of the emergency water supply. The objective of this contribution is to determine those special characteristics of the emergency water supply in crisis situations and to compare the possibilities of the emergency water supply in crisis situations in selected regions.

Key words: individual drinking water supply – emergency water supply – emergency water supply service – crisis situation – emergency water supply system

---

ÚVOD

Většinu povrchu Země (71 %) pokrývá slaná voda moří a oceánů, jež tvoří 97 % celého vodstva na naší planetě. Sladká voda tvoří jen nepatrnou část hydrosféry – 3 %, přičemž 69 % této vody je v ledovcích, které jsou v polárních oblastech. Další 30 % je voda podpovrchová (půdní vláhá, podzemní voda) a jen necelé procento tvoří voda povrchová (v oceánech, ledovcích, řekách, jezerech, tekoucí či stojatá) a atmosférická (pára, srážky) [1]. Podle různých kritérií se voda rozděluje do určitých skupin, např. podle mikrobiologie se dělí na pitnou, užitkovou a odpadní (splaškovou) vodu [2]. Rozdělení vody podle odlišných kritérií ji předurčuje i k různorodému využití.

Voda vždy limitovala rozvoj lidských sídlišť, osídlení se totiž vždy vyskytovala v blízkosti zdrojů vody. Je strategickou surovinou zásadního významu. Rozdělení zdrojů pitné vody je nerovnoměrné a zdroje jsou omezené. Česká republika nemá přístup k velkým vodním rezervoárům, prakticky žádná voda na naše území nepřitéká [3].

Více než jedna a půl miliardy lidí získala od roku 1990 přístup k nezávadné pitné vodě. Avšak kvůli vysychání některých zdrojů dnes žijí tři miliardy lidí v oblastech, jimž hrozí nedostatek vody. Proto je zajištění přístupu k pitné vodě jedním z cílů usnesení OSN *Rozvojové cíle tisíciletí* [4]. Dochází i k zostřování

soupeření o neobnovitelné či těžko dostupné zdroje – např. vodu, což představuje další bezpečnostní hrozbu [5].

Na úrovni českého státu bylo Bezpečnostní radou státu jako výchozí opatření krizového plánování vytipováno 23 typových krizových situací. Jedná se o mimořádné události, u kterých se v závislosti na rozsahu předpokládá vyhlášení krizového stavu. Pro jednotlivé druhy takto určených typových krizových situací se zpracovávají typové plány, které jsou součástí krizového plánu [6]. Vyhlášení krizového stavu je následně podmínkou zahájení nouzového zásobování vodou.

Zajištění dostatečného množství pitné vody o požadovaném hydrodynamickém tlaku ve standardních podmínkách nebo krizových situacích pro územní celky je základním požadavkem na veřejné vodovody. Distribuční systémy místního a nadmístního významu musí současně splňovat strategii dodávky pitné vody v čase a požadované kvalitě. Současně musí respektovat nové poznatky, požadavky a reálné možnosti v oblasti havarijního plánování a řešení krizových situací, včetně zajištění nouzových dodávek vody pro obyvatelstvo, strategické subjekty a složky Integrovaného záchranného systému v době jejího přechodného nedostatku [7]. Zásobování vodou je tak jedním z významných prvků kritické infrastruktury každého státu.

METODIKA A CÍL

Pro zpracování zvoleného tématu bylo využito dat získaných z odborné literatury, legislativních předpisů a jiných vhodných dokumentů – významné bezpečnostní dokumenty: Bezpečnostní strategie ČR (2003), Vojenská strategie České republiky (2008); zákony: Zákon č. 97/1993 Sb., o působnosti Správy státních hmotných rezerv, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 240/2010 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 274/2001 Sb., o vodovodech a kanalizacích pro veřejnou potřebu a o změně některých zákonů (zákon o vodovodech a kanalizacích), ve znění pozdějších předpisů; vyhlášky: Vyhláška Ministerstva zemědělství č. 195/2002 Sb., o náležitostech manipulačních řádů a provozních řádů vodních děl, ve znění pozdějších předpisů, Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 252/2004 Sb., kterou se stanoví hygienické požadavky na pitnou a teplou vodu a četnost a rozsah kontroly pitné vody, ve znění pozdějších předpisů, Vyhláška Ministerstva vnitra č. 328/2001 Sb., o některých podrobnostech zabezpečení integrovaného záchranného systému, ve znění pozdějších předpisů, Vyhláška Ministerstva vnitra č. 380/2002 Sb., k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva, ve znění pozdějších předpisů, Vyhláška Ministerstva zemědělství č. 428/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 274/2001 Sb., o vodovodech a kanalizacích pro veřejnou potřebu a o změně některých zákonů (zákon o vodovodech a kanalizacích), ve znění pozdějších předpisů, Vyhláška Správy státních hmotných rezerv č. 498/2000 Sb., o plánování a provádění hospodářských opatření pro krizové stavy, ve znění pozdějších předpisů; další významné dokumenty: Nařízení vlády č. 462/2000 Sb., k provedení § 27 odst. 8 a § 28 odst. 5 zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů, Nařízení vlády č. 463/2000 Sb., o stanovení pravidel zapojování do mezinárodních záchranných operací, poskytování a přijímání humanitární pomoci a náhrad výdajů vynakládaných právníky osobami a podnikajícími fyzickými osobami na ochranu obyvatelstva, ve znění pozdějších předpisů, Metodický pokyn Ministerstva zemědělství č.j. 10534/2002-6000 ze dne 2. července 2002 pro zpracování Plánu rozvoje vodovodů a kanalizací kraje, Metodický pokyn Ministerstva zemědělství č.j. 21881/2002-6000 ze dne 21. června 2002 pro výběr a udržování zdrojů pro nouzové zásobování vodou,

Směrnice Ministerstva zemědělství č.j. 41658/2001-6000 ze dne 20. prosince 2001, kterou se upravuje postup orgánů krajů, okresních úřadů a orgánů obcí k zajištění nouzového zásobování obyvatelstva pitnou vodou při mimořádných událostech a za krizových stavů Službou nouzového zásobování vodou (ve Věstníku vlády č. 10), Usnesení Bezpečnostní rady státu č. 103 ze dne 18. července 2000 k návrhu Koncepte zabezpečení obyvatelstva pitnou vodou za krizových situací, Usnesení Bezpečnostní rady státu č. 221 ze dne 30. října 2001 k Informaci o plnění opatření uložených usnesením BRS č. 103 ze dne 18. července 2000 ke Koncepti zabezpečení obyvatelstva pitnou vodou za krizových situací, Metodické pokyny pro přípravu a realizaci regulačních opatření v systému hospodářských opatření pro krizové stavy (od SSHR), Koncepte ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020 (schválena Usnesením vlády č. 165/2008), Koncepte ochrany obyvatelstva Jihočeského kraje (projednána v Bezpečnostní radě Jihočeského kraje dne 21. ledna 2009), Koncepte zabezpečení obyvatelstva pitnou vodou za krizových situací, Typový plán Narušení dodávek pitné vody velkého rozsahu (součást Krizového plánu Ministerstva zemědělství), Operační plán Narušení dodávek pitné vody velkého rozsahu (součást Krizového plánu kraje a Krizového plánu ORP), Plán nouzového přežití obyvatelstva (součást Havarijního plánu kraje), Norma ČSN 75 5040: Vodárenství. Nouzové zásobování vodou.

Pro aktuálnost popisovaného tématu byly dále použity tematicky vhodné informace z internetové databáze. Jako problematická se však jevila dostupnost relevantních informačních zdrojů. Na jedné straně je problém vlastní dostupnost či neexistence kvalitních datových podkladů, na straně druhé je to aktuálnost odborných informací ke zvolenému tématu, která je značně problematická z důvodu rychlého zastarávání informačních zdrojů – tištěných i elektronických.

Na základě souhrnu výchozích údajů, týkajících se problematiky nouzového zásobování vodou v krizových situacích, byly definovány následující cíle příspěvku:

1. Stanovit specifika nouzového zásobování vodou v krizových situacích.
2. Porovnání problematiky možností nouzového zásobování pitnou vodou v krizových situacích ve vybraných regionech ORP Jihočeského kraje.

Specifika nouzového zásobování vodou v krizových situacích byla vymezena pomocí vlastní strukturní analýzy krizového plánu kraje, krizových plánů obcí s rozšířenou působností, havarijního plánu a Vodárenské soustavy jižní Čechy – studie havarijního zásobování. Další stanovený cíl spočíval v porovnání problematiky možností nouzového zásobování vodou v krizových situacích ve vybraných regionech ORP Jihočeského kraje na základě vlastního výzkumu a statistických dat ČSÚ.

Zvolením regionu (Jihočeský kraj) byl definován statistický soubor zahrnující množinu správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP) na území Jihočeského kraje, které jsou ze zákona povinny zpracovávat krizový plán obce s rozšířenou působností. SO ORP jsou nejnižší správní jednotkou s přenesenou působností, které zároveň mají povinnost v rámci své působnosti zpracovávat krizový plán. Jsou obcemi s nejširším rozsahem výkonu státní správy v přenesené působnosti.

Statistický soubor tedy čítá 17 statistických jednotek představujících 17 SO ORP Jihočeského kraje, pro které byly v rámci vymezených specifík nouzového zásobování vodou definovány parametry P1 až P8:

- P1 – Počet obcí ve správním obvodu obce s rozšířenou působností;
- P2 – Počet obyvatel ve správním obvodu obce s rozšířenou působností;
- P3 – Rozloha správního obvodu obce s rozšířenou působností;
- P4 – Hustota osídlení správního obvodu obce s rozšířenou působností;

- P5 – Průměrná vzdálenost obcí ve správním obvodu obce s rozšířenou působností od sídla SO ORP;
- P6 – Průměrná vzdálenost obcí ve správním obvodu obce s rozšířenou působností od krajského města;
- P7 – Počet obcí ve SO ORP zásobovaných vodou z veřejného vodovodu;
- P8 – Počet obcí ve SO ORP zásobovaných vodou individuálně.

Vymezená specifika nouzového zásobování vodou ukázala na rozdíly v konkrétních místních podmínkách jednotlivých SO ORP ve vybraném regionu.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Pomocí strukturální analýzy byla autory stanovena specifika nouzového zásobování vodou pro konkrétní místní situaci a označena parametry P1 až P8. Nalezená specifika představují statistické znaky každé jednotky statistického souboru, kterou představuje množina 17 správních obvodů ORP na území JČK (viz tab. č. 1).

Tab. č. 1: Specifika nouzového zásobování vodou u SO ORP JČK.

Parametr	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8
Název SO ORP	Počet obcí	Počet obyvatel	Rozloha (km ²)	Hustota osídlení (počet obyvatel na km ²)	Průměrná vzdálenost obcí od sídla SO ORP (km)	Průměrná vzdálenost obcí od krajského města (km)	Veřejný vodovod (počet obcí) (2007)	Individuální zásobování vodou (počet obcí) (2007)
Blatná	26	13 987	278,78	50	8,16	79,31	16	10
České Budějovice	79	154 323	923,84	167	13,54	13,54	77	2
Český Krumlov	31	41 894	1 130,37	37	16,04	33,25	31	0
Dačice	23	19 870	471,97	42	12,25	84,63	20	3
Jindřichův Hradec	5	48 017	933,42	51	14,62	55,63	50	8
Kaplice	15	19 741	484,70	41	10,08	32,56	15	0
Milevsko	26	18 830	385,12	49	8,50	65,27	14	12
Písek	49	51 760	741,67	70	18,44	61,30	36	13
Prachatice	44	33 830	839,67	40	16,67	43,19	41	3
Soběslav	31	22 233	323,86	69	9,78	41,05	23	8
Strakonice	69	45 197	574,05	79	12,15	61,78	56	13
Tábor	79	80 782	1 001,92	81	16,93	62,21	48	31
Trh. Sviny	16	18 244	452,34	40	10,59	26,43	14	2
Třeboň	25	25 378	538,12	47	16,00	33,55	23	2
Týn nad Vltavou	14	14 114	262,41	54	8,34	34,44	11	3
Vimperk	21	17 721	535,37	33	12,11	65,58	20	1
Vodňany	17	11 722	179,19	65	8,00	38,22	12	5
Jihočeský kraj	623	637 643	10 056,80	63	13,64	49,19	507	116

Zdroj: [8, 9, 10, 11]; vlastní výpočty.

Nejvyšší počet obcí (79 obcí) ve svém SO ORP mají SO ORP České Budějovice a SO ORP Tábor. Naopak nejméně obcí (14 obcí) ve svém SO ORP má SO ORP Týn nad Vltavou. Počet obyvatel se v jednotlivých SO ORP velmi liší. Nejvyšší počet obyvatel (necelých 155 tis. obyvatel) má SO ORP České Budějovice. Nejmenší počet obyvatel má na svém území SO ORP Vodňany (necelých 12 tis. obyvatel).

Co se týká rozlohy SO ORP, největší území (více než 1 130 km²) spravuje SO ORP Český Krumlov, nejmenší území (necelých 180 km²) spravuje SO ORP Vodňany. Nejvyšší hustotu osídlení (167 obyvatel na 1 km²) má SO ORP České Budějovice, která je dána jistě tím, že město České Budějovice představuje jak sídlo SO ORP, tak i krajské město. Nejmenší hustotu osídlení (33 obyvatel na 1 km²) má SO ORP Vimperk.

Sídlo SO ORP je nejvíce vzdáleno obcím ve SO ORP Písek, kde průměrná vzdálenost k sídlu SO ORP představuje necelých 19 km. Sídlo SO ORP Vodňany má ke svým spravovaným obcím průměrnou vzdálenost pouze 8 km.

Nejmenší průměrná vzdálenost (necelých 14 km) jednotlivých obcí od krajského města je ve SO ORP České Budějovice. Jednotlivé obce SO ORP Dačice mají ke krajskému městu nejdále, krajské město je od nich průměrně vzdáleno téměř 85 km.

SO ORP Český Krumlov a SO ORP Kaplice zásobují obyvatele pouze z veřejného vodovodu, žádná z obcí na území těchto dvou správních obvodů tak nemá individuální zásobování vodou. Ve SO ORP Tábor je ale 39 % obcí (31 obcí z celkových 79) zá-

sobováno vodou individuálně, čili nejsou napojeny na veřejný vodovod.

Jednotlivé parametry byly dále v rámci analýzy kvantifikovány škálováním stupnicí od 1 do 4 (stupnice zvolena s ohledem na nízký počet prvků – pouze 17 ORP) a každá statistická jednotka, představující správní obvod obce s rozšířenou působností na území Jihočeského kraje, byla popsána hodnotami parametrů P1 až P8, jejichž součtem vznikl globální parametr vykazující hodnoty jednotlivých správních obvodů obcí s rozšířenou působností (viz tab. č. 2 a 3). Globální parametr má optimální hodnotu o velikosti 8. Avšak ne všechny parametry jsou optimální ve svém minimu (např. parametr P7 je optimální ve svém maximu, proto došlo k opačnému řazení hodnot).

Tab. č. 2: Škálování parametrů P1 až P8 (vymezených specifík nouzového zásobování vodou).

Škálování (x _i)	P1	P2	P3	P4
1	14–30	11 722–47 371	179–416	33–66
2	31–47	47 372–83 021	417–654	67–100
3	48–64	83 022–118 671	655–892	101–134
4	65–79	118 672–154 323	893–1131	135–167
Škálování (x _i)	P5	P6	P7	P8
1	8–10	13–30	77–62	0–7
2	11–13	31–48	61–45	8–15
3	14–16	49–66	44–28	16–23
4	17–19	67–85	27–11	24–31

Tab. č. 3: Kvantifikace parametrů P1 až P8 pro jednotlivé SO ORP.

Název obce ORP	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	Globální parametr (optimum 8)
Blatná	1	1	1	1	1	4	4	2	15
České Budějovice	4	4	4	4	2	1	1	1	21
Český Krumlov	2	1	4	1	3	2	3	1	17
Dačice	1	1	2	1	2	4	4	1	16
Jindřichův Hradec	3	2	4	1	3	3	2	2	20
Kaplice	1	1	2	1	1	2	4	1	13
Milevsko	1	1	1	1	1	3	4	2	14
Písek	3	2	3	2	4	3	3	2	22
Prachatice	2	1	3	1	3	2	3	1	16
Soběslav	2	1	1	2	1	2	4	2	15
Strakonice	4	1	2	2	2	3	2	2	18
Tábor	4	2	4	2	3	3	2	4	24
Trhové Sviny	1	1	2	1	1	1	4	1	12
Třeboň	1	1	2	1	3	2	4	1	15
Týn nad Vltavou	1	1	1	1	1	2	4	1	12
Vimperk	1	1	2	1	2	3	4	1	15
Vodňany	1	1	1	1	1	2	4	1	12
Jihočeský kraj	1,9	1,4	2,3	1,4	2,0	2,5	3,3	1,5	16,3

V ideálním případě by SO ORP dosahoval optima globálního parametru (hodnota 8). To by znamenalo, že podmínky ve správním obvodu jsou vzhledem k vymezeným specifikám nouzového zásobování vodou dobré a teoreticky by při nouzovém zásobování vodou nepřišly více komplikací.

V Jihočeském kraji správní obvody ORP průměrně dosahují hodnoty globálního parametru o velikosti 16,3. Taková hodnota globálního parametru znamená riziko zvýšené přítomnosti možných komplikací při nouzovém zásobování vodou, např. ve formě pětinásobného počtu reálně zasažených obyvatel obývajících daný správní obvod oproti jinému správnímu obvodu na území kraje.

Vyšší hodnotu globálního parametru, než je průměr (průměrný globální parametr je 20), mají na území

Jihočeského kraje 3 SO ORP: České Budějovice (hodnota 21), Písek (hodnota 22) a Tábor (hodnota 24). Tyto SO ORP mají rizikové hodnoty (např. ve formě velkého počtu obcí nebo obyvatel na svém správním území, velké rozlohy správního území, velké hustoty osídlení území správního obvodu atd.), které mohou přinést značné komplikace v situacích, ve kterých by bylo realizováno opatření nouzového zásobování pitnou vodou.

Jednotlivé hodnoty každého parametru P1 – P8 byly škálováním rozděleny do 4 skupin. Prvek škály x_i ($i = 1, 2, 3, 4$) byl zjištěn n_i krát. Součet všech hodnot n_i , kterým se říká absolutní četnosti, musí být roven rozsahu n (17 SO ORP) statistického souboru (viz tab. č. 4 a 5).

Tab. č. 4: Absolutní četnosti prvků škály jednotlivých parametrů.

Škálování (x_i)	P1 (n_i)	P2 (n_i)	P3 (n_i)	P4 (n_i)	P5 (n_i)	P6 (n_i)	P7 (n_i)	P8 (n_i)
1	9	13	5	12	7	2	1	10
2	3	3	6	4	4	7	3	6
3	2	0	2	0	5	6	3	0
4	3	1	4	1	1	2	10	1
Σ	17	17	17	17	17	17	17	17

Tab. č. 5: Absolutní četnosti globálního parametru a jeho škálování.

Škálování (x_i)	Skupina	Globální parametr (n_i)
1	12–14	5
2	15–17	7
3	18–20	2
4	21–24	3
Σ		17

ZÁVĚR

Česká republika byla v minulosti postižena několika katastrofálními povodněmi, které naléhavě odhalily velkou zranitelnost až bezmocnost infrastruktury před živelnými pohromami. Po nástupu 21. století byly v okolním světě zaznamenány četné teroristické útoky, které jsou naprosto nepředvídatelné jak časem a místem svého výskytu, tak charakterem útoku a použitými prostředky. Není vyloučeno, že podobné akce teroristů se mohou realizovat i v ČR, a je pouze otázkou času, kdy předmětem násilných akcí budou i vodní zdroje a veřejné vodovody. Při mimořádných situacích většinou není dostatek času na okamžité zajištění prostředků pro nouzové zásobování obyvatelstva vodou.

Problematické zásobování vodou může nastat i v regionálním měřítku. Může být narušeno z mnoha příčin a ve většině případů není v dané situaci jedinou komplikací k řešení. Z tohoto důvodu bylo cílem příspěvku

stanovit specifika nouzového zásobování vodou v krizových situacích a porovnat problematiku možností nouzového zásobování pitnou vodou v krizových situacích ve vybraných regionech ORP JČK.

Teoretické i praktické poznatky jasně potvrzují významnou roli konkrétních místních specifik při nouzovém zásobování vodou v krizových situacích. V krizových situacích se zásobování obyvatelstva provádí v závislosti na konkrétním stavu narušení systému zásobování pitnou vodou. Je také závislé na konkrétní zasažené oblasti, počtu postižených osob a dalších faktorech, týkajících se nastalé situace.

Vazbu nouzového zásobování obyvatel pitnou vodou na rozdíly konkrétních místních podmínek v rámci vybraného Jihočeského kraje dokazují odlišné faktory charakterizující jednotlivé správní obvody obcí s rozšířenou působností na jeho území. Počty spravovaných obcí (od 14 do 79 obcí v jednom správním obvodu), počty obyvatel jednotlivých správních obvodů ORP (12–154 tisíc lidí) i rozloha obvodů (179–1 130 km²) nebo hustota osídlení (33–167 obyvateli na 1 km²) jsou velmi rozmanité a mezi jednotlivými správními obvody jsou značné rozdíly, někdy i několikanásobné.

Dosažitelnost jednotlivých sídel SO ORP nebo krajského města ve formě průměrné vzdálenosti ke spravovaným obcím se mezi správními obvody taktéž velmi liší a může mít podstatný vliv na komunikaci mezi sídlem SO ORP a spravovanými obcemi či krajským městem a obcemi na území kraje. Maximální

průměrná vzdálenost obcí v jednom správním obvodu k sídlu SO ORP je téměř 19 km. Maximální průměrná vzdálenost obcí v jednom správním obvodu ke krajskému městu je ale již téměř 85 km.

Jednotlivé faktory nejsou závislé jen místně, ale i časově. Příkladem může být vývoj vybavenosti obcí Jihočeského kraje veřejným vodovodem. K 31. 12. 2007 bylo na území Jihočeského kraje téměř 82 % obcí zásobovaných pitnou vodou z veřejného vodovodu (cca 510 obcí z celkových 623 obcí na území kraje), zatímco dnes toto číslo bude ale zcela jistě o trochu vyšší z důvodu neustálého napojování obyvatelstva na zdroje pitné vody z veřejného vodovodu. Je jistě pozoruhodné, že ze strany ČSÚ byla tato data statisticky sledována naposledy před čtyřmi lety.

Nouzové zásobování vodou je upraveno legislativními předpisy a jinými doporučujícími dokumenty, které obsahují schválené postupy a opatření nejen preventivního charakteru. Vymezuji práva a povinnosti subjektům, které tuto činnost mají na starost. Orgány krizového řízení se na situaci, kdy bude třeba použít opatření nouzového zásobování vodou, připravují (někdy jen formálně!) a podle rozsahu nastalé situace jsou přijímána a prováděna opatření na různých stupních orgánů krizového řízení (vláda, ministerstva a jiné ústřední správní úřady, ČNB, orgány kraje a další orgány s působností na území kraje, orgány obce s rozšířenou působností, orgány obce) ve spolupráci s dalšími zainteresovanými subjekty, jako jsou vodárenská sdružení a společnosti či právnické a podnikající fyzické osoby.

Zásobování pitnou vodou by měly organizovat zainteresované obce a regionální úřady ve spolupráci s provozovateli vodovodů, popřípadě ve spolupráci s bezpečnostními orgány státu. V případě havarijního narušení veřejných vodovodních řadů by měli mít provozovatelé vodovodů připraveny „funkční“ náhradní varianty zásobování obyvatelstva pitnou vodou.

Byla prokázána závislost nouzového zásobování vodou na konkrétních místních podmínkách (viz výše) i připravenost orgánů krizového řízení na situace, ve kterých by bylo realizováno opatření nouzového zásobování vodou. Avšak připravenost orgánů není zcela dostačující, jelikož dle vlastního průzkumu se jedná pouze o obecné pojetí sepsaných opatření, většinou chybí důkladnější specifikace konkrétního spravovaného území a přímé propojení s místními vlastníky a provozovateli vodovodů. Tato tvrzení lze doložit pomocí komparace Krizového plánu kraje s Krizovými plány ORP. Největší snahou všech zúčastněných v předkrizové fázi by měla být prevence podobných stavů ve formě přijetí konkrétních opatření pro předcházení a řešení podobné rizikové situace. Odstranění nedostatků v krizových plánech by mohlo být vyřešeno

jejich odborným externím auditem. Ke zvážení je i určitý povinný „plán“ cvičení orgánů krizového řízení, místních vlastníků a provozovatelů vodovodů vedoucí k eliminaci případných modelových problémů v době nouzového zásobování vodou, které by se v krizové situaci mělo realizovat s ohledem na postižené obyvatelstvo, mělo by ale být i dostatečně efektivní a zároveň i ekonomicky šetrné.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. *Voda* [online]. Praha: ENVItech Bohemia, 2011 [cit. 11. 9. 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.virtualnicentrum.cz/post/voda-8/>>.
2. *Příruční slovník naučný, Díl 4, s-ž* (1967). Praha: Academia. 936 s.
3. *Voda a Evropská vodní charta* [online] (2008). Praha: Technická fakulta ČZU [cit. 3. 9. 2011]. Dostupné z http://posta.tf.czu.cz/U3V/voda_a_evropska_vodni_charta.htm.
4. *Rozvojové cíle tisíciletí 2008: Úspěchy v potírání chudoby ve světě v ohrožení* [online]. Praha: Informační centrum OSN v Praze, 11. 9. 2008 [cit. 13. 9. 2011]. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1448>>.
5. *Bezpečnostní strategie ČR* (2003). Praha: MZV ČR, s. 19. Dostupný také z WWW: <http://www.mzv.cz/public/19/de/15/14340_529187_Bezp_strategie2003.pdf>.
6. ŠENOVSKÝ, M. – ADAMEC, V. (2007): *Právní rámec krizového managementu: Management záchranných prací*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství. 97 s. ISBN 80-86634-67-1, Edice SPBI Spektrum 39.
7. *Strategie dodávek pitné vody* [online]. Ostrava-Poruba: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2009 [cit. 30. 9. 2011]. Dostupné z <http://www.spbi.cz/eshop/shop.php?param1=RE-VUQUIMLDk3OC04MC03Mzg1LTA3Mi0y>.
8. *Statistická ročenka Jihočeského kraje 2010* [online]. České Budějovice: ČSÚ [cit. 26. 4. 2011]. Dostupné z <<http://www.cbudejovice.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/krajp/311011-10-xc>>.
9. *Statistický průvodce obcemi Jihočeského kraje 2010* [online]. Praha: ČSÚ, 30. 11. 2010 [cit. 30. 9. 2011]. Dostupné z <<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/krajp/311312-10-xc>>.
10. *Vodovody* [online]. Praha: ČSÚ, 4. 5. 2010 [cit. 30. 9. 2011]. Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/130034321B/\\$File/w20031001.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/130034321B/$File/w20031001.pdf)>.

11. *Vybrané údaje o správních obvodech obcí s rozšířenou působností* [online]. Praha: ČSÚ, 18. 11. 2010 [cit. 30. 9. 2011]. Dostupné z <<http://>

[www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/DC00416FD1/\\$File/31131210101.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/DC00416FD1/$File/31131210101.pdf).

ADDRESS & ©

Ing. Jiří DUŠEK, Ph.D.
Katedra managementu a marketingu služeb
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
dusek@vsers.cz

Mgr. Radka DUŠKOVÁ
Katedra lékařských a humanitních oborů
Fakulta biomedicínského inženýrství
České vysoké učení technické v Praze
Nám. Sítná 3105, 272 01 Kladno
Czech Republic
radbuz@centrum.cz

MOC MOUDROSTI A MOUDROST MOCI (JAN AMOS KOMENSKÝ A TOMÁŠ GARRIQUE MASARYK)

Power of Wisdom and Wisdom of Power
(Jan Amos Komenský and Tomáš Garrigue Masaryk)

Miroslav SOMR

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Vzdělání založené na mravním základě je základem společenského, demokratického vývoje, lidského, humanitního naplňování poslání člověka. Humanita je u Masaryka stejně jako u Komenského kategorie vztahová, je to výraz konkrétní. V obou případech je chápána jako jev pozitivní a je zcela v protikladu k sobeckému egoismu. Je to humanita bez pozadí nenávisti a nepřátelství. V obou případech by mohlo být toto pojetí humanity chápáno jako smířlivost a odevzdanost. Opak je pravdou. Pozitivní humanita je účinná svou aktivností, svou snahou pomoci někomu a něčemu. Je to kategorie společenská, jež je základem nového lidského soužití a moudrého myšlení a správy věcí lidských.

Klíčová slova: vzdělání – humanita – všenáprava – mravní pokrok – správa státu – moc moudrosti a moudrost moci

ABSTRACT: Education based on the moral basis is the foundation of social, democratic development, human, humanistic fulfilling of the mission of man. Humanity is in Masaryk as well as in Comenius considered to be a relation category, this is a specific term. In both cases, it is seen as a positive phenomenon and it is completely opposed to the selfish egoism. It is humanity without a background of hatred and enmity. In both cases, this concept could be understood as the forgiveness of humanity and dedication. The opposite is true. Positive humanism is effective with its vigorousness, in its effort to help someone and something. It is a social category which is the foundation of human coexistence and the new thinking and wise management of human affairs.

Key words: education – humanity – reformation of all – moral progress – state administration – power of wisdom and wisdom of power

---

ÚVOD

První jarní měsíc nese v sobě nejenom poezii počátku krásy přírody, ale také se v tomto probuzení symbolicky, jako počátek cesty k novému životu, objevily dvě osobnosti, jež vtiskly hluboký humanistický smysl našemu národu. Narodil se první prezident Československé republiky profesor Tomáš Garrigue Masaryk (7. března 1850 v Hodoníně) a poslední biskup Jednoty bratrské Jan Amos Komenský (28. března 1592, otázka rodiště není jednoznačně rozřešena, ale přikláníme se k názoru, že to byla Nivnice).

Co spojovalo Masaryka s Komenským? Bylo to především přesvědčení, že pouze vzdělání založené na mravním základě může zabezpečit budoucnost našemu národu. Humanita je podle Masaryka smyslem českých dějin stejně jako pro Komenského je představa o „svobodném společném státě lidského pokolení“, kde všechny sváry budou řešeny mírovým tribunálem, základem odstranění násilí, válka a všech nebezpečností.

Komenského doba

Česká společnost doby Komenského byla společností agrární, se všemi atributy tohoto stavu a dále se všemi znaky nového trendu, tzn. přechodu ke kapitalismu. Jejím podstatným znakem byla výrazná sociální mobilita středních vrstev (k nim patřila i rodina Komenského) a také specifické postavení ve svazku českého předbělohorského státu, který byl co do počtu obyvatel (čtyři miliony lidí) i hospodářsky významnou velmocí.

Sociální rozdíly mezi bohatstvím a chudobou se sice na jedné straně stíraly, ale jejich třídní feudální rysy měly svou hlubokou pečeť, kdy faktická moc byla soustředěna do rukou asi 12 „urozených“ rodů, tj. asi 30 rodin. Politické a hospodářské důvody vedly habsburskou dynastii, která od roku 1526 nastoupila Ferdinandem I. (1526–1564) na český trůn, k preferování šlechty. Do jejich řad se dostali i zbohatlí měšťané, kteří tvořili asi jednu desetinu měšťáckého obyvatelstva.

Ke zlepšení celospolečenského klimatu, k jeho tolerantnímu myšlenkovému rozproštění se vedle ideji

reformace v 16. století, které přivedly do českomoravských zemí stoupence luteránského a kalvínského vyznání, řadí Maxmiliánova Česká konfese (Maxmilián II. ji potvrdil ústně roku 1575) i uznání Jednoty bratrské. Byla to sice církev menšinová (v předbělohorské době měla v Čechách a na Moravě asi 150 sborů, sdružujících asi 3 % obyvatel), ale svým sociálním složením (vedle řemeslníků a rolníků k ní náležely především střední vrstvy) byla církví spíše měšťanskou než venkovskou. V určité době k ní patřili i členové šlechtických rodů, např. Rožmberkové, Pernštejnové, Slavatové, Žerotínové, Budovcové, Valdštejnové a další. V určitém smyslu se vyvrcholením tohoto procesu stal rok 1609, kdy Rudolf II. vydal českým stavům Majestát politických náboženských svobod. Vznikl proti vůli katolické dvorské šlechty a z nutnosti získat oporu proti odbojně šlechtě, vedené jeho bratrem Matyášem.

V kontextu evropských událostí se od počátku devadesátých let 16. století i v českých zemích projevují sociálně politické rozpory, počátky celospolečenské krize. Ta vede k rozštěpení stavovské obce na dvě krajní křídla: katolické, římské, vedené španělskými Habsburky, a kalvínské, vedené spojeným královstvím Nizozemským. V této složité, politickými záměry a ideovými spory kulminující atmosféře přichází na svět v městečku Nivnici Jan Amos.

Jeho měšťanský původ (otec byl uherskobrodským měšťanem) a výchovné rodinné klima mu přinesly i dostatek podnětů pro jeho budoucí život. I když záhy osiřel (1604), dokázal si svůj další životní úděl vylepšit usilovnou pílí a cílevědomou ideou vlastní cesty. O tom svědčí jeho vstup na bratrské gymnázium v Přerově (1608), kde se projevil jako velmi bystrý a cílevědomý student, který vynikal svou myšlenkovou bohatostí a zaníceností. Proto nemohl nevzbudit pozornost biskupa Jana Lanecia, moravského předáka Jednoty bratrské. Jednota se již od samého počátku stala pro Komenského pevným poutem, pevnou jistotou jeho víry a touhou po poznání.

Cesta za vyšším vzděláním se stala pro Jednotu nutností. Bylo to rozhodné období i v životě Komenského. Jednak to byl první kontakt se vzdělaností v duchu bratrského humanismu, ale také první kontakt s mocným rodem Žerotínů. Majitel přerovského panství Karel starší ze Žerotína, zemský hejtman a vůdce moravských stavů, se stal mecenášem nadaných studentů, kteří vstupovali na kalvínské akademie (vysoké školy) v Německu. Byla to jediná možnost, jak si zajistit tolik potřebnou vyšší vzdělanostní úroveň v duchu vlastního učení. Kromě toho na vysokých školách v Praze (na Karlově univerzitě byla pouze jediná fakulta – filozofická, která neměla valnou úroveň) a na jezuitské katolické akademii v Olomouci a rovněž v Praze nebylo pro protestantské studenty místo nebo přesněji – byli předem odmítnuti.

Komenského cesta na zahraniční studia směřovala do Německa na kalvínské akademie. Ve svých devatenácti letech se vypravil na Kalvínskou akademii

v Herbornu a již dva roky poté, kdy přestoupil na vysokou školu v Heidelbergu, přemýšlel o tom, jak přiblížit evropskou vzdělanost svému národu. Hned v úvodu musíme poznamenat, že jeho univerzitní studia zůstala sice formálně nedokončena, ale měla pro další myšlenkový vývoj Komenského zásadní význam: bylo to první vykročení na jeviště velkého světa. Komenský se seznámil se soudobou protestantskou kulturou a novými filosofickými proudy. Dospěl tak k překonání nejenom scholastického dogmatismu, ale také starověkého aristotelismu, a již v této době získal pevný jazykový základ v latině a němčině.

Cesta k moudrosti moci

Naše zamyšlení nad životem a dílem učitele národů jsme spojili s další významnou osobností našich dějin, s prvním prezidentem samostatného českého a slovenského státu, Tomášem Garrigue Masarykem.

Na rozdíl od jasného původu a životní peripetie Jana Amose Komenského je již počátek, lépe vyjádřeno: otázka paternity Tomáše, zastřen jistým dvojakým výkladem. Narodil se ve smíšené moravsko-slezské rodině. Mýtus o jeho narození byl vytvořen později. Masarykovi katoličtí protivníci zcela záměrně šířili, že je nemanželským dítětem. Bylo to za antisemitské aféry mezi českými Němci ve třicátých letech, spojené se zlobnou nenávistí k Československé republice, kdy se v letech šedesátých tento mýtus opět vzkřísil (Rakušan Willy Lorenz se zaměřil na postavu Nathana Redlicha, srov. Soubigou: 20–24).

Rodným koutem, kde se Tomáš Masaryk narodil, byla jižní Morava, úrodný kraj pracovitých lidí zakořeněných do pramenů víry, zbožnosti, rázovitosti, svérázných povahy a dobrosrdečnosti ducha.

Byla zde ovšem i určitá bariéra, která byla založena na teritoriální blízkosti k hlavnímu městu habsburské říše. Vídeň se obrážela v byrokratickém přístupu úřadů ve správě země, a to nejen v oblasti společenské, ale také hospodářské. Obyvatelé se tak dostávali do jistého područí císařské moci a stále existovala poddanská závislost, neboť, i když byla robotba zrušena v roce 1848, přesto nadále tento vztah vázanosti trval v Rakousku až do roku 1851.

Rodiny zde byly propojeny vztahy mezi národy i národnostmi a smíšená manželství byla obvyklým spojením. Stejně tak i rodina Masarykova byla národnostním spojením moravsko-slovenským.

Rodinné protagonisty našeho příběhu se budeme nyní věnovat poněkud podrobněji. Proč? To vyplyne z našeho příštího děje příběhu, který je lidsky velmi poutavým, rozporuplným, zvláštním – a přece obvyklým. Má však šťastný konec, protože chudý moravský chlapec byl tím, „který se proslavil“.

Rodinná sága je velmi široce zpracována v již citované monografii francouzského historika A. Soubigoua (2004). Použijeme z této práce dva autentické výroky, které uvádí ve svých životopisných údajích Masaryk. V nejstarším curriculum vitae z roku 1875 píše, že jeho matka byla Němka a tento údaj modifi-

kuje v článku pro slovenské noviny vydávané za první světové války v Rusku takto: „*Matka pocházela z Hus-topečí a z německé farnosti, přestože již v době mé matky většina obyvatel mluvila moravsky. Rodina z matčiny strany uměla moravsky dobře proto, že rodiče mé matky pocházeli z Hané.*“ (Soubigou 2004: 21)

Právě matce Tomáše Masaryka je určena následující poznámka. Matka mladého Tomáše byla velmi pobožná, dokonce můžeme předpokládat, že její bigotní katolictví ovlivňovalo celou rodinu. Do této tvrdě zaklíněné víry vstupovala však ještě další osoba, jež měla na celou situaci podstatný vliv: čejkovic-ký kaplan František Satora. On byl tím, na němž poznával mladý Masaryk onu hlubokou rozporuplnost slova a reality, víry a věření, skutečnosti a pomyslného světa zázraků a neomylnosti. Tato rovina poznání se u Masaryka plně projevila v době, kdy začal studovat antickou filosofii a filosofii 19. století na vídeňské univerzitě. Onen základ filosofického dialogu otevírá historickou perspektivu a studium Platóna je pro Masaryka tím, co váže i Gallileiho k platonismu, jak zdůrazňuje Jan Patočka: „...*naprostá jistota není pro člověka možná, každé, i nejpevnější přesvědčení, založené ovšem na zkoumání nejdůležitějším a moderně řečeno nejobjektivnějším, v těchto věcech zůstane dotčeno dechem rizika velkého odhodlání.*“ (Patočka 1992: 287)

Masarykovo odhodlání rozejít se s katolickou církví podnítil jeho vídeňský profesor Brentano, který na protest proti dogmatu o neomylnosti papeže opustil církev, a Masaryk ho následoval. Potřeba a síla víry kultivovaná rodinnou výchovou však Masaryka zcela nevyvedla z církevní uniformity a načas přestoupil k protestantismu. Hledání však pokračovalo a toto krátké mezidobí bylo vystřídáno již filosofickou úvahou mladého intelektuála o evolučním zrání každé myšlenky, která se vzpírá rituální rigiditě organizačního otroctví neměnnosti a strnulosti o neomylnosti církevního řádu.

Nová éra jeho myšlenkového obzoru musela tedy vést určitou oklikou k národnímu uvědomění si skutečného bohatství českých dějin a k osobnosti, která se stala jejich symbolem, k Mistru Janu Husovi.

Masarykova láska k pravdě a víra v její vítězství byla důsledkem a následkem jeho zápasů o smysl dějinného vědomí a o smysl lidského života. Veškerá naše usilování mají být podle Masaryka založena na filosofickém základě a ten, kdo skutečně myslí „...*jej má, mítí jej musí.*“ (Masaryk 1968)

Humanitní ideál je u Masaryka spojen se svobodomyšlným hnutím v Čechách, s českou reformací a samozřejmě s tradicemi našeho českobratrského odkazu Jednoty, s osobností jejího posledního biskupa Jana Amose Komenského, s obrazem bojovníka za pravdu svědomí Jana Husa a také s bojem za práva českého národa, s husitským hnutím. Stal se tak pokračovatelem onoho ušlechtilého boje za lidské vědomí a svědomí, za svobodu a svobodné myšlení v době méně příhodné, ale hraniční pro ochranu pravdy

a spravedlnosti, v čase, kdy arcibiskup Schwarzenberg odsoudil husity a jejich boj za práva Čechů a označil je za bandu lupičů a žhářů. A právě v tomto střetu, stejně jako i v dalších uzlových bodech našich dějin, vystupuje neohrožený a bojovný Masaryk za Jana Husa – mučedníka a symbol hodnoty pravdy a spravedlnosti. Navrhne, aby byl postaven Husův pomník, a sám finančně přispěje na vydávání Husových spisů. A zde se opět vracíme ke svorníku, jakým se jeví tento budoucí filosof „na trůně“, totiž k 300. výročí narození Jana Amose Komenského. Tento poutník na cestách naděje je pro rakouské úřady nebezpečně nepřijatelný celým svým životem i dílem. Jeho připomenutí je úředně zakázáno v síti všech škol a jeho jméno mělo být vymazáno stejně, jako se tomu stalo v období kultu osobností padesátých let 20. stol.

Masaryk se ujal buditelské mise a přednášel o Komenském nejen jako o pedagogovi, ale také jako o symbolu pravého, ryzího vlastenectví, nesoucího symbol naděje a víry, že „... *vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český.*“

Vraťme se ještě k Masarykovu mládí a k vlivu, kterým na něho působil, podle M. Machovce (1968), již zmiňovaný katecheta František Satora a na gymnáziu v Brně další katecheta Matěj Procházka a jako protipól na univerzitě ve Vídni filosof Franz Brentano „...*uvědomělý kacír, nicméně pro Masaryka tehdy vhodně vycházející z křesťansko-katolické tradice a z jejího základu vyžívající ke „kacířskému“ výhledům.*...“ (ibidem: 30) Masarykův postoj a myšlenkové souznění jak s Husem, tak i Komenským jsou vyjádřeny v jeho stati *Inteligence a náboženství* z roku 1906.

Otakar A. Funda ve své stati Masarykovo náboženské myšlení upozorňuje na podstatu tohoto fenoménu, když píše, že „*Masarykovo náboženské myšlení vychází z analýzy krize moderní doby, z problému titanismu.*“ (Rozum a víra 1991: 44) Etický rozměr Masarykova vztahu k náboženství je vyjádřením hledání smyslu života.

Moc moudrosti a moudrost moci

Masaryk byl mužem nové doby, jeho vztah ke vzdělání a potřebě vzdělanosti byl stejně naléhavý, jako Komenského všenápravné snahy spočívající v rozvoji moudrosti. Oba, Komenský i Masaryk, tuto harmonizaci člověka a světa chápali v úzké návaznosti na hodnoty hluboce mravní, morální a sociální. Oba měli v sobě cit lidské vzájemnosti a lásky, jenž byl v prvé řadě obrácen k jejich životním partnerkám, ženám, tvořícím součást jejich životního osudu a putování po koutech světa. Vzpomeňme na vroucí dopis Komenského jeho první manželce Magdaleně Vizovské a na další rodinné utrpení při ztrátě druhé choti Doroty Cyrillové, matce čtyř jeho dětí, z nichž dvě, Zuzanka a Daniel, byly v dětském věku. Komenského láska k rodině a rodinnému životu je převedena i do obrazu jeho nápravy světa, kde na počátku je obraz školy chápán jako dílna lidskosti a v jeho

Informatoriu je rodina a matka kolébkou dětské radosti a životní budoucnosti.

Také u Masaryka je obraz ženy spojován s osobností, jež byla vychována v duchu amerického protestantismu, stoupenkyní ideálů svobody a náboženské tolerance. Ona, stejně jako Masaryk, byla odpůrkyní ortodoxního katolicismu i protestantismu. Ona to byla, která po nenávisných útocích na Masaryka, po tzv. hilsneriádě, kdy se Masaryk zastal židovského mladíka obžalovaného a odsouzeného k smrti za rituální vraždu, ho přesvědčila, že nesmí emigrovat, ale zůstat a naplnit poslání, k němuž je předurčen. Tato žena zachránila Masaryka pro jeho národ a pro něho trpěla po celou dobu, kdy ve světě budoval obraz budoucího samostatného státu.

Ještě jednu poznámku k Masarykově osobě. Zdeněk Mahler jej v jedné své stati pojmenoval velmi netradičně. „*Masaryk byl kovboj a rváč.*“ Bojovník za pravdu.

Komenský byl teolog a reformátor. V čem tedy byly jejich osobnosti tak blízké? Proč jsme se na konci našeho životního příběhu druhého či v pořadí prvního pozastavili? Proto, abychom jen stručně ukázali na společnou cestu nápravy, na jejich cestu za moudrostí, jež má vést k mravnosti a opravdovosti. Sociálně politické názory obou jsou natolik blízké, že se vzájemně prolínají, ale i střetávají na cestě k tomuto humánnímu cíli. Ideál dokonalého člověka je v Komenského vizi spojen s moudrostí, mravností a zbožností. Masaryk onu mravnost transponoval do dokonalého obrazu demokratičnosti a našel jeho realizaci ve státním zřízení, které Komenský jen promýšlel. Komenského republika byla hypotetická, masarykovská republika byla reálně demokratická. Humanismus obou byl vstřícný, nikoliv egoistický a pragmatický. Jeho naléhavost plyne z jeho lidského jádra, protože on zabírá primitivní instinktivnosti a směřuje k všelidské upotřebitelnosti.

Masarykův vstup do pedagogického dění má několik uzlových bodů, ve kterých důležitou úlohu měla jeho rodina, zejména jeho manželka Charlotta a dcera Alice. Do prostředí Masarykovy rodiny se výrazně zařadila setkání nejenom „pátečníků“ z řad renomovaných představitelů kulturního života, ale také „čajové pátky“, ke kterým se scházeli studenti. Diskuse se vedla kolem významu vyššího dívčího vzdělání, ale i o významu vstupu prvních studentek na akademickou půdu. Na nich měla velký podíl nejen Masarykova manželka, ale také jeho dcera Alice, jedna z prvních studentek dívčího gymnázia Minerva a pozdější středoškolská profesorka na lyceích v Českých Budějovicích a v Praze.

Intelektuální prostředí však nebylo odtažité od života, který se v té době formoval v duchu republikánství, demokracie, svobody a proporcionální rovnosti. První otevřené setkání Masaryka s osobností Komenského bylo vyvoláno již mnohem dříve, v roce 1892, kdy se měly uskutečnit oslavy 300. výročí narození Jana Amose. Vídeňská vláda však ústy svého

ministra vyučování a kultu P. Gautsche oslavy na školách zakázala. Přesto se přednáška uskutečnila v literárním a řečnickém spolku Slavia. J. Cach tento významný počin charakterizuje takto: „*Pozadí Masarykovy přednášky o Komenském tvoří z domácí tradice Hus a Jednota bratrská na jedné straně a Tábor na straně druhé, z tradice západní Viklef, Melancthon, Vives, Bacon, Andreae, Alsted, Ratke a vícekrát zmíněný Herbert z Cherbury jako anglický propagátor přirozeného náboženství a předchůdce osvícenství. Připomeňme, že v Masarykově rodině byly se zájmem studovány publikace E. Denise, profesora pařížské Sorbonny, který v letech 1872–1875 pobýval studijně v Praze, aby připravil publikace Konec samostatnosti české a Čechy po Bílé hoře. Masaryk znal stať Palackého z roku 1829, byl seznámen s pracemi F. J. Zoubka i J. Golla. Byly tedy k dispozici solidní historické podklady, které byly přetaveny v převážně samostatný pohled historicko-filosofický a v jednu z prvních autorových koncepcí smyslu českých dějin. Jestliže G. A. Lindner v interpretaci světového názoru Komenského (z roku 1876) stavěl na necírkevním náboženství chápaném pansoficky, Masaryk toto hledisko posunul směrem k české reformaci a jmenovitě Jednotě bratrské.*“ (Cach 1990)

Budeme se věnovat hlavním myšlenkám Masarykovy přednášky o Komenském a jeho úvaze o velkém muži. Masaryk, stejně jako Komenský, se projevuje jako tvůrčí filosof a myslitel, znalec velké kulturní tradice antiky. Na příkladu největšího filosofa starověku, Aristotela, demonstruje, že učení velkých mužů, jež bylo po staletí pokládáno za vrchol poučení pro celé lidstvo, se může stát, nikoli jejich vinou, dosud nezdolanou překážkou. Masaryk hned na tento moment jednoznačně odpovídá: „*Komenským mužem velkým nebyl*“ (v tomto smyslu – M. S.) Proč? I na to nachází náš protagonista jasnou odpověď. Velikost Komenského je v jeho všenápravném úsilí, v jeho čistém typu bratrství, českém bratrství. Znovu se vracíme k námi již vyslovenému výroku, že bez vztahu Komenského k Jednotě není možné Komenského pochopit. Humanista Masaryk pochopil smysl a význam humanismu učitele národů, jeho myšlenkové úsilí budovat jednotný světový názor na mravním podkladě a základě.

Doba, ve které Komenský žil, byla příliš rozporuplná, společensky neuspořádaná, antagonisticky vyhrazená svou ideologií dogmatismu na straně jedné a na straně druhé naplněná přetvářkou pseudotolerance. Vytvořit si ucelený názor bylo přímo úměrné složitosti samotného života. Masaryk tuto realitu charakterizuje jako dobu, „*kdy se staré řády bořily a nové napolo budovaly, způsobily touhu mít názor o světě celkový, mít názor o životě a smrti, jež by mohl přijmout každý člověk a který by mohl vést a řídit po celý život, všude a vždy.*“ (cit. d.: 39)

Masarykův vztah k všenápravě má své filosofické, etické, pedagogické a politicko-sociální důvody. Pochopil a vystihl to, co bylo později negováno a po-

sléze s novou naléhavostí akcentováno, co bylo na jedné straně interpretováno jako nadhodnocení osobnosti Komenského a snaha učinit z jeho odkazu určitou ikonu pro českou pedagogiku. Nemusíme tuto linii blíže rozvádět, domníváme se, že celý obsah našeho zamyšlení dává za pravdu těm, kteří pochopili, že v Komenském máme myslitele ryze českého, vlasteneckého, filosofa člověčenství a ryzího vlastenectví. Masaryk se v tomto směru obrátil k nejzávažnějšímu spisu, ke Komenského **Konzultaci**, a charakterizoval jej jako „*syntézu trpčícího vlastenectví, slovanství a lásky k „člověčenství“*“ (ibidem: 12) Zároveň však postihl onen meritorní rozdíl mezi Komenského současníky i následovníky, připomenutí faktu, že Komenskému šlo o všeobecné zlepšení a položení základů k němu ve formě všeobecného světla, všesvětla (panaugie). Jeho všeobsáhlost však také zahrnuje uspořádanost a všemoudrost. Je cestou k souladnosti, k harmonizaci a celosti ve všem a všude. Tato myšlenková linie, jež je v Masarykově přednášce sledována ve svém logicko-historickém postupu, je natolik nosná, že může vyústit v syntetickou podobu pregnantního vyjádření: „*Hlavním úkolem života – a tudíž i myšlení – je řád. ...Naše poznání musí být stupňováno tak, abychom při své práci poznávali, počínaje na nejnižším stupni, stoupali až k stupni nejvyššímu. To je podstata pansofické metody. Je to obnovení toho, čím již starému pedagogu Sokratovi byla metoda tzv. maieutická: jakoby vyrůstat, vznikat, mít pojem jeden z druhého. Tato stupnice rozumu – scala intellectus – Komenského je současně předstihem před Comteovou hierarchií neboli stupnicí věd.*“ (ibidem: 40)

Komenského význam vzdělání pro společenský a mravní pokrok je i u Masaryka spojován s jeho pozicí pedagoga, tvůrce nového pojetí všeobsahujícího a napravujícího přístupu k jeho realizaci. To je cesta k dokonalosti, jež počíná nabýváním moudrosti, cesta činného sebezdokonalování a přibližování se k její absolutní podobě, k dokonalosti Boží.

Nyní nemůžeme opomenout stručnou poznámku, již naznačený Masaryk ův vztah k církvi, vztah k náboženství, jenž je u něho důsledkem velmi složité cesty: od odmítnutí katolického dogmatismu přes protestantskou umírněnost až k mravnímu humanismu. Masarykovo náboženství bylo osobité a vymykalo se jakémukoliv konfesionalismu. Masarykovo odkazování na osobnost Jana Husa a Komenského nás vede k úvaze, že jsou zde určité společné rysy mezi ním a Komenským v hledání mravního a společenského významu náboženství, protože stejně jako Komenský hledal i Masaryk onen hluboký mravní základ člověka v samotném náboženství. Odvoláváme se v tomto případě na jeho Ideály humanitní, kde se zmiňuje o tzv. přirozeném náboženství a s ním spojuje i význam přirozeného státu a přirozené mravnosti. Masaryk to v citované přednášce charakterizuje zcela jasně: „*Jemu (Komenskému – M. S.) jde v náboženství jako všem českým bratřím – to je snad charakteris-*

tickou slovanského náboženského úsilí – více o mravnost a zbožnost než o dogma. Náboženství má osvětit charakter.“ (tamtéž: 41) Masaryk se zde staví nejen proti glorifikaci osobnosti velkého pedagoga, filosofa a teologa, ale také proti jeho zatracování jako blouznivce, sektáře, chiliasty. Masaryk pochopil, proč je Komenský laskavý a mírumilovný, ale někdy také roztrpčený a radikální, když veřejně odsuzuje zlořády a nepřátele českého národa. I to však má svůj mravní základ, v němž je obsažen odpor proti nepravostem a nesrovnalostem.

Vztah Komenského a mystiky pochopil Masaryk mnohem citlivěji než mnozí „komeniologové“, když odmítl tezi o slabosti Komenského intelektu. „*Ze strany liberální se mu vytýká, že se oddával blouznění, že věřil chiliasmu, pokládaje rok 1672 nebo 1673 za konec světa. Nemyslím, že je správné vidět v tom nějaké zvláštní poblouznění. V otázkách metafyzických a náboženských mnozí nejen dnes, ale dokonce i v minulosti upadali v takové prý slabší filosofování. Velký Newton se vedle principů zabýval výkladem zjevení sv. Jana. Kepler, ačkoli empiricky nalézal zákony řídící kurs světa, oddával se astrologii. Bylo by nesprávné vidět v takovém počínání Komenského slabost intelektu. V naší době se např. pravi o Tolstém, že nynější fáze jeho myšlení jeví úpadek mysli. Kdo hlouběji člověka posuzuje, pozná, že Tolstoj jako Komenský stále mysleli nejen přesně filosoficky, ale i mysticky. Bez mystiky není žádný člověk, nejsou bez mystiky lidé snad nejlepší.*“ (tamtéž: 41)

Masaryk tak vystihl podstatu Komenského učení o církvi a jeho shodnosti s učením o státu. Život zbožný a mravný je pro Komenského úlohou každého člověka a Masarykův vztah k demokracii byl identický. „*Demokracie*“, prohlásil Masaryk u příležitosti desátého výročí demokracie, „*není pouze formou státní, nýbrž také metodou všeho veřejného a soukromého života, je názorem na život; ... Stát není jen mechanismus ... stát má hlubší smysl... Stát má smysl duchovní, smysl mravní*“. Přicházíme tak k další dimenzi Masarykovy úvahy o významu státu a politiky. Komenský sice správu státu chápe jako vedlejší, ale neznamená to, jak poznamenává Masaryk, že stát nemá význam. Komenský v uvedeném vztahu zdůrazňuje význam školy, kterou pokládá za základ státu. Komenského škola se má stát dílnou lidskosti. Masarykův ideál školy je demokratický, humánní, životný. Škola má být státní, sociální a politická. V tomto závěru dochází ještě dál k cílovému zaměření školy a jejímu vztahu k politice. Škola je podle Masaryka politikum, má být první politickou institucí. Zde je jistý rozpor s názorem Komenského, který ve škole vidí v první řadě instituci vzdělávací, mravní, zbožně usměrňující. Nabízí ale i určitý přesah tohoto vymezení, protože škola je podle Komenského školou lidství.

Masaryk svůj postoj k významu školy formuloval na přelomu let 1899–1900 ve svých univerzitních extenzích.

Poznámky, které předal k otištění listu Český učitel, nazval *Některé problémy pedagogické a didaktické*. Staví se proti skepsi, která se ozývá proti škole a její roli v oblasti výchovy a vzdělávání. Právě zde se ukazuje řada myšlenek, které plně konvenují postojům Komenského. Cíl moderní školy je podle Masaryka v její demokratizaci a praktičnosti, ale zároveň se škola stává vědeckou, národní institucí. „*Učitelstvo dobře cítí důležitost vědy, odtud hnutí v učitelstvu po vyšším vzdělání.*“ (ibidem: 53) Masaryk se ve své přednášce o Komenském obrací právě k významu učitele. Jeho kompetence pramení v jeho postoji k permanentnímu vzdělávání: učitel nejenom učí, ale sám se musí neustále učit. Sebevýchova a sebevzdělání je interakcí učícího se i učitele. Masaryk pregnančně formuluje význam a postavení školy: „*Škola není od života odloučena. Škola je vlastně základem státu a společenského zřízení vůbec. Škola je stát v malém: jako ve státě jsou nadřazeny jisté vrstvy společenské, tak je tomu i ve škole.*“ (ibidem: 43) Na závěr svého expoé o významu školy v Komenského pojetí shrnuje „*jeho úsilí o školu v jednu větu: všemu všichni se mají učit jednou metodou. V tom tkví po stránce teoretické pansofie, po stránce praktické panpaedie. Chtěl tudíž mít „vychování“ lidově, všeobecně, zdemokratizoval vyučování a výchovu, jak bychom řekli nyní.*“ (tamtéž: 44)

Podstatným rysem Masarykovy filosofie je jeho myšlenka humanity. Zvláštní součástí jeho pojetí je etika humanity, jež obsahuje mravnost. Akcentuje i emotivní stránku výchovného procesu vedoucí člověka k bratrskému svazku s druhými. Humanitu pokládá za výraz demokratismu s lidskou svobodou myšlení. Humanitní ideál má pro nás, píše Masaryk, dvojí smysl: „*Předně: ideál člověčnosti, být člověkem. Za druhé: ohled na člověčenství v nejširším smyslu.*“ (Masaryk 1968: 57) Jeho humanita se však vyznačuje určitou soustředěností, cíleností. Je to výraz lásky k bližnímu. Konkrétním projevem praktické humanity je láska k nejbližším. „*Nejbližší z bližních byly by nám všem děti. Už dávno bylo řečeno: ‚Cti otce svého i matku svou!‘ A já myslím, že máme k tomu přidat: ‚A měj úctu k duši svého dítěte. Pamatuj na generace budoucí!‘ Naše láska budiž tedy vzájemná, ale nepřestávej na vzájemnosti.*“ (ibidem: 57, 58)

Humanita je tedy u Masaryka stejně jako u Komenského kategorie vztahová, je to výraz konkrétní. V obou případech je chápána jako jev pozitivní a je zcela v protikladu k sobeckému egoismu. Je to humanita bez pozadí nenávisti a nepřátelství. V obou případech by mohlo být toto pojetí humanity chápáno jako smířlivost a odevzdanost. Opak je pravdou. Pozitivní humanita je účinná svou aktivností, svou snahou pomoci někomu a něčemu. Je tedy účinná tím, že koná, činí něco pro druhého. Je vyrovnaná a trpělivá. Vzpomeňme na Komenského argumentaci při přesvědčování, ne usvědčování, jeho odpůrců. Stejně rozvážný je i postoj Masarykův, když cituje výrok Miltonův: „*Ti, kdo stojí a čekají, také slouží.*“

Tak jako je práce a pracovitost pochopena jako prostředek rozvoje a vzdělání, je v duchu Bacona prezentována Komenským jako práce se všemi atributy jejího významu. Stejně tak je interpretována práce i ve výkladu Masarykově. Škola pracovitá, škola pilná, škola člověčenství, škola plná života. Chceme dnes přidat ještě jiné hodnoty? Jiné cíle školy? Tyto ideály v sobě zahrnují vše, co dnes po škole požadujeme, jak její funkci charakterizujeme. Aby plnila funkci socializační, kultivační a personalizační. Škola založená na principech demokracie, vědeckosti a humanismu je škola současnosti i budoucnosti.

Idea pracovitosti má ovšem ještě další rozměr. Má odstranit strach, protože ze strachu se lidé dopouštějí násilí. Ze strachu, píše Masaryk, lidé lžou. Strach a násilí jsou limitujícími činiteli kultivace člověka, jeho společenského uplatnění a osobního rozvoje. Rovněž Komenský akcentuje v práci školy tyto postupy: všechno necht' volně plyne a násilí je vzdáleno všemu! Mravnost založená na citu ovšem nevylučuje rozum: „*Ale není každý cit pravý, pěkný a, protože mravnost na citu je založena, neodporuje proto rozumu. Hledejme vzdělání; právě proto, že cit je slepý, musíme citu svítit rozumem. Vzdělání hledejme praktické, ale také všeobecné a filosofické.*“ (ibidem: 60) Masarykova cesta ke světlu vzdělání je vedena rozumem, Komenského světlo je prosvětlováno smysly. Cíl je však společný: přivést člověka k mravnímu zdokonalení cestou moudrosti. A je zde další významná shoda na této pouti za lidskou vzdělaností: potřeba knih. Jejich hodnota je stejně nepostradatelná pro oba myslitele. Komenský ví, že knihy jsou duší škol, Masaryk vyzývá k tomu, aby spisy učitele národů byly vydávány ne „*nekomensky*“. Stejně nedokonalý je podle něho přístup k dílu Komenského a k čerpání myšlenek, jež mají hluboký smysl filosofický a mravní: „*...neboť nerad bych vzpomínal, že z Komenského více po stránce filologické než filosofické se čerpá. Je smutným faktem, že nemáme „domácí“ vydání jeho spisů a, když se i vydávají, děje se tak často velmi „nekomensky“. Tak např. novější vydání Brány jazyků z r. 1880 od pedagogického nakladatele je prostě otištěno podle úpravy, jaká byla na školách jezuitských.*“ (Cach 1990: 45)

Útoky, jež se zaměřovaly na Komenského osobu i jeho dílo, se v tomto období staly ostře ideologickými, dogmatickými a ve svém důsledku také politickými. Masaryk to pochopil jako útok na samou podstatu Komenského filosofického myšlení. Otevřeně vyzval k jeho novému pozdvižení, pochopení jeho myšlení jako „*filosofii českého bratrství, ale i filosofii českého národa, české historie*“. Masarykovy úvahy mají mnohem širší dosah a jdou ke kořenům národní historie. Předně rozlišuje podstatný cíl Komenského díla z hlediska zvoleného jazyka. České texty jsou zvoleny pro okruh český, národní. Ale ve světě v té době vládne latina a proniknout do sféry evropské vědy vyžadovalo využít tohoto nástroje v plné míře. Latinské spisy, jak Masaryk poznamenává, jsou

určeny všem. Je zde ovšem i další rozměr našich dějin, který Masaryk nemůže opomenout. Je to obdobný myšlenkový postup, jenž byl zvolen Komenským – dva typy praktické práce, táboritský a husitský. Otázka zní, který z nich je lepší? Masaryk odpovídá nejprve obecně: „*Oba tyto směry myšlení a konání jsou radikální*“. A celistvost vlastního postoje, protože to není jen filosofická úvaha, ho vede přímo ke Komenskému. Toto myšlenkové setkání je natolik blízké a vstřícné, že nabývá svou formou a obsahem podoby souznění, pregnantního vyjádření vědce, filosofa, politika a humanisty T. G. Masaryka a teologa, filosofa, politika a pedagoga J. A. Komenského. „*Kdo je lepší, není po mém soudu snadno povědět. Volil bych způsob, jakým si vedl Komenský. Úsilná, klidná práce založená na vědění a prýšticí z pevného přesvědčení, je národu našemu, národu malému, prospěšnější. Z Komenského musíme pochopit, že vzdělanost zabezpečuje národu budoucnost, vzdělanost na základě mravním. Komenský budiž nám příkladem neúporné práce, příkladem, který my Slované ve své pověstné „širokosti“ dobře bychom měli ocenit. Nepřehlížejme v této souvislosti, že Komenský v každém individuu vidí zárodek celku. ...Naše národní duše má zvláštnost, která je též u Komenského: mysticismus se spojuje s krajním realismem. Mně se zdá, že je to vlastnost nejen českého národa, ale i Slovanů vůbec. Komenského charakterizuje přímo na jedné straně ideální, vznešené, řeknu i blouznivé úsilí, na druhé straně reálná praktičnost: celá jeho didaktika a pedagogika je práce člověka naskrze praktického, jenž výtečně dovede využít dané poměry (zde síly duševní) k velikým cílům.*“ (Cach 1990: 45, 46)

Masaryk tuto myšlenku dále rozšiřuje a vztahuje na prostředky malého národa, když říká, že „*naším úkolem je starat se o vychování a sebevychování. Jsme národ Komenského, kolikrát jsme tuto frázi opakovali. Ale budme národem Komenského.*“ (Masaryk 1968: 85)

A zde, v těchto souvislostech, je charakteristická masarykovská vize malého národa, který nemůže vzhledem ke svým kořenům jít za svým cílem cestou násilí, ale aktivního humanismu. Pracovitost je onen rys, který přebírá z myšlenek Komenského, když píše: „*Humanitní program neučí být pasivní, ale učí bránit práci. My sami musíme stát v pravdě, kterou celý svět může vidět, a my musíme tento svět přesvědčit, že to, co chceme, je v jeho prospěchu. Česká otázka je otázka celého světa, nejen nás.*“ (ibidem: 87, 88)

O co se pokoušel Komenský ve svém putování? Přesvědčit Evropu, že česká otázka je otázka světová, že naše národní vědomí je pro celé naše okolí jeho svědomím, že cesta k moudrosti je cestou k mravní čestnosti a odpovědnosti. Komenský i Masaryk byli činnými vlastenci, aktivními humanisty, národními buditeli. Masaryk se rozešel s náboženstvím, ale zůstal pevný ve své víře a naději. Komenský zůstal pevný ve svém vztahu k Jednotě a stejně jako Masaryk se držel naděje v život věčný, která je „*základem*

naší víry životní. Víry, pravím, protože na víře život a práce je založena. Skepse, pochybování, je k práci neschopna. Ale víra nemůže být slepá, nýbrž zdůvodněná; můžeme mít jen víru, která prošla ohněm kritiky, tedy přesvědčení“. (ibidem: 61)

Nemůžeme však opomenout ještě jeden závažný moment Masarykova vlivu na formování národní vzdělanosti, a to na jeho vystoupení na I. sjezdu československého učitelstva v roce 1920. Na první pohled tato událost s naším tématem souvisí jen okrajově. Ale jenom na první pohled. Naše poznámka bude tedy poněkud širší, než jsme původně zamýšleli. První sjezd československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti se konal ve dnech 1.–3. července 1920. Byl zahájen v předvečer konání Vsesokolského sletu a již to byl počín historický. Pozitivním přínosem byl bezesporu vznik Československé obce učitelské a vystoupení prezidenta republiky při jeho zahájení. To nebyla řeč oslavná, formální, ale programová a inspirativní. Masaryk si uvědomoval, že formování nové školy a výchovy je jedním z pilířů fungování nového státu. A ještě jeden moment tady byl podstatný. Prezident zde vystoupil jako učitel, jako jeden z těch, kteří se chtějí na budování svého samostatného státu nejenom podílet, ale stát v přední linii jeho budovatelů. Připomíná se, že Masaryk čekal po svém návratu do vlasti, 21. prosince 1918, na návrat českých legií. Jeho chlapci byli první, kteří ho nazývali tatíčkem, protože se byli dobře vědomi, že jedině on je garantem jejich návratu domů. A ten muž nikoli jako prorok, nýbrž jako živý symbol tohoto státu se vrátil domů, a naplnil tak slova Komenského, že „*...vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český!*“ A prezident – Osvoboditel – vystupuje mezi svými učiteli jako Buditel. Nevolá do zbroje, ale volá k pozvednutí zbraní ducha. Za tyto bojovníky pokládá učitele a hlásí se k nim. „*To velké nadšení krátké doby není celá revoluce, jak správně bylo řečeno. Tu revoluci musíme teprve dokonat a dokonávat stále. To je úkolem především také školy, aby byla spoluorganizmem, neříkám jediným organizmem, té klidně a řeknu drobné revoluce, která nás čeká. ...Bylo řečeno a rozumí se samo sebou, že má být škola vpravdě národní. Národnost myslícímu člověku dnes je programem.*“ (Cach 1990: 121)

Dnešní spojení školy se životem a pro život zní z úst Masarykových jasně. A nejenom to. Je zde i varování před tím, aby škola nebyla semeništem stranickým, ale školou života, školou vzdělání. Nezapře se v tomto univerzitním profesorovi pedagog, i když, upřímně řečeno, Masaryk v kariéře univerzitního pedagoga nikdy neviděl smysl svého života. Přesto však dovede jemně ukázat na základy úspěšnosti vzdělávání i na „fundament“ každé vzdělanosti vyrůstající z umění a krásy. Zase onen platónský prvek českého „platónského filosofa“ na trůně. Ukazovat směr, to je úkol, který Masaryk dává škole. Směr pro život, jehož základ vidí v pěstování charakteru. Silný mravní akcent je mu stejně blízký a neopomenutelný jako tomu, ke

kterému se ve svých myšlenkách stále obrací – k tvůrci školy lidskosti, Janu Amosi Komenskému. A ještě jeden moment je v jeho projevu motivující: spojení české státnosti s pojetím demokracie a výchovy s morální kategorií pravdivosti. „*Já v tom vidím ohromný pokrok české naší republiky a demokracie, že může být a že je podkladem výchovy k pravdivosti, a to je konečné slovo k vám učitelům.*“ (ibidem: 123)

Ještě jedna událost se vztahuje k tomuto prvnímu aktivnímu projevu československého učitelstva. „*Dne 3. července 1920 rozsvítily se po skončení velkého učitelského sjezdu ulice Prahy průvodem učitelů. Šest tisíc jich šlo z měst i venkova, z Čech, z Moravy i ze Slovenska na Pražský hrad... Byl to závěrečný akt Prvního sjezdu učitelstva československého a přátel školy v osvobozené vlasti, byla to cesta vítězná, nebo to byla jen povinná úcta sjezdových delegátů?*“ Klade si otázku autor těchto slov. (Koubek 1950: 5)

I my hledáme odpověď, která není složitá, ale ani jednoslovná. Ta cesta byla tehdy a je i dnes daleká a ideály jsou větší, než by se mohlo zdát. Masarykovská idea demokracie a Komenského škola lidskosti na ní mnohokrát obstály, ale také byly mnohokrát poraženy. Učitelé ve svém úsilí o tyto ideály nezůstali na půli cesty. To směřování k cíli, jenž byl dán myšlenkami a činy oněch dvou mužů, je natolik náročné, že jeho čas je stále budoucí. Tomáš Garrigue Masaryk a Jan Amos Komenský byli učitelé a výchova má vždy směřovat k této dimenzi svého možného naplnění!

Jan Amos Komenský a Tomáš Garrigue Masaryk jsou osobnostmi reprezentujícími myšlenkové krédo, že jenom moc moudrosti je společenským hybatelem a zárukou moudrosti moci.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. CACH, J. (1990): *Tomáš Garrigue Masaryk: O škole a vzdělání.* Praha: SPN.
2. ČAPKOVÁ, D. (1987): Vychovatelský odkaz Jana Amose Komenského. In: *Otázky současné kome-niologie.* Praha.
3. MACHOVEC, M. (1968): *Tomáš Garrigue Masa-ryk.* Praha: Svobodné slovo.
4. MASARYK, T. G. (1923): *Mravní názory.* Praha: Státní nakladatelství.
5. MASARYK, T. G. (1968): *Ideály humanitní.* Praha: Melantrich.
6. KOMENSKÝ, J. A. (1992): *Obecná porada o ná-pravě věcí lidských.* Díl I.–III. Praha.
7. KOUBEK, L. (1950): *Naše cesta.* Praha.
8. OPAT, J. (1990): *Filosof a politik T. G. Masaryk.* Praha: Melantrich.
9. PATOČKA, J. (1964): K filosofii Jana Amose Komenského. In: *Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové.* Praha: ČSAV.
10. PATOČKA, J. (1992): *Platón.* Praha: Paseka.
11. POPELOVÁ, J. (1985): *Filozofia Jana Amose Komenského.* Bratislava: Pravda.
12. *Rozum a víra: K problematice myšlení a působení T. G. Masaryka* (1991). Praha: Filosofický ústav ČSAV.
13. SOMR, M. (1994): *Muž naděje a touhy, posel bu-doucnosti.* České Budějovice: PF JU.
14. SOMR, M. (1997): *Poutník na cestách naděje.* České Budějovice: Tiskárna Johanus.
15. SOUBIGO, A. (2004): *Tomáš Garrigue Masaryk.* Praha: Paseka.
16. *Vybrané spisy Jana Amose Komenského.* Sv. III. (1972). Praha.
17. *Vybrané spisy Jana Amose Komenského* (1958 až 1975). Praha.

ADDRESS & ©

doc. PhDr. Miroslav SOMR, DrSc.
Katedra ekonomiky a managementu
Vysoká škola technická a ekonomická
Okružní 10, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
somr@mail.vstech.cz

ZÁKLADNÍ PRINCIPY AKREDITACE V RAKOUSKÉM SEKTORU FACHHOCHSCHULEN

Fundamental Principles of Accreditation in Austrian Fachhochschulen Sector

Zdeněk ČAHA

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Cílem příspěvku je přinést na základě analýzy rakouských legislativních norem, dokumentů vzdělávací politiky a sekundární literatury nové, ucelené poznatky o rakouském sektoru Fachhochschulen, který funguje na základě diametrálně odlišných principů než české vysoké školy neuniverzitního typu, a poukázat tak na existenci modelu, který v našich podmínkách není dostatečně reflektován, ačkoliv se jeví, že by mohl být velmi inspirativní pro další směřování našich neuniverzitních vysokých škol. Značná pozornost je věnována procesu akreditace, která konsekventně zohledňuje potřeby praxe.

Klíčová slova: neuniverzitní vysoké školy – rakouský sektor Fachhochschulen – akreditace

ABSTRACT: The aim of this contribution is to present an analysis – on the base of Austrian legislation, education policy documents and secondary literature – new, comprehensive knowledge of the Austrian Fachhochschulen sector. It works on principles very different from Czech higher education institutions. Another aim is to point out, according to this model, the existence which is not adequately reflected in Czech conditions although it appears to be very inspiring for the future direction of our higher education institutions. A great attention is paid to the accreditation process that takes into account the needs of practice consequently.

Key words: non-university higher education – Austrian Fachhochschulen sector – accreditation

---

ÚVOD

Neuniverzitní typ vysokoškolského vzdělávání, prostřednictvím něhož jsou realizovány kratší, prakticky zaměřené studijní programy, je u nás v současnosti velmi intenzivně diskutovaným tématem jak v politických, tak v akademických kruzích, a to v souvislosti s uvažovanou novou kategorizací vysokých škol.

V západní Evropě začalo k diverzifikaci vysokoškolských systémů docházet již koncem 70. let 20. století. Vzniklo tak několik základních struktur vysokoškolských systémů. V rámci tzv. binární struktury rozlišujeme dva základní typy vysokoškolských institucí. Vedle tradičních univerzit existují vysoké školy neuniverzitního typu, které nabízejí kratší, prakticky orientované studijní programy. Typickým příkladem binární struktury se stalo např. Německo, kde vedle klasických univerzit existují rovněž odborné vysoké školy (Fachhochschulen). V sousedním Rakousku vznikl neuniverzitní typ vysokoškolského vzdělávání z řady důvodů relativně velmi pozdě. Stalo se tak až v polovině 90. let 20. století. Zatímco německý sektor Fachhochschulen je u nás poměrně znám, o rakouském sektoru se píše velmi zřídka, ačkoliv funguje na základě odlišného, avšak velmi progresivního modelu,

kteří zřejmě ještě více reflektuje potřeby praxe než model německý. V rámci českého vysokoškolského systému existují vysoké školy neuniverzitního typu rovněž. Stávající legislativa je ovšem tlačí spíše k tomu, aby byly akreditovány a evaluovány jako vysoké školy univerzitního typu, čímž v mnoha aspektech dochází k potlačování jejich proklamovaného poslání. Proč je tomu jinak v již zmíněném Rakousku, zjistíme, pokud se seznámíme s modelem fungování tamějšího sektoru Fachhochschulen a obeznámíme-li se se základními principy akreditace studijních programů.

METODIKA A CÍL

V rámci teoretického výzkumu proběhl sběr dat a rámcová analýza dokumentů týkajících se předmětu výzkumu – rakouského sektoru odborných vysokých škol (Fachhochschulen). V první fázi byly prostudovány a analyzovány především obecné deskripce rakouského vzdělávacího systému, následně došlo k užšímu zaměření se na rakouský vysokoškolský systém a zejména na jeden z jeho článků, který tvoří sektor Fachhochschulen (FH). V návaznosti na to byly vyhledány legislativní normy, směrnice a dokumenty rakouské vzdělávací politiky a další zdroje, klíčové pro sektor FH. Po důkladné analýze a systematizaci

získaných informací mohl být splněn cíl, kterým bylo přinést nové, ucelené poznatky o rakouském sektoru Fachhochschulen a představit základní principy akreditace studijních programů.

Rakouský model Fachhochschulen

Základním pilířem rakouského modelu Fachhochschulen je *Zákon o studijních programech Fachhochschule*, který představuje specifickou legislativu pouze pro tento sektor. Zároveň s implementací tohoto zákona došlo ke konstituování nezávislého akreditačního a evaluačního orgánu – *Rady pro vysoké odborné školy*. Rada je klíčovým akreditačním a evaluačním orgánem, který implementuje ustanovení *Zákona o studijních programech FH formou akreditačních a evaluačních směrnic*. Základní strukturou jednotkou rakouského modelu FH je studijní program Fachhochschule, nikoli instituce. O akreditaci studijních programů mohou žádat soukromoprávně organizované subjekty – tzv. *poskytovatelé studijních programů FH*, kteří nemají v počáteční fázi svého fungování právo nést institucionální status Fachhochschule. O tento status mohou požádat až tehdy, dosáhne-li jejich činnost předem stanovené kvalitativní i kvantitativní dimenze. Kromě zmíněného zákona jsou druhým klíčovým nástrojem, kterým je determinován chod rakouského sektoru FH, tzv. *plány rozvoje a financování*. Tyto plány zpracovává ministerstvo, pod jehož kompetenci sektor FH náleží, a sice vždy na následující pětileté období, a obsahují priority vzdělávací politiky. Vytyčené priority slouží zároveň jako kritéria, podle kterých dochází k rozhodování o poskytnutí finančních prostředků jednotlivým studijním programům (formou normativu na studenta). Plány rozvoje a financování jsou proto nástrojem ministerstva, kterým nepřímou reguluje sektor FH z hlediska kvantitativního a kvalitativního. Dalším prvkem rakouského modelu je *Konference vysokých odborných škol* (včetně poskytovatelů, kteří zatím statusem Fachhochschule nedisponují), která zastupuje zájmy studijních programů a také jejich akademických pracovníků. Konference vysokých odborných škol rovněž participuje na zajišťování kvality sektoru FH. Zájmy studentů sektoru FH zastupuje *Studentská asociace*, která je členem celorakouské Asociace studentů. V sektoru FH sehrává v porovnání s univerzitním sektorem významnou roli mnohem více externích i interních aktérů, pro které se často užívá výrazu „*stakeholders*“. Patří mezi ně např. spolkové země, regionální a místní samosprávy, sociální partneři, výzkumné a vzdělávací instituce, soukromé firmy, profesní / průmyslové / obchodní komory, politické strany aj.

Proces akreditace studijního programu Fachhochschule

Akreditační řízení se vyznačuje jednoznačně a pregnantně formulovanými požadavky, které je při žádosti o akreditaci studijního programu nutné přísně dodržovat, a představuje pro všechny relevantní aktéry

velmi náročnou proceduru. Návrh na akreditaci studijního programu předkládá poskytovatel studijního programu Radě pro vysoké odborné školy, která je expertním grémiem, jež sestává z 16 členů. Všichni členové Rady by měli být pedagogicky kompetentní, přičemž polovina z nich musí prokázat habilitaci (popř. relevantní kvalifikaci), polovina několikaletou *profesní praxi* v oblastech, které korespondují se studijními programy FH. Členové Rady jsou jmenováni ministrem Spolkového ministerstva pro vědu a výzkum na funkční období tří let. Minimálně čtyři členové jsou jmenováni na návrh *Rady pro hospodářské a sociální otázky*. Funkční období členů Rady jsou tři roky. Jejich opětovná volba na bezprostředně následující období je možná. Členové Rady jsou ve svém rozhodování nezávislí, což je i legislativně zakotveno. V čele Rady je prezident a viceprezident, kteří jsou jmenováni na období tří let příslušným ministerstvem. Samotnou přípravou akreditačních materiálů poskytovatel budoucího studijního programu pověřuje expertní tým, který musí svým složením splňovat všechny požadované legislativní nároky, mezi které mimo jiné patří, aby alespoň dva členové expertního týmu byli habilitovaní a alespoň dva prokázali *několikaletou vysoce kvalifikovanou činnost v oboru*, ke kterému se váže akreditace (z hlediska zaměřenosti na potřeby praxe velmi důležitý požadavek). Povinností poskytovatele je zajistit expertnímu týmu odpovídající autonomii při vytváření studijního programu a jeho kurikula, které musí být modularizováno. Expertní tým při koncipování nového studijního programu postupuje podle následujících kroků, které konsekventně vycházejí z potřeb praxe:

- Prvním krokem je definování branže/í a typů podniků a konkretizace pracovních pozic a funkcí, pro jejichž výkon budou absolventi studijního programu oprávněni.
- Dalším krokem je definování úkolů a činností v rámci vymezených pracovních pozic a funkcí, pro něž mají být absolventi připraveni na základě nejnovějších vědeckých poznatků.
- Poté jsou stanoveny kvalifikace a kompetence, kterými musí absolventi disponovat, aby definované úkoly a činnosti v dané profesní oblasti byli schopni řešit na vysokoškolské úrovni.
- Nakonec je zpracováno kurikulum a následuje jeho modularizace; jednotlivé moduly jsou poté rozpracovány na jednotlivé přednášky, semináře, cvičení apod.

V případě úspěšné akreditace je nezbytné, aby se na výuce v rámci studijního programu podíleli minimálně čtyři členové zmíněného expertního týmu, kteří disponují adekvátní vědeckou, odbornou a pedagogickou erudovaností. Samotné akreditační řízení probíhá ve dvou krocích. Nejprve je žádost o akreditaci přezkoumána z hlediska toho, zda formálně splňuje veškeré zákonem stanovené náležitosti. V následujícím kroku prověřuje Rada pro vysoké odborné školy obsa-

hovou kvalitu jednotlivých bodů žádosti. Za tímto účelem jsou zřizovány expertní pracovní skupiny, které prověřují jednotlivé obsahové aspekty žádosti. Žadatel o akreditaci může být vyzván k doplnění či upřesnění některých náležitostí. Teprve poté, co dojde k odstranění všech nejasností a doplnění všech náležitostí ze strany žadatele, je akreditační řízení považováno za ukončené. Rada ale udělí akreditaci až tehdy, předloží-li žadatel smlouvy o financování studijního programu a také smlouvy s příslušným ministerstvem o poskytnutí státní finanční dotace, která bude základním zdrojem financování studijního programu. Akreditace studijního programu je udělována na časové období maximálně pěti let. Nejpozději šest měsíců před uplynutím platné akreditace musí každý poskytovatel studijního programu požádat o jeho reakreditaci. Při této žádosti musí být opět předložena komplexní žádost včetně doložení financování a také předložena evaluační zpráva. Pro případ, že by nedošlo k prodloužení akreditace, musí být již přijatým studijním garantováno dokončení studia. Proto jsou akceptovány pouze takové žádosti o akreditaci, které obsahují finanční záruky umožňující stávajícím studijním řádné dokončení studia. Akreditace studijních programů je udělována maximálně na pět let. Reakreditace studijního programu je podmíněna jeho předcházející evaluací prostřednictvím Rady. Žádost o akreditaci studijního programu předkládají poskytovatelé Radě pro vysoké odborné školy, která přezkoumává splnění všech stanovených standardů. Náklady spojené s akreditací nese poskytovatel studijního programu.

Od poskytovatele studijního programu, žádajícího o akreditaci / reakreditaci studijního programu, je požadováno především:

- Dodržet veškeré formální a obsahové minimální standardy (předložit údaje o své firmě – výpis z rejstříku firem, popř. registru spolků, a uvést jména osob, které tuto firmu či tento spolek zastupují), doložit potřebnou kvalifikační úroveň členů expertního týmu, připravujícího akreditaci, a uvést budoucího vedoucího studijního programu, popsat profesní uplatnění budoucích absolventů a vymežit jejich kvalifikační profil, předložit modularizované kurikulum a zkušební řád, předložit metodickou koncepci, která povede k dosažení cílů, definovaných v kvalifikačním profilu a v kurikulu studijního programu, předložit přijímací řád ke studiu, doložit personální zabezpečení studijního programu, předložit koncepci aplikovaného výzkumu a vývoje).
- Doložit uplatnitelnost absolventů na trhu práce (předložit studie analyzující potřebnost studijního programu na trhu práce a studie dokládající zájem o připravovaný studijní program ze strany uchazečů, analyzovat koherentní vzdělávací nabídky).
- Prokázat potřebné materiálně technické zázemí, spojené s provozováním studijního programu v časovém horizontu následujících pěti let.

- Předložit kalkulaci a financování studijního programu na následujících pět let.

ZÁVĚR

Rakouský sektor Fachhochschulen funguje na základě jednoduché legislativní normy, která na jedné straně podtrhuje jeho specifickou, na druhé straně garantuje dodržování vysokých standardů vysokéhoškolského vzdělávání. Proto je v Rakousku sektor FH v porovnání se sektorem univerzitním často charakterizován jako „jiný, ale rovnocenný“. V rámci akreditačního řízení se vyskytuje celá řada komponent, které garantují vysokou profesní zaměřenost sektoru (např. složení Rady, požadavek několikaleté profesní činnosti jejích členů v oboru, principy akreditačního řízení směřující k praxi, nutnost dokládání uplatnitelnosti absolventů a zájem o studium apod.). Při dalším směřování našich vysokých škol neuniverzitního typu by tedy bylo jistě užitečné více reflektovat i model rakouský.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. *Bílá kniha terciárního vzdělávání* (2009) [online]. Praha: MŠMT [cit. 1. 2. 2009]. Dostupný z http://www.msmt.cz/uploads/bila_kniha/schvalena_bktv/Bila_kniha_terciarniho_vzdelavani2.pdf
2. *Bundesgesetz über Fachhochschul-Studiengänge BGBl. Nr. 340/1993*, zuletzt geändert durch BGBl. I Nr. 43/2006.
3. ČAHA, Z. (2008): Model fungování Fachhochschulen v Rakousku. *Littera Scripta*, roč. 1, č. 3, s. 17–29.
4. *Entwicklungs- und Finanzierungsplanung für den Fachhochschulbereich* (1994). Wien: Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung.
5. *Entwicklungs- und Finanzierungsplanung für den Fachhochschulbereich II.* (1999) Wien: Bundesministerium für Wissenschaft und Verkehr.
6. *Fachhochschul- Entwicklungs- und Finanzierungsplan III.* (1994). Wien: Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur.
7. KASPAROVSKY, H. – WADSACK, I. (2007): *Das österreichische Hochschulsystem*. Wien: Enic Naric Austria BMWF.
8. LASSNIG, L. – UNGER, M. (2005): *Fachhochschulen – Made in Austria*. Review des neuen Hochschulsektors. Wien: LIT Verlag.
9. *Richtlinien des Fachhochschulrates für die Akkreditierung von Bachelor-, Master- und Diplomstudiengängen* (2006). Version 1.1 vom 1. 12. 2006.
10. TROW, M. (1994): Problémy přechodu z elitního na masové školství. In: HENDRICOVÁ, J – ČERYCH, L. (eds.): *Terciární vzdělávání ve vyspělých zemích: Vývoj a současnost*. Praha: ÚIV.
11. VAŠUTOVÁ, J. (2002): *Strategie výuky ve vysokoškolském vzdělávání*. Praha: PedF UK.

12. *Verordnung des Fachhochschulrates über die Evaluierung im österreichischen Fachhochschulsektor*; EvalVO 5/2004 (2006); zuletzt geändert durch Beschluss der FHR vom 10. 11. 2006.
13. Zákon č. 111 Sb. ze dne 29. května 1998 o vysokých školách.

ADDRESS & ©

Mgr. Zdeněk ČAHA, Ph.D.
Katedra cizích jazyků
Vysoká škola technická a ekonomická
Okružní 10, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
caha@mail.vstechb.cz

4 RECENZE · REVIEWS

Miroslav FORET: *Marketingová komunikace*. Brno: Computer Press, 2011, 486 s., ISBN 978-80-251-3432-0.

Miroslav FORET: *Marketing Communication*.

Ve druhé polovině roku 2011 vyšlo v nakladatelství Computer Press, a.s. již třetí vydání publikace „Marketingová komunikace“ od Miroslava Foreta.

Jde o aktualizovanou verzi svým charakterem unikátního díla, které je komplexně zaměřené na problematiku marketingové komunikace. M. Foret čerpá ze svých dlouholetých odborných zkušeností erudovaného autora řady publikací, věnovaných marketingu, marketingovému výzkumu, z pedagogické praxe, výzkumné a projektové činnosti.

Publikace je strukturována do šesti částí a čtyřiceti čtyř kapitol. Logická stavba publikace vychází z objasnění základních teoretických fundamentů komunikace a komunikace na úrovni podniku. Významná pozornost je věnována pochopení role zákazníka, identifikaci jeho rozhodovacích procesů a marketingovému výzkumu. Navazuje část s názvem „Nabídka jako komunikace“, kde je čtenář vtažen do problematiky segmentace, hledání tržní pozice a nabídky ve struktuře marketingového mixu. Komunikace na trhu B2C je předmětem páté části. Zde čtenář nalezne praktické příklady implementace jednotlivých nástrojů komunikačního mixu do podoby integrované marketingové komunikace. Autor zde mj. předkládá k úvahám nové přístupy a pohledy na standardní kategorizace nástrojů např. pro zařazování veletrhů a výstav do podpory prodeje a dále sponzoringu jako nástroje podpory prodeje. V této části nechybí ani pohled na formy elektronické marketingové komunikace a „moderních“ forem komunikačních prostředků, jako jsou guerilla marketing a burz-marketing. Samostatným problémem je „Komunikace s občanem“, která vysvětluje základy marketingu, resp. marketingové komunikace ve veřejné správě. I v této části jsou zařazeny aktuální problematiky týkající se „komunikujících měst“, komunikační strategie a vizuálního stylu města.

Netradiční pojetí textu ve smyslu výběru teoretických vstupů, doplněných řadou fotografií, případových studií a příkladů především z českého prostředí činí text pro čtenáře zajímavým a inspirativním. Součástí publikace je soubor praktických úkolů na samostatném nosiči DVD, kde jsou další náměty pro práci podle jednotlivých tematických celků. Elektronické médium nabízí vedle souboru konkrétních úkolů i šest přednášek zpracovaných v souboru PowerPoint. Přestože jednotlivé části a kapitoly prezentují značný rozsah problémů a úkolů, je text přehledný a umožňuje komfortní práci a kontrolu postupu poznání.

Publikaci *Marketingová komunikace* od M. Foreta je možné doporučit jako vhodnou studijní literaturu všem zájemcům o problematiku marketingové komunikace, a to nejenom z řad studentů a pedagogů. Publikace je totiž vhodná i pro podnikatelské subjekty a veřejnou sféru.

Odborná publikace na českém trhu důstojně reprezentuje „českou marketingovou školu“ a doplňuje základní učebnice marketingu především od P. Kotlera. Předností předmětného díla je, že čtenářům nabízí pozitivní příklady z českého tržního prostředí a náměty na profesionalizaci oboru marketingových komunikací.

ADDRESS & ©

doc. Ing. Marie HESKOVÁ, CSc.
Katedra managementu a marketingu služeb
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
heskova@vsers.cz

Josef JANOŠEC: *O terorismu. Pro pracovníky bezpečnostního systému*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2010, 108 s., ISBN 978-80-7385-097-5.

Josef JANOŠEC: *About Terrorism. For Workers in Security System*

Knih českého autora, zabývajícího se otázkami ochrany a obrany společnosti, byla vydána v roce 2010, ale tištěná verze byla k dispozici o rok později. Tematicky aktuální vědecká monografie nabízí hluboký ana-

lyticko-syntetický vhled do oblasti, která bezesporu ovlivňuje celkové vnímání bezpečnosti společnosti. Publikace svým obsahem nekopíruje mnohdy přebíranou strukturu knih s obdobnou tematikou. Pozornost je

soustředěna na prezentaci soudobých informací, které umožňují stanovení míst nejistot a konfliktů a zároveň se zaměřují na praktické řešení v bezpečnostní realitě.

Publikace se na prvním místě odlišuje od publikací s tematikou terorismu svým účelem. Jak vyplývá z názvu, je určena pracovníkům bezpečnostního systému. Za jednoznačné pozitivum lze považovat zaměření na pracovníky a příslušníky, kteří se podílejí na prevenci, zdolávání a řešení následků mimořádných událostí a tedy i následků případných teroristických aktivit. Jsou v ní uváděny souvislosti s ostatními vědními obory s cílem ukázat na možnost modelování bezpečnostních událostí, a tak umožnit přípravu společnosti i jednotlivce na zvládnání projevů teroristických činností.

Monografie je kromě úvodu a závěru rozčleněna do pěti základních částí. V první části publikace (2. kapitola) je pojednáno o vymezení terorismu. Téma je reflektováno z mnoha tradičních i netradičních pohledů, od zavražďování (zabij jednoho a postrašiš deset tisíc) přes politické vnímání problematiky (pro někoho terorista, pro jiného bojovník za svobodu). Autor upozorňuje na absenci přijatelné a mezinárodně uznávané definice terorismu.

Třetí kapitola je věnována analýze poznatků o teroristických ohroženích. V této části knihy se pozornost zaměřuje na oblast širšího rámce možných forem teroristických aktivit v souladu se současnými očekáváními a rovněž na problematiku čelení terorismu a protiteroristických opatření. Při rozboru poznatků o teroristických ohroženích je autorem akcentována myšlenka častého oslabení pozornosti při neexistenci reálného nebezpečí.

Následná část (4. kapitola) je zaměřena k otázkám terorismu ve vztahu k silám bezpečnostního systému státu. Kapitola vyjasňuje poměrně názorným způsobem, co se ze strany terorismu může dotýkat sil bezpečnostního systému (policie, ozbrojené složky, zpravodajské služby, hasiči, záchranáři). Reflexe jsou směřovány a vyjadřovány formou scénářů, které sche-

matically naznačují, jaké kombinace pro konkrétní situace mohou nastat.

V páté kapitole jsou zahrnuty závěry pro ohrožení prostorů a objektů, protože tato místa představují praktické a reálné cíle teroristických útoků. Závěry jsou v textu rozděleny na informace o druzích objektů a o způsobech, jakými mohou být tyto objekty a prostory ohroženy. Tento systematický postup vyúsťuje v souhrnné závěry a doporučení, jejichž významnou součástí je „Národní akční plán boje proti terorismu“. V předposlední kapitole nalezne čtenář stručný průvodce informacemi o terorismu a základní informace o literatuře k tématu terorismu.

Autorovi se podařilo dospět k zajímavým závěrům. Z monografie je patrná cílená a zdařilá snaha o zpracování a nabídnutí podstatných informací k problému, jak sám autor uvádí (s. 3): „*Terorismus je fenoménem, o němž by pracovníci bezpečnostního systému měli vědět více, než nezúčastnění občané. Měli by tuto hrozbu bezpečnostní reality umět vnímat z praktického pohledu, který napomůže výkonu jejich profesí a hladkému průběhu bezpečnostních operací při prevenci i odstraňování následků teroristických útoků.*“ U publikace je dále nutné ocenit ucelenost podávaných informací a především poukázání na souvislosti a následky jednotlivých prvků terorismu. Důležitou předností uvedené publikace je modelový přístup, který napomáhá pochopení nejasností, které mohou vznikat v důsledku vytváření obrovského množství vzájemně se překrývajících informací a dezinformací. Publikace se tak zcela jistě může zařadit mezi literaturu přispívající ke zvyšování odborné úrovně pracovníků bezpečnostního systému v oblasti ochrany obyvatelstva a ochrany společnosti jako celku.

ADDRESS & ©

mjr. Mgr. Štěpán KAVAN, Ph.D.
Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje
Pražská 52b, 370 04 České Budějovice
Czech Republic
stepan.kavan@email.cz

5 VARIA

„DER HEILIGENHOF“ FEIERT DAS 60. JUBILÄUM“

„Der Heiligenhof“ is celebrating the 60th anniversary

Magdalena MALECHOVÁ

České Budějovice, Czech Republic

„Alles Leben ist Begegnung“ wurde zum Motto der Bildungs- und Begegnungsstätte „Der Heiligenhof“ in der bayerischen Stadt Bad Kissingen.

Dieser Ort ist zwischen Würzburg und Fulda zu finden und gehört zu einem der bekanntesten Kurorten Deutschlands. Seine Attraktivität gewann der Ort dank der sieben natürlichen Heilquellen, die in Zusammensetzung der Mineralstoffe und Spurenelemente in ihrer Wirkweise ein Unikat bilden. Umgeben von Feldern und Wald fühlt sich hier jeder Besucher frei und entspannt, deshalb lohnt es sich zu jeder Jahreszeit diesen erholungbringenden Kurort zu besuchen.

Die Bildungs- und Begegnungsstätte „Der Heiligenhof“ steht seit rund 60 Jahren für kulturelle und politische Tradition, Gastfreundschaft und Toleranz. Aus bescheidenen Anfängen heraus hat sich der Heiligenhof zu einer Stätte internationaler Tagungen, kultureller Begegnungen und Freizeitveranstaltungen für Gäste aus Deutschland und ganz Europa entwickelt.

Im Jahr 2012 feiert „Der Heiligenhof“ sein 60-jähriges Jubiläum. Es war ursprünglich ein Gut in der Gemarkung Heiligenfeld, an dessen Stelle der Privatier Carl Schröder 1923 eine Villa mit dem Namen „Heiligenhof“ errichtete. Seit 1952, als das Sudetendeutsche Sozialwerk gegründet wurde, wird diese Einrichtung reichlich genutzt. Seit 1992 erfolgt eine enge Zusammenarbeit mit der Landesversammlung der Deutschen in Böhmen, Mähren und Schlesien, die sich in zahlreichen gemeinsamen Seminarprojekten und Jugendaustauschprogrammen niederschlägt. Heute zeigt sich diese Entwicklung in der grenzüberschreitenden Bildungsarbeit, immer mehr wird der Heiligenhof zu einem mitteleuropäischen Forum der Begegnung und des Austausches von Deutschen und Tschechen, Polen und Slowaken, Slowenen und Ungarn. Die Stätte hat Kontakte zur Westböhmisches Universität in Pilsen, zum Europäischen Comenius in Eger, zur Universität Reichenberg, zur Karlsuniversität in Prag, zum Thomas-Mann-Gymnasium in Prag, zum Verband der Karpatendeutschen in Preßburg und vielen anderen Institutionen.

Der Heiligenhof ist ein Ort, wo man sich auf das Wesentliche konzentrieren kann. Die Teilnehmer werden sowohl bei der Durchführung der Programme als auch bei der Organisation vor und während ihres

Aufenthaltes begleitet. Auf Wunsch wird ein Programm zusammengestellt und bei der Planung geholfen.

Zu diesen Zwecken wird eine große Menge von Seminarräumen angeboten. Die Bildungsstätte verfügt über ein Seminarhaus, wo sich modern ausgestattete Seminarräume befinden, und für längere Aufenthalte auch über Übernachtungsmöglichkeiten.

Das Erlebnispädagogische Zentrum „Der Heiligenhof“ bietet eine Vielzahl interessanter Programme für alle möglichen Zielgruppen und verschiedene damit verbundene Aufenthalte.

Zu den Zielgruppen gehören Schüler und Studenten, junge Akademiker, aber auch Lehrer und Dozenten in der schulischen und außerschulischen Bildung. Sehr oft nehmen an Seminaren auch Partei- und Kommunalpolitiker, junge Journalisten oder Mitarbeiter der regierungsunabhängigen Organisationen teil.

Zu den Maßnahmen, die die Bildungsstätte anbietet, gehören vor allem Fachseminare zur Förderung von Kontakten mit den ostmitteleuropäischen Staaten, Fachseminare für Nachwuchs-Journalisten und Volontäre über die Auswirkungen der aktuellen Entwicklungen in Europa (hier werden die aktuellen Entwürfe der Verfassung der EU analysiert, alles im Hinblick auf die Rolle der kleineren Staaten der EU).

Weiter gehören hierher Seminare für Angehörige der jungen Generation zum Austausch der Erfahrungen von älteren Menschen im Hinblick auf die Beziehungen zwischen den Deutschen und ihren östlichen Nachbarn, Seminare zur Vorbereitung auf Reisen nach Ostmitteleuropa für alle Zielgruppen, Seminare über die Zukunft des Sozialstaates mit Vergleichen zwischen ausgewählten Staaten Mitteleuropas und zuletzt auch Seminare zur internationalen Sicherheitspolitik.

Die Zahl der Veranstaltungen der Bildungsstätte „Der Heiligenhof“ in Zusammenarbeit mit der Akademie Mitteleuropa wird immer höher, wobei die Qualität der Maßnahmen zugenommen hat und die Seminare so eine hohe Popularität genießen. Es wurden mittlerweile neue Formate von Veranstaltungen entwickelt, die vom Publikum sehr positiv aufgenommen worden sind.

Die Bildungsarbeit hat besonderen Anklang und Aufmerksamkeit sowohl im Inland als auch im Ausland gefunden. Es werden immer mehr Wissenschaftler und

Persönlichkeiten des öffentlichen Lebens berufen und die Mitgliedzahl des Akademievereines wird so ständig erweitert.

Anlässlich des 60. Jubiläums wäre es sicher angebracht der Institution zu wünschen, dass sie im gleichen Sinne so erfolgreich weiter arbeitet und für die Teilnehmer immer ein interessantes Programm anzubieten hat.

ADDRESS & ©

Mgr. Magdalena MALECHOVÁ, Ph.D.
Katedra aplikované jazykovědy
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
malechova@vsers.cz

JIHOČESKÝ KRAJ VE SVĚTLE VÝSLEDKŮ SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ 2011

The Region of South Bohemia Reflecting Counting of People,
Houses and Flats in 2011

Lubomír PÁNA

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Autor předkládá informaci o možném využívání dat vydávaných Českým statistickým úřadem, zejména pak dat z předběžných výsledků Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011.

Klíčová slova: statistická ročenka – sčítání lidu, domů a bytů – 2011

ABSTRACT: The author presents some information on possible using data published by Czech Statistical Office, the data taken from the preliminary results of Counting of People, Houses and Flats in 2011.

Key words: statistical year-book – counting of people, houses and flats – 2011

Český statistický úřad každoročně vydává statistickou ročenku Jihočeského kraje. Tuto ročenku za rok 2010 vydal v prosinci 2011 (již po jedenácté). Statistická ročenka Jihočeského kraje je jednou ze základních publikací přinášejících řadu údajů o demografickém, sociálním, ekonomickém a environmentálním vývoji kraje. Údaje o kraji jsou v ní publikovány za období 2008–2010, ve vybraných ukazatelích i v delších časových řadách od roku 1995. Tato ročenka se každoročně stává základní informací pro poznání vývojových trendů v rozvoji kraje a především pak ve využívání těchto informací v praxi.

Vedle vydávání každoročních statistických ročenek plní Český statistický úřad celou řadu dalších prioritních úkolů. V roce 2012 jde především o využití průřezových administrativních dat v ekonomických statistikách tak, aby jejich využití umožňovalo nejen zkvalitnit statistické výstupy, ale také snížit administrativní zátěž respondentů. Dále bude rozvíjet a propojovat své statistické registry se základními registry veřejné správy; zlepšit systém vedení a zveřejňování dlouhodobých časových řad. Vždyť bez dlouhodobých a metodicky srovnatelných časových řad statistických ukazatelů není možné správně posuzovat ekonomický, sociální nebo environmentální vývoj společnosti na úrovni celého Česka ani v jeho dílčích územních celcích, např. v Jihočeském kraji.

V neposlední řadě budou postupně zveřejňovány předběžné výsledky „projektu desetiletí“ Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Sčítání se uskutečnilo 26. března

2011. Pro země Evropské unie bylo provedení sčítání povinné. Sčítání bylo relativně stabilní a navazovalo na předešlá sčítání. Umožňuje tak sledovat vývoj základních charakteristik obyvatel, domů a bytů za posledních padesát let s využitím srovnatelných informací ze sčítání v letech 1991–2001. Sčítáním byly získány údaje ve třech základních okruzích: o obyvatelstvu (podle místa trvalého pobytu), o domech (trvale obydlených i neobydlených) a o bytech.

K 26. 3. 2011 žilo v Jihočeském kraji 637 460 obyvatel s trvalým nebo dlouhodobým pobytem. Je to o 12 000 více než v roce 2001. Tempo růstu za posledních deset let tak činilo pouhá 2 %. Při dlouhodobém pohledu se za posledních padesát let zvýšil počet obyvatel Jihočeského kraje o téměř 64 000 osob, tj. o více než 11 %. Nejvíce se zvyšoval počet osob v absolutním vyjádření ve správním obvodu České Budějovice – o 6 600 osob, v relativním vyjádření na Trhvosvinensku – 7,9 % a Vodňansku – 7,6 %. Největší úbytek zaznamenala oblast Milevska – 3 % a Dačicka – 2,6 %. Přírůstky obyvatel byly dosaženy migrací.

Migrace měla také velký vliv na vystěhovávání občanů z větších měst do okolních obcí. Také na jihu Čech jsme mohli zaznamenat proces suburbanizace. Tento proces byl nejsilnější v okolí města České Budějovice (v samotných Českých Budějovicích se počet obyvatel snížil o 3 500 na 93 883). V okolních obcích se počet obyvatel zvýšil, v Litvínovicích a Srubci se dokonce zdvojnásobil. Celkově většina velkých měst (všechna okresní města mimo Písek a dále Milevsko,

Bechyně, Vimperk, Třeboň) zaznamenala pokles počtu obyvatel.

Jihočeský kraj patří ke krajům s nejmenším podílem cizinců (5. nejnižší podíl v rámci ČR). Jejich podíl se zvýšil z 0,8 % v roce 2001 na 2,2 % v roce 2011. Také ve struktuře počtu cizinců podle konkrétního státního občanství došlo ke změnám. Nejvíce jsou zastoupeni občané Ukrajiny (25 % podílu), Slovenské republiky a Vietnamu.

Ve vykazování národnostního složení došlo ke změnám, které byly zapříčiněny především tím, že značná část obyvatelstva využila zákonem dané možnosti na otázku národnosti neodpovědět (této možnosti využilo 25 % respondentů, přičemž v roce 2001 pouze 2 %). Nejčastější národností je národnost česká – 96 %, dále slovenská, přestože zde byl vykázan velký pokles. Vzrostly skupiny hlásící se k národnosti ukrajinské a vietnamské. Zajímavou problematikou je národnost romská. K této národnosti se přihlásilo pouze 274 obyvatel Jihočeského kraje (v roce 2001 to bylo 613 obyvatel), přičemž odhady počtu Romů v Jihočeském kraji jsou mnohonásobně vyšší.

Ve složení věkové struktury obyvatelstva potvrzuje vývoj v Jihočeském kraji celorepublikové tendence. Podíl osob ve věku 65 a více let představuje 16 % populace, zatímco počet dětí do 14 let dosáhl 14,6 % populace. Za posledních deset let se počet obyvatel v produktivním věku zvýšil o téměř 7 000 a počet lidí starších 65 let o téměř 16 000. Naproti tomu absolutní počet dětí do 14 let i jejich podíl na celkovém počtu obyvatel se od sčítání v roce 1980 stále snižuje. V rámci kraje vykazuje nejvyšší podíl obyvatel ve věku 65 a více let oblast Milevska – 18,8 % a Soběslavska 17,6 %. Naopak nejnižší je tento podíl na Kaplicku – 12,2 % a na Českokrumlovsku 13,8 %.

Postupně se zvyšuje vzdělanostní úroveň obyvatelstva. Pouze 3 000 osob uvedlo, že jsou bez vzdělání. O 15,7 % se za posledních deset let zvýšil počet osob s úplným středním vzděláním nebo vyšším odborným vzděláním. Nejvýrazněji – o 49 % – vzrostl počet osob vysokoškolsky vzdělaných, které zaujímají 11,1% podíl na skladbě obyvatel Jihočeského kraje.

Stejně jako u národnostního složení byly dobrovolností odpovědí ovlivněny výsledky sčítání obyvatelstva podle náboženské víry. Údaj nevyplnila téměř polovina obyvatel, zatímco při předešlém sčítání pouze 13 %. Věřící hlásící se k některé konkrétní církvi či náboženské společnosti tvořili v roce 2011 celkovým počtem 86 000 osob pouze 13,5 % populace (více než čtvrtinu z těch, kteří na otázku odpověděli). Ve srovnání s údajem z roku 2001 tento počet klesl o více než polovinu. Naopak poměrně významná část obyvatel – více než 46 000 (7 % populace) – označila sama sebe jako věřící, ale nehlásící se k žádné církvi ani náboženské společnosti. Nejvyšší podíly věřících osob jsou na Dačicku (26,7 %) a Milevsku (26,3 %). Naproti tomu na Jindřichohradecku představovaly osoby, které se k víře přihlásily, pouze 16,8 % obyvatel. Ve srovnání s rokem 2001 ubyly u největších církví 2/3 věřících

(u Církve římskokatolické, u Českobratrské církve evangelické a u Církve československé husitské).

K předmětnému datu bylo v kraji sečteno 163 658 domů určených k bydlení. Jihočeský kraj tak zaznamenal nárůst domovního fondu o jednu desetinu.

Pro Jihočeský kraj je typická neobydlenost domů z důvodu využití domů k rekreačním účelům. V kraji bylo sečteno 41 396 neobydlených domů, což představuje více než čtvrtinu domovního fondu. K rekreaci z tohoto fondu je využíváno téměř 60 % neobydlených domů. Podíl neobydlených domů v Jihočeském kraji je nejvyšší z celé České republiky.

K datu sčítání představoval obydlený bytový fond v kraji 238 257 bytů. Struktura bytového fondu a její změny v podstatě kopírovaly vývoj a změny vlastnických forem u domů. Převažují byty ve vlastním domě (42,2 %), podíl bytů v osobním vlastnictví se zvýšil z 0,5 % v roce 1991 na 25,7 %. Kvalitativní úroveň obydlených bytů je dlouhodobě vysoká. Jedinou otázkou, směřující k vybavenosti bytů, byla otázka na vybavení domácnosti osobním počítačem. V Jihočeském kraji je počítačem vybaveno více než 58 % bytů s tím, že připojení k internetu je samozřejmostí.

Uvedené údaje jsou reprodukovány podle Předběžných výsledků sčítání lidu, domů a bytů 2011 [2]. Detailní trendy ve vývoji obyvatelstva i další údaje o demografickém, sociálním a ekonomickém vývoji naleznou zájemci v literatuře uvedené za článkem.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. *Česká republika v číslech 2011* (2011). Praha: Český statistický úřad. 39 s. ISBN 978-80-250-2106-4.
2. *Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Jihočeský kraj* (2012). Praha: Český statistický úřad. 56 s. ISBN 978-80-250-2148-4.
3. RITSCHLOVÁ, I. (2011): Plnění prioritních úkolů ČSÚ v roce 2011 a návrh na rok 2012. *Statistika & my*, roč. 1, č. 11–12. Praha: Český statistický úřad, s. 14. ISSN 1804-7149.
4. *Statistická ročenka Jihočeského kraje* (2011). České Budějovice: Český statistický úřad, odd. regionálních analýz a informačních služeb Č. Budějovice. 228 s. ISBN 978-80-250-2115-6.
5. *Statistická ročenka České republiky 2011* (2011). Praha: Český statistický úřad. 812 s. CD-ROM.
6. *Srovnání krajů v České republice* (2011). Příloha krajských statistických ročenek. Praha: Český statistický úřad. CD-ROM.
7. www.scitani.cz
8. www.czso.cz

ADDRESS & ©

doc. Dr. Mgr. Lubomír PÁNA, Ph.D.
Katedra společenských věd
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
pana@vsers.cz

HISTORIE KONCEPCE LIDSKÝCH PRÁV: OD POČÁTKŮ PO VŠEOBECNOU DEKLARACI LIDSKÝCH PRÁV

History of Concept of Human Rights: From Its Beginning to General Declaration of Human Rights

Zdeněk VOPAT

Praha, Czech Republic

Ve své práci načrtnu vývoj koncepce lidských práv od jejich počátků po Všeobecnou deklaraci lidských práv. V první části se stručně budu zabývat jejich vývojem od starověku po soudní tribunály konané po druhé světové válce. Ve druhé části přiblížím vývoj všeobecné deklarace lidských práv. Ve svém příspěvku budu obhajovat myšlenku, že Všeobecná deklarace lidských práv je prvním skutečným lidsko-právním dokumentem. Idea lidských práv nemůže být spjata se „západní“ civilizací, protože její lidsko-právní dokumenty nebyly zcela inkusivní. Limitujícím faktorem této práce je její převážně eurocentrické zaměření, což je dáno zejména eurocentrickým či západním pohledem na mezinárodní vztahy, a to i na oblast lidských práv. Ta jsou považována za výdobytek západní kultury. Avšak bylo by chybou identifikovat západní civilizaci a autory za jejich jedinou kolébku. Univerzální charakteristiky lidských práv je totiž možné nalézt i v jiných kulturách a civilizacích (Hrubec 2008; Ishay 2004a; Flynn 2008; Freund 2005). V některých případech evropských kolonizátorů eliminovali lidská práva vlastní neevropským kulturám (Hrubec 2008).

Je velmi těžké přesně určit, kdy je možné začít hovořit o lidských právech nebo o jejich počátcích. Ve svém textu Freund (2005) říká, že v Chamurapiho zákoníku, ve Starém i Novém zákoně, v Konfuciových Analetech, v dílech řeckých i římských filosofů a v koránu můžeme najít různorodá vyjádření ideje rovnosti, svobody a univerzalizmu.

Starobabylonský Chamurapiho zákoník se přimlouvá za dodržení proporcionality mezi proviněním a trestem. Bible říká, že lidský život je posvátný a přimlouvá se za vzájemnou úctu mezi lidmi a vzájemnou pomoc. Hinduismus a buddhismus zdůrazňují nutnost chránit životní prostředí. Konfucianismus zdůrazňuje roli vzdělání. Staří Řekové a Římané staví na konceptu přirozeného práva a odvolávají se na lidskou schopnost používat rozum. Křesťanství a islám propagují lidskou solidaritu a snaží se rozřešit morální dilema správného vedení války (Ishay 2004a). Všechna starověká náboženství i sekulární tradice požadovaly uznání určitých sociálních či ekonomických nároků, tolerance a bratrství (tamtéž). Navíc Ishay říká, že některá lidská práva, která dnes přisuzujeme a ztotožňujeme s liberálním myšlením a s osvícenstvím, jako například právo na život, nestrannost soudů, přiměřený trest za spáchaný zločin, svoboda myšlení, náboženská tolerance a jiné – můžeme najít ve starověkých textech (tamtéž).

Chamurapiho zákoník, Platónovy a Aristotelovy práce, stejně jako rané islámské tradice se zabývaly problémy práva na soukromý majetek, avšak zahrnovaly v sobě i egalitární perspektivy (tamtéž). To svědčí o tom, že kontroverze mezi právem na soukromý majetek a sociální formou redistribuce bohatství trápila filosofy a občany již ve starověku a středověku.

Ačkoliv se všechna starověká náboženství a filosofie vyznačují určitými formami univerzalizmu, jež zahrnují velkou část lidstva, mnoho obyvatel, jako například ženy, otroci a homosexuálové, bylo z tohoto univerzalizmu vyloučeno (o postavení otroků a cizinců viz Židlická 2001). Zároveň ale tato náboženství a filosofie obsahovaly také určité pozitivní prvky, které umožňovaly pojetí univerzalizmu redefinovat a rozšířit. První spor v západních zemích, zda by měla lidská práva chránit i ty lidské bytosti, jež jsou považovány za méněcenné, byl řešen roku 1550. Tehdy císař Karel V. rozhodl, že porota – „junta“ – bude svolána do města Valladolidu, aby rozhodla spor mezi biskupem Bartoloméem de Las Casas a filosofem Juanem Ginesém de Sepúlveda. Sepúlveda argument vycházel z toho, že je akceptovatelné zacházet s indiány jako s méněcennými bytostmi, protože jsou kulturně a nábožensky níže postavení než civilizovaní Evropané a také proto, že dovolují lidské oběti. Biskup jižního Mexika Las Casas oponoval, že žádní lidé by neměli být nuceni se podrobit jiným pouze proto, že jsou považováni za kulturně inferiorní, a že lidé by neměli být trestáni za zločiny, pokud si nejsou schopni uvědomit, že jejich činy jsou zločinné (Krejčí 2007). Tato přehled byla důležitá v tom smyslu, že poprvé byl koncept lidských práv rozšířen i na lidské bytosti z jiné rasy, dosud považované za méněcenné. Podle Hrubce (2008) bývají počátky západního pojetí lidských práv obvykle spojovány s érou Vestfálského uspořádání národních států, která dala vzniknout jak republikánské úvaze o právně zakotvené suverenitě lidu, tak i liberálnímu názoru o právech soukromých jednotlivců ke zvláštnímu panovníka a tyranských majorit (Hrubec 2008; stručný přehled myšlenek raných liberálních myslitelů viz Kreuzbauer 2001). Tato historie lidských práv se stala dominantním narativem „západního“ diskursu o problematice lidských práv. Avšak, jak dále ukazují, není v tomto kontextu ještě možné hovořit o lidských právech ani o jejich základech.

V následujících stoletích začalo docházet k písemné kodifikaci lidských práv. Tak jako je těžké stanovit, od kdy můžeme hovořit o jejich počátcích, není jedno-

duché určit první základní moderní právní dokument, jenž se těmito právy zabývá. El-Hage (2004) v této souvislosti zmiňuje britskou Listinu práv z roku 1689, avšak stejně dobře by za základní dokumenty lidských práv mohly být považovány i jiné deklarace.

V červnu 1776 přijalo virginské shromáždění delegátů Virginskou deklaraci práv, jež požadovala respektování vlastnictví soukromého majetku, právo na štěstí, rovnost mezi muži (zde používám doslovný překlad slova „MEN“, nikoliv překlad občan, protože v té době ještě neproběhl boj žen za rovná lidská práva a ženy neměly stejné politické postavení jako muži), náboženskou toleranci (ta se však týkala pouze křesťanských náboženství, takže nešlo o náboženskou toleranci v dnešním „západním“ slova smyslu), rozdělení moci na soudní, zákonodárnou a výkonnou. Jak je zřejmé, nejednalo se o inkusivní lidsko-právní dokument, protože nepřesahoval hranice amerických kolonií a mnoho tamních obyvatel z něho bylo vyloučeno. (Virginia Declaration of Rights – Wikisource 2006).

Americké Vyhlášení nezávislosti, přijaté 4. července 1776, také hovoří o rovnosti mezi muži a přiznává každému z nich právo na život, svobodu a štěstí. Avšak lze pochybovat o tom, že tato deklarace skutečně zahrnovala všechny muže, neboť Indiáni jsou zde nazýváni „divochy“. Opět se tedy jedná o vyloučení určité části obyvatelstva žijícího na území USA. Právo na soukromý majetek není v originálním znění tohoto dokumentu zmíněno (United States Declaration of Independence (as it was written) – Wikisource 2007).

Další listina, týkající se lidských práv, byla přijata ve Francii. Roku 1789 došlo k Velké francouzské revoluci a v tomtéž roce byla vyhlášena Deklarace práv člověka a občana. Krejčí (2007) uvádí, že v letech 1789–1793 byly ve Francii vyhlášeny tři různé Deklarace práv člověka a občana.

Podobala se své americké předchůdkyni: vyhlášovala, že všichni muži jsou svobodní, požadovala rovnost před zákonem, právo na svobodu slova a právo vlastnit majetek (Declaration of the Rights of Man and of the Citizen – Wikisource 2007). Již v té době však došlo ke štěpení lidských práv. Podle Cmiela (2004) již existoval rozdíl mezi občanskými právy a právy politickými. Například Velká francouzská revoluce přiznala ženám občanská práva, například právo vlastnit majetek, ale nepřiznala jim práva politická, například volební právo.

Její nedostatkem tedy byla skutečnost, že nepřiznávala politická práva ženám a, i když přiznávala volební právo mužům, nemajetní občané byli tohoto práva po několika měsících opět zbaveni (Ishay 2004b).

15. prosince 1791 vstoupila v USA v platnost Listina práv, která obsahuje prvních deset dodatků k americké ústavě, limitujících moc federální vlády a chránících práva těch, kteří se nacházejí na území USA. Tato práva zaručují mimo jiné svobodu slova, tisku a náboženství, právo nosit zbraň, právo shromažďovací, právo petiční, právo nebýt podroben své-

volnému prohledávání nebo zatčení, právo nebýt podroben krutému nebo neobvyklému trestu apod. Rovněž obsahuje klauzuli, že jedinec nemůže být donucen vypovídat sám proti sobě. Také znemožňuje kongresu přijmout jakýkoli zákon týkající se náboženství a dovoluje federální vládě zbavit někoho života, svobody nebo majetku pouze v souladu se zákony a po řádném soudním procesu. Navíc zaručuje obviněnému rychlý a veřejně přístupný soudní proces s nezávislou a místní porotou. Stanoví, že práva vyjmenovaná v Ústavě nemají být chápána jako jediná práva, která občané mají. Dále zdůrazňuje, že všechna práva, která nejsou vyhrazena federální vládě, jsou vyhrazena buď občanům, nebo jednotlivým státům USA. Tento výčet práv obsažených v Listině práv z roku 1791 je volným překladem z anglického jazyka. Omlouvám se předem za všechny případné nepřesnosti při tomto překladu (viz United States Bill of Rights – Wikipedia, the free encyclopedia 2007). Listina práv tedy neadresovala genderové nerovnosti a dovolovala uložení trestu smrti, což je v rozporu s lidskými právy.

Mnozí autoři (El-Hage (2004), Krejčí (2007), Cmiel (2004) a Verschraegen (2002)) kladou počátek moderních dějin lidských práv do 17.–18. století. Od této doby se jejich seznam prodlužoval spolu s tím, jak lidstvo procházelo svým vlastním filosofickým i materiálním vývojem. Tato skutečnost může být pokládána za protiargument vůči těm, kteří tvrdí, že lidská práva jsou statická a neměnná. Jak zde ukážeme, lidská práva procházejí svým dějinným vývojem, i když určité myšlenky jsou přebírány z předchozích epoch a různých kultur.

V 18. století se zrodil koncept liberálních lidských práv. Jeho cílem bylo omezit absolutní moc monarchy právě tak, jako moc státu ve vztahu k jeho občanům. Podle Ishay byla přínosem 18. století, zejména pak osvícenství, skutečnost, že alespoň osvícenští filosofové propagovali myšlenku skutečné univerzality lidských práv (Ishay 2004a). Avšak v praxi se tato univerzalita nevztahovala na ženy, otroky a další marginalizované a neprivilegované třídy a neadresovala socioekonomické problémy lidstva (El-Hage 2004). Z dnešního hlediska by americké a francouzské deklarace jakožto inkusivní lidsko-právní dokumenty neobstály. Podobně jako starověké texty vylučovaly ze své působnosti marginalizované skupiny obyvatelstva, které tvořily velkou část tehdejší populace. Provolání americké revoluce a francouzské pojetí lidských práv té doby neadresovaly genderové nerovnosti a navíc se zabývaly pouze lidskými právy občanů svých států, přičemž mnoho skupin obyvatel (například indiáni v USA) bylo zcela opomíjeno (Cmiel 2004; El-Hage 2004).

Proto je možné zpochybnit nároky Evropské civilizace na výlučné postavení na poli lidských práv. Jediným rozdílem je skutečnost, že zaniklé starověké civilizace (s výjimkou Číny) nemohly koncepty lidských práv dále rozvíjet, zatímco dominantní evropská civilizace vtiskla jejich vývoji svou pečeť a její kontinuita přispěla k jejich rozvoji v „západním“ prostoru.

Tato skutečnost je však spíše historickou nahodilostí, než vědomou zásluhou „západní“ civilizace o rozvoj lidských práv.

Zatímco francouzská kontinentální koncepce vnesla do jejich pojetí určitou formu solidarity mezi občany a práva omezila určitými limity a povinnostmi, anglo-americký model byl tolerantnější vůči rozdílným náboženským a názorovým proudům, více zdůrazňoval právo na soukromý majetek a svobodu jednotlivce a potlačoval v sobě princip solidarity s jinými lidskými bytostmi (El-Hage 2004). Liberální pojetí lidských práv přispělo k porážce feudálního uspořádání a k legitimizaci kapitalistického řádu (Ishay 2004a).

V 19. století vedly neuspokojivé životní podmínky radikální myslitelé, jakým byl například Karel Marx, k hlubokému zamyšlení nad významem lidských práv. Podle nich liberální pojetí neadresovalo problémy většiny obyvatelstva, protože proletariát neměl volební právo a proklamovaná svoboda pro něj byla iluzí. A prvními, kdo v 19. století požadoval přijetí a uznání sociálních a ekonomických práv, ale i přijetí všeobecného volebního práva, byli vůdci socialistických hnutí. Zatímco kapitalismus zahájil (alespoň v moderní době) proces konstituování občanských a politických práv, nedokázal již přispět k rozvoji práv ekonomických a sociálních, která jsou pro něj neustálou „výzvou“ (Sklaír 2008). Přínos socialistických myslitelů a politiků je dnes diskreditován kvůli takzvaným „komunistickým“ zemím a jejich porušování liberálních lidských práv. Nicméně socialistické hnutí 19. století významně přispělo k jejich rozvoji tím, že požadovalo rozšíření občanských a politických práv, otevřelo otázku materiálních práv a současně na ně přineslo nový pohled, soutěžící v 19. století s liberálním pojetím. Třebaže tato koncepce nenahradila liberální pojetí, pomohla je modifikovat. Socialistická hnutí významně ovlivnila Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Ačkoli se sociální a ekonomická práva objevila ve většině ústav mnoha latinskoamerických a skandinávských zemí (El-Hage 2004) a byla předmětem encykliky *Rerum Novarum* (1891) papeže Lea XIII. (tamtéž), bylo jejich dodržování v 19. století pouhou iluzí, jinak řečeno, nepřesáhla pouhý deklarativní charakter.

Dvacáté století se stalo svědkem jak přijetí konceptu lidských práv, tak i jejich porušování v celosvětovém měřítku. Tehdy došlo k jejich masivnímu rozkvětu a zároveň i k nezměrnému porušování. Můžeme tedy bez nadsázky říci, že 20. století je jedním z paradoxů lidských práv. Zrodily se nové dokumenty, zaručující tato práva, a objevil se i nový fenomén – soudní procesy trestající jejich narušitele.

Podle Krejčího (2007) někteří badatelé tvrdí, že prvním mezinárodním dokumentem, zabývajícím se lidskými právy, je Konvence o otroctví z roku 1926. Avšak tento dokument se nezabýval lidskými právy jako celkem, proto jej nemůžeme označit za základní mezinárodní dokument, z něhož se tato práva zrodila. Od té doby vzniká mnoho dalších úmluv na ochranu

lidských práv. Avšak dochází také k jejich bezprecedentnímu pošlapávání, zejména pak za druhé světové války, jejímž výsledkem bylo mimo jiné ustanovení praxe soudních sporů, jež měly soudit jejich porušování.

Tyto soudní spory jsou v historii lidských práv velmi důležité. Znamenají totiž počátek vývoje, ve kterém státy, alespoň v některých případech, ztrácejí monopol na rozhodování o lidských právech svých občanů a v některých případech mohou být, a to i členové jejich vlád a vládnoucích elit, pohnány k zodpovědnosti za jejich nedodržování. Státy a jejich představitelé byli poprvé souzeni za nedodržování lidských práv právě po druhé světové válce, kdy byly ustanoveny dva soudní tribunály, aby soudily vedoucí představitele nacistického Německa (Norimberské procesy) a fašistického Japonska (Tokijské procesy) za jejich válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Tyto soudní spory signalizovaly příchod nové éry, kdy byli poprvé v lidské historii představitelé určitého státu pohnáni k trestní zodpovědnosti za masivní porušování lidských práv. Je však ironií, že první případ, kdy lidská práva narušila nedotknutelnou státní suverenitu, byl také případem, kdy byla lidská práva porušena, a to z toho důvodu, že v těchto soudních procesech bylo několik obžalovaných odsouzeno k trestu smrti a následně popraveno. Je tedy možné argumentovat, že tím došlo k porušení lidských práv těchto odsouzených, protože jejich právo na život jim bylo odňato z rozhodnutí těchto soudních tribunálů. Druhá světová válka však znamenala i další přelom v historii lidských práv. Po jejím skončení došlo k výraznému oživení ve snaze dosáhnout takového konsensu o lidských právech, který by byl akceptovatelný pro celé mezinárodní společenství. Vyvrcholením této snahy bylo přijetí Všeobecné deklarace lidských práv Valným shromážděním OSN 10. prosince 1948 za přítomnosti 58 členských zemí, z čehož 48 hlasovalo pro přijetí dokumentu, 8 se zdrželo hlasování a zástupci dvou států nebyli momentálně přítomni (Hrubec 2008).

V následující části svého příspěvku načrtnu historický vývoj, který vedl k přijetí této deklarace. Na základě studie, sponzorované americkým právním institutem, bylo roku 1944 přijato Komuniké o základních lidských právech, jež posloužilo jako inspirace pro Humphreyho návrh, jenž se snažil na 400 stranách zkombinovat pojetí lidských práv z různých kultur a stal se jednou z hlavních inspirací Všeobecné deklarace lidských práv (El-Hage 2004). Při jeho vypracovávání probíhaly konzultace s odborníky z různých zemí a kultur. Šlo o Araby, Brity, Kanadany, Čiňany, Francouze, Němce, Italy, Indý, Latinoameričany, Poláky, Španěly a Rusy. Roku 1946 došlo k ustavení komise OSN pro lidská práva, která se od svého založení zabývala navržením univerzální deklarace lidských práv. Na počátku v ní působili zástupci 18 zemí, přičemž na deklaraci pracovali zástupci osmi států: Austrálie, Chile, Číny, Francie, Libanonu, SSSR, Velké Británie a USA (Hrubec 2008). Samotná

deklarace byla připravována od roku 1947 (El-Hage 2004).

Přijetí Všeobecné deklarace lidských práv bylo výsledkem mezinárodního a mezikulturního úsilí. Aby byla zaručena její kulturní neutralita, založilo UNESCO filosofický výbor, ve kterém myslitelé z různých kulturních tradic diskutovali nad navrženým dokumentem. Čínský delegát Chung-shu Lo tvrdil, že navrhovaný dokument je v souladu s konfuciánskou tradicí, i když v ní lidská práva nebyla nikdy explicitně zmíněna. Filosof Mencius (327–289 před naším letopočtem) hlásal, že stát by měl sloužit lidem, což svědčí o tom, že ideje lidských práv můžeme najít i v konfuciánské tradici (tamtéž; Chan 2008).

K připravovanému textu nevyslovili své výhrady ani myslitelé patřící k indické tradici, ani filosofové reprezentující islámské nebo jiné duchovní směry (Williams 2006). Výbor UNESCO dospěl k závěru, že představy lidských práv jsou pozoruhodně podobné u rozdílných kultur a filosofických proudů (El-Hage 2004). Například bengálský muslimský filosof a básník Humayin Kabir tvrdil, že ideje lidských práv můžeme nalézt v islámské tradici, protože rané islámské císařství překonalo rozdíly v rase nebo barvě pleti v mnohem větším měřítku než civilizace před ním i po něm (tamtéž). Zdůraznil, že lidská práva musejí být celosvětově dodržována, přičemž dodal, že Evropané sice dodržování lidských práv proklamují, často je však sami nedodržují (tamtéž).

Bylo by ovšem omylem se domnívat, že přijetí Všeobecné deklarace lidských práv neprovázely spory o její podobu. Například v roce 1948 došlo při diskusi ve Výboru pro sociální, humanitární a kulturní záležitosti při Valném shromáždění OSN k neshodě ohledně článků 16 a 18 připravované Deklarace.

Článek 16 říká:

„(1) Muži a ženy, jakmile dosáhnou plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodů příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské, uzavřít sňatek a založit rodinu. Pokud jde o manželství, mají za jeho trvání i při jeho rozvázání stejná práva.

(2) Sňatky mohou být uzavřeny jen se svobodným a plným souhlasem nastávajících manželů.

(3) Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.“ (Všeobecná deklarace lidských práv 2011)

Článek 18 říká:

„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.“ (tamtéž 2011)

Saúdská Arábie vznesla stížnost, že právo na rozvod a právo změnit náboženské přesvědčení nejsou lidskými právy v kontextu Saúdské Arábie (Ignatief 2001; Williams 2006), avšak žádná jiná země se

k této kritice nepřidala (Williams 2006). Egyptský zástupce řekl, že, i když jeho stát má určité výhrady k článku dovolujícím změnu náboženství, bude čestně dodržovat příslušné ustanovení. Zástupce muslimské komunity z Indie podotkl, že indická ústava dovoluje změnu náboženského přesvědčení a náboženskou konverzi svých občanů a v průběhu debaty o tomto článku ve Valném shromáždění pákistánský zástupce tvrdil, že podle islámu a koránu je náboženská svoboda povolena (El-Hage 2004). Když Valné shromáždění OSN rozhodovalo o Všeobecné deklaraci lidských práv, žádná země nebyla proti, jen Saúdská Arábie a několik dalších států se hlasování zdrželo (tamtéž). Od té doby mnoho islámských zemí zakotvilo tato dvě práva do svých právních řádů, zatímco jiné tak neučinily. Svobodná změna vyznání byla navržena libanonským diplomatem Malikem, protože jeho země se stala útočištěm mnoha uprchlíků z Blízkého východu, kteří sem prchali právě před náboženskou nesnášenlivostí a perzekucí (tamtéž). Pokud šlo o svobodnou volbu partnera a o svobodný sňatek, některé islámské země s tímto právem nesouhlasily. Avšak pákistánská delegátka tvrdila, že rovnost práv neznamená jejich identičnost. Egyptský zástupce řekl, že jeho země bude hlasovat pro tento článek, přičemž si posteskl, že náboženské restriktce při svobodné volbě partnera šokují svět, ale stejnou reakci nevyvolávají omezení daná barvou pleti a etnickým původem, například v jižní Africe a některých amerických státech (tamtéž).

Při formulování Všeobecné deklarace lidských práv byl velmi aktivní například již výše zmíněný libanonský diplomat Malik (Cmiel 2004). Čínský delegát se zasazoval o začlenění ekonomických a sociálních lidských práv (Williams 2006). Na základě těchto formulací připravil sekretariát OSN návrh, který byl podkladem pro další diskuse (Hrubec 2008). Při přípravě Všeobecné deklarace „západní“ země za asistence států z Latinské Ameriky prosazovaly zakotvení takzvané „první generace“ lidských práv, zatímco „komunistické“ země usilovaly o kodifikaci ekonomických a sociálních práv (Williams 2006). Státy nově osvobozené od kolonialismu se do tvorby tohoto dokumentu nijak zásadně nezapojily (tamtéž). Pokud jde o „západní“ tradici lidských práv, Všeobecná deklarace lidských práv se přiklání spíše k francouzskému – eurokontinentálnímu – modelu, jenž zdůrazňuje, že občané mají také určité povinnosti ve vztahu ke společnosti a komunitě a že jsou její součástí spíše, než aby se přiklonila k angloamerickému liberalistickému pojetí, reprezentovanému mysliteli, jako byli Hobbes, Locke a Mill (El-Hage 2004). Avšak v určitém slova smyslu se Lockovy myšlenky objevují i ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Jak v jeho pojetí lidských práv, tak i v Deklaracích lidských práv z období Francouzské revoluce se projevuje liberální filosofie v tom smyslu, že je v nich jako jedno z lidských práv chápáno také vlastnictví majetku (Krejčí 2007).

Všeobecná deklarace lidských práv nehovoří o právu na sebeurčení, to je cílem jejich druhé generace.

Boj za tato práva se odehrává od 40. do 60. let 20. století a je veden „rozvojovými“ zeměmi. Na druhé straně Všeobecná deklarace lidských práv je první deklarací svého druhu, která v článcích 23–27 hovoří o takzvaných sociálních právech, včetně práva na vzdělání a práva na lékařskou péči.

Souhrnně lze říci, že jsem se ve svém příspěvku snažil načrtnout stručnou historii vývoje koncepce lidských práv od starověku po přijetí Všeobecné deklarace lidských práv. Uvedl jsem, že tato deklarace je prvním univerzálním dokumentem svého druhu. Zároveň jsem se snažil upozornit na skutečnost, že není možné považovat předchozí dokumenty z období Americké a Francouzské revoluce za její předchůdkyně, protože postrádaly univerzální charakter a nevztahovaly se na marginalizované skupiny osob, jakými byly otroci, domorodí obyvatelé, obyvatelé jiné barvy pleti, ženy a nemajetní muži. Tyto deklarace jejich práva buď zcela opomíjely, nebo jim přiznávaly pouze částečná lidská práva. Všeobecná deklarace lidských práv je tak prvním lidsko-právním dokumentem, vycházejícím z interkulturního základu s univerzálním dosahem.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. CHAN, J. (2008): Lidská práva pro současnou Čínu – konfuciónský pohled. In: HRUBEC, M. (ed.): *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciónské perspektivy*, s. 349–390. Praha: Filosofia.
2. CMIEL, K. (2004): The Recent History of Human Rights. *American Historical Review*, 109(1), 117–135.
3. EL-HAGE, Y. K. (2004): Human Rights: A Western, Christian Invention? *Theological Review*, 25(2), pp. 3–19.
4. FLYNN, J. (2008): Lidská práva, transnacionální solidarita a povinnosti vůči globálně chudým. In: HRUBEC, M. (ed.): *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciónské perspektivy*, s. 135–176. Praha: Filosofia.
5. FREUND, A. (2005): The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalization Era. Book review. *Canadian Journal of History*, 40(3), pp. 586–587.
6. HRUBEC, M. (2008): Předpoklady interkulturního dialogu o lidských právech. In: HRUBEC, M. (ed.): *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciónské perspektivy*, s. 13–48. Praha: Filosofia.
7. IGNATIEFF, M. (2001): The Attack on Human Rights. *Foreign Affairs*, 80(6), 102–116.
8. ISHAY, M. (2004a): What are human rights? Six historical controversies. *Journal of Human Rights*, 3(3), pp. 359–371.
9. ISHAY, M. (2004b): *The History of Human Rights From Ancient Times to the Globalization Era*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
10. KREJČÍ, O. (2007): *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, s. 388–395.
11. KREUZBAUER, G. (2001): Historická geneze teorie nacionalismu. In: MACHALOVÁ, T. et al. (eds.): *Lidská práva proti rasismu* (pp. 202–226). Brno: Doplněk.
12. SKLAIR, L. (2008): Globalizace lidských práv. In: HRUBEC, M. (ed.): *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciónské perspektivy*, s. 49–82. Praha: Filosofia.
13. VERSCHRAEGEN, G. (2002): Human Rights and Modern Society: A Sociological Analysis from the Perspective of Systems Theory. *Journal of Law & Society*, 29(2), pp. 258–282.
14. Všeobecná deklarace lidských práv (2011, March 29). Retrieved March, 29, 2011, from the WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>
15. Wikipedia (2007, April 30). United States Bill of Rights - Wikipedia, the free encyclopedia. Retrieved April 30, 2007, from the WWW: en.wikipedia.org/wiki/United_States_Bill_of_Rights
16. Wikisource (2006, August 13). Virginia Declaration of Rights – Wikisource. Retrieved April 30, 2007, from the WWW: en.wikisource.org/wiki/Virginia_Declaration_of_Rights
17. Wikisource (2007, March 26). United States Declaration of Independence (as it was written) – Wikisource. Retrieved April 30, 2007, from the WWW: [en.wikisource.org/wiki/United_States_Declaration_of_Independence_\(as_it_was_written\)](http://en.wikisource.org/wiki/United_States_Declaration_of_Independence_(as_it_was_written))
18. Wikisource (2007, April 20). Declaration of the Rights of Man and of the Citizen – Wikisource. Retrieved April 30, 2007, from the WWW: en.wikisource.org/wiki/Declaration_of_the_Rights_of_Man_and_of_the_Citizen
19. WILLIAMS, C. (2006): International Human Rights and Confucianism. *Asia-Pacific Journal on Human Rights & the Law*, 7(1), 38–66.
20. ŽIDLICKÁ, M. (2001): Exkurs: cizinci v antickém Římě. In: MACHALOVÁ, T. et al. (eds.): *Lidská práva proti rasismu*, s. 75–80. Brno: Doplněk.

ADDRESS & ©

Mgr. Zdeněk VOPAT
Centrum globálních studií
Filozofický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Czech Republic
zdenekvopat@zdenek.vopat.name

OSM LET SPOLUPRÁCE VŠERS A FLÚ AV ČR

Eight Years of Cooperation of College of European and Regional Studies and Institute of Philosophy of the Academy of Science of the Czech Republic

Jan SVOBODA

Praha, Czech Republic

Již devátý rok obohacuje náš středoevropský kulturně politický prostor svou existencí nezávislý recenzovaný neimpaktovaný časopis *Auspicia*. Jako prostředník efektivní spolupráce mezi rozmanitými společenskovědními oblastmi otevírá možnost kritické diskuse zásadních problémů jednotlivých místních i souvazejších evropských regionů, a podstatnou měrou tak přispívá k jejich často neodkladnému řešení. Od založení v roce 2004 spolupracuje na jeho vydávání také Filosofický ústav Akademie věd ČR.

Auspicia, ona znamení, jež je na pozadí soustavných společenských proměn nutně jasně vidět a rozumět jim, se v současné době oprostila od svého původního iracionálního nádechu mýtu a mystických vzletů. Moderní, kriticky uvažující a všestranně se emancipující člověk chápe tato znamení jako konkrétní společenské výzvy a potřeby naší současnosti, na něž je třeba neodkladně reagovat. Právě v tomto racionálním vědeckém duchu je pak možné veřejný prostor pozitivně směřovat a přetvářet. V tom se jistě shodují nejen obě zúčastněné strany, ale potvrzuje to i sama prestižní mezinárodní vědecká úroveň časopisu a bohatá kvalitní multioborová mezinárodní účast badatelů na pravidelných evropských konferencích konaných pod záštitou Vysoké školy evropských a regionálních studií a Konrad Adenauer Stiftung Prag v prostorách Krajského úřadu Jihočeského kraje v Českých Budějovicích.

Předpokládaná součinnost VŠERS a FLÚ AV ČR nevyvstala nicméně čistě náhodně, jaksi *ad hoc*. Nese v sobě ideový záměr vyplývající ze způsobu fungování obou institucí a podstaty vědeckého časopisu vůbec. Konkrétní cíle se od sebe mohou vzájemně lišit, avšak vztah těchto dvou nezávislých vědeckých subjektů je v principu komplementární. Ona obecně teoretická rovina, kterou Filosofický ústav disponuje a již napříč všem přesahům garantuje, by měla účinně konvenovat evropsko-regionálnímu zaměření VŠERS.

1. Vědecká činnost Filosofického ústavu AV ČR

Vědecká činnost Filosofického ústavu je zaměřena na transdisciplinární výzkum vybraných klíčových problémů filosofie a příbuzných humanitních oborů, zejména logiky, klasických a mediévistických studií, komeniologie, teorie vědy a globálních studií. Tento výzkum je realizován v těsné spolupráci s vysokými školami a s dalšími vědeckými institucemi. Značná část vědecké produkce pracoviště je publikována v devíti odborných periodikách, vydávaných ústavem nebo knižně v ústavním nakladatelství Filosofia.

2. Nakladatelství Filosofia

Od svého založení v roce 1990 rozvíjí Filosofický ústav AV ČR samostatnou ediční činnost ve vlastním nakladatelství Filosofia. Mimo původní práce zde vycházejí i sborníky ze symposií a vědeckých konferencí, pořádaných (většinou se zahraniční účastí a ve spolupráci s jinými vědeckými institucemi) Filosofickým ústavem AV ČR. Do edičního programu jsou zařazovány také české překlady závažných textů novodobé filosofie i další filosofická literatura, potřebná pro výuku vysokoškolských pracovišť. Významné práce z historie českého myšlení přináší ediční řada *Studie a prameny k dějinám myšlení v českých zemích* (k dispozici 7 tematických publikací). Ediční řada *Filosofie a sociální vědy* (36 + 3 tematických publikací) se zaměřuje na transdisciplinární zkoumání na pomezí současné politické, sociální a morální filosofie na jedné straně a politologie, sociologie a dalších sociálních věd na straně druhé. Řadu malých monografií významných myslitelů současnosti představuje edice *Parva philosophica* (17 tematických publikací). Řada *The Logica Yearbook* obsahuje příspěvky z každoročního mezinárodního symposia Logica a mezinárodního kolokvia o filosofické logice. Publikace mj. přináší výsledky původního výzkumu v oblasti filosofické logiky, prezentované v České republice. V edici *Základní filosofické texty* (11 tematických publikací) jsou publikovány práce významných klasiků i soudobých zahraničních autorů, jejichž překlady připravují pracovníci Filosofického ústavu AV ČR.

3. Publikace vydané v nedávné době v nakladatelství Filosofia

- **Marek Hrubec: Od zneuznání ke spravedlnosti. Kritická teorie globální politiky a společnosti.** Publikace se zabývá kritikou sociálního, politického a kulturního zneuznání v současné době a analyzuje, jakým způsobem lidé usilují o spravedlnost. Autor ukazuje nedostatky liberální teorie a systematickým způsobem formuluje svou vlastní alternativní, kritickou teorii společnosti a politiky. Kniha osloví především zájemce o filosofii, politologii, sociologii a globální studia.
- **Milan Znoj, Jan Bíba et al.: Machiavelli mezi republikanismem a demokracií.** Machiavelli se vrací do soudobé politické teorie v dalším převleku. Kniha *Machiavelli mezi republikanismem a demokracií* je inspirována polemikou o povaze moderní liberální demokracie, která je v angloamerickém prostředí již delší dobu vedena pod hlavičkou re-

publikanismu, ale v domácím prostředí je téměř neznámá. Republikanismus a demokracie v ní představují ideovou výzvu liberalismu a k překvapení mnohých je Machiavelli současným hrdinou této diskuse. Kniha tuto polemiku přibližuje ve třech krocích: nejprve pojednává o machiavellovskému republikanismu, poté o obraně lidu, kterou z něho lze vyčíst, a nakonec o republikanismu v mezinárodních vztazích.

- **Rudolf Kolářský: Filosofický význam současné ekologické krize.** Kniha zkoumá význam současné ekologické krize pro filosofii a význam filosofie pro překonání ekologické krize. Autor knihy dokládá, že filosofie životního prostředí může objevovat nové životní možnosti, může ukazovat, co znamená používat vlastní rozum bez cizího vedení v době globální ekologické krize. Může vzbuzovat a posilovat odvalu k svéprávnosti především svou otevřeností k mnohosti a k rozmanitosti filosofických interpretací současné ekologické krize.
- **Vladimír Havlík, Tomáš Hříbek et al.: Z evolučního hlediska. Pojem evoluce v současné filosofii.** První česká publikace, která systematicky mapuje vliv moderní evoluční teorie na klíčové oblasti filosofie – filosofii vědy a mysli, etiku a teorii poznání. Obecněji se kniha řadí do proudu současného filosofického naturalismu, ačkoli autoři nezaujmají vůči naturalismu vždy stejné postoje. První dvě kapitoly publikace se týkají filosofie vědy a jejich cílem je vyjasnění vědeckého statusu darwinistické teorie evoluce: T. Hříbek srovnává evoluční teorii s různými formami kreacionismu a V. Havlík analyzuje formy univerzálních principů evoluce. Ve druhé části se J. Hvorecký věnuje pokusům o naturalizaci mentálních stavů, zatímco T. Hříbek zkoumá předpoklady a důsledky darwinistických koncepcí etiky. Studie J. Noska a Z. Parusnikové v posledním oddílu knihy mapují současné evoluční teorie poznání, které sdílejí naději, že náš nárok na objektivní poznání lze podpořit přihlédnutím k evoluční historii tohoto poznání, případně poznávacích schopností.
- **Zdeněk V. David, David R. Holton (eds.): The Bohemian Reformation and Religious Practice 8. Mimořádné číslo Filosofického časopisu.** Již osmý svazek řady *The Bohemian Reformation and Religious Practice* připravilo Collegium Europaeum jakožto zvláštní číslo Filosofického časopisu. Obsahuje anglické texty autorů a autorek z České republiky, USA, Brazílie a Rakouska, pojednávající o problematice české reformace v teologickém, filosofickém, církevně-politickém a kulturním kontextu.
- **Petr Hlaváček et al.: (In)tolerance v evropských dějinách / (In)tolerance in European History.** Collegium Europaeum uspořádalo 18. června 2009 ve spolupráci s Úřadem vlády České republiky mezinárodní konferenci „(In)tolerance v evropských dějinách“. Ta se konala v Liechtensteinském paláci

v Praze u příležitosti 400. výročí vydání tzv. Rudolfova Majestátu, slavnostně podepsaného Rudolfem II. dne 9. července 1609. Rudolfův Majestát představuje jeden z nejvýznamnějších dokumentů evropských církevně-politických dějin raného novověku. Hlavním výsledkem konference je tato kolektivní monografie, kterou Collegium Europaeum připravilo jako třetí svazek své ediční řady *Europaeana Pragensia*.

- **Martin Nitsche: Z příhodného. Fenomenologická interpretace Heideggerových Příspěvků k filosofii.** Monografická studie uvádí čtenáře do myšlenek klíčového díla Heideggerovy pozůstalosti – *Příspěvků k filosofii (Beiträge zur Philosophie. Vom Ereignis; 1936)*. Nabízí interpretaci klíčových motivů tohoto díla, mimo jiné i termínů *Ereignis* (příhodné) a *Da-sein* (bytí-tu). Při výkladu je kladen důraz na Heideggerovo využití fenomenologické metody při deskripci bytí jako příhodného; studii lze proto číst také jako úvahu o ontologickém dosahu fenomenologie. Vzhledem k tomu, že perspektivním stanovištěm fenomenologické metody je vždy (konkrétní) člověk, končí studie přiblížením Heideggerova výkladu bytnosti člověka z příhodného (*vom Ereignis*).

4. Konference pořádané každoročně

- **Mezinárodní konference Philosophy and Social Science** pořádaná Centrem globálních studií. Symposia se účastní odborníci zabývající se současnými logickými problémy filosofie, matematiky, lingvistiky a dalších souvisejících oborů.
- **Mezinárodní symposium o analytické filosofii.** Pořádá Oddělení analytické filosofie za účasti světových odborníků v této oblasti.
- **Mezinárodní symposium LOGICA.** Organizuje Oddělení logiky zabývající se současnými logickými problémy filosofie, matematiky, lingvistiky a dalších vědních oborů.
- **Interdisciplinární seminář** na dané aktuální téma organizuje Oddělení analytické filosofie ve Vile Lanna.
- **Mezinárodní kolokvium** zaměřené na vybrané problémy filosofické logiky pořádá Oddělení logiky ve Vile Lanna.
- **Pražské platónské symposium** organizuje Česká platónská společnost společně s Filosofickým ústavem AV ČR.

5. Předběžný seznam akcí s mezinárodní účastí připravovaných pro rok 2012

Mezinárodní vědecké konference v roce 2012 – Filosofický ústav AV ČR

- **Colloquium on the Modalities of the Good III.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for the Study of Modern Rationality; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Dr. Marina Barabas (mbarabas@volny.cz; Phone +420

- 602 766 415), Kamila Pacovská, Christopher Cowley. Datum a místo konání: **8/2012**, Prague – Academic Conference Center (Husova 4a, Prague 1).
- **Czech-slovak Symposium on Analytic Philosophy.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for Logic; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Prof. Jaroslav Peregrin, (jarda@peregrin.cz). Datum a místo konání: **9/2012** (place will be specified).
  - **Formal and historical approaches to epistemology.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for Logic; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Dr. Ondřej Majer (majer@flu.cas.cz). Datum a místo konání: **9/2012**, Prague – Academic Conference Center (Husova 4a, Prague 1).
  - **Hans Blumenberg's Philosophy.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for the Contemporary Continental Philosophy; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Karel Novotný, Ph.D. (novotnykcz@yahoo.de). Datum a místo konání: **11/2012**, Prague – Villa Lanna. Konferenční poplatek: Conference fee will be specified.
  - **Non-classical epistemic logic.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for Logic; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Michal Peliš, Ph.D. (pelis.michal@gmail.com, phone +420 723 773 744). Datum a místo konání: **6/2012**, Prague – Academic Conference Center (Husova 4a, Prague 1).
  - **Opera aperta (Open work): conference on Umberto Eco's work in semiotics, aesthetics and literary theory (on the occasion of his 80th birthday).** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for Analytical Philosophy; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Prof. Petr Kořátko (kotatko@flu.cas.cz, phone +420 221 183 242). Datum a místo konání: **11/2012**, Prague.
  - **Phenomenology and Buddhism.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for the Contemporary Continental Philosophy; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Karel Novotný, Ph.D. (novotnykcz@yahoo.de). Datum a místo konání: **5/2012**, Prague – Villa Lanna.
  - **Philosophy and Social Science XX.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Center of Global Studies and Department of Moral and Political Philosophy; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: PhDr. Marek Hrubec, Ph.D. (hrubec@ff.cuni.cz). Datum a místo konání: **9.–13. 5. 2012**, Prague – Villa Lanna.
  - **Symposium LOGICA 2012.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for Logic; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Dr. Vladimír Svoboda (svoboda@site.cas.cz, phone +420 221 183 321). Datum a místo konání: **18.–22. 6. 2012**, Hejnice. Konferenční poplatek: Conference fee will be specified.
  - **Summer School of French Philosophy.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for the Contemporary Continental Philosophy; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Josef Fulka, Ph.D. (josef.fulka@gmail.com). Datum a místo konání: **6/2012**, Slovakia.
  - **Tenth Symposium on The Bohemian Reformation and Religious Practice.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for the History of Older Czech and European Philosophy, Collegium Europaeum; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Mgr. Ota Pavlíček (opavlicek@gmail.com, phone +420 221 183 302, cell phone +420 724 171 407, fax +420 221 183 201). Datum a místo konání: **20.–22. 6. 2012**, Prague – Academic Conference Center (Husova 4a, Prague 1). Konferenční poplatek: Conference fee will be specified.
  - **The Intellectual in the Public Space.** Pořádá: Collegium Europaeum; 110 00 Prague 1, Jindřišská 27, the Czech Republic. Koordinátor: Dr. Petr Hlaváček (petr.hlavacek@ff.cuni.cz). Datum a místo konání: **autumn 2012**, Prague – Centre français de recherche en sciences sociales (CEFRES).
  - **The Sacrament of Marriage in the Middle Ages – Le sacrement du mariage au moyen âge - Das Ehesakrament im Mittelalter.** Pořádá: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic – Department for the History of Older Czech and European Philosophy; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Dr. Phil. Pavel Blažek (pavel.blazek@gmail.com). Datum a místo konání: **14.–16. 6. 2012**, Prague.
  - **Workshop „Husserl's Philosophy of Language“.** Pořádá: Institute of Philosophy of Sciences of the Czech Republic – Department for the Contemporary Continental Philosophy; 110 00 Prague 1, Jilská 1, the Czech Republic. Koordinátor: Petr Urban, Ph.D. (petr_u@yahoo.com). Datum a místo konání: **3/2012**, Prague – Academic Conference Center (Husova 4a, Prague).

ADDRESS & ©

Ing. et Mgr. Jan SVOBODA, M.A.
 Individuální badatelské projekty
 Filosofický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.
 Jilská 1, 110 00 Praha 1
 Czech Republic
 svobodaj@flu.cas.cz

SEZNAM RECENZENTŮ VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ DO ČASOPISU AUSPICIA Č. 1/2012, PRŮBĚH A VÝSLEDKY RECENZNÍHO ŘÍZENÍ

Jednotliví oponenti (36) recenzovali 1–3 články ze sekcí 1.–3. tohoto čísla (vč. článků přeřazených z minulého čísla či posléze vyřazených). Redakce od nich obdržela na každý příspěvek 1–3 posudky, celkem 67 posudků.

- doc. Ing. Jiří **BECK**, CSc. (*Katedra ekonomiky, Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky, Praha, ČR*)
- PhDr. Milan **ČÁSLAVSKÝ**, Ph.D. (*GEOTest, Brno, ČR*)
Ing. Miroslava **DOLEJŠOVÁ**, Ph.D. (*Ústav statistiky a kvantitativních metod, Fakulta managementu a ekonomiky, Univerzita Tomáše Bati, Zlín, ČR*)
- prof. Ing. Jiří **DVOŘÁČEK**, CSc. (*Katedra podnikové ekonomiky, Fakulta podnikohospodářská, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- doc. Ing. Antonín **DVOŘÁK**, CSc. (*Katedra politologie, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- doc. Ing. Vladimír **GAZDA**, Ph.D. (*Katedra financí, Ekonomická fakulta, Technická univerzita, Košice, Slovensko*)
- prof. Ing. Ladislav **HÁJEK**, CSc. (*Katedra ekonomie, Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové, ČR*)
- prof. RNDr. Jiří **HLAVÁČEK**, CSc. (*Institut ekonomie, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova, Praha, ČR*)
- PhDr. Helena **HRICOVÁ** (*Univerzitní středisko Plzeň, Katedra mezinárodních vztahů, Metropolitní univerzita, Praha, ČR*)
- PhDr. Pavel **HYNČICA**, Ph.D. (*Katedra politologie a filosofie, Filozofická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem, ČR*)
- prof. Ing. Ivan **JÁČ**, CSc. (*Katedra podnikové ekonomiky, Ekonomická fakulta, Technická univerzita, Liberec, ČR*)
- RNDr. Jiří **JEŽEK**, Ph.D. (*Středisko pro výzkum regionálního rozvoje, Ekonomická fakulta, Západočeská univerzita, Plzeň, ČR*)
- Mgr. Jindřiška **KAPITÁNOVÁ**, Ph.D. (*Katedra slavistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc, ČR*)
- PhDr. Rastislav **KAZANSKÝ**, Ph.D. (*Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a mezinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko*)
- Ing. Jakub **KINTLER**, Ph.D. (*Katedra podnikovohospodárska, Fakulta podnikového manažmentu, Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko*)
- doc. Ing. Magdalena **KOTÝNKOVÁ**, CSc. (*Katedra hospodárske a sociálnej politiky, Národohospodárska fakulta, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- RNDr. Jiří **KOVÁŘ** (*Katedra veřejné ekonomiky, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava ČR*)
- Ing. Jozef **KRNÁČ** (*Katedra verejnej ekonomiky a regionálneho rozvoja, Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko*)
- Ing. Olga **MALÍKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra financí a účetnictví, Ekonomická fakulta, Technická univerzita, Liberec, ČR*)
- doc. Ing. Hana **MOHELSKÁ**, Ph.D. (*Katedra managementu, Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové, ČR*)
- Ing. Boris **NAVRÁTIL**, CSc. (*Katedra evropské integrace, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava, ČR*)
- doc. Ing. Otakar **NĚMEC**, CSc. (*Katedra personalistiky, Fakulta podnikohospodářská, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- prof. Ing. Jaroslav **NENADÁL**, CSc. (*Katedra kontroly a řízení jakosti, Fakulta metalurgie a materiálového inženýrství, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava, ČR*)
- doc. Dr. Lubomír **PÁNA**, Ph.D. (*Katedra společenských věd, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- prof. PhDr. Emanuel **PECKA**, CSc. (*Katedra společenských věd, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- doc. RNDr. Dana **PROCHÁZKOVÁ**, Ph.D., DRSc. (*Ústav bezpečnostních technologií a inženýrství, Fakulta dopravní, České vysoké učení technické, Praha, ČR*)
- Ing. Marta **REGNEROVÁ**, CSc. (*Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)

- Ing. Petr **SEĎA**, Ph.D. *(Katedra matematických metod v ekonomice, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava, **ČR**)*
- PhDr. Eva **SKOPEČKOVÁ**, Ph.D. *(Katedra anglického jazyka a literatury, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita, Plzeň, **ČR**)*
- doc. Ing. Daniel **STAVÁREK**, Ph.D. *(Katedra financí, Obchodně podnikatelská fakulta, Slezská univerzita, Opava, **ČR**)*
- doc. Ing. Jan **SUCHÁČEK**, Ph.D. *(Katedra regionální a environmentální ekonomiky, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava, **ČR**)*
- doc. Ing. Petr **ŠAUER**, CSc. *(Katedra politologie, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická, Praha, **ČR**)*
- doc. Dr. Ing. Milada **ŠTASTNÁ** *(Ústav aplikované a krajinné ekologie, Agronomická fakulta, Mendlova univerzita, Brno, **ČR**)*
- doc. Ing. Dana **ŠVIHLOVÁ**, Ph.D. *(Katedra regionálneho rozvoja a verejnej správy, Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, **Slovensko**)*
- doc. PhDr. Lukáš **VALEŠ**, Ph.D. *(Ústav humanitních věd, Newton College, Brno, **ČR**)*
- doc. RNDr. Jiří **VANÍČEK**, CSc. *(Katedra cestovního ruchu, Vysoká škola polytechnická, Jihlava, **ČR**)*

CELKOVÝ POČET OBDRŽENÝCH VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ: **34**
 CELKOVÝ POČET RECENZOVANÝCH VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ: **34**
 CELKOVÝ POČET OSLOVENÝCH RECENZENTŮ: **44**
 - z toho vypracovali posudek / posudky: **36**
 - recenzenti odkud (2 státy, 16 měst, 22 pracovišť):

ČR (31; 86 %)

- univerzity a vysoké školy: *Brno* (MLU - 1; NC - 1), *České Budějovice* (VŠERS - 2), *Hradec Králové* (UHK - 2), *Jihlava* (VŠP - 1); *Liberec* (TU - 2), *Olomouc* (UP - 1), *Opava* (SLU - 1), *Ostrava* (VŠB-TU - 5), *Plzeň* (ZČU - 2), *Praha* (ČVUT - 1; ČZU - 1; MU - 1; UK - 1; VŠE - 5; VŠMIE - 1), *Ústí nad Labem* (UJEP - 1), *Zlín* (UTB - 1);
 - jiné instituce: *Brno* (GEOtest - 1);

Slovensko (5; 14 %)

- univerzity a vysoké školy: *Banská Bystrica* (UMB - 3), *Bratislava* (EUBA - 1), *Košice* (TU - 1);
 - z toho se omluvili (z důvodu zaneprázdnění, nemoci, jiné odbornosti): **4**
 - z toho na oslovení nereagovali: **4**

CELKOVÝ POČET OBDRŽENÝCH RECENZNÍCH POSUDKŮ: **67**

Z toho recenzenti doporučili:	Sekce 1	Sekce 2	Sekce 3	CELKEM
- přijmout beze změn:	9	4	2	15 (22,5 %)
- přijmout po malé úpravě:	10	1	9	20 (30 %)
- přijmout po velké úpravě:	14	1	6	21 (31 %)
- odmítnout:	10	0	1	11 (16,5 %)
CELKEM	43	6	18	67 (100 %)

Pozn.: Všechny recenzní posudky jsou v tištěné podepsané i elektronické podobě k nahlédnutí v archivu redakce vydavatele.

CELKOVÝ POČET PUBLIKOVANÝCH VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ **27**
 CELKOVÝ POČET PŘÍSPĚVKŮ ZAŘAZENÝCH DO Č. 1/2012 – 17 (sekce 1); 3 (sekce 2); 7 (sekce 3);
 2 (sekce 4); 4 (sekce 5): **33**

DO SAZBY ČÍSLO 1/2012 PŘEDÁNO PO PRVNÍCH KOREKTURÁCH: 25. 6. 2012 (poté ještě jedny korektury)

CHARAKTERISTIKA ČASOPISU A POKYNY AUTORŮM

1 CHARAKTERISTIKA ČASOPISU

Časopis *Auspicia* je nezávislým recenzovaným neimpaktovaným časopisem pro otázky společenských věd.

Je založen na **5 základních principech**:

- řádné a přísné recenzní řízení;
- mezinárodnost;
- otevřenost;
- výběrovost;
- kontinuální zvyšování kvality.

Je zaměřený zejména na **oblast řízení, správy, administrativy** (EU, státní správa a samospráva), sekundárně i na **další společenskovední otázky**.

Je vydáván devátým rokem (od r. 2004) Vysokou školou evropských a regionálních studií (VŠERS) v Českých Budějovicích, Filosofickým ústavem Akademie věd ČR a Jihočeskou pobočkou České společnosti pro politické vědy. Časopis založil prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., druhý rektor VŠERS. Vychází dvakrát ročně. Je již zavedeným a renomovaným časopisem. Od 1. 1. 2008 je jeho šéfredaktorem PhDr. Jan Gregor, Ph.D.

V dosavadních 18 číslech bylo celkově otištěno cca 514 vědeckých a odborných článků a řada recenzí k otázkám fungování státní správy a samosprávy, EU, bezpečnosti apod. Všechna dosavadní čísla, redakční rada a další informace jsou k dispozici na webové adrese www.vsiers.cz/manazereo.php.

Uveřejňuje **původní vědecké a odborné práce** s danou problematikou. V tomto smyslu akceptuje pouze příspěvky, které nebyly dosud publikované a nejsou přijaty k publikování v jiném časopise, o čemž autor předloží prohlášení.

Obsah časopisu je strukturován takto: nejprve příspěvky z oblasti **veřejná správa, řízení, administrativa**, vč. sféry evropské integrace a bezpečnosti, dále z oboru **politologie a politické vědy**. Tuto základní kostru doplňují **vybrané příspěvky z dalších humanitních oborů**, jako např. jazykověda, historie, sociální politika apod. Čtvrtou částí časopisu jsou **recenze** a konečně poslední součástí je sekce **varia**, v níž se tisknou zprávy z konferencí, vědeckých a odborných akcí, anotace, informativní texty, zmínky o jubileích vědeckých pracovníků apod.

Články lze publikovat v **šesti jazycích** (češtině, slovenštině, angličtině, němčině, ruštině a polštině). U každého příspěvku musí být před jeho odesláním redakci dodržena jednotná struktura a úprava textu (vizte níže pokyny pro autory). **PŘI NERESPEKTOVÁNÍ REDAKČNÍCH POKYNŮ K ÚPRAVĚ PŘÍSPĚVKŮ SE PŘÍSPĚVKY AUTORŮM VRACÍ K DOPLNĚNÍ A ÚPRAVÁM**. První i druhé **korektury** všech příspěvků provádí pracovníci redakce, přičemž autoři i recenzenti mají příležitost se k nim vyjádřit (recenzenti navíc k zohlednění případných doporučených úprav).

Všechny zaslané příspěvky jsou podrobeny **nezávislému, oboustranně anonymnímu, objektivnímu, tajnému, avšak současně pro možné ověření transparentnímu recenznímu řízení**. Vždy dva externí oponenti dostávají k posouzení bezejmenný text a vyplní recenzní posudek. Oponenti tak neví, kdo je autorem textu (to se mohou dozvědět až po uveřejnění tohoto textu v časopisu, pokud onen text poznají) a oficiálně o tom nejsou nikdy informováni. Stejně tak se autor nedozví, kdo zpracoval posudek na jeho článek. Vybraný recenzent je vždy nejen z jiného pracoviště, ale většinou i z jiného města (či ještě lépe - státu) než autor a sám v *Auspici* zpravidla nepublikuje. Recenzenti jsou odměňováni částkou 300,- Kč (ta se jim na konci roku zasílá na BÚ po podpisu dohody o provedení práce), autoři článků autorským výtiskem s jejich článkem. Takto profesionálně zabezpečené recenzní řízení odpovídá všem parametrům kvalitních recenzovaných (ale i impaktovaných) časopisů.

2 POKYNY AUTORŮM

Příspěvky lze redakci zasílat **v průběhu celého roku**. **Data uzávěrek**: 31. března pro 2. číslo a 30. září pro 1. číslo.

Rukopisy zasílejte na adresu:

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4, 370 01 České Budějovice,
e-mail: auspicia@vsiers.eu, předmět: Auspicia, tel.: 00420 386 116 837.

Za výdaje spojené s uveřejněním vědeckého příspěvku v sekcích 1.–3. hradí autor částku **1200,- Kč**, a to nejpozději do uzávěrky příslušného čísla převodem na účet vydavatele (VŠERS) u Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040, IBAN: CZ83 8040 0000 0070 0001 2206, BIC: OBKL CZ2X (zahraniční plátcí si poplatek za převod hradí sami), nebo v hotovosti na ekonomickém oddělení VŠERS. Variabilním symbolem je IČO autora pracoviště. Do zprávy pro příjemce se uvede jméno autora / autorů a pracoviště.

STRUKTURA PŘÍSPĚVKU

Představuje formální členění v souladu s konvencí pro vědecké sdělení. Autoři by se měli držet **šablony**, k tomuto účelu speciálně předpřipravené, a do ní psát svůj článek. Tato šablona je ke stažení na www.vasers.cz/manazereo.php.

Nadpis (název článku) v jazyce českém (slovenském, anglickém, německém, ruském či polském) a anglickém – stručný, výstižný, poskytující jasnou informaci o obsahu článku (do deseti slov). Použít velká písmena, začínat od levého okraje. Jako první se uvede název práce v českém (slovenském, německém, ruském) jazyce, pak název práce v jazyce anglickém.

Jméno autora (autorů) článků se uvádí bez titulů, v pořadí – jméno, příjmení, např. Josef NOVÁK. Příjmení se v případě potřeby opatří indexem.

Abstrakt v českém (slovenském) jazyce. Jasně se stanoví cíl a metody výzkumu, stručný popis pokusů, průzkumů, výsledky a závěry. Rozsah 100 až 200 slov, tj. cca 15–20 řádků (Word – Panel nástrojů – Nástroje – Počet slov). Neopakuje se název článku, neuvádí se všeobecně známá tvrzení.

Klíčová slova v jazyce českém (slovenském) nemají přesáhnout 5 slov, řadí se od obecnějších ke konkrétnějším, navzájem se oddělují pomlčkou.

Abstract nejprve v anglickém (německém, ruském) jazyce. Platí zde stejná pravidla jako pro abstrakt v českém (slovenském) jazyce.

Key words – klíčová slova v angličtině (němčině, ruštině). Platí zde stejná pravidla jako pro klíčová slova v češtině (slovenštině).

Úvod – obsahuje nejnütnější údaje k pochopení tématu, krátké zdůraznění, proč byla práce uskutečněna, velmi stručně stav studované problematiky. Je možné uvést citace autorů vztahující se k práci, zejména z posledních let. Doporučuje se vyhnout rozsáhlým historickým přehledům.

Materiál a metodika – umožňuje zopakování popsaných postupů. Podrobný popis metodiky se uvádí tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvést případné odchylky. Způsob získání podkladových dat se popisuje stručně.

Výsledky – zahrnují věcné, stručné vyjádření výsledků, zjištění, nálezů a pozorovaných jevů. Vedle tabulek se doporučuje používat grafů. Graf nemá být kopií tabulky, má vyjadřovat nové skutečnosti. Tabulky mají shrnovat výsledky statistického vyhodnocení (ne být přehledem jednotlivých měření). Popis výsledků má být věcný, obsahovat pouze faktické nálezy, nikoliv závěry a dedukce autora.

Diskuse – vyhodnocuje zjištěné výsledky, konfrontuje je s literárními údaji, zaujímá stanoviska, diskutuje o možných nedostatcích. Srovnává je s dříve publikovanými údaji. Vyžaduje-li to charakter práce, je možné popis výsledků a diskusi spojit do jedné stati „Výsledky a diskuse“. Pokud to autoři považují za účelné, může být do příspěvku zařazen závěr.

Závěr – zahrnuje základní informace o materiálu a metodice, stručně vystihuje nové a podstatné znaky. Je nekritickým informačním výběrem významného obsahu příspěvku, včetně statistických dat, nikoliv jen jeho pouhým popisem. Má být psaný celými větami (ne heslovitě) a nemá překročit 10 řádků.

Podle uvážení autora je možné na tomto místě uvést poděkování spolupracovníkům.

Použitá literatura a informační zdroje – se uvádí pouze ta, která byla skutečným podkladem pro napsání příspěvku. Musí odpovídat současné platné normě.

Uvádění jednotlivých titulů v seznamu literatury – abecedně podle příjmení (prvního) autora.

Uvedení publikace zahrnuje:

1. velkými písmeny **příjmení** autora /čárka, mezeřa/ **iniciála křestního jména** /tečka, mezeřa/;
2. levá závorka, **rok** vydání, pravá závorka /dvojtečka, mezeřa/;
3. plný **název** kurzivou /tečka, mezeřa/;
4. **místo** vydání /dvojtečka, mezeřa/;
5. **název vydavatele** /tečka/.

Příklad uvedení publikace (monografie, učebnice atd.):

LATTIMORE, O. (1962): *Inner Asian Frontiers of China*. Boston: Beacon Press.

Uvedení článku z časopisu zahrnuje:

1. velkými písmeny **příjmení** autora /čárka, mezera/ iniciála **křestního jména** /tečka, mezera/;
2. levá závorka, **rok** vydání, pravá závorka /dvojtečka, mezera/;
3. plný **název** článku /tečka, mezera/;
4. **název** časopisu kurzivou nebo jeho obvyklá zkratka /čárka, mezera/;
5. číslo **ročníku** /čárka, mezera/;
6. číslo **sešitu** /tečka, mezera/ + pořadové **číslo** /čárka, mezera/;
7. zkratka **strany** s tečkou („s.“ pro češtinu, „pp.“ pro angličtinu, „S.“ pro němčinu, „c.“ pro ruštinu apod.), /mezera/;
8. první a poslední **strana** citovaného článku (mezi nimi pomlčka, nikoli rozdělovník (spojovník), bez mezer /tečka/).

Příklad uvedení článku z časopisu:

ŠTÍCHA, F. (1990): K syntakticko-sémantické konkurenci aktivních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 42, č. 3, s. 183–192.

Uvedení článku ze sborníku zahrnuje:

1. velkými písmeny **příjmení** autora /čárka, mezera/ iniciála **křestního jména** /tečka, mezera/;
2. levá závorka, **rok** vydání, pravá závorka /dvojtečka, mezera/;
3. plný **název** článku /tečka, mezera/;
4. „**In**“ /dvojtečka, mezera/;
5. **editor/editoři** sborníku + „(eds.)“ /čárka, mezera/;
6. **název** sborníku kurzivou /tečka, mezera/;
7. **místo** vydání /dvojtečka, mezera/;
8. **název vydavatele** /čárka, mezera/;
9. zkratka **strany** s tečkou („s.“ pro češtinu, „pp.“ pro angličtinu, „S.“ pro němčinu, „c.“ pro ruštinu apod.), /mezera/;
10. první a poslední **strana** citovaného článku (mezi nimi pomlčka, nikoli rozdělovník (spojovník), bez mezer /tečka/).

Příklad uvedení článku ze sborníku / kolektivní monografie:

JANČÁK, P. (1997b): Mluva v severozápadočeském pohraničí. In: F. Daneš – J. Bachmannová – S. Čmejrková – M. Krčmová (eds.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 239–249.

Uvedení článku nebo jiného příspěvku v elektronickém seriálu

Příklady:

VŠETEČKA, R. (2008): *Český internet má rekord. Používá jej více než 6 milionů lidí*. [online]. Praha: iDNES [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p4l-sw_internet.asp?c=A080226_105146_sw_internet_vse.

KUBROVÁ, R.: *Nástroj online marketingu. Ikaros* [online]. 1998, č. 6 [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z <http://technet.idnes.cz>.

Odkazy v textu na použitou literaturu a informační zdroje za textem, práce s uvozovkami

– vždy uvádíme iniciálu křestního jména před příjmením; odkaz na literaturu za článkem se pak uvádí v textu článku v závorce kulaté (bezprostředně za příjmením citovaného autora), nebo i hranaté (jen číslo, které se shoduje s pořadovým číslem příslušné položky v seznamu literatury, řazené abecedně).

Příklady:

J. Novák (2008) zdůrazňuje, že... (u parafráze nemusí být uvedena strana)

J. Novák (2008: 135) zdůrazňuje, že „u přesné citace musí být uvedena strana“.

J. Novák (2008: 135) zdůrazňuje: „U přesné citace musí být uvedena strana.“

„U přesné citace musí být uvedena strana“ (Novák 2008: 135).

„U přesné citace,“ říká J. Novák (2008, 135), „musí být uvedena strana.“

N. F. Alefirenko (Алефиренко 2005: 35) отмечает, что «...».

...zejména program Erasmus Mundus [5].

Address: (kontaktní adresa za článkem)

– se uvádí jako poslední údaj v příspěvku. Obsahuje v tomto závazném pořadí:

1. řádka: titul(y) + jméno + příjmení (+ titul(y));
2. řádka: katedra / ústav
3. řádka: fakulta
4. řádka: univerzita
5. řádka: ulice + č.p., PSČ+ město (jde o přesnou adresu pracoviště (příp. bydliště))
6. řádka: stát
7. řádka: e-mail

Například:

ADDRESS & ©

prof. Ing. Jan NOVÁK, CSc.
Ústav managementu
Provozně ekonomická fakulta
Mendelova zemědělská a lesnická univerzita
Zemědělská 1, 613 00 Brno
Czech Republic
novak@mendelu.cz

Nadpis u recenze uvádějte takto (vše tučně, Times New Roman, velikost 14):

1. křestní **jméno** autora /mezera/ velkými písmeny **příjmení** autora /dvojtečka, mezera/;
2. plný **název** recenzované práce kurzivou /tečka, mezera/;
3. **místo** vydání /dvojtečka, mezera/;
4. **název vydavatele** /čárka, mezera/;
5. **rok** vydání /čárka, mezera/;
6. počet **stran** / čárka, mezera/;
7. **ISBN** /tečka/.

Příklad psaní nadpisu u recenzí:

Patrik MITTER: *Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině.*
Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2003, 190 s., ISBN 80-7044-554-8.

Kontaktní údaje autora za recenzí se uvádějí stejně jako v případě autora článku.

Jak uvádět svůj článek, otištěný v *Auspicii*, v seznamech literatury?

Příklad:

NOVÁK, J. (2008): Současný vývoj českého hospodářství. *Auspicia*, 5, č. 1, s. 10–15.

TECHNICKÁ ÚPRAVA RUKOPISU**Způsob záznamu:**

Rozsah: max. 5 stran

Elektronická podoba: **.txt, .doc, .rtf** na e-mail redakce (viz výše)

Způsob psaní textu:

Velikost písma: 12 pt, řádkování 1,5, formát A4, okraje 2,5 cm

Neoddělovat odstavce mezerami, pouze klávesou Enter.

Nestránkovat.

Mezitoluky neoddělovat mezerami.

Názvy kapitol a mezitoluky psát minuskami /malými písmeny/.

Jména pište v plném znění.

Nadpisy či potřebu zvýraznění textu – nepodtrhávejte.

Fotografie, ilustrace, loga (v časopise otištěny černobíle):

Fotografie a kresby předávejte:

- a) v originále, ostré a nepoškozené, očíslované na zadní straně tužkou. Obrázky převzaté z časopisů (výstřižky apod.) nebudou přijímány;
- b) v elektronické podobě, skenované na rozlišení 300 DPI, uložené ve formátech **.tif** nebo **.eps** pod čísly, např. **foto-1.tif**

Loga: předávejte ve vektorových formátech **.ai, .eps, .cdr, .wmf**.

Na fotografii musí být v textu odvolávka.

Tabulky (v časopise otištěny černobíle):

Na tabulku musí být v textu odvolávka.

Závěrečné upozornění:

Autor odpovídá za jazykovou a gramatickou správnost textu. Redakce podrobuje rukopisy recenzím dle vlastního uvážení. Rukopisy, jejichž úprava nesplní uvedené požadavky nebo budou v rozporu s etickými zásadami pro publikování, nebudou přijaty.

Sestavil Jan Gregor

CHARACTERISTICS OF THE JOURNAL AND INSTRUCTIONS TO AUTHORS

1 CHARACTERISTICS OF THE JOURNAL

The journal *Auspicia* is an independent, reviewed, non-impact journal dealing with social sciences.

It is based on the **five following principles**:

- regular and strict review process;
- internationality;
- openness;
- selectiveness;
- continuous quality improvement.

It deals mainly with the **management sphere and the administration** (the EU, state administration and self administration); secondarily it concerns **other social-science questions**.

It has been published since 2004 by the College of European and Regional Studies (VŠERS), the Institute of Philosophy (the Academy of Sciences of the Czech Republic) and the South Bohemian office of the Czech Society for Political Science. The journal was founded by prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., the second rector of VŠERS. The journal is issued twice a year. It is a well-established and renowned journal. PhDr. Jan Gregor, Ph.D. has been its editor-in-chief since 1st January 2008.

514 scientific and professional contributions and reviews have been published dealing with the function of state administration and self administration, the EU, safety etc. in 18 issues. All issues, the members of the editorial board and further information are available at www.vsiers.cz/manazereo.php.

Original scholarly and professional papers are published in the journal. Therefore only contributions that have not been published before and have not been accepted to be published in another journal can be submitted. All authors are requested to submit a proclamation confirming that.

The content of the journal is structured as follows: first, there are contributions dealing with **public administration, management and administration** including the sphere of European integration and safety, then there are contributions dealing with **political science**. This basic structure is completed with **selected contributions from other humanities** such as linguistics, history, social politics and so on. The fourth part of the journal is aimed at **reviews** and the fifth part is called **miscellaneous** where readers can find informative texts, reports from conferences and scientific or professional events there as well as annotations, notes on notable scholars' jubilees etc.

Articles can be published **in six languages** (Czech, Slovak, English, German, Russian and Polish). All articles must be structured and formatted in one way (see below instructions for authors). **IF NOT RESPECTING EDITORIAL INSTRUCTIONS, CONTRIBUTIONS ARE SENT BACK TO THEIR AUTHORS TO BE COMPLETED AND FORMATTED**. The first as well as the second **corrections** of all contributions are made by editorial staff. Authors and reviewers have the opportunity to express their opinions to the corrections (reviewers can also see how the authors took into account the recommended make-ups).

All delivered contributions are remitted to **independent, anonymous, objective, secret but at the same time transparent review process**. Two external opponents are given anonymous texts and fill in a review report. Thus the peers reviewing the contribution will not know who the author of the submitted paper is (they can learn it only after it is published in the journal) and they are never informed on that officially. In the same way, the authors never learn who reviewed their articles. Chosen reviewer comes always from another workplace and most of the time from another town, too (or from another country) and does not usually contribute to *Auspicia*. The reviewers are compensated with 300 CZK (which is sent to their bank accounts after signing the service contract at the end of the year). The authors of published contributions are rewarded with the author's copies containing their articles. Such a professionally supported review process relates to all parameters of quality reviewed (and even impact) journals.

2 INSTRUCTIONS TO THE AUTHORS

The contributions can be sent to the editorial office **all year round**. **Closing dates** are as follows: 31st March for the second issue and 30th September for the first issue.

Manuscripts please send to this address:

College of European and Regional Studies, o.p.s., Žižkova 4, 370 01 České Budějovice, e-mail: auspicio@vsers.eu, subject: Auspicio, tel.: 00420 386 116 837.

The authors of the papers (contributions) are to pay the amount **1200 CZK** for the expenses connected with the publishing the scholarly contributions in sections 1–3. They are to do this by the closing of a certain volume either by means of the payment order transferred to the publisher's bank account No. 7000012206/8040, Oberbank České Budějovice, IBAN: CZ83 8040 0000 0070 0001 2206, BIC: OBKL CZ2X (foreign payors pay the transfer charge by themselves), or they can pay it by cash at the economic department of College of European and Regional Studies. Registration numbers of authors' workplaces are variable symbols then. The information for payee involves the name of author / authors and workplace.

STRUCTURE OF CONTRIBUTIONS

Structure and formatting follow a formal structure according to the rules of scholarly works. The authors should follow the template made especially to suit this and write their contributions into it. The template can be downloaded at <http://www.vsers.cz/manazereo.php>.

Title (the title of the article) in Czech (Slovak, English, German, Russian, Polish) and English – a brief, concise phrasing giving the information on the content of the article (up to 10 words). It is necessary to use capital letters and to start writing at the left margin. First, there is the title of the work in Czech (Slovak, German, Russian) and then in English.

The name of the author (or authors) of the article is stated without academic degree in the following form: first name, surname, e. g. Josef NOVÁK. The surname can be stated with an index if necessary.

Abstract in Czech (Slovak). It clearly determines the aim and the methods of the research and it briefly describes tests, surveys, results and conclusions, i. e. in 100–200 words, app. 15–20 lines (Word – Options – Tools – Number of Words). The title of the article is not repeated, and well-known generalities are not stated.

Key words in Czech (Slovak) should not exceed by five in number, and they are ranged from the general ones to the more concrete ones, a dash is used to sort them.

Abstract first in English (German, Russian). There are the same rules as for the Czech (Slovak) abstract.

Key words in English (German, Russian). The same rules apply as for the key words in Czech (Slovak).

Introduction – it concerns the information necessary for understanding the topic, a short statement giving reasons why the article was written as well as a brief description of a problem. It is possible to add quotations of the authors relating to the article, especially the most recent ones. It is highly recommended to avoid giving comprehensive historical information.

Material and methodology – it enables repeating procedures mentioned above. A description of methodology in detail is stated when it is original otherwise it is sufficient to quote the author of the method and present possible variations. The way of data gathering which the article is based on is described briefly.

Results – it involves factual findings, briefly stating the results, findings and observed effects. Graphs are strongly recommended to be used besides tables. A graph should not be a copy of a table, it should depict new findings. Tables should sum up results of statistical evaluation (not every single measure). The description of results should involve factual findings rather than the conclusions or deductions of the author.

Discussion – it assesses the acquired results and compares them to literary data, and it makes statements and discusses any drawbacks. It compares them to previously published data. If it is needed according to the character of the article, the description of the results and the discussion can be made as one termed „Results and Discussion“. If the authors consider it useful, they can add the conclusion to the discussion.

Conclusion – it involves basic information on materials and methodology having been used, it emphasises new and significant effects, including uncritical information selection from essential content of the article, including statistical data. It is not only a description of the article. It should be written in whole sentence exposition and it should not exceed 10 lines.

Following the author's consideration, there may be a place for acknowledgments here.

Literature used and information sources – only such sources that the article is based on are stated. The form of statement must comply with current standards.

Listing the titles of sources – alphabetically according to surnames of the (first) author.

Citing an issue involves:

1st **surname** of the author in capitals /comma, space/ initial of **first name** of the author /dot, space/;

2nd in brackets, the **year** of publishing, brackets closed /colon, space/;

3rd full **title** in italics /dot, space/;

4th **place** of publishing /colon, space/;

5th **name** of the publisher /dot/.

Example of stating an issue (monography, textbook etc.):

LATTIMORE, O. (1962): *Inner Asian Frontiers of China*. Boston: Beacon Press.

Citing an article excerpted from a magazine involves:

1st **surname** of the author in capitals /comma, space/ initial of **first name** of the author /dot, space/;

2nd in brackets, the **year** of publishing, brackets closed /colon, space/;

3rd full **title** of the article /dot, space/;

4th **title** of the magazine in italics or its common abbreviation /comma, space/;

5th number of the **volume** /comma, space/;

6th number of the **copy** /dot, space/ + sequence number /comma, space/;

7th **page** abbreviation with a dot („s.“ for Czech, „pp.“ for English, „S.“ for German, „c.“ for Russian etc.), /space/;

8th the first and the last **page** of the excerpted article (with a dash between them, not a hyphen, without space /dot/).

An example of stating an excerpted article:

ŠTÍCHA, F. (1990): K syntakticko-sémantické konkurenci aktivních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 42, č. 3, s. 183–192.

Citing an article excerpted from proceedings involves:

1st **surname** of the author in capitals /comma, space/ initial of **first name** of the author /dot, space/;

2nd in brackets, the **year** of publishing, brackets closed /colon, space/;

3rd full **title** of the article /dot, space/;

4th „**In**“ /colon, space/;

5th **editor/editors** of the proceedings + „(eds.)“ /comma, space/;

6th **title** of the proceedings in italics /dot, space/;

7th **place** of publishing /colon, space/;

8th **name** of the publisher /comma, space/.

9th **page** abbreviation with a dot („s.“ for Czech, „pp.“ for English, „S.“ for German, „c.“ for Russian etc.), /space/;

10th the first and the last **page** of the excerpted article (with a dash between them, not a hyphen, without space /dot/).

Example of stating an article excerpted from proceedings / a collective monography:

JANČÁK, P. (1997b): Mluva v severozápadočeském pohraničí. In: F. Daneš – J. Bachmannová – S. Čmejrková – M. Krčmová (eds.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 239–249.

Citing an article or another kind of a contribution in electronic form:

Examples:

VŠETEČKA, R. (2008): *Český internet má rekord. Používá jej více než 6 milionů lidí*. [online]. Praha: iDNES [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p41-sw_internet.asp?c=A080226_105146_sw_internet_vse.

KUBROVÁ, R.: *Nástroj online marketingu*. Ikaros [online]. 1998, č. 6 [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z <http://technet.idnes.cz>.

Textual references to literature used or information sources after the text, the work with inverted commas – it is necessary to state the initial of a first name before a surname; literary references stated after the article are cited in the text in round brackets (just right after the surname of the quoted author) but they can also be cited in square brackets (it is just a number identical with the number of the appropriate item in the list).

Examples:

J. Novák (2008) concludes that... (paraphrases do not have to be accompanied with the number of the page)

J. Novák (2008: 135) emphasizes that „*an exact quotation must be accompanied with the number of the page*“.

J. Novák (2008: 135) stresses: „*An exact quotation must be accompanied with the number of the page*.“

„*An exact quotation must be accompanied with the number of the page*“ (Novák 2008: 135).

„*An exact quotation*,“ J. Novák says (2008: 135), „*must be accompanied with the number of the page*“.

N. F. Alefirenko (Алефиренко 2005: 35) отмечает, что «...».

...Erasmus Mundus programme particularly [5].

Address: (a contact address after the article)

– it is stated as a last item in the contribution. It contains the following:

1st line: academic degree(s) + first name + surname + academic degree(s);

2nd line: department / institute

3rd line: faculty

4th line: university / college

5th line: street + No., postcode + town / city (address of a workplace or a place of living)

6th line: country

7th line: e-mail

Example:

ADDRESS & ©

prof. Ing. Jan NOVÁK, CSc.

The Institute of Management

Faculty of Business and Economics

Mendel University of Agriculture and Forestry

Zemědělská 1, 613 00 Brno

Czech Republic

novak@mendelu.cz

Please follow these instructions in writing the **title of the review** (everything in bold, Times New Roman, size 14):

1st **first name** of the author /space/ in capitals **surname** of the author /colon, space/;

2nd full **title** of a reviewed work in italics /dot, space/;

3rd **place** of publishing /colon, space/;

4th **name** of a publisher /comma, space/;

5th **year** of publishing /comma, space/;

6th number of **pages** /comma, space/;

7th **ISBN** /dot/.

An example of writing a title of a review:

Patrik MITTER: *Compound hybrid nouns with the first component of a foreign origin in current Czech.* Ústí nad Labem: The University of J. E. Purkyně in Ústí nad Labem, 2003, 190 pp., ISBN 80-7044-554-8.

Reviewers' contacts are stated in the same way as authors' contacts.

How to cite an article published in *Auspicia* in lists of literature?

Example:

NOVÁK, J. (2008): The Development of Czech Current Economics. *Auspicia*, 5, No. 1, pp. 10–15.

PREPARATION OF THE MANUSCRIPT

The way of recording a text is as follows:

Extent: 5 pages maximum

Electronic version: **.txt**, **.doc**, **.rtf** via e-mail of editor's office (see above)

Follow these instructions how to type a text:

Font size: 12 pts, line spacing 1,5, A4 format, margins 2,5 cm.

Do not format the text because formatting is cancelled in the setting program.

Do not space the paragraphs, but use just the Enter key to distinguish them.

Do not type the numbers of pages.

Do not space the crossheadings.

The titles of chapters as well as crossheadings should be written in normal letters.

Names should be written in full.

Do not underline the titles or any other parts of the text that should be stressed.

Photographs, Illustrations, Logos:

Please send the photographs and illustrations as follows:

- a) pictures should be original, sharp and undamaged, numbered with a pencil on the back. Pictures that will be taken out of the magazines (e.g., scraps etc.) will not be accepted.
- b) pictures in electronic form should be scanned in 300 DPI resolution, saved in **.tif** or **.eps** formats and numbered, e. g. **photo-1.tif**

Logos should be passed in vector formats as follows: **.ai, .eps, .cdr, .wmf**.

There must be a reference to the photograph in the main text above.

Tables:

Please put notes under the table. Every table must be referred to in the main text above it.

Final statement:

Every author is responsible for the linguistic and grammar correctness of their contribution. Manuscripts are submitted to the reviewers in through the editor's own discretion. Contributions which are not in compliance with the format requirements stated above or which are in conflict with the ethic publishing rules will not be accepted.

From Czech language translated by Christopher Erwin Koy

ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛА И УКАЗАНИЯ АВТОРАМ

1 ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛА

Журнал *Auspicia* – это независимый рецензируемый журнал, предназначенный для обсуждения вопросов, касающихся общественных наук.

5 основных принципов журнала:

- тщательный и точный порядок рецензирования;
- международность;
- открытость;
- избирательность;
- постоянное повышение качества.

Он направлен главным образом на область деятельности общественных органов, **экономики, управления и администрирования** (Евросоюз, государственное управление и самоуправление), а также на **другие общественно-научные вопросы**.

Журнал издается девятый год (с 2004 г.) Высшей школой европейских и региональных исследований (VŠERS) в городе Ческе Будейовице, Философским институтом Академии наук ЧР и Южночешским филиалом Чешского общества политических наук. Журнал основал проф. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., второй ректор VŠERS. Журнал выходит два раза в год, уже известен среди специалистов. С 1 января 2008 г. его главным редактором является PhDr. Jan Gregor, Ph.D.

В 18 номерах было опубликовано примерно 514 научных и специальных статей и ряд рецензий, посвященных вопросам работы государственного управления и самоуправления, ЕС, безопасности и под. Все существующие номера, редколлегия и другая информация представлены на сайте www.vrsers.cz/manazereo.php.

В журнале публикуются **оригиналы научной и специальной работы** по данной проблематике. В журнал принимаются только работы, которые прежде не были опубликованы и не готовятся к публикации в другом журнале, о чем автор предоставляет заявление.

Содержание журнала структурировано следующим образом: сначала работы из области **общественных органов, управления, администрации**, в том числе сферы европейской интеграции и безопасности, далее из сферы **политологии и политической науки**. Эту основу дополняют **избранные работы из других гуманитарных специальностей**, таких, как лингвистика, история, социальная политика и т. п. Четвертая часть журнала – это **рецензии**, и, наконец, последняя – это секция „**разное**“, где печатаются новости с конференций, научных и специальных мероприятий, аннотации, информационные тексты, напоминания о юбилеях научных работников.

Статьи можно публиковать на **шести языках** (на чешском, словацком, английском, немецком, русском и польском). Каждая работа перед отправлением в редакцию должна быть проверена на соблюдение единой структуры и оформления текста (смотрите ниже указания авторам). **ПРИ НЕСОБЛЮДЕНИИ РЕДАКЦИОННЫХ ТРЕБОВАНИЙ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ РАБОТЫ БУДУТ ВОЗВРАЩЕНЫ АВТОРАМ ДЛЯ ДОПОЛНЕНИЯ И ИСПРАВЛЕНИЯ**. Первая и вторая **корректур**а всех статей проводится работниками редакции, причем авторы и рецензенты могут высказать свое мнение относительно поправок (более того, рецензенты могут узнать, учли ли авторы их рекомендации).

Все присланные статьи подвергаются **независимому, анонимному, объективному, тайному, но при этом открытому для возможного контроля рецензированию**. Всегда два внештатных оппонента получают неподписанный текст и пишут рецензии на данную работу. Таким образом, оппоненты не знают, кто автор текста (могут узнать это только при опубликовании в журнале, если при прочтении вспомнят, что рецензировали именно эту работу), и официально никто об этом не информирован. Точно также автор не узнает, кто писал заключение на его статью. Выбранный рецензент всегда не только с другого места работы, но и в большинстве случаев из другого города (а что еще лучше – государства), и сам в журнале „Auspicia“ не публикуется. Рецензенты получают вознаграждение в размере 300 чешских крон (которое им в конце года посылается на банковский счёт при подписанном договоре о выполнении работы), авторы статей – экземпляр журнала с их работой. Такой профессиональный процесс рецензирования отвечает всем параметрам качественных рецензируемых журналов.

2 ИНСТРУКЦИИ АВТОРАМ

Статьи принимаются в редакцию **в течение всего года. Материалы должны быть присланы не позднее:** 31 марта для второго номера и 30 сентября для первого номера.

Рукописи присылайте на адрес:

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4, 370 01 České Budějovice, e-mail: auspicia@vsers.eu, předmět: Auspicia, tel.: 00420 386 116 837.

За затраты, связанные с опубликованием научной статьи в секциях с 1–3, автор выплачивает сумму в **1200 чешских крон**, это должно быть сделано не позднее последнего срока принятия материалов в соответствующий номер журнала на счет издательства (VŠERS) в Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040. IBAN: CZ83 8040 0000 0070 0001 2206, BIC: OBKL CZ2X (иностранцы платят за перевод сами). Переменным символом является ИНН места работы автора. В графе „Сообщение для адресата“ необходимо указать ФИО автора / авторов статьи и место работы.

СТРУКТУРА СТАТЬИ

Представляет собой формальное членение в соответствии с конвенцией о научной информации. Авторы должны придерживаться **типовой схемы**, специально подготовленной для этой цели, и по ней писать свою статью. Модель статьи доступна на www.vsers.cz/manazereo.php.

Заголовок (название статьи) на чешском языке (словацком, английском, немецком, русском или польском) и английском – краткий, точный, дающий ясную информацию о содержании статьи (до десяти слов). Использовать прописные буквы, начинать с левого края. Первым приводится название статьи на чешском (словацком, немецком, русском) языке, затем на английском.

Имя автора (авторов) статьи приводится без званий, в порядке - имя, фамилия, например, Josef NOVÁK. Фамилии при необходимости нумеруются.

Резюме на чешском (словацком) языке. Ясно определить цель и методы исследования, его краткое описание, результаты и выводы. Объем - 100–200 слов, т.е. приблизительно 15–20 строк (Word - Панель инструментов - Сервис - Статистика). Не повторяется название статьи, не приводятся общеизвестные факты.

Ключевые слова на чешском языке (словацком) – не более 5 слов, от более общих к более конкретным, должны быть отделены друг от друга с помощью тире.

Резюме вначале на английском языке (немецком, русском). Здесь действуют такие же правила, как для резюме на чешском (словацком) языке.

Key words – ключевые слова на английском языке (немецком, русском). Здесь действуют такие же правила, как для ключевых слов на чешском (словацком) языке.

Введение – содержит самую необходимую информацию для понимания темы, краткое пояснение выбора данной темы, вкратце степень изученности проблемы. Можно привести цитаты авторов, относящиеся к рассматриваемой тематике, особенно последних лет. Рекомендуется избегать широкого исторического обзора.

Материал и методика – позволяет повторение описанных действий. Подробное описание методики приводится в том случае, если она оригинальна, разработана самим автором, в противном случае достаточно процитировать автора метода и привести необходимые отличия. Способ освоения фундаментальных данных описывается кратко.

Результаты – включает содержательное, краткое представление результатов, открытий, анализов, объектов наблюдения. Наряду с таблицами советуем применять графики. График должен быть не копией таблицы, а содержать новую информацию. В таблице обобщаются результаты статистического исследования (не перечень отдельных измерений). Описание результатов должно быть предметным, содержать только фактические открытия, а не умозаключения и догадки автора.

Дискуссия – оценка выявленных результатов, сопоставление их с литературными фактами, занятие определенной позиции, обсуждение возможных недостатков. Сравнение с ранее опубликованной информацией. Если этого требует характер работы, то можно описание результатов и дискуссию соединить в одну часть „Результаты и дискуссия“. Если авторы посчитают это целесообразным, то может быть включено также заключение.

Заключение – включает основную информацию о материале и методике, сжатое представление новых и существенных показателей. Является кратким изложением главных положений работы, в том числе статистических данных, а не только простым описанием содержания статьи. Заключение должно быть написано с помощью целых предложений (не конспективно), по объему не должно превышать 10 строк. По усмотрению автора можно также привести благодарность своим коллегам и др.

Использованная литература и информационные источники – приводится только та, которая действительно была основой для написания статьи. Должна отвечать современному действующему стандарту.

Оформление отдельных названий в списке литературы – в алфавитном порядке по фамилии (первой) автора.

Оформление издания:

1. прописными буквами **фамилия** автора /запятая, пробел/ инициала **имени** /точка, пробел/ инициала **отчества** /точка, пробел/;
2. левая скобка, **год** издания, правая скобка /двоеточие, пробел/;
3. полное **название** курсивом /точка, пробел/;
4. **место** издания /двоеточие, пробел/;
5. название **издательства** /точка/.

Пример оформления издания (монографии, учебника и т.д.):

LATTIMORE, O. (1962): *Inner Asian Frontiers of China*. Boston: Beacon Press.

Оформление статьи из журнала:

1. прописными буквами **фамилия** автора /запятая, пробел/ инициала **имени** /точка, пробел/ инициала **отчества** /точка, пробел/;
2. левая скобка, **год** издания, правая скобка /двоеточие, пробел/;
3. полное **название** статьи /точка, пробел/;
4. **название** журнала курсивом или его сокращение /запятая, пробел/;
5. номер **журнала** /запятая, пробел/;
6. номер **выпуска** /запятая, пробел/ + порядковый номер /запятая, пробел/;
7. сокращение **страницы** с точкой („s.“ для чешского, „pp.“ для английского, „S.“ для немецкого, „с.“ для русского и т. д.) /пробел/;
8. первая и последняя **страницы** цитированной статьи (между ними тире (не дефис), без пробела /точка/).

Пример оформления статьи из журнала:

ŠTÍCHA, F. (1990): K syntakticko-sémantické konkurenci aktivních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 42, č. 3, s. 183–192.

Оформление статьи в сборнике:

1. прописными буквами **фамилия** автора /запятая, пробел/ инициала **имени** /точка, пробел/ инициала **отчества** /точка, пробел/;
2. левая скобка, **год** издания, правая скобка /двоеточие, пробел/;
3. полное **название** статьи /точка, пробел/;
4. „In“ /двоеточие, пробел/;
5. **редактор/редакторы** сборника /запятая, пробел/;
6. **название** сборника курсивом /точка, пробел/;
7. **место** издания /двоеточие, пробел/;
8. название **издательства** /запятая, пробел/.
9. сокращение **страницы** с точкой („s.“ для чешского, „pp.“ для английского, „S.“ для немецкого, „с.“ для русского и т. д.) /пробел/;
10. первая и последняя **страницы** цитированной статьи (между ними тире (не дефис), без пробела /точка/).

Пример оформления статьи в сборнике / коллективной монографии:

JANČÁK, P. (1997): Mluva v severozápadočeském pohraničí. In: F. Daneš – J. Bachmannová – S. Čmejrková – M. Krčmová (eds.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 239–249.

Оформление статьи или другой работы в электронном виде:

Примеры:

VŠETEČKA, R. (2008): *Český internet má rekord. Používá jej více než 6 milionů lidí*. [online]. Praha: iDNES [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p41-sw_internet.asp?c=A080226_105146_sw_internet_vse.

KUBROVÁ, R.: *Nástroj online marketingu. Ikaros* [online]. 1998, č. 6 [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z <http://technet.idnes.cz>.

Сноски в тексте на использованную литературу и информационные источники после текста, работы в кавычках – всегда приводим инициалы перед фамилией; сноски на литературу в тексте статьи могут приводиться в круглых скобках (непосредственно после фамилии цитируемого автора), или в квадратных (только номер, который соответствует позиции в списке литературы).

Примеры:

J. Novák (2008) подчеркивает, что... (при перефразировании не должна быть приведена страница)

J. Novák (2008: 135) отмечает, что „у точной цитаты должна быть приведена страница“.

J. Novák (2008: 135) обращает внимание: „У точной цитаты должна быть приведена страница.“

„У точной цитаты должна быть приведена страница“ (Novák 2008: 135).

„У точной цитаты,“ говорит J. Novák (2008: 135), „должна быть приведена страница.“

N. F. Alefirenko (Алефиренко 2005: 35) отмечает, что „...“.

...особенно программа Erasmus Mundus [5].

Адрес (контактная информация после статьи) - приводится как последний элемент работы. Приводится в обязательном порядке:

1. строка: звание (звания) + имя + фамилия (+ звание (звания));

2. строка: кафедра

3. строка: факультет / институт

4. строка: университет / высшее учебное заведение

5. строка: улица + порядковый номер, индекс + город (точный адрес места работы (или же места жительства))

6. строка: государство

7. строка: электронная почта

Например:

ADDRESS & ©

prof. Ing. Jan NOVÁK, CSc.

Ústav managementu

Provozně ekonomická fakulta

Mendelova zemědělská a lesnická univerzita

Zemědělská 1, 613 00 Brno

Czech Republic

novak@mendelu.cz

Название рецензии оформляется следующим образом (жирный шрифт, Times New Roman, размер 14):

1. **имя** /пробел/ **отчество** /пробел/ прописными буквами **фамилия** автора /двоеточие, пробел/;

2. полное **название** рецензируемой работы курсивом /точка, пробел/;

3. **место** издания /двоеточие, пробел/;

4. название **издательства** /запятая, пробел/;

5. **год** издания /запятая, пробел /;

6. количество **страниц** /запятая, пробел/ + сокращение **страницы** с точкой („s.“ для чешского, „pp.“ для английского, „S.“ для немецкого, „с.“ для русского и т. д.), /пробел/;

7. **ISBN** /точка/.

Пример оформления названия в рецензии:

Patrik MITTER: *Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2003, 190 s., ISBN 80-7044-554-8.

Координаты автора после рецензии приводятся таким же образом, как координаты автора статьи.

Как привести свою статью, напечатанную в журнале „Auspicia“ в списках литературы?

Пример:

NOVÁK, J. (2008): Současný vývoj českého hospodářství. *Auspicia*, 5, č. 1, s. 10–15.

ТЕХНИЧЕСКОЕ ОФОРМЛЕНИЕ РУКОПИСИ

Объем: max. 5–8 страниц

В электронном виде: **.txt**, **.doc**, **.rtf** на электронную почту (см. выше).

Оформление текста:

Размер шрифта: 12, межстрочный интервал 1,5, формат A4, поля 2,5 см

Не отделять абзацы пробелами, только клавишей Enter.

Не нумеровать страницы.

Внутренние (промежуточные) заголовки - не отделять пробелами.

Названия глав и внутренних (промежуточных) заголовков писать строчными буквами. Имена пишете в полной форме.

Названия с целью выделения в тексте - не подчеркивайте.

Фотографии, иллюстрации, символы:

Фотографии и рисунки сдавайте:

- a) в оригинале, четком и неповрежденном, пронумерованном на задней стороне ручкой. Изображения, взятые из журналов (вырезки и т.д.) не принимаются;
- b) в электронном виде, сканированные в расширении 300 DPI, сохраненные в форматах **.tif** или **.eps** под номерами, например: **foto-1.tif**

Символы: принимаются в векторных форматах **.ai**, **.eps**, **.cdr**, **.wmf**.

В тексте на фотографию должна быть ссылка.

Таблицы:

Объяснения пишете под таблицей. В тексте на таблицу должна быть ссылка.

Заключительные замечания:

Автор несет ответственность за языковую и грамматическую правильность текста. Редакция отдает работы на рецензирование для собственного рассмотрения. Рукописи, чье оформление не выполняет приведенные требования либо противоречат этическим нормам для публикации, приняты не будут.

Перевод с чешского языка сделан Екатериной Анатольевной Анисимковой.

FORMULÁŘ NA PŘEDPLATNÉ ČASOPISU

OBJEDNÁVKA PŘEDPLATNÉHO ČASOPISU AUSPICIA V R. 2013

Recenzovaný neimpaktovaný časopis pro otázky společenských věd (formát A4, cca 150–220 stran, ISSN 1214-4967, 2x ročně). Roční předplatné činí 200,- Kč za 2 čísla. Číslo účtu VŠERS: Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040.

ODBĚRATEL

Titul .....

Jméno .....

Příjmení .....

Instituce .....

Ulice + č. p. ....

PSČ .....

Město .....

Telefon .....

E-mail .....

Fax .....

IČO .....

DIČ .....

V ..... dne ..... 2012.

.....
podpis, razítko

Tuto závaznou objednávku zašlete prosím na adresu:

Radim JANEČEK

Knihovna

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s.

A. Trägera 44

370 04 České Budějovice

00420 386 350 125

knihovna@vsers.cz

JOURNAL SUBSCRIPTION FORM

ORDER OF THE SUBSCRIPTION OF THE AUSPICIA JOURNAL IN 2013

Reviewed, non-impact journal dealing with social science (A4 format, cca 150–220 pp., ISSN 1214-4967, twice a year). Annual subscription fee is 200,- CZK for 2 issues. Bank account of VŠERS: Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040.

SUBSCRIBER

Degree .....

First name .....

Surname .....

Institution .....

Street + No. ....

Postal code .....

City .....

Telephone .....

E-mail .....

Fax .....

Ident. No. ....

In ..... on ..... 2012.

.....
signature, stamp

Please send this form order to:

Radim JANEČEK
Knihovna
Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s.
A. Trägera 44
370 04 České Budějovice
00420 386 350 125
knihovna@vsers.cz